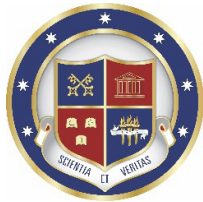

№1

სამართლის
ექსპერტული
საკითხები

2023

აკადემიური ჟურნალი – სამართლის აქტუალური საკითხები მომზადდა საქართველოს რეგიონული უნივერსიტეტების თანამშრომლობის შედეგად. მისი მიზანია რეგიონებში იურიდიული განათლების, მეცნიერების, სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის გაძლიერების წახალისება და მხარდაჭერა.

USAID
ამერიკელი ხალხისგან

EAST • WEST
MANAGEMENT
INSTITUTE

**USAID სამართლის უზენაესობის პროგრამა
USAID RULE OF LAW PROGRAM**

ჟურნალის გამოცემა შესაძლებელი გახდა USAID სამართლის უზენაესობის პროგრამის მხარდაჭერით. პროგრამას ახორციელებს აღმოსავლეთ-დასავლეთის მართვის ინსტიტუტი (EWMI), ამერიკის შეერთებული შტატების საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) ფინანსური მხარდაჭერით.

ჟურნალში გამოქვეყნებულ მოსაზრებებზე პასუხისმეგებელი არიან ნაშრომის ავტორები და მათი მოსაზრებები შესაძლოა არ ასახავდეს ზემონახსენები საერთაშორისო ორგანიზაციების ოფიციალურ პოზიციას.

№2

სამართლის

აქტუალური

საკითხები

2023

სარედაქციო საბჭო:

გიორგი მიქიანაშვილი

რედაქტორი, სამართლის დოქტორი, გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი;

გულიკო გალდავა

სარედაქციო საბჭოს წევრი, სამართლის დოქტორი, გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის პროფესორი;

ანა ფიცხალაშვილი

სარედაქციო საბჭოს წევრი, სამართლის დოქტორი, საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი სეუ-ს პროფესორი, შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი;

დევი სვდელიანი

სარედაქციო საბჭოს წევრი, სამართლის დოქტორი, შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი;

ლევან ჯაყელი

სარედაქციო საბჭოს წევრი, სამართლის დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი;

მარინე კვაჭაძე

სარედაქციო საბჭოს წევრი, სამართლის დოქტორი, სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი;

მამუკა შენგელია

სარედაქციო საბჭოს წევრი, სამართლის დოქტორი, სსიპ აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი;

დავით ხობელია

სარედაქციო საბჭოს წევრი, სამართლის დოქტორი, სსიპ სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი;

სოფიო შენგელია

სარედაქციო საბჭოს წევრი, სამართლის დოქტორი, კავკასიის უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ღავით კურთანიძე

Uti Possideti Juris პრინციპი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში
(კალკულური ასაქტები და საქართველოს სახელმწიფოებრიობის კონტექსტი)..... 5

ზურაბ აზნაურაშვილი, თამარ დავდარიანი

დისციპლინური სამართალწარმოება, როგორც სამართლიანი სასამართლოს
უფლების უზრუნველყოფის პრევენციული მექანიზმი..... 21

თეა სამჭკუაშვილი, შალვა ლაზარიაშვილი

საჯარო სამსახურში საჩუქრის სამართლებრივი რეგულირების გამოწვევები
თანამედროვე ქართულ კანონმდებლობაში..... 30

თამარ ურუშაძე

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს როლი ადამიანის კონსტიტუციური
უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის თვალსაზრისით..... 43

ნიკოლოზ მელაძე

შეგებებული სარჩელი – სარჩელისგან თავდაცვის პროცესუალური მექანიზმი..... 55

მარიამ ზარძუა

უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობა და აღსრულება..... 62

ზაზა მჭედლიშვილი

ძირითადი პრინციპების ადგილი და როლი საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო
სამართალში (შეღარებით-სამართლებრივი ანალიზი)..... 75

ეთერ თოფჩიშვილი

სარჩელის ინსტიტუტის როლი და მნიშვნელობა სამოქალაქო პროცესში..... 84

ციცო დვალიაძე

ქალთა მიმართ ძალადობა ისლამში და მის წინააღმდეგ ბრძოლის სახელმწიფო
სამართლებრივი მექანიზმები..... 91

გიორგი კვარაცხელია

სასამართლოს სტრუქტურულ ფუნქციონალური თავისებურებანი ეროვნულ და აშშ-ს
სისხლის სამართლის პროცესში..... 99

ანა კუჭავა

დაზარალებულის უფლებრივი მდგომარეობის ცვლილება ქართულ კანონმდებლობაში..... 112

დავით კურტიანიძე

თბილისის საქალაქო სასამართლოს მოსამართლე

UTI POSSIDETIS JURIS

პრინციპი თანამედროვე საერთაშორისო
სამართალში (ცალკეული ასპექტები და
საქართველოს სახელმწიფოებრიობის კონტექსტი)

სტატია იხილავს **Uti Possidetis Juris** პრინციპის არსს, **Uti Possidetis** დოქტრინის ისტორიული ევოლუციასა და ამ პრინციპის გამოყენებას თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში.

სუვერენული სახელმწიფოსათვის ტერიტორია და საზღვრები უმთავრესია საერთაშორისო პოლიტიკურ სისტემაში. ამ კონტექსტში ხაზი გაესმის **Uti Possidetis** პრინციპის მნიშვნელობას სახელმწიფოების ურთიერთობებში სტაბილურობის მიღწევასა და ტერიტორიული კონფლიქტების აცილებასთან დაკავშირებით. აღნიშნულია ისიც, რომ ხშირ შემთხვევაში ამ პრინციპის გამოყენებამ სასაზღვრო დავებიც გამოიწვია.

სტატიაში გაანალიზებულია ყოფილი საბჭოთა კავშირის დაშლის შემთხვევაში ამ პრინციპის გამოყენება, წარმოდგენილია უშუალოდ საქართველოსთან დაკავშირებით ტერიტორიული მთლიანობისა და საზღვრების დადგენის კონტექსტში, აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის ტერიტორიული კონფლიქტების ქრილში ამ პრინციპის გამოყენების შესაძლებლობის ანალიზი. გამოკვეთილია, რომ დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ **Uti Possidetis** შურის საფუძველზე საქართველოს სსრ-ის ყოფილი ადმინისტრაციული საზღვრები გარდაიქმნა დამოუკიდებელი საქართველოს საერთაშორისო საზღვრებად, რაც მხარდაჭერილია დემოკრატიული სახელმწიფოების პრაქტიკით და აფხაზეთი და ე. წ. სამხრეთ ოსეთი სეპარატისტული მიზნებისათვის ვერ გამოიყენებენ **Uti Possidetis** პრინციპს.

სტატიაში წარმოდგენილია პრობლემატური ასპექტები, დასკვნა და მოსაზრებები განხილულ საკითხზე.

საკვანძო სიტყვები: ტერიტორიული მთლიანობა, საზღვრები, სეცესია

წინამდებარე სტატია იხილავს უტი პოსსიდეტის ჯურის პრინციპს – საერთაშორისო სამართლის კონცეფციას, რომელიც განსაზღვრავს ახალი სუვერენული სახელმწიფოების სახელმწიფო საზღვრებს გამოყოფამდე არსებული მათი ადმინისტრაციული საზღვრების საფუძველზე. სტატიის მიზანია გაანალიზოს ამ პრინციპის ევოლუცია, წარმოაჩინოს მისი გამოყენება თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, გაანალიზოს ყოფილი საბჭოთა კავშირის დაშლის შემთხვევაში ამ პრინციპის გამოყენება უშუალოდ საქართველოსთან დაკავშირებით ტერიტორიული მთლიანობისა და საზღვრების დადგენის კონტექსტში, აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის ტერიტორიული კონფლიქტების ჩრილში ამ პრინციპის გამოყენების შესაძლებლობა.

სახელმწიფო საზღვრების დადგენა და საერთაშორისო აღიარება ნებისმიერი სახელმწიფოსათვის უმთავრესი საკითხია. ამ პროცესში დიდი როლი აქვს *Uti Possidetis Juris* პრინციპის გამოყენებას.

Uti Possidetis Juris აღიარებულია, როგორც საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის დოქტრინა, რომელიც დეკოლონიზაციის ეპოქაში ცენტრალური იყო ახალი სახელმწიფოების ტერიტორიული სუვერენიტეტის, მათი საზღვრების განსაზღვრისას.¹ დღესდღეობით საყოველთაოდაა აღიარებული, რომ ახლად ჩამოყალიბებული სახელმწიფოების საზღვრები დგინდება *Uti Possidetis Juris* პრინციპის, როგორც ჩვეულებითი საერთაშორისო სამართლის ნორმის, გამოყენებით. ეს პრინციპი მაშინაც კი გამოიყენება, როდესაც ის ეწინააღმდეგება ხალხის თვითგამორკვევის პრინციპს.² *Uti Possidetis* დოქტრინა ითვალისწინებს, რომ დეკოლონიზაციის შედეგად წარმოშობილი ახალი სახელმწიფოები მემკვიდრეობით იღებენ კოლონიალიზმის დროინდელ იმ ადმინისტრაციულ საზღვრებს, რომლებიც მათ ჰქონდათ დამოუკიდებლობის მოპოვების მომენტში.³ ბოლო ათწლეულების მოვლენებმა დაადასტურა, რომ *Uti Possidetis Juris* გამოიყენება არა მხოლოდ დეკოლონიზაციის კონტექსტში, არამედ – ყველა შემთხვევაში, როდესაც ახალი სახელმწიფოების საზღვრები უნდა განისაზღვროს.⁴ *Uti Possidetis Juris* გამოყენებული იქნა ჩეხოსლოვაკიის, იუგოსლავიის, აგრეთვე საბჭოთა კავშირის დაშლის შედეგად შექმნილი სახელმწიფოების შემთხვევაში.⁵

საერთაშორისო სამართალში *Uti Possidetis* არის პრინციპი, რომელმაც თავდაპირველად კოლონიურ პერიოდში დადგენილი ადმინისტრაციული საზღვრები საერთაშორისო საზღვრებად გადააქცია⁶ და თანამედროვე პერიოდშიც მნიშვნელოვანი როლი აქვს.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემთხვევაში *Uti Possidetis Juris* პრინციპის გამოყენება მხარდაჭერილი იქნა დემოკრატიული სახელმწიფოების პრაქტიკით და მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა და აქვს საქართველოს ყოფილი საბჭოთა ადმინისტრაციული საზღვრების საერთაშორისო აღიარების კონტექსტში.

სტატიაში წარმოაჩენს პრობლემატურ ასპექტებს, დასკვნასა და მოსაზრებებს წარმო-

1 Shaw, M. N., *The Heritage of States: The Principle of Uti Possidetis Today*. 67 BRIT. Y.B. INT'L L. 1996. N 1, 115.

2 იქვე, გვ. 115.

3 Ratner, S. R., *Drawing a Better Line: Uti Possidetis and the Borders of New States*, 90 AM. J. INT'L L. 1996. N4, 590.

4 Walter, Ch. et al. eds., *The Principle of Uti Possidetis Juris: How Relevant Is It for Issues of Secession?* by Anne Peters in "Self-determination and Secession in International Law". 2014. 95.

5 Evison, J. A., *MIGs and Monks in Crimea: Russia Flexes Cultural and Military Muscles, Revealing Dire Need for Balance Of Uti Possidetis and Internationally Recognized Self-Determination*, 220 MIL. L. REV. 2014. 95.

6 ICJ Judgement, *Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali)*, General List No. 69. 22.12.1986. Para 23.

დგენილ საკითხზე.

1. *Uti Possideti* დოქტრინის ისტორიული ევოლუცია

ტერმინი *Uti Possideti* მომდინარეობს რომის სამართლიდან, სადაც *Uti Possideti* ეხებოდა საკუთრებას, ქონებას და არა ტერიტორიულ სუვერენიტეტს. შეიძლება, ითქვას, რომ თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში არსებულ *Uti Possideti Juris* პრინციპთან რომაულ წინამორბედს ნაკლებად აქვს საერთო.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის დოქტრინა *Uti Possideti Juris* მეცხრამეტე საუკუნეში ლათინურ ამერიკაში წარმოიშვა.¹

მრავალი თვალსაზრისით *Uti Possideti Juris* საერთაშორისო სამართლის დოქტრინა თავისი რომაული სამართლის წინამორბედის საპირისპიროა. *Uti Possideti* რომის სამართალში ეხებოდა საკუთრების უფლებებს, საერთაშორისო სამართალში კი – ტერიტორიულ სუვერენიტეტს, რომის სამართალში ქმნიდა მხოლოდ უფლების პრეზუმფციას, ხოლო საერთაშორისო სამართალში კი – აბსოლუტურ უფლებას ანიჭებს, რომის სამართალში ფაქტობრივ მფლობელობას აქცევდა კანონიერ უფლებად, ხოლო საერთაშორისო სამართალში კი – უგულებელყოფს ფაქტობრივ მფლობელობას და კოლონიური ადმინისტრაციული საზღვრების საფუძველზე ცნობს უფლებას.²

ისტორიულად *uti possideti* პრინციპი ვითარდებოდა შემდეგი ორი ფორმით – *Uti Possideti Juris* და *Uti Possideti de facto*.³ *Uti Possideti Juris* გამოიყენება დღესდღეობით, ხოლო *Uti Possideti de facto* წარსულს განეკუთვნება.

Uti Possideti Juris თანამედროვე დოქტრინის უკეთ გასაგებად თვალი უნდა გადავავლოთ ორი საუკუნის წინ მისი წარმოშობის შემდეგ მომხდარ მოვლენებს. მე-19 საუკუნეში ლათინურ ამერიკაში ესპანეთისა და პორტუგალიის, რომლებიც მანამდე ამერიკის შეერთებული შტატებისა და კანადის სამხრეთით მდებარე ყველა ტერიტორიაზე აცხადებდა პრეტენზიას, კოლონიალიზმის დასასრულის დაწყებას თან სდევდა ახალი სახელმწიფოების გაჩენა, რომლებიც ამ პროცესის შედეგად ჩართულნი იყვნენ სასაზღვრო დავებში. ესპანეთსა და პორტუგალიას არ ჰქონდათ მკაფიოდ დადგენილი ახალი სახელმწიფოების საზღვრები. ამასთან, ახალი დამოუკიდებელი ტერიტორიები სწრაფად იშლებოდა და ახალ-ახალი სახელმწიფოები იქმნებოდა. მათი საზღვრების შესახებ გაუთავებელი კონფლიქტების თავიდან აცილების მიზნით ახალმა სახელმწიფოებმა მალევე შემოიღეს *Uti Possideti* წესი, რათა დაედგინათ თავიანთი საზღვრები.⁴

როგორც აღინიშნა, წარმოიშვა *Uti Possideti* ორი ვერსია. *Uti Possideti de facto* სუვერენიტეტს ტერიტორიის ფაქტობრივ მფლობელს ანიჭებდა. ამის საპირისპიროდ, *Uti Possideti Juris* დოქტრინამ მიწის ფაქტობრივი მფლობელობის იგნორირებას ახდენდა და ფოკუსირებული იყო ახალი სახელმწიფოების წარმოშობამდე კოლონიური ძალების მიერ დადგენილ ადმინისტრაციულ საზღვრებზე.⁵

ადმინისტრაციული საზღვრები, რომლებიც *Uti Possideti* ჟურის დროს გამოიყენებოდა საზღვრების დასადგენად, არ იყო საერთაშორისო საზღვრები და ადმინისტრაციული ერთეულები, რომლებსაც ეს საზღვრები შემოსაზღვრავდა, არ იყვნენ ახლად წარმოქმნილი ქვეყნების სუვერენული წინამორბედები. *Uti Possideti Juris* იყენებდა სხვადასხვა სახის ადმინისტრაციულ საზღვრებს (ზოგს წმინდა ადმინისტრაციულს, ზოგსაც კი საერთაშორისო

1 Shaw, M. N., Peoples, Territorialism and Boundaries, 8 EUR. J. INT'L L. 1997. 493.

2 იქვე, 492.

3 იქვე, 594-595. იხ. Ratner, S. R., დასახელებული ნაშრომი, სუპრა სქოლიო 3, 594-595.

4 Lalonde, S., Determining Boundaries in a Conflicting World: The Role of Uti Possideti. McGill-Queen's University Press. 2002. 31.

5 იქვე, 31.

საზღვარს) ახალი სუვერენული სახელმწიფოების საზღვრების დასადგენად. *Uti Possidetis Juris* გამოყენებისათვის არ იყო საჭირო კოლონიური წარმონაქმნის სამართალმემკვიდრეობა.¹ დროთა განმავლობაში *Uti Possidetis Juris* გახდა დომინანტური დოქტრინა პოსტკოლონიური საზღვრების დადგენისათვის.² ახალი დამოუკიდებელი ქვეყნების ეროვნული საზღვრები ემთხვეოდა ყოფილ კოლონიურ საზღვრებს და არ რჩებოდა *terra nullius* ამ კონტინენტზე.³ ლათინური ამერიკის ქვეყნების მიერ *Uti Possidetis Juris*-ის პრინციპის გამოყენების მიზანი იყო სახელმწიფო საზღვრებთან დაკავშირებული კონფლიქტების თავიდან აცილება, მაგრამ ამან მაინც ვერ შეაჩერა ევროპის სახელმწიფოების მხრიდან საშინაო საქმეებში ჩარევა და ტერიტორიული დავები.⁴ *Uti possidetis Juris* მხოლოდ მეორე მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ დეკოლონიზაციის პროცესის განმავლობაში გახდა ზოგადი გამოყენების პრინციპი.⁵

ლათინური ამერიკიდან *Uti Possidetis Juris* პრინციპი აფრიკაში გავრცელდა. ეს პრინციპი აღიარა და მიიღო აფრიკული ერთობის ორგანიზაციამ 1964 წელს აფრიკის სახელმწიფოთა შორის სასაზღვრო დავების შესახებ რეზოლუციით.⁶ შემდეგ მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ *uti possidetis* ჯურის დოქტრინა გამოიყენა ბურკინა-ფასო/მალის საქმეზე და ცხადყო ამ პრინციპის მნიშვნელობა. სასამართლომ მიუთითა, რომ საზღვრის დადგენისას გამოსაყენებელი იყო უტი პოსსიდეტის ჯურის პრინციპი და აღნიშნა, რომ ეს პრინციპი არის ზოგადი პრინციპი, რომელიც დაკავშირებულია დამოუკიდებლობის მოპოვების ფაქტთან, რომლის ცხადი მიზანიცაა უზრუნველყოს, რომ ახალი სახელმწიფოების დამოუკიდებლობასა და სტაბილურობას საფრთხე არ შეექმნას სასაზღვრო დავებით პროვოცირებული ძმათამკვლელი ბრძოლებით.⁷ სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ ამ პრინციპის არსი გამომდინარეობს მისი უმთავრესი მიზნიდან, უზრუნველყოს ტერიტორიული საზღვრების დაცვა, როდესაც ხდება დამოუკიდებლობის მოპოვება, ხოლო ასეთი ტერიტორიული საზღვრები შეიძლება, იყოს სხვადასხვა ადმინისტრაციულ ერთეულს თუ კოლონიას შორის გავლებული საზღვრები და ამ შემთხვევაში კი უტი პოსსიდეტის პრინციპის გამოყენებით მოდავე მხარეთა ყოფილი ადმინისტრაციული საზღვრები გადაიქცა საერთაშორისო საზღვრებად სრული მნიშვნელობით.⁸

სასამართლომ განმარტა, რომ *Uti Possidetis Juris* არის საერთაშორისო სამართლის დოქტრინა, რომელიც გამოიყენება მთელ მსოფლიოში,⁹ ნათელყო *Uti Possidetis Juris* პრინციპის ფარგლები და მიუთითა, რომ სადაც კოლონიური ადმინისტრაციული ხაზები და ამ საზღვრებში კოლონიური ხელისუფლების განხორციელება ცალსახაა, ეს ხაზები ახალი სახელმწიფოს საზღვრებად უნდა იქნეს გამოყენებული იმ შემთხვევაშიც კი, თუკი ახალი სახელმწიფო ფაქტობრივად არ ფლობს ამ ტერიტორიას. ფაქტობრივად სახელმწიფო, რომელიც ტერიტორიაზე

1 იქვე, 33.

2 იქვე, 23.

3 Hasani, E., *Uti Possidetis Juris: From Rome to Kosovo*. 27 *The Fletcher Forum of World Affairs*. 2003. N2, 86

4 იქვე, 87. იხ. აგრეთვე ბოლო პერიოდის დავები: *ICJ Judgement, Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening)*, General List No. 75. 11.09.1992 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/75/075-19920911-JUD-01-00-EN.pdf>> [xelmisawvdomia 12.12.2023] და *ICJ Judgement, Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (Nicar. v. Hond.)*, General List No. 120. 08.10.2007 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/120/120-20071008-JUD-01-00-EN.pdf>> [ხელმისაწვდომია 12.12.2023].

5 იქვე, 87.

6 Organization of African Unity, *Border Disputes Among African States*, AHG/Res. 16(I) <<https://www.peaceau.org/uploads/ahg-res-16-i-en.pdf>> [xelmisawvdomia: 12.12.2013].

7 ICJ Judgement, *Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali)*, General List No. 69, 22.12.1986, para 20 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf>> [ხელმისაწვდომია 12.12.2023].

8 იქვე, პარაგრაფი 23.

9 იქვე, პარაგრაფი 20.

ტერიტორიულ სუვერენიტეტს მოიპოვებს *Uti Possidetis Juris*-ის მეშვეობით არ კარგავს სუვერენიტეტს ამ ტერიტორიაზე ამ ტერიტორიის ნაწილის სხვა სახელმწიფოს მიერ ფლობისა და მართვის გამო.¹ ამასთან, *Uti Possidetis Juris* დოქტრინა პრიორიტეტულია საზღვრების დადგენისას მშვიდობის შენარჩუნებისათვის საზღვრების სტაბილურობის უმთავრესი მნიშვნელობის გათვალისწინებით, მიუხედავად პოსტკოლონიურ მსოფლიოში მმართველობითი მექანიზმების განსაზღვრაში თვითგამორკვევის პრინციპის მნიშვნელობისა.²

აფრიკის კონტინენტის გარდა, აღსანიშნავია ტერიტორიული სტატუს ქუო-ს დაცვისა და *Uti Possidetis Juris* პრინციპის გამოყენება აზიაშიც.³

ამრიგად, დეკოლონიზაციის შედეგად ახალი დამოუკიდებელი სახელმწიფოების წარმოშობის კვალდაკვალ მოხდა ევოლუცია *Uti Possidetis* დოქტრინისა, რომლის უმთავრესი მიზანიც არის სახელმწიფო საზღვრების სტაბილურობის პრინციპის ხაზგასმა და უზრუნველყოფს ახალი სახელმწიფოს ტერიტორიულ ლეგიტიმაციას.⁴

ბოლო ათწლეულების მოვლენებმა დაადასტურა, რომ *Uti Possidetis Juris* არ გამოიყენება მხოლოდ დეკოლონიზაციის კონტექსტში. ეს პრინციპი გამოყენებული იქნა იუგოსლავიის, ჩეხოსლოვაკიისა და საბჭოთა კავშირის დაშლის შედეგად წარმოშობილი სახელმწიფოების საზღვრების დადგენისას.⁵

2. *Uti Possidetis Juris* დოქტრინის გამოყენების ცალკეული ასპექტები

Uti Possidetis Juris პრინციპი საერთაშორისო სამართლის პრინციპია, რომელიც გამოიყენება დამოუკიდებლობის მოპოვების დროს სახელმწიფოს საზღვრებს დადგენისას, განიხილება დამოუკიდებლობის მოპოვების პროცესში ტერიტორიული საკითხების კონტექსტში და მიემართება სახელმწიფოებრიობის ფორმირების პროცესს.⁶ *Uti Possidetis* აღიარებულია საერთაშორისო სამართლის ზოგად პრინციპად.⁷ მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ ბურკინა-ფასო/ მალის საქმეში განმარტა, რომ დამოუკიდებლობის მოპოვებით ახალი სახელმწიფო იქნეს სუვერენიტეტს ტერიტორიითა და საზღვრებით, რომელიც მას დარჩა კოლონიური ძალისაგან და საერთაშორისო სამართალი და, შესაბამისად, *Uti Possidetis* პრინციპი გამოიყენება ახალი სახელმწიფოს მიმართ დაუყოვნებლივ ამ მომენტიდან დაწყებული.⁸

როგორც მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ განმარტა სალვადორი/ ჰონდურასის სასაზღვრო დავის საქმეში, *Uti Possidetis Juris* არის რეტროსპექტიული პრინციპი იმ გაგებით, რომ საერთაშორისო საზღვრებად აქცევს თავდაპირველად სრულიად სხვა მიზნებისთვის გამიზნულ ადმინისტრაციულ საზღვრებს.⁹ *Uti Possidetis Juris* ამგვარად გამონაკლისია იმისაგან, რაც ცნობილია საერთაშორისო სამართალში, როგორც ინტერტემპორალური წესი, როდესაც კონკრეტული ქმედების შეფასებისას მნიშვნელობა

1 იქვე, პარაგრაფი 23.

2 იქვე, პარაგრაფი 25.

3 ICJ Judgement, Case Concerning The Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), General list No. 45. 15.06.1962, ICJ Reports 6, 16 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/45/045-19620615-JUD-01-00-EN.pdf>> [ხელმისაწვდომია 12.12.2023].

4 Jennings and Watts (eds.), Oppenheim's International Law, ninth edition. 1992. 670.

5 ix. Justin A. Evison, MIGs and Monks in Crimea: Russia Flexes Cultural and Military Muscles, Revealing Dire Need for Balance Of *Uti Possidetis* and Internationally Recognized Self-Determination, 220 MIL. L. REV. 2014. 95; Shaw, M. N., *dasaxebuli naSromi*, supra sqolio 1, 106.

6 Crawford, J., *The Creation of States in International Law*, Oxford University Press. 2006. 107.

7 იხ. *Burkina Faso v Mali Case*, supra sqolio 18, paragrafi 23.

8 იქვე, პარაგრაფი 30.

9 იხ. *Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening)*, supra სქოლიო 15, paragrafi 43.

ენიჭება ამ ქმედების მოხდენის დროს მოქმედ სამართალს, ხოლო *Uti Possidetis Juris* კი, ამის საპირისპიროდ, ახდენს წარსული აქტების სამართლებრივი მნიშვნელობის ხელახალ ინტერპრეტაციას. *Uti Possidetis Juris* საერთაშორისო საზღვრების ხაზებად გარდაქმნის წარსულში სხვა დანიშნულებით არსებულ ხაზებს¹.

Uti Possidetis Juris პრინციპის შემთხვევაში შედეგზე გავლენას ახდენს „კრიტიკული თარიღი“, ანუ ის მომენტი, როდესაც მხარეთა უფლებები იმგვარად დგინდება, რომლის შემდეგაც ქმედებები დადგენილ სამართლებრივი მდგომარეობაზე გავლენას ვეღარ ახდენს.² *Uti Possidetis Juris* დროს ასეთი „კრიტიკული თარიღი“ არის დამოუკიდებლობის მოპოვების მომენტი.³

Uti Possidetis Juris პრინციპის გამოყენებისას ახალი სახელმწიფოს სუვერენიტეტი ვრცელდება სრულ ტერიტორიაზე, რადგან *Uti Possidetis Juris* პრინციპის ერთ-ერთი მთავარი მიზანია გამორიცხოს *terra nullius* მდგომარეობა, როდესაც ტერიტორია რჩება ცარიელი, მმართველის გარეშე.⁴ როდესაც ერთი ტერიტორიიდან რამდენიმე სახელმწიფო ერთდროულად გამოიყოფა და ხდება დამოუკიდებელი ან როდესაც სახელმწიფო დამოუკიდებელი ხდება კონკრეტული ტერიტორიის ნაწილში და ამ ტერიტორიის დარჩენილი ნაწილი არ ხდება *terra nullius*, ამ შემთხვევაში *Uti Possidetis Juris* საგნის, ახალი სახელმწიფოს ტერიტორიული ფარგლების განსაზღვრისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლო ხაზგასმა ბენინი/ნიგერის სასაზღვრო დავის საქმეში, რომ *Uti Possidetis Juris* მიზნებისათვის კონკრეტულ ტერიტორიასთან დაკავშირებით განმსაზღვრელია დამოუკიდებლობამდე მოცემულ ტერიტორიაზე ფაქტობრივი ადმინისტრაციული კონტროლის განმახორციელებელი ერთეულის სამოქმედო ფარგლები.⁵

Uti Possidetis Juris დოქტრინის ევოლუციის პერიოდში ეს პრინციპი ყოველთვის თანმიმდევრულად არ ყოფილა გამოყენებული. იყო შემთხვევები, როდესაც სახელმწიფოები დამოუკიდებლობამდელი საზღვრებისაგან განსხვავებული საზღვრებით აღმოჩნდნენ კოლონიალიზმისაგან გათავისუფლებულები (მაგ., კამერუნის შემთხვევა) და იყო დამოუკიდებლობის დროს გაყოფის შემთხვევაც (რუანდა-ურუნდის შემთხვევა).⁶ 1933 წლის ჰონდურასის საზღვრის საქმეში მხარეთა კომპრომისის გათვალისწინებით ტერიტორიების გაცვლით დადგინდა საზღვარი, რომელიც განსხვავდებოდა *Uti Possidetis* ხაზისაგან თითოეული მხარის მიერ მეორის ტერიტორიაზე შეჭრის შედეგების გათვალისწინების შედეგად.⁷ ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ ხსენებულ ცალკეულ შემთხვევებში ერთეულების სტატუსის შესახებ გადაწყვეტილებებს თვითონ მოსახლეობა იღებდა, *Uti Possidetis* პრინციპიდან გადახვევაც შეთანხმებით ხდებოდა და გასათვალისწინებელია ის, რომ ბურკინა-ფასო/მალის საქმეში მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ გამოკვეთა, რომ მხარეები, მართალია, სასაზღვრო დავის გადასაწყვეტად *Uti Possidetis Juris* პრინციპის გამოყენებას ითხოვდნენ, მაგრამ ეს პრინციპი შეთანხმების არარსებობის შემთხვევაშიც უნდა იქნეს გამოყენებული.⁸

1 Bell, A. and Kontorovich, E. Palestine, *Uti Possidetis Juris* and the Borders of Israel. 58 *Arizona Law Rev.* 2016. 644

2 იხ. Shaw, M. N. დასახელებული ნაშრომი, *supra* სქოლიო 1, 130.

3 იქვე, 130.

4 იხ. Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening), *supra* სქოლიო 15, პარაგრაფი 42.

5 ICJ Judgement, Frontier Dispute (Benin/Niger), General list No. 125.12.07.2005, para 30 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/125/125-20050712-JUD-01-00-EN.pdf>> [ხელმისაწვდომია 12.12.2023].

6 Ratner, S. R. Drawing A Better Line: *Uti Possidetis* and the Borders of New States. 90 *AM. J. INT'L L.* 1996. 599.

7 Honduras Borders Case (Guat./Hond.), 2 R.I.A.A.1933.1356-1357 <https://legal.un.org/riaa/cases/vol_II/1307-1366.pdf> [ხელმისაწვდომია 12.12.2023]

8 იხ. ICJ Judgement, Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali), *supra* სქოლიო 18,

არსებობს შემთხვევები, როდესაც *Uti Possidetis Juris* პრინციპის გამოყენება გარკვეულ სირთულეებს აწყდება და ამიტომ საზღვრის დადგენისას მხარეთა კომპრომისით გაითვალისწინება სხვა ისტორიული და სამართლებრივი ფაქტორები. მაგალითად, სალვადორი/ჰონდურასის სახმელეთო, კუნძულისა და საზღვაო საზღვრის დავის საქმეში მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ აღნიშნა, რომ საზღვრები, ამ შემთხვევის მსგავსად, რომლებიც დაუდგენელი დარჩა დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, ისეთი საზღვრებია, რომელთა შემთხვევაშიც *Uti Possidetis Juris* არგუმენტები თვითონ ხდება სადავო. ასეთ საზღვრებზე *Uti Possidetis Juris* გაურკვეველი ხმით საუბრობს.¹

ამავე საქმეში სასამართლომ აღნიშნა, რომ *Uti Possidetis Juris* პრინციპი მიემართება ტერიტორიის კუთვნილების საკითხსაც და საზღვრების მდებარეობასაც. მთავარი ასპექტი ამ პრინციპისა არის *terra nullius*-ის შესაძლებლობის გამორიცხვა.² ამ შემთხვევაში სასამართლომ ამ კონტექსტში, სწორედ *terra nullius*-ის შესაძლებლობის გამორიცხვის კუთხით წარმოადგინა ამ პრინციპის მიმართება ტერიტორიის კუთვნილების საკითხთან. ამავე საქმეში სასამართლომ განმარტა, რომ *Uti Possidetis Juris* მიემართება საზღვრის დადგენას, განსაზღვრავს ტერიტორიის ფარგლებს და უზრუნველყოფს საზღვრის დაცვას.³ საზღვრის ნამდვილობა დამოუკიდებელია ტერიტორიის კუთვნილების კანონიერების საკითხისაგან და საზღვრის ნამდვილობა სამართლებრივად დამოუკიდებელია საზღვრის დამდგენი სამართლებრივი ინსტრუმენტისაგან. მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ ლიბია/ჩადის საქმეში აღნიშნა, რომ დადგენილი საზღვარი კანონიერად განაგრძობს არსებობას, საზღვრების სტაბილურობის ფუნდამენტური პრინციპიდან გამომდინარე, ხელშეკრულების ბუნებისა და სტატუსის მიუხედავად, და ხელშეკრულება შესაძლოა, შეწყდეს კიდევ დადგენილი საზღვრის სამართლებრივი არსებობის ხელყოფის გარეშე.⁴

Uti Possidetis Juris პრინციპი არის უნივერსალური გამოყენების პრინციპი. ეს პრინციპი რეგიონური ხასიათის არაა. ბურკინა-ფასო/მალის საქმეში მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ ერთმნიშვნელოვნად აღნიშნა, რომ *Uti Possidetis Juris* არ არის სპეციალური წესი, რომელიც მხოლოდ საერთაშორისო სამართლის ერთ კონკრეტულ სისტემას მიემართება, არამედ იგი არის ზოგადი პრინციპი, რომელიც ლოგიკურადაა დაკავშირებული დამოუკიდებლობის მოპოვების ფენომენტთან, სადაც გინდა მოხდეს იგი.⁵ აფრიკაში ამ პრინციპის გამოყენება განხილული უნდა იქნეს არა უბრალო პრაქტიკად, რომელიც ხელს უწყობს ჩვეულებითი საერთაშორისო სამართლის პრინციპის თანდათანობით ჩამოყალიბებას, რომელიც შეზღუდული იქნება მხოლოდ აფრიკის კონტინენტით, როგორც მანამდე ეს იყო ლათინურ ამერიკაში, არამედ – როგორც აფრიკაში ზოგადი მოქმედების წესის გამოყენება.⁶

Uti Possidetis Juris პრინციპის გამოყენება უზრუნველყოფს სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპის განმტკიცებას⁷ და ამ დოქტრინის როლი უმნიშვნელოვანესია სახელმწიფო საზღვრების სტაბილურობის პრინციპის განმტკიცებაში.⁸

პარაგრაფი 20.

1 იხ. *Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/ Honduras: Nicaragua intervening)*, supra სქოლიო 18, პარაგრაფი 41.

2 იქვე, პარაგრაფი 42.

3 იქვე, პარაგრაფი 45.

4 ICJ Judgement, *Case Concerning The Territorial Dispute (Libian Arab Jamahiriya/Chad)*. General List No.83. 03.02.1994, para 72, 73 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/83/083-19940203-JUD-01-00-EN.pdf>> [ხელმისაწვდომია 12.12.2023].

5 იხ. ICJ Judgement, *Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali)*, supra სქოლიო 18, პარაგრაფი 20.

6 იქვე, პარაგრაფი 21.

7 Shaw. M. N., *International Law*. Cambridge University Press. 2008. 527–528.

8 Jennings, R. and Watts, A. (eds.), *Oppenheim's International Law* (9th edition), Longman, London 1996,

3. uti possidetis juris პრინციპი საერთაშორისო და ადმინისტრაციული საზღვრების პირობებში

ახალი სახელმწიფოს წარმოქმნის დროს *Uti possidetis juris* პრინციპი მიემართება და უზრუნველყოფს ყოფილი საზღვრების საერთაშორისო საზღვრებად გარდაქმნას, ანუ განსაზღვრავს, ადგენს ახალი სახელმწიფოს საზღვრებს ყოფილი საზღვრების საფუძველზე. ახალი სახელმწიფოს განსახილველი საზღვრები შესაძლოა, იყოს ყოფილი საერთაშორისო საზღვრები ანდა ყოფილი ადმინისტრაციული საზღვრები. თითოეულ შემთხვევაში სიტუაცია ერთმანეთისაგან განსხვავებულია.¹

საერთაშორისო საზღვრები სუვერენულ სახელმწიფოებს მიჯნავს ერთმანეთისაგან და ძირითადად დგინდება სახელმწიფოთა შეთანხმებით და აისახება ორმხრივ ანდა მრავალმხრივ ხელშეკრულებებში. ასეთი საზღვრები ძალაში რჩება და განაგრძობს მოქმედებას სუვერენიტეტის ნებისმიერი ცვლილების მიუხედავად და სავალდებულოა ახალი სახელმწიფოსათვის. ნებისმიერმა ცალმხრივმა ცვლილებამ შესაძლოა, მეორე სახელმწიფოს ინტერესების ხელყოფა გამოიწვიოს. ასეთი საზღვრები ძალაში რჩება და მოქმედებს, სანამ მხარეთა თანხმობით არ მოხდება მათი ცვლილება.²

გვინეა-ბისაუ/სენეგალის საარბიტრაჟო დავისას წამოიჭრა საკითხი, რომ უტი პოსსიდეტის პრინციპი გამოყენებულიყო მხოლოდ დამოუკიდებლობამდე დიდი ხნის წინ დადებული ხელშეკრულებების მიმართ და დამოუკიდებლობის მოპოვების დაწყების შემდეგ კოლონიური ძალის მიერ ხალხის თვითგამორკვევის უფლების არსებით ელემენტებთან დაკავშირებით დადებული ხელშეკრულებები ანუღირებულიყო.³

საარბიტრაჟო ტრიბუნალმა არ გაიზიარა ეს მიდგომა, რომ კოლონიური ძალის მიერ დადებული ის სასაზღვრო ხელშეკრულება, რომელიც გათავისუფლების პროცესის საერთაშორისო ხასიათის მიღებამდე დაიდო, არ უნდა აკმაყოფილებდეს რაიმე განსაკუთრებულ პირობას, რათა იგი გამოყენებული იქნეს მემკვიდრე სახელმწიფოს წინააღმდეგ. საერთაშორისო სამართალში არ არსებობს ასეთი პირობის დამდგენი რაიმე ნორმა.⁴

ახალი სახელმწიფოს მიერ საერთაშორისოდ აღიარებული საზღვრის ცნობა დადგენილი პრაქტიკაა. მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს ბურკინა-ფასო/მალის საქმეში აღნიშნა, რომ სახელმწიფოთა სამართალმემკვიდრეობისას წინათ დადგენილი საერთაშორისო საზღვრის აღიარების ვალდებულება გამომდინარეობს საერთაშორისო სამართლის ზოგადი წესიდან, მიუხედავად იმისა, ეს წესი გამოხატულია თუ არა უტი პოსსიდეტის ფორმულით.⁵

საერთაშორისო საზღვრების უწყვეტობის პრინციპი ვრცელდება უტი პოსსიდეტის კონცეფციის მიღმა. *uti possidetis juris* მხოლოდ ახალი სახელმწიფოს დამოუკიდებლად გახდომის პროცესის ტერიტორიული ასპექტებს უკავშირდება და არ ვრცელდება ისეთ შემთხვევებზე, როდესაც გადაჯგუფებითა თუ ტერიტორიული ცვლილებებით ახალი სახელმწიფო არ წარმოიქმნება. საერთაშორისო საზღვრების უწყვეტობის პრინციპი კი ვრცელდება ამ

669–670.

1 იხ. Shaw, M. N *dasaxelebuli naSromi*, supra სქოლიო 1, 111.

2 იქვე, 112.

3 Arbitration Tribunal For The Determination of The Maritime Boundary (Guinea-Bissau v, Senegal), *Arbitral Award*, 1989, პარაგრაფი 40

4 იქვე, პარაგრაფი 43.

5 იხ. ICJ Judgement, *Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali)*, supra სქოლიო 18, პარაგრაფი 24

შემთხვევაზე.¹

ადმინისტრაციული საზღვრების სამართლებრივი სტატუსი განსხვავდება საერთაშორისო საზღვრების სამართლებრივი სტატუსისაგან. ადმინისტრაციული საზღვრები ეროვნული კანონმდებლობით იქმნება საშინაო მიზნებისათვის და სახელმწიფოს ტერიტორიას სხვადასხვა ნაწილებად, ერთეულებად ყოფს. ასეთი საზღვრები არაა მუდმივი და ხშირ შემთხვევაში ცვალებადია.

დუბაი/შარჯას საქმეში საარბიტრაჟო სასამართლომ მიუთითა, რომ ერთნაირი ღირებულება ვერ ექნება ხელშეკრულებით ანდა საარბიტრაჟო თუ სასამართლო გადაწყვეტილებით დადგენილ საზღვარს, როდესაც ამ შემთხვევაში დაინტერესებულ მხარეებს შეუძლიათ საკუთარი არგუმენტების წარდგენა და ხელისუფლის მიერ ადმინისტრაციული წესით დადგენილ საზღვარს, როდესაც მხარეთა ინტერესები უგულვებელყოფილია და ადმინისტრაციული საზღვარი დადგენილია მმართველის ინტერესების მიხედვით, კონკრეტული პოლიტიკური თუ ეკონომიკური კონტექსტიდან გამომდინარე, არასამართლებრივი კრიტერიუმების საფუძველზე.²

Uti Possidetis პრინციპის გამოყენებით ყოფილი ადმინისტრაციული საზღვრები გადაიქცა საერთაშორისო საზღვრებად. საერთაშორისო საზღვრებად იქცევა თავდაპირველად სრულიად სხვა მიზნებისთვის გამიზნული ადმინისტრაციული საზღვრები.³

მიუხედავად საერთაშორისო და ადმინისტრაციული საზღვრების ამკარა და უდავო განსხვავებებისა, **Uti Possidetis**-ის ეფექტი არის სწორედ ადმინისტრაციული საზღვრების გადაიქცევა საერთაშორისო საზღვრებად, მაგრამ ყველა ადმინისტრაციული საზღვარი ვერ გადაიქცევა საერთაშორისო საზღვრად და პრობლემა საერთაშორისო სამართალში უკავშირდება სწორედ იმის დადგენას, რომელი ადმინისტრაციული საზღვრების შემთხვევაში არსებობს აღნიშნული შესაძლებლობა.⁴

კოლონიურ კონტექსტში **Uti Possidetis** პრინციპის გამოყენებისას, მნიშვნელობა რასაც ენიჭება, არის კოლონიური ძალის მიერ დადგენილი ადმინისტრაციული ერთეულები და არა – რაიმე მანამდე არსებული ერთეულები.⁵ იგივე სალვადორი/ჰონდურასის საქმეში სასამართლომ შენიშნა, რომ არა ინდური დასახლებების ადმინისტრაციული საზღვრები, არამედ ესპანეთის კოლონიური ერთეულების ადმინისტრაციული საზღვრები გარდაიქმნა საერთაშორისო საზღვრებად **Uti Possidetis Juris** გამოყენების შედეგად.⁶ ფედერაციული სახელმწიფოს შემთხვევაში მნიშვნელობა ენიჭება ყოფილი ფედერაციული სახელმწიფოს შემადგენელ ერთეულებს შორის გამავალ ადმინისტრაციულ საზღვრებს.⁷ აქ მნიშვნელოვანია დროის ასპექტიც. სწორედ დროის კონკრეტულ მომენტში არსებული ადმინისტრაციული საზღვრების საერთაშორისო საზღვრებად გარდაქმნა არის შესაძლებელი.⁸ რელევანტური ხდება „კრიტიკული თარიღის“ საკითხი, როდესაც ჩამოყალიბდა კონკრეტული უფლებები, საზღვრების მოცემულობა და განაგრძობს მოქმედებას **Uti Possidetis Juris** პრინციპის ამოქმედებისას, რომელი პრინციპიც, თავის მხრივ, როგორც ბურკინა-ფასო/მალის საქმეში აღნიშნა მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ, გამოიყენება არა უკუქცევითი

1 იხ. Shaw, M. N dasaxelebuli naSromi, supra სქოლიო 1, 114.

2 Court of Arbitration, Dubai-Sharjah Border Dispute, 91 I.L.R. 1993. 579.

3 იხ. ICJ Judgement, Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali), supra sqolio 18, paragrafi 23 da Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening), da supra სქოლიო 15, პარაგრაფი 43.

4 იხ. Shaw, M. N., The Heritage of States: The Principle of Uti Possidetis Today, supra სქოლიო 1, 118.

5 იქვე, 118.

6 ix. ICJ Judgement, Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening), supra სქოლიო 15, პარაგრაფი 50.

7 იხ. Shaw, M. N., dasaxelebuli naSromi, supra სქოლიო 1, 118.

8 იქვე, 118.

ეფექტით, არამედ მოქმედებს დაუყოვნებლივ ახალი სახელმწიფოს წარმოშობის მომენტიდან.¹ ამ პრინციპთან დაკავშირებით ახალი სახელმწიფოს დამოუკიდებლობის მოპოვების მომენტი წარმოჩნდება „კრიტიკულ თარიღად“.

ახალი სახელმწიფოს წარმოშობის შემდეგ *Uti Possidetis Juris* პრინციპის გამოყენებით დადგენილ საზღვრებში ამ სახელმწიფოს ტერიტორიის მიმართ ვრცელდება ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპი. *Uti Possidetis Juris* პრინციპი მიმართულია ახალი სახელმწიფოების მიერ მიღებული ძველი საზღვრების ხელშეუვალობის უზრუნველყოფით საერთაშორისო სტაბილურობის მიზნების მიღწევისაკენ.

4. *Uti Possidetis Juris* პრინციპის გამოყენების საკითხი დეკოლონიზაციის კონტექსტის გარეთ და ყოფილი საბჭოთა კავშირის დაშლის შემთხვევა

Uti Possidetis Juris არ გამოიყენება მხოლოდ დეკოლონიზაციის კონტექსტში. ტრადიციული დეკოლონიზაციის დროს დამოუკიდებლობის მოპოვება და დეკოლონიზაციის კონტექსტის მიღმა სეცესია ერთმანეთისაგან განსხვავდება სხვადასხვა ასპექტით. დეკოლონიზაცია რეგულირებულია და აღიარებულია საერთაშორისო სამართლით, ამ პროცესს უკავშირდება კანონიერების საკითხი. დეკოლონიზაციის დროს დამოუკიდებლობის მოპოვება უკავშირდება თვითგამორკვევის უფლების რეალიზაციას და ეფუძნება ლეგიტიმურობას, ხოლო არაკოლონიური სეცესიის დროს დამოუკიდებლობის მოპოვება ეფუძნება და წამოიჭრება ეფექტურობის საკითხი, ლეგიტიმურობის საპირისპიროდ, მაგრამ საგულისხმოა, რომ თვითონ *Uti Possidetis Juris* გამოყენება დაიწყო და განვითარდა სწორედ მე-19 საუკუნეში ლათინურ ამერიკაში მიმდინარე სეცესიონისტური მოვლენების კვალდაკვალ, როდესაც ლათინური ამერიკის ქვეყნების მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვება ხდებოდა, რაც სწორედ სეცესიური პროცესები იყო.² ამასთან, ვერ ვიტყვით, რომ სეცესიური გზით სახელმწიფოს წარმოშობის პროცესის მიმართაც საერთაშორისო სამართალი სრულად განყენებულია. სახელმწიფოს წარმოშობა არ ხდება სამართლისაგან თავისუფალ ზონებში, გაითვალისწინება იგივე სახელმწიფოს ფორმირების პროცესში ძალის გამოყენების საკითხი.³ სახელმწიფოებრიობას ესაჭიროება ფაქტობრივი საფუძველი, მაგრამ ხდება ფაქტების შეფასება და ფაქტებს ენიჭება სამართლებრივი მნიშვნელობა. სამართლებრივი შეფასებისათვის უნდა მოხდეს ფაქტების „კონცეპტუალიზება“.⁴ როგორც დეკოლონიზაციის კონტექსტში, ისე ამ კონტექსტის მიღმა სეცესიის დროს ორივე შემთხვევაში წარმოიშობა ახალი სახელმწიფო, ორივე შემთხვევას ერთნაირი შედეგი აქვს და *Uti Possidetis* ორივე შემთხვევაში შეუძლია სტაბილურობის უზრუნველყოფის უწყვეტის შესრულება საზღვრების დადგენით.⁵ იგივე იუგოსლავიის დაშლის შემთხვევაში *Uti Possidetis* გამოყენებას მხარი დაუჭირა საარბიტრაჟო კომისიამ (ბადინტერის კომიტეტი) და აღნიშნა, რომ *Uti Possidetis* პრინციპი, მიუხედავად იმისა, რომ თავდაპირველად გამოიყენებოდა დეკოლონიზაციის საკითხების გადასაწყვეტად ლათინურ ამერიკასა და აფრიკაში, ამჟამად აღიარებულია ზოგად პრინციპად. თუ სხვაგვარად არ არის შეთანხმებული, ყოფილი საზღვრები გარდაიქმნება საერთაშორისო სამართლით დაცულ საერთაშორისო საზღვრებად.⁶ კომისიამ თვითგამორკვევის უფლებასთან დაკა-

1 იხ. *Burkina Faso v Mali Case*, supra სქოლიო 18, პარაგრაფი 30.

2 იხ. *Walter, Ch. et al. eds., The Principle of Uti Possidetis Juris: How Relevant Is It for Issues of Secession?* by Peters, A., supra სქოლიო 4, 108.

3 იქვე, 108.

4 *Crawford., J. and Nouwen, S. eds., "Statehood after 1989: „Effectivites“ between Legality and Virtuality“* by Peters, A. in *Select Proceedings of the European Society of the International Law*, Vol. 3. Hart publishing 2012, 171.

5 იხ. *Walter, Ch. et al. eds., The Principle of Uti Possidetis Juris: How Relevant Is It for Issues of Secession?* by Peters, A., supra სქოლიო 4, 114.

6 *The Arbitration Commission of the Conference on Yugoslavia (Badinter Arbitration Committee) Opinion No 3,*

ვმირებითაც აღნიშნა, რომ ნებისმიერ შემთხვევაში, თუ დაინტერესებული სახელმწიფოები სხვაგვარად არ შეთანხმდებიან, თვითგამორკვევის უფლება დამოუკიდებლობის მომენტში არსებული საზღვრების ცვლილებას არ გულისხმობს (*Uti Possidetis Juris*).¹

უნდა აღინიშნოს, რომ გასაზიარებელია ის პოზიცია, რომ, ზოგადად, უტი პოსსიდეტის ჯურის არც კრძალავს და არც უშვებს სეცესიას, ეს პრინციპი მიემართება უკვე დამოუკიდებლობის შემდეგ საზღვრების დადგენას, აგნოსტიკურია იმ საკითხთან დაკავშირებით, უნდა მოხდეს თუ არა სეცესია, შეიქმნას და არსებობდეს ახალი სახელმწიფო ტერიტორიითა და ახალი საზღვრებით², არის კანონის პასუხი, რეაქცია უკვე შექმნილ რეალობასთან, ახალ სახელმწიფოსთან დაკავშირებით, არ არის სეცესიის საშუალება, წახალისება ან გამართლება.³ *Uti Possidetis* გამოიყენება არა დამოუკიდებლობის მოპოვების პროცესში, არამედ – უკვე დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ.⁴ ეს პრინციპი, რომელიც მიმართულია დამოუკიდებლობის მოპოვების მომენტში ტერიტორიული ფარგლების დაცვის უზრუნველყოფისაკენ, არ იწყებს მოქმედებას თვითონ დამოუკიდებლობის მოპოვების პროცესში.⁵ მეორე მხრივ, უნდა აღინიშნოს, რომ თვითგამორკვევასა და სეცესიას ტერიტორიული ასპექტები აქვს, ტერიტორიული კომპონენტი ამ პროცესში გამოკვეთილია და მიზანი არის კონკრეტული ტერიტორიის გარკვეული ერთობისათვის მიკუთვნება. *Uti Possidetis*, ერთი მხრივ, ვინაიდან ტერიტორიული მთლიანობის უზრუნველყოფას მიემართება კონკრეტული საზღვრების აღიარება-დადგენით, თვითგამორკვევის მხარდამჭერიცაა ამ გაგებით, *Uti Possidetis* ეფუძნება თვითგამორკვევისა და საშინაო საქმეებში ჩაურევლობის იდეებს⁶ და, მეორე მხრივ, ტერიტორიული საზღვრების დადგენით ამ პრინციპის მიზანია ახალი სახელმწიფოს დამატებითი დანაწევრების გამორიცხვა. მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ ბურკინა-ფასო/მალის საქმეში აღნიშნა, რომ *Uti Possidetis* ამოქმედება და გამოყენება იწვევს და წარმოშობს საზღვრების ურღვეობის პატივისცემას.⁷ *Uti Possidetis* მიმართულია გარე საფრთხეებისაგან მომდინარე სასაზღვრო დავების აცილებისაკენ, მაგრამ არა აქვს მხოლოდ საგარეო ასპექტი და მასვე აქვს სასაზღვრო დავებით გამოწვეული სამოქალაქო ომების აცილების მიზანიც.⁸ ბურკინა-ფასო/მალის საქმეში მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ მიაწინა *Uti Possidetis* მიზანზე ახალი სახელმწიფოების დამოუკიდებლობისა და სტაბილურობისათვის სასაზღვრო საკითხებზე ქვეყნის შიგნით ბრძოლებით საფრთხის შექმნის თავიდან აცილების კუთხით.⁹

1991 წლის დეკემბერში საბჭოთა კავშირი დაიშალა და დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის (დსთ) შექმნა გამოცხადდა. მინსკის 1991 წლის 8 დეკემბრის ხელშეკრულების მე-5 მუხლის თანახმად, მხარეები აღიარებენ და პატივს სცემენ თანამეგობრობის არსებული საზღვრების ხელშეუხებლობას.¹⁰ ამასთან, 1991 წლის 21 დეკემბერს მიღებული 92 ILR 168. 1992. 171.

1 იქვე, 168.

2 Rathner. S. R., *Drawing a better Line: Uti Possidetis and the borders of New States*. 90 AJIL. Cambridge University Press 1996. 601.

3 Corten. O. et al. eds. „Le problème des frontières en cas de dissolution et de séparation d’Etats: quelles alternatives?“ by Kohen. M. G., in *Demembrements d’Etats et delimitations territoriales*, Bruxelles, 1999. 400.

4 იქვე, 375.

5 Kohen. M. G. ed., *Secession: International law perspectives*. Cambridge University Press. 2006. 14-15.

6 იხ. Hasani, E., *dasaxelebuli naSromi*, supra სქოლიო 14, 286.

7 იხ. ICJ Judgement, *Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali)*, supra სქოლიო 6, პარაგრაფი 20.

8 იხ. Walter, Ch. et al. eds., *The Principle of Uti Possidetis Juris: How Relevant Is It for Issues of Secession?* by Peters, A., supra სქოლიო 4, 117, 118.

9 იხ. ICJ Judgement, *Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali)*, supra სქოლიო 6, პარაგრაფი 20.

10 მუხლი 5. მინსკის 1991 წლის 8 დეკემბრის ხელშეკრულება <https://www.refworld.org.ru/pdfid/52f8f06a4.pdf>

იქნა ალმა-ათის დეკლარაცია, რომლითაც ხელმომწერმა სახელმწიფოებმა (ბალტიის სამი სახელმწიფოსა (ლატვია, ლიტვა, ესტონეთი) და იმ მომენტში საქართველოს, რომელიც მოგვიანებით, 1993 წელს გახდა დსთ-ის წევრი, გამოკლებით) დაადასტურეს ერთმანეთის ტერიტორიული მთლიანობა და არსებული საზღვრების ხელშეუხებლობა და თავიანთი ერთგულება გაეროს წესდებისა და ჰელსინკის საბოლოო აქტის მიმართ.¹ ეს ინსტრუმენტები კონკრეტულად არ უთითებს **Uti Possidetis** პრინციპზე, მაგრამ იკვეთება, რომ განზრახვა იყო **Uti Possidetis** დოქტრინის დამტკიცება, ვინაიდან ეს უზრუნველყოფს ახალი საზღვრების საერთაშორისო და რეგიონალურ ლეგიტიმაციას და აგრეთვე საერთაშორისო სამართლის კლასიკური წესები აგრეთვე იცავს უკვე დადგენილ საზღვრებს, თუ შესაბამისი მხარეები არ შეთანხმდებიან ცვლილებაზე.²

Uti Possidetis მიემართება საზღვრების დადგენას, საზღვრების ურღვეობა კი – საზღვრების დაცვას.³ ტერიტორიული მთლიანობისა და საზღვრების ურღვეობის პრინციპები დროის თვალსაზრისით ამოქმედდება **Uti Possidetis** შემდეგ, მაგრამ მათი გამოყენება არ არის განპირობებული აუცილებლად **Uti Possidetis** გამოყენებით, რამეთუ საზღვრები შესაძლოა, სხვადასხვა პრინციპის გამოყენებითა და პროცედურით განისაზღვროს, საზღვრების ურღვეობა არ არის **Uti Possidetis** შეფარული ჩამნაცვლებელი და საერთაშორისო დოკუმენტებში საზღვრების ურღვეობაზე მითითება თავისთავად და აუცილებლად არ ნიშნავს, რომ საზღვრები **Uti Possidetis** პრინციპის საფუძველზე დადგინდება,⁴ მაგრამ საბჭოთა კავშირის დაშლის საზღვრები რაიმე სხვა პრინციპით არ განსაზღვრულა და საინანაღმდეგო პრაქტიკა არ ყოფილა. როგორც აღინიშნა, დეკოლონიზაციის კონტექსტის მიღმა სეცესიის დროს **Uti Possidetis** პრინციპის გამოყენება სავსებით შესაძლებელია, აღიარებულია და ვრცელდება ჩვეულებითი წესით. საერთაშორისო ცნობის შესახებ ევროკომისიის „გაიდლაინებიც“⁵ მიმართული იყო ყოფილი საბჭოთა კავშირისა და ყოფილი იუგოსლავიის მიმართ გამოსაყენებლად და წარმოადგენს ამ კონკრეტულ კონტექსტში უტი პოსსიდეტის პრინციპის საერთაშორისო მიღების მნიშვნელოვან მტკიცებულებით მხარდაჭერას⁶ და ასევე განვითარებული სახელმწიფო პრაქტიკა, უშიშროების საბჭოს საქართველოსა და აზერბაიჯანის ტერიტორიული მთლიანობის მხარდაჭერი რეზოლუციები საქართველოდან აფხაზეთის გამოყოფასა⁷ და მთიან ყარაბაღთან დაკავშირებით⁸ **Uti Possidetis** პრინციპის დამატებით მხარდაჭერას მოწმობს.⁹

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ **Uti Possidetis** გავრცელდა მხოლოდ მოკავშირე რესპუბლიკებზე. ევროკავშირის ფაქტების დამდგენი მისიის (ტალიანინის კომისია) 2009 წლის ანგარიშში ნათლადაა მითითებული, რომ საბჭოთა კავშირის შემთხვევაში **Uti Possidetis** ვრცელდება მხოლოდ მოკავშირე რესპუბლიკების საზღვრებზე და ავტონომიური ერთეუ-

> [ხელმისაწვდომია 12.12.2023].
1 ალმა-ათის 1991 წლის 21 დეკემბრის დეკლარაცია <<https://www.bits.de/NRANEU/START/documents/alma-ata91.htm>> [ხელმისაწვდომია 12.12.2023].

2 იხ. Shaw, M. N., *dasaxelebuli naSromi*, supra სქოლიო 1, 110.

3 იხ. Corten. O. et al. eds. *Droit des peuples à disposer d'eux-mêmes et uti possidetis : deux faces d'une même médaille?* by Corten. O., in *Demembrements d'Etats et delimitations territoriales, l'uti possidetis en question(s)*, Bruxelles 1999. 432.

4 იხ. Walter, Ch. et al. eds., *The Principle of Uti Possidetis Juris: How Relevant Is It for Issues of Secession?* by Peters, A., supra სქოლიო 4, 128-129.

5 EC Declaration on the 'Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union', 4 EJIL. 1993. 72.

6 იხ. Shaw, M. N., *dasaxelebuli naSromi*, supra სქოლიო 1, 110.

7 იხ. Security Council Resolutions 876 (1993), 896 (1994), 906 (1994), 937 (1994), 977 (1995), 993 (1995), 1036 (1996).

8 იხ. Security Council Resolutions 822 (1993), 853 (1993), 874 (1993), 884 (1993).

9 იხ. Shaw, M. N., *dasaxelebuli naSromi*, supra სქოლიო 1, 110-111.

ლების თუ უფრო ქვედა დონის ერთეულებზე ეს პრინციპი არ ვრცელდება.¹ ყოფილი იუგოსლავიის შემთხვევაშიც *Uti Possidetis* მხოლოდ რესპუბლიკებზე გავრცელებას დაუჭირა მხარი ბადინტერის კომიტეტმა.² *Uti Possidetis Juris* პრინციპის გამოყენებით საბჭოთა კავშირის ყოფილი მოკავშირე რესპუბლიკების საზღვრების დამდგენი ყოფილი საბჭოთა ადმინისტრაციული საზღვრები გარდაიქმნა საერთაშორისო საზღვრებად. თითოეული საბჭოთა რესპუბლიკა, მათ შორის საქართველო, გახდა დამოუკიდებელი საბჭოთა პერიოდში არსებულ ადმინისტრაციულ საზღვრებში. დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ საქართველოს სახელმწიფოს ტერიტორია განისაზღვრა 1991 წლის 21 დეკემბრის მდგომარეობით.³ *Uti Possidetis Juris* ამოქმედების შედეგად კონკრეტული საზღვრების დადგენის შემდეგ ამ საზღვრების ხელყოფა არ არის მიღებული საერთაშორისო საზოგადოების მიერ. ტალიანინის კომისიის ანგარიშში მითითებულია, რომ საყოველთაოდ მიღებული *Uti Possidetis* პრინციპის თანახმად, მხოლოდ ყოფილ საბჭოთა კავშირის შემადგენელ რესპუბლიკებს, საქართველოს, და არა მათ ტერიტორიულ ნაწილებს, სამხრეთ ოსეთი და აფხაზეთი, აქვთ უფლება, მიიღონ დამოუკიდებლობა ისეთი დიდი სახელმწიფოს დაშლის შემთხვევაში, როგორც არის საბჭოთა კავშირი. სამხრეთ ოსეთს არ ჰქონდა საქართველოდან გამოყოფის უფლება და ზუსტად იგივე მიემართება აფხაზეთსაც, იმავე მიზეზებიდან გამომდინარე. სეპარატისტული ტერიტორიული ერთეულების, სამხრეთ ოსეთისა და აფხაზეთის აღიარება მესამე ქვეყნის მიერ შესაბამისად ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სამართალს, რადგან ასეთი ქმედება არის უკანონო ჩარევა დაზარალებული ქვეყნის, ამ შემთხვევაში საქართველოს სუვერენიტეტსა და ტერიტორიულ მთლიანობაში. ეს ეწინააღმდეგება ჰელსინკის დასკვნითი აქტის პრინციპებს, რომელთა თანახმადაც მონაწილე ქვეყნებმა პატივი უნდა სცენ ერთმანეთის სუვერენულ თანასწორობასა და ინდივიდუალობას, ისევე როგორც უფლებებს, რომლებსაც მოიცავს და ითვალისწინებს ეს სუვერენიტეტი, კერძოდ, ამაში იგულისხმება ყველა ქვეყნის უფლება სამართლებრივ თანასწორობაზე, ტერიტორიულ მთლიანობაზე, თავისუფლებაზე და პოლიტიკურ დამოუკიდებლობაზე.⁴

აფხაზეთი და ე. წ. სამხრეთ ოსეთი მესამე და მეოთხე დონის ერთეულები იყვნენ საბჭოთა კავშირში, შესაბამისად, და ორივე იყო საქართველოს შემადგენლობაში.⁵ მათზე არ გავრცელებულა *Uti Possidetis*. საბჭოთა კავშირის შემთხვევაში (ასევე ყოფილი იუგოსლავიის შემთხვევაში) *Uti Possidetis* გავრცელდა მხოლოდ პირველი დონის ერთეულებზე (მოკავშირე რესპუბლიკები). პრაქტიკაში არ არსებობს არავითარი ახალი *Uti Possidetis*, რომელიც უფრო ქვედა დონის ერთეულებზე გავრცელდებოდა საბჭოთა კავშირის შემთხვევაში.⁶ ამჟამად საქართველო უნიტარული სახელმწიფოა. საქართველოს კონსტიტუციის პირველი მუხლი ადგენს, რომ საქართველო არის დამოუკიდებელი, ერთიანი და განუყოფელი სახელმწიფო, რაც დადასტურებულია 1991 წლის 31 მარტს ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე, მათ შორის აფხაზეთის ასსრ-ში და ყოფილ სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქში ჩატარებული რეფერენდუმით და 1991 წლის 9 აპრილის საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის

1 EU Report of the Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, 2009. 143 <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/HUDOC_38263_08_Annexes_ENG> [ხელმისაწვდომია 12.12.2023].

2 იხ. *Badinter Arbitration Committee Opinion No 3*, supra სქოლიო 64, 171.

3 საქართველოს 1995 წლის კონსტიტუცია, მუხლი 1(2). <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36>> [ხელმისაწვდომია 12.12.2023].

4 იხ. Independent International Fact-Finding Mission Report, supra sqolio 84, 143 <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/HUDOC_38263_08_Annexes_ENG> [ხელმისაწვდომია 12.12.2023].

5 იხ. სსრ კავშირის 1977 წლის კონსტიტუცია, მუხლი 83 და მუხლი 87 <<https://www.priib.ru/en/node/420906>> [ხელმისაწვდომია 12.12.2023]; სსრ კავშირის 1936 წლის კონსტიტუცია, მუხლი 25 <<https://www.priib.ru/en/node/420907>> [ხელმისაწვდომია 12.12.2023].

6 იხ. Peters, A. დასახელებული ნაშრომი, supra სქოლიო 4, 121.

აღდგენის აქტით.¹ უნიტარული სახელმწიფოების შემთხვევაში *Uti Possidetis* პრეზუმფცია სუსტია.² ამასთან, როგორც აღინიშნა, *Uti Possidetis Juris* პრინციპის გამოყენებით დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ მხოლოდ საბჭოთა კავშირის ყოფილი მოკავშირე რესპუბლიკების საზღვრები გარდაიქმნა საერთაშორისო საზღვრებად, რითაც მოხდა მდგომარეობის „გაყინვა“ და დამატებითი დანაწევრება არ არის მხარდაჭერილი საერთაშორისო საზოგადოების მიერ. *Uti Possidetis* პრინციპი კრიტიკული თარიღის მოცემულობას იღებს და აკანონებს მას. ძველი, დამოუკიდებლობამდელი არსებული სხვადასხვა ადმინისტრაციული საზღვრები ვეღარ დაუპირისპირდება *Uti Possidetis* ამოქმედების შედეგად უკვე შექმნილ მოცემულობას. საქართველოს შემთხვევაში დამოუკიდებლობის მოპოვებისას საქართველოს შემადგენლობაში აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის ჩათვლით არსებული ადმინისტრაციულ საზღვრების მოცემულობა იქნა დაკანონებული და ნებისმიერი დავა გამოირიცხება. *Uti Possidetis* ფუნქცია არის ის, რომ ამოქმედების შედეგად შეწყვიტოს დავა თუნდაც რაიმე წინანდელი ტერიტორიული უკანონობის შესახებ.³

უკვე დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ტერიტორიაზე კონტროლის გავრცელება, როგორც ეს არის აფხაზეთისა და ე. წ. სამხრეთ ოსეთის შემთხვევაში, რომლებიც საერთოდ რუსეთის კონტროლს ექვემდებარებიან, არ გამოდგება სეპარატისტული რეგიონების მხრიდან თავიანთ სასარგებლოდ ახალი *Uti Possidetis* ასამოქმედებლად. სახელმწიფო პრაქტიკა არ უჭერს მხარს ამგვარ გაფართოებულ *Uti Possidetis*.⁴ ზოგიერთ შემთხვევაში ფორმალურ მონაცემებთან ერთად ქმედებებიც შეფასებულა კრიტიკულ მომენტში ტერიტორიული დაყოფის არსებობის დასადგენად,⁵ მაგრამ ეს არასოდეს ყოფილა უკვე დამოუკიდებლობის მომენტის შემდეგ ამ სახელმწიფოს კონკრეტულ ტერიტორიაზე მოპოვებული კონტროლი.⁶

უნდა აღინიშნოს, რომ *Uti Possidetis* პრინციპი არის ზოგადი პრინციპი, რომელიც სახელმწიფოს შექმნისა და აღიარების შემდეგ ამ სახელმწიფოს არსებული საზღვრების თვითნებურ ცვლილებას დაბრკოლებას უქმნის.

დასკვნა

საზღვრების სტაბილურობას საერთაშორისო სამართალი დიდ ყურადღებას აქცევს. სახელმწიფო საზღვრების დადგენა და საერთაშორისო აღიარება ნებისმიერი სახელმწიფოსათვის უმნიშვნელოვანესი საკითხია. ამ პროცესში დიდი როლი აქვს *Uti Possidetis Juris* პრინციპის გამოყენებას. *Uti Possidetis Juris* პრინციპი არის უნივერსალური გამოყენების პრინციპი, რომლის უმთავრესი მიზანიც არის სახელმწიფო საზღვრების სტაბილურობის პრინციპის ხაზგასმა და უზრუნველყოფს ახალი სახელმწიფოს საზღვრების საერთაშორისო ლეგიტიმაციას.

ახალი სახელმწიფოს წარმოშობის შემდეგ *Uti Possidetis Juris* პრინციპის გამოყენებით დადგენილ საზღვრებში ამ სახელმწიფოს ტერიტორიის მიმართ ვრცელდება ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპი. *Uti Possidetis Juris* პრინციპი მიმართულია ახალი სახელმწიფოების

1 იხ. საქართველოს 1995 წლის კონსტიტუცია, *supra* სქოლიო 86, მუხლი 1.

2 იხ. Shaw, M. N., *Peoples, Territorialism and Boundaries*. *supra* სქოლიო 7, 504.

3 იხ. Peters, A. *dasaxelebuli naSromi*, *supra* სქოლიო 4, 123.

4 იქვე, 123.

5 Wolfrum. R. ed. “*Uti Possidetis Doctrine*”, by Nesi. G. in *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Oxford University Press. 2013, para 10.

6 იხ. Peters, A. *dasaxelebuli naSromi*, *supra* სქოლიო 4, 123.

მიერ მიღებული ძველი საზღვრების ხელშეუვალობის უზრუნველყოფით საერთაშორისო სტაბილურობის მიზნების მიღწევისაკენ.

ზოგადად, **Uti Possidetis Juris** არც კრძალავს და არც უშვებს სეცესიას, ეს პრინციპი მოქმედებს იწყებს და მიემართება უკვე დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ საზღვრების დადგენას, მაგრამ ახალი სახელმწიფოს საზღვრების დადგენით ამ საზღვრების საერთაშორისო ლეგიტიმაციის უზრუნველყოფით უკვე ამ სახელმწიფოს არსებული საზღვრების თვითნებურ ცვლილებას დაბრკოლებას უქმნის.

Uti Possidetis Juris დოქტრინის ევოლუციის პერიოდში ეს პრინციპი ყოველთვის თანმიმდევრულად არ ყოფილა გამოყენებული. იყო შემთხვევები, როდესაც სახელმწიფოები დამოუკიდებლობამდელი საზღვრებისაგან განსხვავებული საზღვრებით აღმოჩნდნენ კოლონიალიზმისაგან გათავისუფლებულები და იყო დამოუკიდებლობის დროს გაყოფის შემთხვევა, მაგრამ **Uti Possidetis** პრინციპიდან გადახვევა შეთანხმებით ხდებოდა და ამჟამად ჩამოყალიბებული პრაქტიკითა და სამართლით **Uti Possidetis Juris** პრინციპის გამოყენებით დადგენილი და აღიარებული საზღვრების დარღვევა მხარდაჭერილი არ არის.

ბოლო ათწლეულების მოვლენებმა დაადასტურა, რომ **Uti Possidetis Juris** არ გამოიყენება მხოლოდ დეკოლონიზაციის კონტექსტში, გამოიყენება დეკოლონიზაციის კონტექსტის მიღმაც. ეს პრინციპი გამოყენებული იქნა იუგოსლავიის, ჩეხოსლოვაკიისა და საბჭოთა კავშირის დაშლის შედეგად წარმოშობილი სახელმწიფოების საზღვრების დადგენისას. ეს პრინციპი მისი გამოყენების თაობაზე შეთანხმების არარსებობის შემთხვევაშიც უნდა იქნეს გამოყენებული. **Uti Possidetis** მხოლოდ ახალი სახელმწიფოს წარმოშობის დროს გამოიყენება და არ მიემართება იმ შემთხვევებს, რომელიც ახალი სახელმწიფოს წარმოშობას არ უკავშირდება. ამ პრინციპის ეფექტი უკავშირდება ადმინისტრაციული საზღვრების გადაქცევას საერთაშორისო საზღვრებად, მაგრამ ყველა ადმინისტრაციული საზღვარი ვერ გადაიქცევა საერთაშორისო საზღვრად და პრობლემა საერთაშორისო სამართალში უკავშირდება სწორედ იმის დადგენას, რომელი ადმინისტრაციული საზღვრების შემთხვევაში არსებობს აღნიშნული შესაძლებლობა. დადგენილი პრაქტიკით, ფედერაციული სახელმწიფოს შემთხვევაში მნიშვნელობა ენიჭება ყოფილი ფედერაციული სახელმწიფოს შემადგენელ, უმაღლესი დონის ერთეულებს შორის გამავალ ადმინისტრაციულ საზღვრებს. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემთხვევაში მხოლოდ მოკავშირე სახელმწიფოების ყოფილი ადმინისტრაციული საზღვრების მიმართ იქნა გამოყენებული **Uti Possidetis Juris** პრინციპი. ავტონომიურ თუ უფრო ქვედა დონის ერთეულებზე ეს პრინციპი არ ვრცელდება. პრაქტიკაში არ არსებობს არავითარი ახალი **Uti Possidetis**, რომელიც უფრო ქვედა დონის ერთეულებზე გავრცელდებოდა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემთხვევაში.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შედეგად საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ **Uti Possidetis Juris** საფუძველზე საქართველოს სსრ-ის ყოფილი ადმინისტრაციული საზღვრები გარდაიქმნა დამოუკიდებელი საქართველოს საერთაშორისო საზღვრებად, რაც მხარდაჭერილია დემოკრატიული სახელმწიფოების პრაქტიკით, დამატებითი დანაწევრება არ არის მხარდაჭერილი საერთაშორისო სამართლით და აფხაზეთისა და ე. წ. სამხრეთ ოსეთის მიერ სეპარატისტული მიზნებისათვის **Uti Possidetis** პრინციპის გამოყენების კანონიერი საფუძველი არ არსებობს. ასევე იმთავითვე არ არის მხარდაჭერილი საერთაშორისო სამართლით დემოკრატიული სახელმწიფოს ფარგლებში მცხოვრები ხალხისაგან თვითგამორკვევის სეცესიის ფორმით რეალიზაცია.

ზურაბ აზნაურაშვილი

გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის
ასისტენტი პროფესორი

თამარ დევდარიანი

გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის
მონვეული ლექტორი,

დისციპლინური სამართალწარმოება, როგორც სამართლიანი სასამართლოს უფლების უზრუნველყოფის პრევენციული მექანიზმი

აბსტრაქტი

მოსამართლეთა მიმართ დისციპლინური სამართალწარმოების მექანიზმების არსებობა მნიშვნელოვანია, როგორც დემოკრატიულ საზოგადოებაში მოსამართლეთა ანგარიშვალდებულების უზრუნველსაყოფად, ისე სასამართლო სისტემის მიმართ ნდობის განსამტკიცებლად.

სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტის უზრუნველსაყოფად მოსამართლემ უნდა აღიაროს და დაიცვას ქცევის ის წესები და სტანდარტები, რომლებიც აუცილებელია მართლმსაჯულების პრესტიჟის დასაცავად. მოსამართლის ყოველი ქმედება სამოსამართლო ეთიკის წესებს უნდა შეესაბამებოდეს, ხოლო ისეთი ქცევა, რომელიც არღვევს დადგენილ სტანდარტს და თავისი არსით წარმოადგენს შესაძლო დისციპლინურ გადაცდომას, შესაბამისი უფლებამოსილების მქონე ორგანოს მიერ დისციპლინური სამართალწარმოების ფარგლებში უნდა შეფასდეს.

თავის მხრივ, დისციპლინური სამართალწარმოება ხელს უწყობს მოსამართლის ქცევის იმგვარად გააზრებას, რომ უზრუნველყოფილი იქნეს დისციპლინური სამართალწარმოების, როგორც პრევენციული მექანიზმად გამოყენება, ხოლო თავად სამართალწარმოების აღნიშნული სახე საფრთხეს არ უნდა უქმნიდეს სასამართლოს დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის ფუნდამენტურ ღირებულებებს. ამასთან, დისციპლინური სამართალწარმოებისას უზრუნველყოფილი უნდა იყოს სამართალწარმოების პროცესის სათანადო ხარისხითა და დადგენილი წესით წარმართვა.

საკვანძო სიტყვები: მართლმსაჯულება, სამართლიანი სასამართლო, დისციპლინური სამართალწარმოება.

შესავალი

სამართლიანი სასამართლოს უფლებით სარგებლობის უზრუნველყოფას და რეალიზების შესაძლებლობის არსებობას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია მართლმსაჯულების სისტემაში.

სამართლიანი სასამართლოს უფლება მნიშვნელოვანია თითოეული მოქალაქისთვის, რათა ჰქონდეთ შესაძლებლობა ისარგებლონ იმ უფლებითა გარანტიებით, რომელიც მათ გააჩნიათ. ამასთან, სამართლიანი სასამართლოს უფლება უფლების დაცვის მექანიზმების ეფექტიანი გამოყენების შესაძლებლობით ხელს უწყობს კანონის უზენაესობისა და სამართლიანობის პრინციპების დაცვას.

სასამართლოს დამოუკიდებლობის ხელყოფისა და სასამართლო განხილვის უფლების დარღვევის თავიდან არიდების საუკეთესო საშუალება დისციპლინური სამართალწარმოების სისტემის არსებობაა. აღნიშნული სისტემის სწორხაზოვანი ფუნქციონირება მნიშვნელოვანია, როგორც დარღვევის შემთხვევაში სათანადო რეაგირების მოხდენის მიზნით, ისე, შემდგომი დარღვევების პრევენციის მიზნითაც.

აღნიშნული მექანიზმების არსებობა და მათი შესაძლო არაეფექტური გამოყენება უზრუნველყოფს ნაშრომის აქტუალობას და ხაზს უსვამს კვლევების არსებობის მნიშვნელობას.

წინამდებარე სტატიაში განხილულია დისციპლინური სამართალწარმოების მნიშვნელობა სამართლიანი სასამართლოს უფლების ქრილში, ასევე გაანალიზებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიდგომები და საქართველოს კანონმდებლობაში ამ მიმართულებით არსებული რეგულაციები. ამ მიზნით სტატია მიმოიხილავს სხვადასხვა გადანყვეტილებას და აანალიზებს სამართლიანი სასამართლოს უფლების რეალიზების პრაქტიკას დისციპლინური სამართალწარმოების ქრილში.

1. სამართლიანი სასამართლოს უფლების არსი და მნიშვნელობა

სამართლიანი სასამართლო მოიაზრებს სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლებას, სასამართლოს დამოუკიდებლობასა და მიუკერძოებლობას, ისეთ პროცესუალურ მოთხოვნებს, როგორიცაა შეჯიბრებით სამართალწარმოების პროცესში მხარეთა თანასწორობის უფლება, საჯარო სამართალწარმოებისა და გადანყვეტილების დასაბუთების უფლება, საქმის გონივრულ ვადაში განხილვის უფლება.

მხარის უფლება მისი საქმე განხილულ იქნეს სამართლიანი სასამართლოს განხილვის უფლების სრული დაცვით ლეგიტიმური და მნიშვნელოვანია. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია ყველა ის მექანიზმი, რომელიც აღნიშნულს უზრუნველყოფს, მათ შორისაა, განჭვრეტადი დისციპლინური სამართალწარმოება.¹

სამართლიანი სასამართლოს უფლება, პირველ რიგში, ნიშნავს სახელმწიფო ხელისუფლების ყველა იმ გადანყვეტილების (ქმედების) სასამართლოში გასაჩივრებისა და სამართლებრივ შეფასების შესაძლებლობის არსებობას, რომელიც შესაძლოა არღვევდეს ადამიანის უფლებებს.² აღნიშნული მიუთითებს სამართლიანი სასამართლოს უფლების კანონის უზენაესობასთან პირდაპირ კავშირზეც.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სადისციპლინო პალატა 2016 წლის 21 ივლისის №დს-შ/9-16 გადანყვეტილებაში განმარტავს, რომ „კანონიერების პრინციპი კანონის უზენაესობას ეფუძნება. ეს კონსტიტუციური პრინციპია, რომლის თანახმად, არავის არ აქვს

1 Note On International Standards and Good Practice of Disciplinary Proceedings Against Judges, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, Warsaw, 2018, 16.

2 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2006 წლის 15 დეკემბრის №1/3/393,397 გადანყვეტილება, II. §1.

უფლება კანონმდებლობის მოთხოვნათა საწინააღმდეგოდ განახორციელოს რაიმე ქმედება.“ ამდენად, კანონიერების პრინციპიდან გამომდინარე სამართლიანი სასამართლოს არსებობა მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც იგი არსებითი შემადგენელი ნაწილია ადამიანის უფლებებისა. სამართლიანი სასამართლოს პრინციპს ვხვდებით როგორც ქვეყნის შიდა კანონმდებლობაში, ისე სხვა მრავალ საერთაშორისო აქტში, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ამერიკულ კონვენციის მე-8 მუხლში¹; ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციის მე-6 მუხლში²; სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის მე-14 მუხლში³ და სხვა.

აღნიშნული საერთაშორისო სამართლებრივი აქტებიდან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, რომლის მე-6 მუხლს, იცავს რა სამართლიანი სასამართლოს უფლებას, ცენტრალური ადგილი უკავია კონვენციის სისტემაში. სამართლიანი სასამართლოს უფლებას დემოკრატიულ საზოგადოებისათვის ფუნდამენტური მნიშვნელობა გააჩნია. აღნიშნული მუხლის დაცვის ობიექტს წარმოადგენს კანონის უზენაესობის პრინციპი, რომელსაც ემყარება მთლიანად საზოგადოება. გარდა ამისა, ასახავს იმ ტრადიციების ნაწილს, რომლებიც კონვენციის პრეამბულის თანახმად, საერთოა კონვენციის ხელმომწერი ქვეყნებისთვის. კონვენციის მე-6 მუხლი სწორედ ის ნორმაა, რომლის დარღვევის შესახებ ყველაზე ხშირად ხდება განცხადებების წარდგენა ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში. იმისათვის, რომ დავა მიეკუთვნოს მე-6 მუხლის მოქმედების სფეროს, უნდა არსებობდეს დავა ან „შეცილება“ ისეთ უფლებებსა და ვალდებულებებზე, რომელთაც სადავო დონეზე მაინც აღიარებს ქვეყნის შიდა კანონმდებლობა.⁴

ასეთი უფლების დაცვა ეროვნულ დონეზე წარმოუდგენელია დამოუკიდებელი სასამართლოს არსებობის გარეშე. სასამართლოს დამოუკიდებლობა, თავის მხრივ, სამართლიანი სასამართლოს უფლების ნაწილია. დამოუკიდებელი სასამართლო მოიაზრებს, როგორც ინსტიტუციურ, ისე ინდივიდუალურ დამოუკიდებლობას, თუმცა, როგორც შინაარსითაც არ უნდა განიხილებოდეს სასამართლოს დამოუკიდებლობა, უმნიშვნელოვანესია აღინიშნოს, რომ მოსამართლეს დამოუკიდებლობა ენიჭება ადამიანის უფლებათა დასაცავად.

2. მოსამართლეთა ანგარიშვალდებულებისა და დისციპლინური საპროცესო რეგულაციების როლი ანგარიშვალდებულების უზრუნველყოფის პროცესში

მნიშვნელოვანია, რომ სასამართლოს დამოუკიდებლობაში ჩარევისა თუ სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლების დარღვევის თავიდან არიდების მიზნით სათანადო სიზუსტით უნდა იქნას განსაზღვრული დისციპლინური სამართალწარმოების პროცესი და 1 სამართლიანი სასამართლოს უფლება შეიცავს რამდენიმე შესაბამის დებულებას სასამართლო პროცესში საჯარო პროკურორების როლის შესახებ. მე-8 მუხლის 1-ლი პუნქტი ადგენს: „ყოველ პირს, მისთვის წაყენებული ნებისმიერი სისხლის სამართლის ბრალდების ან მისი სამოქალაქო, შრომითი, ფინანსური ან ნებისმიერი სხვა ხასიათის უფლებათა და მოვალეობათა განსაზღვრისას, უფლება აქვს მისი საქმე გონივრულ ვადაში და სათანადო გარანტიებით განხილულ იქნეს კომპეტენტური, დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი ტრიბუნალის მიერ, რომელიც წინასწარაა შექმნილი კანონის საფუძველზე“.

2 „ყოველი ადამიანი, მისი სამოქალაქო ხასიათის უფლებებისა და მოვალეობების, ან მისთვის წარდგენილი სისხლისსამართლებრივი ბრალდების საფუძვლიანობის გამოჩვენებისას, აღჭურვილია გონივრულ ვადაში მისი საქმის სამართლიანი და საქვეყნოდ განხილვის უფლებით კანონის საფუძველზე შექმნილი დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი სასამართლოს მიერ“.

3 „ყველა პირი თანასწორია სასამართლოებისა და ტრიბუნალების წინაშე. თითოეულს აქვს უფლება მისთვის წაყენებული ყოველი სისხლის სამართლის ბრალდების განხილვისას, ან რომელიმე სამოქალაქო პროცესში მისი უფლება-მოვალეობების განსაზღვრისას, მისი საქმე სამართლიანად და საჯაროდ გაარჩიოს კანონის საფუძველზე შექმნილმა კომპეტენტურმა, დამოუკიდებელმა და მიუკერძოებელმა სასამართლომ“.

4 A/HRC/11/41, [2009], §57; aseve, U.N. Doc. CCPR/C/OP/1, Larry James Pinkney v. Canada, Communication No. 27/1978, [1985], §34. aseve, Sunday Times v United Kingdom, [1979] ECtHR, §49.

მისი დებულებები.¹ აუცილებელია, რომ მოსამართლეებს არ დაეკისროთ პასუხისმგებლობა მის მიერ მტკიცებულებათა შეფასების შედეგად, შინაგანი რწმენით, მიღებული გადაწყვეტილების გამო. დემოკრატიული საზოგადოება მოსამართლის დამოუკიდებლობის მაღალი სტანდარტის არსებობას მოითხოვს. დამოუკიდებლობა, თავის მხრივ, ხელშესახები და კანონით გარანტირებული უნდა იყოს.

საქართველოს კონსტიტუციის 63-ე მუხლი განამტკიცებს მოსამართლეთა დამოუკიდებლობას, კონსტიტუციასა და კანონზე მორჩილებას. ამასთან, კრძალავს მოსამართლის საქმიანობაში ჩარევას ან მასზე გავლენის მოხდენას. უთითებს, რომ კანონის შესაბამისად აღნიშნული დასჯადი ქმედებაა. ამავე მუხლითვეა გარანტირებული მოსამართლისთვის ანგარიშის მოთხოვნის დაუშვებლობა. მოსამართლეზე ზემოქმედებას კრძალავს „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მე-8 მუხლის მე-2 პუნქტიც, სადაც აღნიშნულია, რომ სამართალწარმოების პროცესი უნდა უზრუნველყოფდეს სათანადო სამართლებრივ და პროცედურულ გარანტიებს.

მოსამართლე, როგორც მართლმსაჯულების განმახორციელებელი პირი, არა მხოლოდ დამოუკიდებლობის მაღალი გარანტიებით უნდა სარგებლობდეს არამედ, საზოგადოების წინაშე ანგარიშვალდებულების მაღალი სტანდარტები უნდა გააჩნდეს.

ჯერ კიდევ „პლატონი საკუთარ ნაშუქვერებში აღნიშნავდა, რომ მოსამართლეებს უფლებამოსილების გადამეტებისას პასუხისმგებლობა უნდა დაეკისროთ.“² მოსამართლეთა სხვადასხვა სახის პასუხისმგებლობასთან ერთად,³ მნიშვნელოვანია ანგარიშვალდებული მართლმსაჯულების არსებობა, რომელიც მოიაზრებს როგორც ინდივიდუალური მოსამართლის, ისე სასამართლო სისტემის პასუხისმგებლობას საზოგადოების წინაშე.

ანგარიშვალდებულებას ხელს უწყობს სასამართლო პროცესის ღიაობა, რა დროსაც მოსამართლე ასაბუთებს მის მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებას. აღნიშნული წარმოადგენს ეგრეთ წოდებულ „ახსნით ანგარიშვალდებულებას“. ანგარიშვალდებულების ერთ-ერთი ფორმა უშუალოდ მოსამართლის ქმედებასაც ეხმიანება და არასათანადო ქცევისათვის პასუხისმგებლობის შესაბამის სახესაც მოიაზრებს, რაც გამოიხატება დისციპლინურ საქმეზე დაკისრებულ სანქციაში, ხოლო გარკვეულ ქმედებებთან მიმართებით, სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებებაში. აღნიშნული წარმოადგენს ერთგვარ „დასჯით ანგარიშვალდებულებას“.⁴

მიუხედავად იმისა, რომ მოსამართლის ანგარიშვალდებულება საზოგადოების წინაშე საკმაოდ დიდია, სასამართლოს დამოუკიდებლობის მოთხოვნიდან გამომდინარე, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ადგენს, რომ „მოსამართლის მიერ მიღებული გადაწყვეტილება არ შეიძლება იყოს გადასინჯვის საგანი, გარდა გასაჩივრების ტრადიციული პროცედურისა“⁵.

ამდენად, იმ პირობებში, როდესაც მოსამართლის მიერ მიღებული აქტის კანონიერებაზე ზედამხედველობა დაუშვებელია⁶, ხოლო ანგარიშვალდებულება მოსამართლის ქმედებაზე შესაბამისი რეაგირების აუცილებლობაზე მიუთითებს დისციპლინური სამართალწარმოების ქრილში, მოსამართლეთა მიმართ დისციპლინური სამართალწარმოება ერთგვარ ბენვის ხიდის წარმოადგენს მოსამართლეთა დამოუკიდებლობასა და ანგარიშვალდებულებას შორის.

1 Case C-719/19, European Commission v. Poland (ECLI:EU:C:2021:366), [2021], §6

2 გასიტაშვილი ე., ზამბახიძე თ., ლორია ა., მესხიშვილი ქ., კორძახია ზ., მოლიტერნო ჯ., ხუბულური თ., იურიდიული ეთიკა, თბ., 2021, 577.

3 მოსამართლეს შეიძლება დაეკისროს, როგორც სისხლისსამართლებრივი, სამოქალაქო, ადმინისტრაციული, ისე დისციპლინურ პასუხისმგებლობა.

4 The position of the judiciary and its relation with the other powers of state in a modern Democracy, Consultative Council of European Judges (CCJE), Opinion №18, 2015, 9, 26.

5 Oleksandr Volkov v. Ukraine, №21722/11, §80

6 „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის 75¹⁰ მუხლის მე-5 პუნქტი

ბალანსის დაცვა კი – გარდაუვალად მნიშვნელოვანია. დისციპლინური სამართალწარმოების არასათანადოდ გამოყენების პირობებში, შესაძლოა, მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის ხელყოფის, რიგ შემთხვევებში ზენოლის მცდელობის საფრთხედ, ხოლო მათი დისკრედიტაციის გზით სასამართლოს გადანყვეტილებაზე ზემოქმედების მოხდენის მექანიზმად – დამლუპველ ინსტრუმენტად შესაძლოა იქცეს.

დისციპლინურ სამართალწარმოებასთან დაკავშირებით ყურადსაღებია „კიევის რეკომენდაციები“, რომელიც სამართალწარმოების აღნიშნულ სახესთან მიმართებით ადგენს ზოგად სტანდარტებს და განსაზღვრავს, რომ სამართალწარმოება პროფესიულ გადაცდომას უნდა ეფუძნებოდეს, რომელიც არის „უხეში, უპატივბედი და სასამართლო ხელისუფლების რეპუტაციის შემლახველი“.¹ მოსამართლის მიმართ დისციპლინარული სამართალწარმოება წარმოადგენს „გაძლიერებულ სამსახურებრივ ზედამხედველობას“;² სადაც ნათლად ჩამოყალიბებული კონკრეტული დისციპლინური გადაცდომის სახეებისა და სანქციების არსებობას (*mutatis mutandis*) განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს.³ აღნიშნული განმტკიცებულია სამართლებრივი განსაზღვრულობის პრინციპით. საქმეში „მაესტრი იტალიის წინააღმდეგ“ ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ განმარტა, რომ კანონში პირდაპირ ვერ იქნება მითითებული ყველა ის ქცევა, რომელიც დისციპლინურ გადაცდომას წარმოადგენს, თუმცა კანონმდებლის ვალია მაქსიმალურად აბსოლუტური სიზუსტით განსაზღვროს გადაცდომებთან დაკავშირებული ყველა ნორმა.

ამდენად, დისციპლინური პასუხისმგებლობა წარმოადგენს მოსამართლეთა მიერ ჩადენილ დისციპლინურ გადაცდომაზე რეაგირების მექანიზმს. სამართალწარმოების მიზანია მოსამართლეთა მიერ კანონმდებლობით დადგენილი ფუნქციების ჯეროვნად შესრულების უზრუნველყოფა, რაც, რა თქმა უნდა, სწორედ სამართლიანი სასამართლოს განხილვის უფლების ქვაკუთხედად და ამოსავალ წერტილად უნდა იქნეს განხილული. დისციპლინური სამართალწარმოება ხელს უწყობს დადგენილი წესების, ეთიკური სტანდარტების დაცვასა და აღსრულებას, რაც, პირდაპირპროპორციულად ეხმიანება სასამართლოს ანგარიშვალდებულებას. ამასთან, წარმოების აღნიშნული სახე უზრუნველყოფს, როგორც გადაცდომის ჩამდენი პირის ქმედებაზე შესაბამის რეაგირებას, ისე სხვა პირთა მიერ დისციპლინური გადაცდომის ჩადენის პრევენციას.

ამდენად, დისციპლინური სამართალწარმოება ერთგვარი შემაკავებელი ძალაა, იძულების მექანიზმია მოსამართლეთათვის, რათა არ დაარღვიონ მხარეთა ფუნდამენტური უფლებები, არ მიაყენონ გამოუსწორებელი ზიანი სხვა პირთა თუ სასამართლოს ინტერესებს. სამართლიანი და ეფექტური დისციპლინური სამართალწარმოება უზრუნველყოფს მოსამართლის მიერ პროფესიული ქცევის შენარჩუნებას, მართლმსაჯულების ინტერესების დაცვას და კერძო ინტერესებისგან თავისუფალ მართლმსაჯულებას. შესაბამისად, დისციპლინური სამართალწარმოების მიზანი – ქცევის მოდელის ნახალისება, შენარჩუნება და ყველასთვის თანმიმდევრული და სამართლიანი მოპყრობის უზრუნველყოფაა. აღნიშნულის გარანტს სწორედ სამართლიანი სასამართლოს პრინციპების დისციპლინურ სამართალწარმოებაში დანერგვა, გავრცელება და ეფექტიანი გამოყენება წარმოადგენს.

1 ODIHR Max Planck Minerva Research Group on Judicial Independence, Kyiv, 23-25 June 2010, §25.

2 გოგიაშვილი გ., სამოსამართლო სამართალი, მეორე გამოცემა, თბ., 2020, გვ.71.

3 ადამიანის უფლებათა ინტერამერიკულმა სასამართლომ დისციპლინური სახდელთან მიმართებით განმარტა, რომ იგი არის სადამსჯელო მექანიზმი, რომელსაც შეუძლია მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინოს ადამიანის უფლებებზე, განსაკუთრებით მოსამართლის თანამდებობიდან გათავისუფლების შემთხვევაში (López Lone et al. v. Honduras, [2015] IACTHR §257).

3. დისციპლინური სასამართლო წარმოების პროცესში სასამართლო სასამართლოს უფლების რეალიზების პრინციპები

სამართლიანი სასამართლოს უფლების რეალიზებას მნიშვნელოვანი ადგილი აკისრია დისციპლინური სასამართლო წარმოების განხორციელების პროცესში. უპირველეს ყოვლისა, მნიშვნელოვანია მისი ნორმატიული მოწესრიგება გადაცდომების ზედმინევენით სრულყოფილად რეგლამენტაცია და არაორაზროვანი ჩამოყალიბება. ხოლო აღნიშნულის მისაღწევად უზრუნველყოფილი უნდა იყოს სამართლიანი დისციპლინური სასამართლო წარმოების სწორი, განუხრელი პრაქტიკის ჩამოყალიბება.

ნათლად ჩამოყალიბებულ, ზედმინევენით დეტალურად განსაზღვრულ დისციპლინურ გადაცდომებთან მიმართებით აღსანიშნავია, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია ითვალისწინებს სამართლებრივი განსაზღვრულობის პრინციპის და აღნიშნულის მაგალითად განიხილავს სამართლო წარმოების ხანდაზმულობის ვადის საკითხს, რადგანაც „სასამართლო აცხადებს, რომ ხანდაზმულობის ვადა რამდენიმე მნიშვნელოვან მიზანს ემსახურება, კერძოდ, ის უზრუნველყოფს სამართლებრივ განსაზღვრულობას, იცავს პოტენციურ მოპასუხეებს დროულად განუცხადებელი საჩივრებისგან, რომელთა განხილვის შემთხვევაშიც რთული იქნებოდა სამართლიანობის დადგენა, ვინაიდან სასამართლოებს მოუწევდათ გადანივრების მიღება იმ მოვლენების ირგვლივ, რომელთაც შორეულ წარსულში ჰქონდა ადგილი და იმ მტკიცებულების საფუძველზე, რომელმაც, სავარაუდოდ დროის გასვლის გამო, სანდოობა დაკარგა და სრულფასოვან მტკიცებულებად ვერ განიხილება.“¹

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლი, რომელიც მოიაზრებს საქმის სამართლიანი განხილვის უფლებას, ადგენს, რომ „ყოველი ადამიანი ... აღჭურვილია ... მისი საქმის სამართლიანი და საქვეყნო განხილვის უფლებით კანონის საფუძველზე შექმნილი დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი სასამართლოს მიერ.“ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის შესაბამისად დისციპლინური სასამართლო წარმოების სრული პროცესის განმავლობაში მხარეებს უნდა ჰქონდეთ თანაბარი შესაძლებლობები², ხოლო თავად დისციპლინური სასამართლო წარმოების პროცესში არა მხოლოდ გადაცდომათა და პროცესის განსაზღვრულობის პრინციპი უნდა მოქმედებდეს, არამედ მოსამართლე აღჭურვილი უნდა იყოს განსაზღვრული უფლებებითა და გარანტიებით.

მოსამართლის უფლებრივ გარანტიებში მოიაზრება სამართლიანი სასამართლოს ერთ-ერთი პრინციპიც – გასაჩივრების უფლება. ევროპის მოსამართლეთა საკონსულტაციო საბჭოს (CCJE) №3 დასკვნის³ შესაბამისად დისციპლინური წარმოება ისე უნდა იყოს ორგანიზებული, რომ დისციპლინური ორგანოს მიერ ინიცირებული გადაწყვეტილების გასაჩივრება შესაძლებელი იყოს სასამართლოში.⁴ ევროპის ქვეყნების პრაქტიკაში მსგავსი ორგანო უმეტესწილად არის ან ზემდგომი ინსტანციის სასამართლო, ან უზენაესი სასამართლო.⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანივრების შესაბამისად „სამართლებრივი სახელმწიფოს პირველადი ფუნქცია ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა სრული რეალიზაცია და ადეკვატური დაცვაა, სამართლიანი სასამართლოს უფლება, როგორც სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპის განხორციელების ერთგვარი საზომი,

1 Oleksandr Volkov v. Ukraine, №21722/11, §137.

2 იქვე, §87-91.

3 ევროპის მოსამართლეთა საკონსულტაციო საბჭოს (CCJE) №3 დასკვნა „მოსამართლეთა პროფესიული ქცევის მარეგულირებელი პრინციპებისა და წესების, კერძოდ, ეთიკის ნორმების, თანამდებობასთან შეუფერებელი ქცევისა და მიუკერძოებლობის შესახებ“, სტრასბურგი, საფრანგეთი, 19.11.2002.

4 ევროპის მოსამართლეთა საკონსულტაციო საბჭოს (CCJE) №3 დასკვნა, §72.

5 ეუთოს დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებების ოფისის ანგარიში „მოსამართლეთა დისციპლინური წარმოების საუკეთესო პრაქტიკისა და საერთაშორისო სტანდარტები“, §47.

გულისხმობს ყველა იმ სიკეთის სასამართლო დაცვის შესაძლებლობას, რომელიც თავისი არსით უფლებას წარმოადგენს...“¹

„საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის 75⁵⁴ მუხლის პირველი პუნქტის შესაბამისად, მოსამართლეს დისციპლინური სამართალწარმოების პროცესში გასაჩივრების უფლება წარმოეშობა სადისციპლინო კოლეგიის გადაწყვეტილების შემდგომ, რომელიც შეიძლება გასაჩივრდეს უზენაესი სასამართლოს სადისციპლინო პალატაში, რაც, რა თქმა უნდა, წარმოადგენს სამართლიანი სასამართლოს უფლებით ეფექტიანი სარგებლობის შესაძლებლობას.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო დადგენილი პრაქტიკის შესაბამისად, სამართლიანი სასამართლოს უფლებას დისციპლინურ სამართალწარმოებაში განიხილავს „დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი სასამართლოს“ და „კანონის საფუძველზე შექმნილი სასამართლოს“ პრინციპების ჭრილში.

სასამართლოს განმარტებით, კონვენციის მე-6 მუხლის 1-ლი პარაგრაფი მოიცავს „დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი სასამართლოს“ პრინციპის არსებობას, ხოლო მიუკერძოებლობასთან დაკავშირებით კი განმარტავს, რომ ის დადგენადია ან სუბიექტური მიდგომის ფარგლებში, რომელიც გულისხმობს მოცემულ საქმეში მოცემული მოსამართლის შინაგანი რწმენის დადგენის მცდელობას და ობიექტური მიდგომის შესაბამისად, რომელიც გულისხმობს იმის განსაზღვრას, მან საკმარისი გარანტიები უზრუნველყო თუ არა ამ კუთხით რაიმე სახის ლეგიტიმური ეჭვის გამოსარიცხად.² სასამართლო აღნიშნულ საქმეში მსჯელობს მოსამართლეთა ნაწილის წინასწარ ჩამოყალიბებული განწყობების არსებობაზე, რადგანაც ისინი პირველი ინსტანციის წესით უკვე მონაწილეობდნენ ამავე საქმის განხილვაში.³

ამასთან, „კანონის საფუძველზე შექმნილი სასამართლოს“ პრინციპის შესახებ მსჯელობისას ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო განმარტავს, რომ პრეცედენტული სამართლის თანახმად, ტერმინის – „კანონის საფუძველზე შექმნილი სასამართლო“ ობიექტია უზრუნველყოფა იმისა, „რომ სასამართლო სისტემა დემოკრატიულ საზოგადოებაში არ არის დამოკიდებული აღმასრულებელი ხელისუფლების დისკრეციაზე, არამედ ის რეგულირდება პარლამენტიდან გამომდინარე კანონით“.⁴ ფრაზა „კანონის საფუძველზე შექმნილი“ მოიცავს არა მხოლოდ სამართლებრივ საფუძველებს „სასამართლოს“ არსებობისათვის, არამედ სასამართლოს შემადგენლობას თითოეულ საქმეში“.⁵ აღნიშნულ პრინციპებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს თავად დისციპლინური სამართალწარმოებისთვის, რადგან დისციპლინური სამართალწარმოების განმახორციელებელი ორგანო ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ განიხილება, როგორც „ტრიბუნალი“⁶. ამდენად, ყველა ის წინაპირობა, რაც სამართლიანი სასამართლოს უფლების რეალიზების ფარგლებში სასამართლოებისთვის არის დადგენილი, დადგენილია, მათ შორის, დისციპლინური სამართალწარმოების განმახორციელებელი ორგანოების მიმართაც.

საინტერესოა, რა როლი აქვს თავად დისციპლინურ სამართალწარმოებას სამართლიანი სასამართლოს უფლებით სარგებლობაში? ხელისუფლების დანაწილების პრინციპიდან გამომდინარე, სახელმწიფოს დემოკრატიული განვითარებისთვის სასამართლო ხელისუფლებას უმნიშვნელოვანესი როლი გააჩნია, ხოლო სასამართლოს დამოუკიდებლობა სახელმწიფოს დემოკრატიული განვითარების მთავარ ელემენტს წარმოადგენს.

1 სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება №1/466

2 სტურუა საქართველოს წინააღმდეგ, №45729/05, §33.

3 იქვე. §35.

4 Oleksandr Volkov v. Ukraine, №21722/11, §150.

5 იქვე. §151.

6 სტურუა საქართველოს წინააღმდეგ, №45729/05, §40.

სასამართლოს დამოუკიდებლობა „კანონის უზენაესობის წინაპირობა [...] და სამართლიანი სასამართლო პროცესის ფუნდამენტური გარანტია.“¹ მოსამართლის პასუხისმგებლობა მოითხოვს მართლმსაჯულების კეთილსინდისიერად და მიუკერძოებლად, ყოველგვარი ზეგავლენისაგან თავისუფლად გადანყვეტას, რადგან დამოუკიდებელი მართლმსაჯულების მთავარი არსი სწორედ მოქალაქეთა უფლებების დაცვისთვის ზეგავლენისგან თავისუფლებაა.

როგორც უკვე აღინიშნა კანონის უზენაესობა, რომელიც სამართლიანი სასამართლოს უფლებისა და სამართლიანი განხილვის უფლების შემადგენელი ნაწილია, დისციპლინური სამართალწარმოების განჭვრეტადობის აუცილებლობაზე მიუთითებს. არა მხოლოდ დისციპლინური სამართალწარმოება უნდა იყოს სამართლიანი სასამართლოს გარანტი, არამედ თავად დისციპლინური სამართალწარმოება უნდა იყოს სამართლიანი სასამართლოს პრინციპების შესაბამისი და მის საფუძველზე აგებული.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, ისევე როგორც საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო მიუთითებენ ადამიანის უფლებებისა და განსაზღვრულობის პრინციპის მნიშვნელობაზე. ამასთან, საქართველოში მოქმედი დისციპლინური სამართალწარმოების პროცესი, „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანულ კანონში არსებული პრინციპები თუ თავად პრაქტიკა მიუთითებს დისციპლინური სამართალწარმოების მნიშვნელობასა და როლზე.

პრინციპების დონეზე განერილი დისციპლინური სამართალწარმოება, მისი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, პრაქტიკაში ეფექტიანი სამართალწარმოების შესაძლებლობას უნდა ითვალისწინებდეს. ამ მხრივ აღსანიშნავია, რომ დისციპლინური სამართალწარმოების განმახორციელებელი ორგანოთა მიერ პროაქტიულად გამოქვეყნებული სტატისტიკური ინფორმაცია, თუ ანგარიშები² მიუთითებს, რომ კანონით გათვალისწინებული გარანტიებით სარგებლობის უფლებამოსილება და შესაძლებლობა მოსამართლეებს გააჩნიათ. აღნიშნული კი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სამართლიანი დისციპლინური სამართალწარმოების უზრუნველსაყოფად.

როგორც უკვე აღინიშნა, დისციპლინური სამართალწარმოების განმახორციელებელ ორგანოთა მიერ პროაქტიულად გამოქვეყნებული სტატისტიკური ინფორმაცია და ანგარიშები მნიშვნელოვანია სამართალწარმოების შედეგების გასაანალიზებლად. ამასთან, გამოქვეყნებული ინფორმაცია მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მოსამართლეთა ინფორმირების კუთხით. ამდენად, გამოქვეყნებულმა ანგარიშებმა და განკარგულებებმა პრევენციული მექანიზმის როლი უნდა შეასრულოს და უზრუნველყოს მოსამართლეთა ინფორმირება სხვადასხვა შემთხვევაში მიღებული გადაწყვეტილებისა და შესაბამისი რეაგირების შესახებ.

დისციპლინური პასუხისმგებლობის საფუძვლების დადგენა მოსამართლეებს საშუალებას აძლევს იცოდნენ ქცევის ის სტანდარტები, რომელთა დაცვასაც მათგან მოელიან. განსაზღვრული დისციპლინური გადაცდომები უზრუნველყოფს სამართლიან გაფრთხილებას მათთვის, ვინც შესაძლოა ვერ დაიცვას დადგენილი სტანდარტები. აღნიშნული კი სწორედ კანონის უზენაესობისა და სამართლიანი სასამართლოს პრინციპების დაცვას ემსახურება მიზნად. დისციპლინური სამართალწარმოების მიზანი სასამართლო ხელისუფლების თვითნებობისაგან დაცვა და მოსალოდნელი შედეგების წინასწარ განჭვრეტა წარმოადგენს.

1 ევროპაში უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის კონფერენციის (CSCE) მონაწილე ქვეყნების წარმომადგენლების 1986 წლის ვენის შეხვედრის დასკვნითი დოკუმენტი, 1989; CSCE-ის ადამიანური განზომილების სფეროში კონფერენციის კოპენჰაგენის დოკუმენტი, 1990; პარიზის ქარტია ახალი ევროპისთვის, 1990; CSCE-ის ადამიანური განზომილების სფეროში კონფერენციის მოსკოვის შეხვედრის დოკუმენტი, 1991; MC.DOC/4/06 2 დამოუკიდებელი ინსპექტორის სამსახური, რომელიც მოსამართლეთა დისციპლინური სამართალწარმოების დაწყების ექსკლუზიური უფლებამოსილებით სარგებლობს კვარტალურად ამუშავებს და აქვეყნებს სტატისტიკურ ინფორმაციას, ხოლო ყოველწლიურად ამზადებს დასკვნებისა თუ იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს გადაწყვეტილებების ანალიზს.

ამდენად, დისციპლინურ სამართალწარმოებასთან სამართლიანი სასამართლოს უფლება გადაჯაჭვულია, ერთი მხრივ, სამართალწარმოების პროცესში სამართლიანი სასამართლოს უფლების ელემენტების არსებობითა და მეორე მხრივ, თავად სამართალწარმოებით სასამართლო დავის მონაწილე მხარეთა სამართლიანი სასამართლოს უფლების რეალიზების ხელშეწყობით.

დასკვნა

მოსამართლეთა მიმართ დისციპლინური სამართალწარმოების პროცესი რთული და მრავალმხრივ მნიშვნელოვანი, აქტუალური საკითხია, რომლის კვლევა სამეცნიერო თვალსაზრისით სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს. რა თქმა უნდა იმის გააზრება თუ რამდენად მნიშვნელოვანია დისციპლინური სამართალწარმოება, სამართლიანი სასამართლოს უფლება, თუ დისციპლინური სამართალწარმოების პროცესში სამართლიანი სასამართლოს უფლებით სარგებლობა რთული პროცესია, თუმცა წინამდებარე სტატიის მიზანი იყო წარმოეჩინა თემის აქტუალობა, მნიშვნელობა და განესაზღვრა მომავალი კვლევის საფუძველი. არსებული რეალობა ცხადყოფს, რომ დისციპლინურ სამართალწარმოებასთან მიმართებით სამეცნიერო კვლევების ნაკლებობა მისი ეფექტიანობის განსაზღვრის შესაძლებლობას ამცირებს.

ამდენად, მნიშვნელოვანია საკითხის სწორი გააზრება, რადგან მოსამართლეთა დამოუკიდებლობა, მათი უვადოდ განწესების პირობებში კი განჭვრეტადი დისციპლინური სამართალწარმოებით გადაცდომებზე რეაგირება, არა მხოლოდ სასამართლო სისტემის, არამედ ზოგადად საზოგადოების კეთილდღეობისა და ქვეყნის განვითარების საფუძველია.

დისციპლინური სამართალწარმოება არც მოსამართლეთა „დასჯის“ და არაც გადაცდომათა ნახალისების მექანიზმად არ უნდა იქცეს. სამართალწარმოების აღნიშნული სახის მთავარი ფუნქცია შესაძლო გადაცდომების შემდგომი პრევენცია და არასათანადო ქცევის თავიდან არიდება უნდა იყოს. ამ პროცესში დამოუკიდებელი, მიუკერძოებელი, ობიექტური და ეფექტიანი დისციპლინური სამართალწარმოების საფუძველი კანონის უზენაესობა და სამართლიანი სასამართლოს პრინციპების დაცვაა.

თეა სამჭკუაშვილი

გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი,
ავილირებული პროფესორი

შალვა ლაზარიაშვილი

საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტი,
ავილირებული პროფესორი

საჯარო სამსახურში საჩუქრის სამართლებრივი რეგულირების გამოწვევები თანამედროვე ქართულ კანონმდებლობაში

აბსტრაქტი

სტატია მიზნად ისახავს საჯარო სამსახურში საჩუქრის სამართლებრივი რეგულირების გამონწვევების იდენტიფიცირებას, რომელიც გავლენას ახდენს ეფექტურ მმართველობით პროცესზე. საქართველოს მოქმედი საკანონმდებლო მონესრიგების პირობებში, ყოველთვის არსებობდა საჩუქრის საკითხის მარეგულირებელი ნორმების მკაფიო რეგლამენტირება/აღსრულების პრობლემა, რაც ერთ-ერთ დამაბრკოლებელ გარემოებას წარმოადგენს ეფექტური და ეფექტიანი მმართველობითი პროცესის განხორციელებისას. სტატიაში განხილულია გარემოებები, რომელიც მნიშვნელოვანია საჩუქრის საკითხის სათანადო რეგულირებისთვის, შეფასებულია საჩუქრის რისკები და მისი გადაჭრის ქმედითი მექანიზმები, გამოკვეთილია მკაფიო სამართლებრივი ნორმების საჭიროება და მასზე დაფუძნებული ქმედითი აღსრულების ინსტრუმენტების დამკვიდრება. შესწავლილი და დამუშავებულია საჩუქრის საკითხის მარეგულირებელი კანონმდებლობა, სხვადასხვა ავტორის სახელმძღვანელოები და სხვ. მოძიებული მასალების დამუშავებისთვის გამოყენებულ იქნა კვლევის როგორც ზოგადი ისე სპეციალური მეთოდები, მათ შორის ანალიზი და სინთეზი, სისტემური, შედარებით-სამართლებრივი მეთოდები.

საძიებო სიტყვები: საჯარო მმართველობა, საჯარო სამსახური, საჩუქარი, რეგულირება, პრაქტიკა

შესავალი

საჯარო სამსახურში საჩუქრის საკითხის, როგორც ეფექტური და გამჭვირვალე მმართველობითი პროცესის ხელშემწყობი და განმაპირობებელი ერთ-ერთი ელემენტის, მკაფიო სამართლებრივი რეგულირება მნიშვნელოვანია ნებისმიერი ქვეყნის მმართველობითი საქმიანობის განხორციელებისა თუ სამართლებრივი განვითარების ქრილში. სწორედ ამიტომ, მიზანშეწონილია განხორციელდეს საჯარო სამსახურში საჩუქართან დაკავშირებული სამართლებრივი ნორმების მკაფიო რეგლამენტირება, რათა არ მოხდეს ერთი მხრივ, საჯარო მოხელეთა უფლებრივი მდგომარეობის არამიზნობრივი შეზღუდვა და მეორე მხრივ, უზრუნველყოფილ იქნას საჯარო ინტერესების სათანადო დაცვა. ხსენებული საკითხის

მომწესრიგებელი სამართლებრივი ნორმები ორიენტირებული უნდა იყოს იმ მოცემულობაზე, რომ საჯარო მოსამსახურე¹ თავისუფალი იყოს ნებისმიერი სახის გავლენისგან, რათა საკუთარი საქმიანობა დაკისრებული ფუნქცია-მოვალეობის ფარგლებში ერთგულად და კეთილსინდისიერად განახორციელოს.

საქართველოს კანონმდებლობაში არსებული საჩუქრის მომწესრიგებელი სამართლებრივი ნორმები პრობლემატურია, როგორც მისი სიცხადისა თუ კონკრეტიკის, ისე, პრაქტიკაში აღსრულებისა და მონიტორინგის თვალსაზრისით. აღნიშნული კი უარყოფით გავლენას ახდენს საჯარო დაწესებულების საქმიანობაზე, რომლის ეფექტურობა დამოკიდებულია თითოეულ საჯარო მოსამსახურის კეთილსინდისიერებაზე, მის მიერ სამსახურებრივი უფლებამოსილების ფარგლებში ხალხისა და საჯარო ინტერესის შესაბამისად განხორციელებულ ქმედებაზე და ა.შ.

საკანონმდებლო მოწესრიგების პირობებში არსებული საჩუქრის რეგულირების საკითხი საჭიროებს შესწავლას, რათა მოხდეს პირველ რიგში, საკითხის მარეგულირებელი სამართლებრივი ნორმების მიმოხილვის საფუძველზე კანონმდებლობაში არსებული ხარვეზების გამოვლენა, ხოლო, შემდეგ სამართლებრივ ნორმათა სრულყოფის საფუძველზე დასახულ იქნას საჯარო სამსახურში აკრძალული საჩუქრის საკითხის მართვის გზები.

აღსანიშნავია, რომ საჯარო სამსახურში აკრძალული საჩუქრის რეგულირების საკითხების გადაწყვეტა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გამომწვევაა „კარგი მმართველობისა“ და საზოგადოების მხრიდან საჯარო დაწესებულებისადმი ნდობის მაღალი ხარისხის უზრუნველყოფის კონტექსტში. საჯარო დაწესებულებისა და მასში დასაქმებულ საჯარო მოსამსახურეთა მიმართ მოსახლეობის მხრიდან ნდობის კოეფიციენტს რამდენიმე ფაქტორი განსაზღვრავს და მათ შორისაა კეთილსინდისიერება, რომლის შეფასების ერთ-ერთ ინდიკატორს საჩუქრის მიღების რისკების თავიდან არიდების საკითხი წარმოადგენს.

1. საჩუქრის არსი და მისი საპრობლემური რეპულირება

საქართველოში საჯარო სამსახურის ორგანიზაციის სამართლებრივ საფუძვლებს „საჯარო სამსახურის შესახებ“ საქართველოს კანონი ადგენს, რომლის ფარგლებში წესრიგდება როგორც საჯარო სამსახურის განხორციელებასთან დაკავშირებული ურთიერთობები, ისე, საჯარო მოსამსახურის სამართლებრივი მდგომარეობა.² სწორედ ხსენებული კანონი აკეთებს დათქმას მოხელის უფლებებისა და ვალდებულებების ნაწილში „კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“ საქართველოს კანონზე, რომელიც თავის მხრივ, განმარტავს იმ პირთა წრეს რომელზეც ვრცელდება მისი მოწესრიგების სფეროში არსებული საკითხები, მათ შორის, საჩუქარი და მის მიღებასთან დაკავშირებული შეზღუდვები. ასევე, „საჯარო დაწესებულებაში ეთიკისა და ქცევის ზოგადი წესების განსაზღვრის შესახებ“ საქართველოს მთავრობის №200 დადგენილება არის ის კანონქვემდებარე აქტი, რომელიც საჩუქართან დაკავშირებულ სხვა საკითხებთან ერთად მისი მიღების წყაროსა და კანონისმიერ ფარგლებს განსაზღვრავს.

„კარგი მმართველობის“ ცნების მნიშვნელოვან კომპონენტს შეადგენს განვითარებაზე ორიენტირებული მმართველობა, რომელიც სხვა საკითხებთან ერთად მოიცავს კორუფციასთან ბრძოლას, გენდერულ თანასწორობას, საჯარო ადმინისტრაციის ეფექტიანობასა

1 სტატიის მიზნებისათვის საჯარო მოსამსახურედ მიიჩნევა „საჯარო სამსახურის შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრული სახელმწიფო მოსამსახურე, პროფესიული საჯარო მოხელე და საჯარო სამსახურში ადმინისტრაციული ხელშეკრულებით დასაქმებული პირი, აგრეთვე „კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“, საქართველოს კანონის მე-2 მუხლის პირველი პუნქტით გათვალისწინებული თანამდებობის პირები.

2 საჯარო მმართველობის სამართლებრივი საფუძვლები, სახელმძღვანელო, ტომი 3, გ. ხუბუასა და კ.პ. ზომერმანის რედაქტორობით, თბილისი, 2016, გვ. 194.

და ეკონომიურობას.¹ საჯარო მოსამსახურის ან მისი ოჯახის წევრის მიერ საჩუქრის მიღებამ შესაძლოა წაახალისოს როგორც ქრთამის აღება, ისე სხვა სახის კორუფციული გადაცდომები.² სწორედ ამიტომ კანონით აკრძალული საჩუქრის მიღების სამართლებრივ მონესრიგებას ვხვდებით ასევე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში, რომლის 340-ე მუხლი მოხელის ან მასთან გათანაბრებული პირის³ მიერ კანონით აკრძალული საჩუქრის მიღების შემთხვევაში ადგენს ჯარიმას ან საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომას.

საჯარო მოსამსახურეებს ვალდებულება აქვთ თავიანთი სამსახურებრივი უფლებამოსილება საჯარო სამსახურის პრინციპებისა და საჯარო ინტერესების დაცვის საფუძველზე განახორციელონ.⁴ ხსენებულიდან გამომდინარე, საჯარო ინტერესების დაცვის უზრუნველსაყოფად, კანონმდებლობა საჯარო მოსამსახურეს მთელ რიგ შეზღუდვებთან ერთად უდგენს საჩუქრის არსსა თუ მისი მიღების ფარგლებს.

საჩუქრის არსი, მისი კატეგორიების განსაზღვრა გულისხმობს საჩუქრის განმარტებას, ასევე, ნებადართული თუ აკრძალული საჩუქრების განსაზღვრას. საჩუქრის მიღებასთან მიმართებით არსებული შეზღუდვები კი მოიცავს როგორც საჩუქრის ღირებულების ზღვრის დადგენას, ისე საჩუქრის მიღების წყაროების დადგენასა და გარკვეული კატეგორიის მჩუქებელ პირთა შეზღუდვას.⁵ აკრძალული საჩუქრის დადგენა უმნიშვნელოვანეს პროცესს წარმოადგენს, რომელიც პირველ ეტაპზე სწორედ საჩუქრის არსის ერთმნიშვნელოვან გაგებას ითხოვს. საჩუქარი არის საჯარო მოსამსახურისათვის, მისი ოჯახის წევრისათვის უსასყიდლოდ ან შეღავათიანი პირობებით გადაცემული ქონება ან განეული მომსახურება, ქონებრივი ვალდებულებისაგან სრულად ან ნაწილობრივ გათავისუფლება, რომელიც წარმოადგენს საერთო წესიდან გამონაკლისს.⁶ ამასთან, საჩუქრად ითვლება საჯარო მოსამსახურის ოჯახის წევრისათვის უსასყიდლოდ ან შეღავათიანი პირობებით ქონების გადაცემა ან მომსახურების განევა, ასევე ვალდებულებებისაგან ნაწილობრივ ან სრულად გათავისუფლება, რომელიც ასევე არის გამონაკლისი და განკუთვნილია მხოლოდ საჯარო მოსამსახურის ოჯახის წევრისათვის.⁷ მოცემული საკითხის მარეგულირებელი სამართლებრივი ნორმების ანალიზი ცხადყოფს რომ „საჩუქარის“ განმარტება ეხება როგორც საჯარო მოსამსახურეს, ისე მისი ოჯახის წევრს.⁸

2. საჩუქრის წყარო და მისი გავლენა საჯარო მოსამსახურის საქმიანობაზე

საჩუქრის არსი და მისი რეგულირების მიზანი ყურადღებას ამახვილებს საჯარო მოსამსახურის მიერ სამსახურებრივი უფლებამოსილების განხორციელების პროცესზე და კრძალავს ისეთი საჩუქრის მიღებას, რომელმაც, შესაძლოა, რაიმე სახით გავლენა მოახდინოს მის ქმედებაზე ან გადაწყვეტილების მიღების პროცესზე. საჯარო მოსამსახურის საქმიანობაზე

1 იზორია ლ., თანამედროვე სახელმწიფო, თანამედროვე ადმინისტრაცია, თბილისი, 2009, გვ. 210.

2 ბესელია გ., საჩუქარი საჯარო სამსახურში გზამკვლევი, გვ. 10.

3 მოხელესთან გათანაბრებული პირის ტერმინს არ იცნობს კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ საქართველოს კანონი. ხოლო, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი 332-ე მუხლის შენიშვნა სამოხელეო დანაშაულის მიზნებისთვის განმარტავს თუ ვინ მოიაზრება მოხელესთან გათანაბრებულ პირში.

4 „საჯარო სამსახურის შესახებ“ საქართველოს კანონი მუხლი 8.

5 cuxiSvili n., saCuqris politika sajaro samsaxurSi, saerTaSoriso praqtikisa da saqarTvelos kanonmdeblobis SedarebiTi analizi, 2020, gv.6.

6 „კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“ საქართველოს კანონი მუხლი 5 პირველი პუნქტი.

7 ალაპიშვილი ი., ბესელია გ., ცუხიშვილი ნ., „საჯარო დაწესებულებაში ეთიკისა და ქცევის ზოგადი წესების განსაზღვრის შესახებ“ საქართველოს მთავრობის დადგენილების კომენტარები, თბილისი, 2018, გვ.17.

8 „კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“ საქართველოს კანონი განმარტავს თუ ვინ მოიაზრება ოჯახის წევრში, კერძოდ, „ოჯახის წევრში“ იგულისხმება პირის მეუღლე, არასრულწლოვანი შვილი და გერი, აგრეთვე მასთან მუდმივად მცხოვრები პირი.

საჩუქრის გავლენის გარდა, მნიშვნელოვანია სხვა ფაქტორების გათვალისწინებაც, კერძოდ, საჯარო მოსამსახურის კეთილსინდისიერების საკითხი, რომელიც შესაძლოა, ეჭვქვეშ დააყენოს მიღებულმა საჩუქარმა, ასევე, საჩუქრის მიმცემის წინაშე საჯარო მოსამსახურის მიერ შესაძლო ვალდებულების წარმოშობის რისკი.¹ სწორედ ხსენებული გარემოების თავიდან აცილების მიზნით, საკანონმდებლო მონესრიგების პირობებში გამოყოფილია საჩუქრის ზღვრული ოდენობა, რომელიც საინტერესოა მისი შეფასების გამოანგარიშების თვალსაზრისით, კანონის მიხედვით საჩუქრის ღირებულება ფასდება არა შრომის ანაზღაურებასთან მიმართებაში, არამედ თანამდებობრივ სარგოსთან.² კანონმდებლობით განსაზღვრული მოცემულობა, რომელიც გულისხმობს, რომ საანგარიშო წლის განმავლობაში საჯარო მოსამსახურის მიერ მიღებული საჩუქრების ჯამური ღირებულება არ უნდა აღემატებოდეს მისი თანამდებობრივი სარგოს წლიური ოდენობის 15%-ს, ხოლო ერთჯერადად მიღებული საჩუქრების შემთხვევაში – 5%-ს, თუ ეს საჩუქრები მიღებული არ არის ერთი წყაროდან,³ ვერ იქნება ხსენებული გარემოებების თავიდან აცილების გარანტი. საყურადღებოა დათქმა ერთ წყაროსთან მიმართებაში, რაც საკმაოდ ფართო არეალს ტოვებს საჩუქრის არამიზნობრივ გამოყენებასთან მიმართებაში, მით უფრო, საჯარო სამსახურში დასაქმებულთა რაიმე ნიშნით დიფერენციაციის არარსებობის პირობებში. ასევე, აღსანიშნავია, რომ საჯარო სამსახურში მაღალ თანამდებობებზე დასაქმებულთა თანამდებობრივი სარგო მაღალია და მათი თანამდებობრივი სარგოდან დასაშვები საჩუქრის ღირებულების გამოთვლის არსებული საკანონმდებლო რეგულაცია, რომელიც არცთუ უმნიშვნელო ღირებულების საჩუქრის მიღების შესაძლებლობას იძლევა, რაც თავის მხრივ, მიღებულ თუ მისაღებ გადაწყვეტილებებთან მიმართებაში გავლენის მატარებელი შეიძლება იყოს ვერ იქნება გამართლებული. შესაბამისად, საკანონმდებლო დონეზე არსებული პროცენტული შეზღუდვები, რომელიც ებმის ერთი წყაროდან მიღების ფაქტორს და შეზღუდვები ეხება ერთი წყაროდან მიღებულ საჩუქრებს, სხვადასხვა წყაროს შემთხვევაში ქმნის დამატებით რისკებს მმართველობით პროცესში მიღებულ თუ მისაღებ გადაწყვეტილებებზე გავლენის თვალსაზრისით.

საჩუქრის წყარო, შესაძლოა, იყოს გარე და შიდა, ასევე ერთი და ერთზე მეტი წყარო.⁴ „საჯარო დაწესებულებაში ეთიკისა და ქცევის ზოგადი წესების განსაზღვრის შესახებ“ საქართველოს მთავრობის №200 (2017) დადგენილება აკეთებს შიდა წყაროდან მიღებული საჩუქრის განმარტებას შემდეგი ფორმით, რომ იგი წარმოადგენს საჯარო დაწესებულების, თანამშრომლის, ხელმძღვანელ ან/და დაქვემდებარებულ თანამდებობაზე მყოფი საჯარო მოსამსახურისაგან მიღებულ საჩუქარს. ხოლო, გარე წყაროდან მიღებულ საჩუქარს განიხილავს საქართველოს სახელმწიფოს ოფიციალური ორგანოებისა თუ საერთაშორისო ორგანიზაციისაგან მიღებულ საჩუქარს.⁵ საჩუქრის ამგვარი დიფერენციაცია კიდევ უფრო ნათელს ხდის იმ გარემოებებს, რომელსაც ყურადღება უნდა მიექცეს საჩუქრის საკითხის შეფასებისას და იმის დასადგენად, რა სახის გავლენა შეიძლება წარმოშვას შიდა თუ გარე წყაროდან მიღებულმა საჩუქარმა საჯარო მოსამსახურის მიერ დაკისრებული ფუნქცია-მოვალეობების განხორციელების პროცესში. საჩუქართან დაკავშირებული შეზღუდვები, როგორც უკვე აღინიშნა, დადგენილია საჯარო მოსამსახურის ოჯახის წევრთან მიმართებაშიც.

1 ალაპიშვილი ი., ბესელია გ., ცუხიშვილი ნ., „საჯარო დაწესებულებაში ეთიკისა და ქცევის ზოგადი წესების განსაზღვრის შესახებ“ საქართველოს მთავრობის დადგენილების კომენტარები, თბილისი, 2018, გვ.65.

2 დვალიშვილი მ., მაკალათია ე., სანიკიძე ზ., ტურავა პ., ფირცხალაიშვილი ა., ქარდავა ე., წულაია ი., „საჯარო სამსახურის შესახებ“ საქართველოს კანონის კომენტარები, თბილისი, 2018, გვ.212.

3 „კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“ საქართველოს კანონი მუხლი 5 პუნქტი 2.

4 ალაპიშვილი ი., ბესელია გ., ცუხიშვილი ნ., „საჯარო დაწესებულებაში ეთიკისა და ქცევის ზოგადი წესების განსაზღვრის შესახებ“ საქართველოს მთავრობის დადგენილების კომენტარები, თბილისი, 2018, გვ.68.

5 „საჯარო დაწესებულებაში ეთიკისა და ქცევის ზოგადი წესების განსაზღვრის შესახებ“ საქართველოს მთავრობის 2017 წლის N200 დადგენილება, მუხლი 3 „ე“ და „კ“ ქვეპუნქტები.

საჯარო მოსამსახურის ოჯახის წევრის მიერ საანგარიშო წლის განმავლობაში მიღებული საჩუქრების ჯამური ღირებულება არ უნდა აღემატებოდეს 1 000 ლარს, ერთჯერადად მიღებული საჩუქრების შემთხვევაში – 500 ლარს, თუ ეს საჩუქრები მიღებული არ არის ერთი წყაროდან.¹ მოცემულ დათქმას აზუსტებს ასევე, „საჯარო დაწესებულებაში ეთიკისა და ქცევის ზოგადი წესების განსაზღვრის შესახებ“ საქართველოს მთავრობის N200 დადგენილება, როდესაც განსაზღვრავს, რომ ერთი წყაროდან მიღებული საჩუქრების ჯამური ღირებულება საჯარო მოსამსახურის ოჯახის თითოეულ წევრზე არ აღემატება 1000 ლარს, ხოლო, ერთჯერადად, ერთი წყაროდან მიღებული საჩუქრის ღირებულება არ აღემატება 500 ლარს.² საკანონმდებლო დონეზე განსაზღვრულია საჩუქრის მიღების კონკრეტული ზღვრული ოდენობა, შესაბამისად, ამ ზღვრის დარღვევა თავისთავად საჩუქარს აქცევს აკრძალულ საჩუქართა კატეგორიაში, რომლის მიღებამაც შესაძლოა გავლენა მოახდინოს საჯარო მოსამსახურის მიერ მისაღებ გადაწყვეტილებაზე. აქვე უნდა აღინიშნოს გარემოება, როდესაც მიღებული საჩუქრის ოდენობა არ აღემატება კანონით დასაშვებ ზღვრულ ოდენობას, თუმცა, შეიძლება იგი მოდიოდეს სუბიექტისგან, რომელიც საჯარო მოსამსახურის საქმიანობის ფარგლებში კონკრეტულ გადაწყვეტილებას ელოდება და ეს საჩუქარი აღქმულ იქნას, როგორც კონკრეტული შედეგის დადგომის ხელშემწყობი ინსტრუმენტი. შესაბამისად, საჯარო მოსამსახურემ ყურადღება უნდა მიაქციოს ამგვარ გარემოებას, შეაფასოს მრუქებლის მიზეზი და მასთან სამსახურებრივი კავშირის ფარგლები, რათა ეჭვქვეშ არ დადგეს მისი ობიექტურობა, მიუკერძოებლობა, კეთილსინდისიერება თუ საჯარო სამსახურში საქმიანობისას დასაცავი პრინციპებით მოქმედების საკითხი. თუმცა, ეს საკითხი მხოლოდ საჯარო მოსამსახურის პასუხისმგებლობის/კეთილსინდისიერების ქვეშ არ უნდა რჩებოდეს და არსებობდეს საკითხის იმგვარი საკანონმდებლო მონესრიგება, რომ ამგვარი რისკების წარმოშობის ალბათობა მინიმუმამდე იქნეს დაყვანილი, მით უფრო იმ პირობებში, როდესაც საჯარო მოსამსახურის საქმიანობაზე გავლენის გარდა, საჩუქარმა შესაძლოა, უნდობლობა გამოიწვიოს საზოგადოებაში თუ კოლეგებში და ეჭვქვეშ დადგეს საჯარო მოსამსახურის გადაწყვეტილების ობიექტურობისა და მიუკერძოებლობის პრინციპი.³

საჩუქრის მიღების ზღვრული ოდენობის დადგენასთან ერთად, „კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“ საქართველოს კანონი განსაზღვრავს საკითხს, თუ რა შემთხვევები შეიძლება არ განვიხილოთ საჩუქრის კონტექსტში და რა არ ჩაითვლება საჩუქრად. კანონის მიზნებიდან გამომდინარე, „საჩუქრად“ არ ჩაითვლება, გრანტი, სტიპენდია, ჯილდო, პრემია, რომელიც სახელმწიფოს ან საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ არის გადაცემული; „დიპლომატიური საჩუქარი“, რომელსაც შეიძლება ადგილი ჰქონდეს საჯარო მოსამსახურის ოფიციალური ან სამუშაო ვიზიტის დროს, თუმცა, მისი საბაზრო ღირებულება არ უნდა იყოს 300 ლარზე მეტი; ოფიციალური ღონისძიების ჩატარების დროს გადაცემული სიმბოლური ნიშანი ან სუვენირი, რომლის საბაზრო ღირებულება არ არის 300 ლარზე მეტი; უსასყიდლოდ ან შეღავათიანი პირობებით გადაცემული ქონება, ქონებრივი ვალდებულებისაგან სრულად ან ნაწილობრივ გათავისუფლება, შეღავათიანი პირობებით განეული მომსახურება, რომელიც ექცევა საერთო წესში და არ წარმოადგენს საერთო წესიდან გამონაკლისს; ახლო ნათესავის მიერ უსასყიდლოდ ან შეღავათიანი პირობებით გადაცემული ქონება, ქონებრივი ვალდებულებისაგან სრულად ან ნაწილობრივ გათავისუფლება; ნაბეჭდი გამოცემები,

1 „კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“ საქართველოს კანონი მუხლი 5 პუნქტი 3.

2 „საჯარო დაწესებულებაში ეთიკისა და ქცევის ზოგადი წესების განსაზღვრის შესახებ“ საქართველოს მთავრობის 2017 წლის N200 დადგენილება მუხლი 10.

3 ალაპიშვილი ი., ბესელია გ., ქარდავა ე. კეთილსინდისიერება საჯარო სამსახურში: კორუფციული სამართალ-დარღვევა, ინტერესთა კონფლიქტი და თანამდებობრივი შეუთავსებლობა, 2022, გვ. 96.

გარდა კულტურული მემკვიდრეობის სტატუსის მქონე გამოცემებისა.¹ თუმცა, ხსენებული ჩამონათვალი მნიშვნელოვანია სიცხადის და კონკრეტიკის თვალსაზრისით არ ტოვებდეს ღია სივრცეებს და არ იძლეოდეს მისი სხვადასხვაგვარი ინტერპრეტაციის შესაძლებლობას.

3. საქარო მოხალეთა მიერ საჯარო მოხელის ნორმატიული რეგულირების განსხვავებული პრაქტიკა საზღვარგარეთის ქვეყნებში

საქართველოს მოქმედი კანონმდებლობის შემდგომი დახვეწის თვალსაზრისით მეტად საინტერესოა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში არსებული ცალკეული მიდგომების შესწავლა. დღეისათვის, საერთაშორისო პრაქტიკაში საჯარო მოსამსახურეთა საჩუქრის მიღების კუთხით მრავალი განსხვავებული მექანიზმი მოქმედებს, თუმცა, როგორც წესი, ამგვარი მიდგომები ძირითადად წარმოადგენს საერთო კანონმდებლობის და მოქმედ სტანდარტებზე დაშენებულ დამატებით ინსტრუქციებს და მოხელეთათვის განკუთვნილ დამხმარე გზამკვლევებს. ამასთანავე, საჯარო სამსახურში საჩუქრის მარეგულირებელ ნორმატიულ აქტებს შორის, საერთო ტენდენციად შეიძლება ჩაითვალოს განვითარებული საჯარო სისტემების მქონე სახელმწიფოთა უმრავლესობაში არსებული რამდენიმე საერთო გამოკვეთილი ტენდენცია. ამ კუთხით, უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს ზოგად ჩარჩოსთან ერთად მოხელეთა მიერ საჩუქრის მიღების რეგულაციების დამატებითი განსაზღვრა ცალკეულ ინსტიტუციურ დონეზე. რამდენადაც საჯარო სექტორის სხვადასხვა ინსტიტუტის საქმიანობა განსხვავებულია და ყოველ სამსახურს გააჩნია მისთვის დამახასიათებელი სფერო და საქმიანობის სტილი, ისევე როგორც ამ საქმიანობის რეალიზების პროცესთან დაკავშირებული არასათანადო საჩუქრის მიღების ფორმები და რისკები, მნიშვნელოვანია, რომ ყოველ კონკრეტულ სამსახურს გააჩნდეს მის ფუნქციებთან დაკავშირებული დამატებითი ინსტრუქცია ან ინფორმირების მექანიზმები. საჯარო სამსახურში საჩუქრის მიღების რეგულაციების შემდგომი დახვეწის კუთხით საკმაოდ საინტერესო პრაქტიკას შეიცავს ირლანდიის კანონმდებლობა, სადაც „სტანდარტების კომისიის“ მიერ შემუშავებულია „საჩუქრის გზამკვლევი“ („Gifts to Civil Servants“²), რომელიც პირდაპირ რეკომენდაციას უწევს საჯარო სამსახურის ყველა უწყების ან საქვეუწყებო ინსტიტუტის ხელმძღვანელს, რომ მათდამი დაქვემდებარებული საჯარო მოხელეთა ჯგუფს გაუწიოს დამატებითი ინფორმირება არასათანადო საჩუქრის მიღების შესაძლებლობის და პოტენციურ რისკებთან დაკავშირებით, ამ კონკრეტული ინსტიტუტების ოპერირების წესისა და სპეციფიკაციების გათვალისწინებით.

კიდევ ერთი გავრცელებული პრაქტიკას წარმოადგენს საჯარო მოხელეთა მიერ პოტენციურად მისაღები „საჩუქრის“ ფართო და დეტალური განსაზღვრა, ისევე როგორც უკანონო საჩუქრის მიღების ვითარებასა, თუ საჩუქრის გამცემთა წრის ზუსტი დეფინიცია. ამ მხრივ საინტერესოა ისრაელის კანონმდებლობა, რომელიც საჯარო მოხელის მიერ საჩუქრის მიღების ზოგად კრიტერიუმებთან ერთად, ითვალისწინებს აღნიშნული პროცესის გეოგრაფიულ არეალსაც და საჩუქრის გადაცემად თვლის მოხელის, მისი მეუღლის, შვილის ან მუდმივად მცხოვრები სხვა პირის მიერ მიღებულ ფასეულობას, რომელიც გადაცემულია „ისრაელში ან მის ფარგლებს გარეთ“³. შესაბამისად, ისრაელის და ქვეყნის სუვერენიტეტის ფარგლებს გარეთ უკანონო საჩუქრის მიღება ქმნის სახელმწიფოს ფარგლებში ჩადენილი ქმედების თანაბარ იურიდიულ ვალდებულებას, რაც, თავის მხრივ, ემსახურება საჯარო მოხელეთა პასუხისმგებლობისა და მათ საქმიანობის წარმოების დროს მიუკერძოებლობის ხარისხის ამაღლებას.

1 „კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“ საქართველოს კანონი მუხლი 5¹.
2 Civil Service Code of Standards and Behaviour, The Standards in Public Office Commission, Dublin, Ireland, 2019. <https://www.sipo.ie/acts-and-codes/codes-of-conduct/civil-servants/information-notice-gifts-to-civil-servants.pdf>.
3 ისრაელის კანონი საჯარო სამსახურის შესახებ (Public Service (Gifts) Law, (5740-1979, p2)).

მეტად საინტერესოა გერმანული პრაქტიკა და დამოკიდებულება საჯარო მოხელის მიერ საჩუქრის მიღების ლეგიტიმური გარემოებების ცოდნის და მათი გამოყენების მიმართ. თუ ქვეყანაში უმრავლესობაში მოქმედი საჩუქრის მარეგულირებელი მექანიზმები პროორიტიეტულად აქცენტს აკეთებენ ორგანიზაციულ-კორპორაციულ ვალდებულებაზე, რომ თანამშრომელს გააჩნდეს სრული და ამომწურავი ინფორმაცია დაკისრებულ უფლება-მოვალეობათა რეალიზების პროცესში საჩუქრის მიღებასთან დაკავშირებულ მოთხოვნებთან დაკავშირებით, გერმანული მიდგომა ანალოგიურ ვალდებულებას აკისრებს თავად მოხელესაც. „გერმანიის იურისტთა ასოციაცია“ (German Bar Association (DAV)) თვლის და ყველა საჯარო ინსტიტუტის თანამშრომელს მოუწოდებს, რომ „თანამშრომლებმა თავად უნდა გაარკვიონ თავიანთ კომპანიაში არსებული საჩუქრების გაცემის პრაქტიკის შესახებ შრომითი ურთიერთობის დასაწყისში, ან არაუგვიანეს საქმიანი მომხმარებლისგან პირველი საჩუქრის მიღების დროს“.¹

არანაკლებ მნიშვნელოვანია, რომ საჯარო სივრცეში არსებობდეს იმგვარი მორალურ-ეთიკური გარემო და მექანიზმები, რომელიც ხელს შეუშლის და შეამცირებს მოხელეთა მიერ უკანონო საჩუქრის მიღების მოტივაციას. ასეთი სახის ერთ-ერთ დემოტივატორულ ფაქტორად განიხილება მოხელის ფინანსური დასაწყობება და ამ კუთხით, შესაბამის სამართლებრივ აქტში ამგვარი სახის სანქციების და მათი მოცულობის პირდაპირი დაფიქსირების პრაქტიკა. ამ მიმართულებით აღსანიშნავია ისრაელის კანონმდებლობა, რომელიც პირდაპირ ითვალისწინებს საჯარო მოხელის მხრიდან მიღებული საჩუქრის შემთხვევაში, მასზე საჩუქრის მიღების დროს მისი საბაზრო ღირებულების სამმაგი ოდენობის ჯარიმას, ან სასამართლო პროცესის დროს ღირებულების სამმაგ ოდენობას, თუ ეს უკანასკნელი იმ კონკრეტულ მომენტში აღემატება საჩუქრის ღირებულებას მისი მიღების მომენტში“.

საერთაშორისო პრაქტიკისაგან განსხვავებით, დღეისათვის მოქმედი ქართული კანონმდებლობა, კერძოდ, საქართველოს კანონი „კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“ (№982-III, 1997), ისევე როგორც „საჯარო დაწესებულებაში ეთიკისა და ქცევის ზოგადი წესების განსაზღვრის შესახებ“ (საქართველოს მთავრობის დადგენილება №200, 2017) არ შეიცავს არცერთ დებულებას თუ ჩანანერს, რომელიც დაარეგულირებდა საჯარო მოხელეთა მიერ საჩუქრის ან სხვა მატერიალური თუ არამატერიალური სიკეთის მიღების რეგლამენტს საჯარო სამსახურთან განურჩევლად დაკავშირებული ისეთი სოციალური ფენომენის მიმართ, როგორცაა **ლობიზმი და ლობისტები**. როგორც ცნობილია, ლობირება არის ცალკეული ინდივიდების და დაინტერესებულ ადამიანთა ჯგუფის მიერ წარმოებული პროცესი – ადვოკატირება, რომელიც მიმართულია გავლენა იქონიოს პოლიტიკის წარმოებაზე ცალკეულ საჯარო მოხელეების გადაწყვეტილებებზე ზეგავლენის მოხდენის გზით. ლობირება და ლობისტების საქმიანობა წარმოადგენს სრულიად კანონიერ საქმიანობას, რომელიც მრავალ ქვეყანაში მონესრიგებულია მოქმედი კანონმდებლობით. ამასთანავე, კანონიერი ლობიზმის პარალელურად, არსებობს და ცნობილია ლობირების უკანონო და მოხელეთა გადაწყვეტილებებზე ზეგავლენის მოხდენის არამართლზომიერი მეთოდების მთელი რიგი-კორუფცია, შანტაჟი, გარიგება და ა.შ. მათ შორის, ბუნებრივია, მოიაზრება უკანონო საჩუქრის მიღების პრაქტიკა საჯარო მოხელეთა ან მათი ოჯახის წევრების მიერ.

იმ გარემოების მიუხედავად, რომ საქართველოში მრავლად არსებობს საჯარო მოხელეთა გადაწყვეტილებაზე ზემოქმედების მოხდენის არაერთი ისტორიულ-სოციალური ფორმა, კლასიკური ლობიზმი, როგორც თავად ტერმინოლოგია, აგრეთვე მისთვის დამახასიათებელი S. Pascual, 'What you should know about gift-giving in the German workplace', 2018 <https://www.thelocal.de/20171212/what-you-should-know-about-gift-giving-in-the-german-workplace/>

ბელი მეთოდოლოგია და რეალიზების კანონიერი გზები, წარმოადგენს ერთგვარ სიახლესა და არააქტიუალურ საკითხს. შესაბამისად, საჯარო მოხელეთა ეთიკური ქცევის ხარისხის შემდგომი ამაღლების მიზნით, საჭიროა პირველ რიგში არსებობდეს სრულყოფილი საკანონმდებლო ბაზა, რომლის შემდგომი ადმინისტრირება გახდება ღია, გამჭვირვალე და ანგარიშვალდებული საჯარო სექტორის გარანტი მომავალში.

ქართული კანონმდებლობა არ ასახავს საერთაშორისო პრაქტიკის კიდევ ერთ პოპულარულ მექანიზმს საჩუქართან დაკავშირებით, როდესაც საჩუქრის მიღება იმ კატეგორიის მოხელეთა მხრიდან, რომელთა სამსახურებრივი გადანყვეტილებებს გააჩნია უშუალო ზეგავლენა და კონკრეტულ ადამიანთა ან ადამიანთა ჯგუფის ბედზე, განიხილება როგორც განსაკუთრებით მგრძნობიარე საკითხი და ამგვარი კატეგორიის მოხელეებს **სრულიად ეკრძალებათ** ნებისმიერი სახის ან ღირებულების საჩუქრის მიღება. აღნიშნული დამოკიდებულების ნათელ მაგალითს წარმოადგენს გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსი, რომელიც საჯარო მოხელეთა ისეთ კატეგორიას, როგორცაა მოსამართლე, ნოტარიუსი ან საჯარო ადმინისტრაციებში დასაქმებული პირები, სრულად უკრძალავს საჩუქრის მიღებას.¹ ანალოგიური პოლიტიკა – საჯარო მოხელეთა მიერ საჩუქრის საერთოდ აკრძალვა (**No Gift Policy**), გავრცელებულია მსოფლიოს სხვადასხვა, დიდ წილად კი ნაკლებად განვითარებული ან განვითარებადი დემოკრატიის მქონე სახელმწიფოებში (მაღალიზია, უზბეკეთი (ქვეყნის შიგნით), ფილიპინები და ა.შ.), რის საშუალებითაც ეს ქვეყნები ქმნიან საჯარო სექტორში კორუფციის აღმოფხვრის დამატებით ინსტრუმენტებს.

საჯარო სამსახურში საჩუქრის მიღების და მის შედეგად პოტენციურად ტენდენციური გადანყვეტილების დადგომის ალბათობას დიდი ყურადღება ეთმობა ამერიკის შეერთებული შტატების კანონმდებლობაშიც. ამგვარი დამოკიდებულება, უპირველეს ყოვლისა, ვლინდება იმ ნივთობრივ და არანივთობრივ ფასეულობათა შესაბამის ნორმატიულ აქტებში დეტალური განწერის დაფიქსირების კუთხით, რომელიც შეიძლება ჩაითვალოს საჩუქრად, ისევე როგორც კალენდარული წლის მანძილზე ერთი წყაროდან მიღებული საჩუქრის საბაზრო ღირებულების ნიშნულის მიხედვით (მაგ: 50 \$ – მონტანას, ნებრასკას, ორეგონის შტატები და ა.შ.). საყურადღებოა ის გარემოებაც, რომ ფედერალურ დონეზე მოქმედ რეგულაციებთან ერთად (**The United States Office of Government Ethics (OGE)**), მოქმედებს საჩუქრის მარეგულირებელი კანონმდებლობა ცალკეული შტატების დონეზეც, რომლებიც წარმოადგენენ ფედერალური კანონმდებლობის შემდგომი გაფართოებისა თუ ცალკეული რეგულაციის კიდევ უფრო განვრცობის მექანიზმებს. ცალკე უნდა აღინიშნოს ის, რომ ცალკეული შტატების კანონმდებლობაში მოქმედებს საჯარო სამსახურში საჩუქრის მიღების განსხვავებული და არაერთგვაროვანი მიდგომებიც. ამ კუთხით, მეტად საინტერესოა აშშ-ს ნიუ მექსიკოს შტატის კანონმდებლობა, რომელიც საჯარო მოხელის მიერ პოტენციურად არაობიექტური და ტენდენციური გადანყვეტილების მიღების ალბათობის თავიდან ასაცილებლად, საჩუქრის მიღებას ან საჩუქრის აუცილებელი წესით დეკლარირებას მოითხოვს არა უკვე მოქმედი, არამედ საჯარო პოზიციის ან პოლიტიკური თანამდებობის დაკავების „nominant“ კანდიდატს ან მასთან ასოცირებულ პირებს“.²

მცირე გამონაკლისების გარდა, რაც დაკავშირებულია პირად დღესასწაულებთან ან საიუბილეო თარიღებთან (10 \$ და ნაკლები ღირებულების საჩუქარი), აშშ-ს კანონმდებლობა

1 Bribery and Corruption Laws and Regulations, Germany, GLI, 2023, German Criminal Code (Strafgesetzbuch _ StGB), 1998, Chapter 30, section 331-333, Offences committed in public office, https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html.

2 Gifts/Financial Disclosure for Elected Officials & Public Servants, Sec. 2-129 Bernalillo County Code of Conduct, <https://www.bernco.gov/compliance-office/gift-financial-disclosure-forms-for-elected-officials-public-servants/>, 1998.

ანესებს მკაცრ შეზღუდვებს მოხელეთა შორის საჩუქრების მიღებასა და გაცემის კუთხით. ზოგადი აკრძალვა შეეხება ყველა ისეთ საჩუქარს, რომელსაც მოხელე აძლევს სამსახურებრივ იერარქიით მასზე მაღლა მდგომ მოხელეს. აგრეთვე, აკრძალულია მოხელის მხრიდან მოახდინოს შემოწირულობის ან სხვა ფორმის შენატანების „ორგანიზება“ მასზე უფროსი მოხელისათვის საჩუქრის ყიდვის მიზნით. ამასთანავე, აკრძალულია საჩუქრის მიღება იმ მოხელის მხრიდან, რომელიც იღებს შედარებით მცირე ანაზღაურებას, ვიდრე საჩუქრის ადრესატი.¹

საერთაშორისო პრაქტიკა საინტერესოა კიდევ ერთი მიმართულებით, რა კუთხითაც საჩუქრის მიღების მარეგულირებელ ქართულ ნორმატიულ ჩარჩოში არის მნიშვნელოვანი იურიდიული დეფიციტი – ეს არის საჩუქრის შეთავაზება/ჩუქება ზემდგომი მოხელის მხრიდან მის სუბორდინატზე. განვითარებული დემოკრატიის ქვეყნების კანონმდებლობებში (აშშ, გერმანია, შვედეთი), ამ მიმართულებით მოქმედებს მრავალი და განსხვავებული მიდგომა, მაგრამ მათი აბსოლუტური უმრავლესობა, გარე წყაროსგან მიღებული საჩუქრისგან განსხვავებით – სადაც აქცენტი კეთდება საჩუქრის ფინანსურ ფასეულობაზე, ამ შემთხვევაში ფოკუსი კეთდება საჩუქრის ბუნებასა და ჩუქების პერიოდის სწორი შეფასებისკენ. მაგალითად, თუ გარკვეული საჩუქრის ჩუქება სუბორდინატისათვის ითვლება მისაღებად დღესასწაულების ან საოჯახო საიუბილეო დღეების დროს (*ქორწილი, დაბადების დღე, ბავშვის შეძენა და ა.შ.*), სხვა შემთხვევებში, ზემდგომი მოხელის მიერ დაქვემდებარებული თანამშრომლის მიმართ საჩუქრის ჩუქება, განსაკუთრებით კი, თუ ეს მოვლენა ატარებს განმეორებით ხასიათს, ითვლება მენეჯერის ან ზემდგომი ადმინისტრატორის მხრიდან დაქვემდებარებული თანამშრომლის მიმართ არასათანადო ყურადღების, სხვა თანამშრომელთა შორის გამორჩევის, გენდერული სეგრეგაციის და ფავორიტიზმის ან სექსუალური ხასიათის მატარებელ არამართლზომიერ ქცევად. შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ თუ დაქვემდებარებული თანამდებობის პირთა მიერ სამსახურებრივი საჩუქარი ზემდგომი ადმინისტრატორის მიმართ ძირითადად განიხილება როგორც კორუფციულ/ სამსახურებრივი წინსვლის კომპონენტების მატარებელი ქცევა, ზემდგომი მოხელის მიერ საჯარო სამსახურში სუბორდინატის მიმართ საჩუქრის ჩუქების პრაქტიკა არის უფრო მრავალნაზნაგოვანი მოვლენა, რომელიც საჭიროებს შესაბამისი ადმინისტრაციული ერთეულების მხრიდან გაცილებით ღრმა ანალიზსა და ყურადღებას.

4. საჯარო მოხელეთა არამართლზომიერი საჩუქრის მიღების პრევენციისა და მონიტორინგის მექანიზმების პრესკრიპტივები საქართველოში

დღეისათვის, მსოფლიო მასშტაბით, საჯარო სამსახურში არამართლზომიერი ან უკანონო საჩუქრის მიღების და მის შედეგად, ტენდენციური გადანაცვლებების დადგომის მასშტაბების შემცირება წარმოადგენს დემოკრატიული სამყაროს და განვითარებული საჯარო სისტემების მქონე სახელმწიფოთა ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრიორიტეტს. ამ მიმართულებით, სხვადასხვა ქვეყნის საჯარო სამსახურის მარეგულირებელ ნორმატიულ ბაზაში დანერგილია და მოქმედებს საკითხის გადაჭრისკენ მიმართული მრავალი ცალკეული მექანიზმი. თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მოხელეთა მხრიდან არამართლზომიერი საჩუქრის მიღების თავიდან სრულად აცილება პრაქტიკულად შეუძლებელია თავად საჩუქრის რეალური ღირებულების ზუსტად განსაზღვრის პრობლემის ან მისი შინაარსის მრავალნაზნაგოვანი ბუნების გამო. სწორედ ამიტომ, განსაკუთრებით კი იმ ქვეყნებში, სადაც საჯარო სამსახური და მმართველობითი სისტემები ჯერ კიდევ განვითარების სტადიაზე იმყოფება, მათ შორის

¹ „საჩუქარი მოხელეთა შორის“ **Gifts Between Employees**. US Department of the Interior's (DOI), 5 C.F.R. § 2635.

საქართველოშიც, მნიშვნელოვანია არსებობდეს მოხელეთა მიერ საჩუქრის მიღების რეგულირების მაქსიმალურად ფართო ნორმატიული ბაზა.

თანამედროვე ეტაპზე, საჯარო სამსახურში საჩუქრის მარეგულირებელი კანონმდებლობა საჭიროებს მნიშვნელოვან რევიზიას. აღნიშნულ პოზიციას იზიარებს ამ მიმართულებით უკვე არსებული კვლევები და ექსპერტთა დასკვნები – „საქართველოს კანონმდებლობის შედარებითი ანალიზი გვიჩვენებს, რომ საჩუქრის პოლიტიკის არსებული საკანონმდებლო მონესრიგება მოძველებულია და ვერ პასუხობს თანამედროვე გამოწვევებს, როგორც საჩუქრის არსის განმარტების, ასევე დადგენილი შეზღუდვებისა და მონიტორინგის ნაწილში.¹ საჯარო სამსახურში საჩუქართან დაკავშირებული შეზღუდვების ანალიზისა და ერთიანი სტატისტიკის არარსებობაზე არის ყურადღება გამახვილებული საერთაშორისო გამჭვირვალობა საქართველოს კვლევის ანგარიშშიც – საჯარო დაწესებულებაში ინტერესთა შეუთავსებლობისა და კორუფციის შესახებ კანონის აღსრულების შეფასება (2016-2020).² საჯარო სამსახურის დემოკრატიულობის, გამჭვირვალობის და მისადმი საზოგადოებრივი ნდობის ხარისხის ამაღლების მიზნით, საერთაშორისო ეფექტური მექანიზმებისა და წარმატებული მაგალითების გათვალისწინებით, მიზანშეწონილია გაგრძელდეს აღნიშნული საკითხის მარეგულირებელი ქართული კანონმდებლობის რეფორმირება და მისი შემდგომი სრულყოფა ქვემოთ მოცემული რეკომენდაციების გათვალისწინებით.

4.1. საჩუქრის ერთიანი პოლიტიკის პრაქტიკული რეალიზება და მოხელეთა ცნობიერების ამაღლება საჩუქრის მიღების/აკრძალვის წესის თაობაზე

უკანასკნელი საკანონმდებლო ცვლილებების ფონზე (2023წ. ცვლილებები კანონში **კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ #982**) და საჯარო სამსახურში ახალი ინსტიტუტის – სსიპ – „ანტიკორუფციული ბიუროს“ ჩამოყალიბებისა და ფუნქციონირების დაწყების პარალელურად, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება განხორციელდეს საჯარო მოხელეთა ინფორმირება/ცნობიერების ამაღლება როგორც თავად ახალი ინსტიტუტის მანდატთან, ისე მოხელეთა მიერ საჯარო სამსახურში საჩუქრის მიღების რეგულაციებთან (ანტიკორუფციული ბიუროს როლი და ფუნქციები) დაკავშირებით (საინფორმაციო კამპანია, მედია, ინფორმაცია ვებ-გვერდებზე, ინფორმირება შესაბამისი შიდაუნეებრივი ერთეულების მიერ).

საჯარო სამსახურში საჩუქრის ერთიანი პოლიტიკის წარმატებული რეალიზება პირდაპირ კავშირშია ფართო საზოგადოების ინფორმირებულობის ხარისხის ამაღლებასთანაც. ამ მიზნით, მნიშვნელოვანია, რომ შესაბამისმა ინსტიტუტებმა (საჯარო სამსახურის ბიურო, ანტიკორუფციული ბიურო, ცალკეული სახელისუფლებო და სამოქალაქო ინსტიტუტები) აქტიურად გამოიყენონ მეცნიერული მიდგომები და კომუნიკაციის თანამედროვე საშუალებები, რათა სამოქალაქო საზოგადოებაში ამაღლდეს ინფორმირებულობა როგორც საჩუქრის მიღების, ისე გამცემის პასუხისმგებლობასა და იურიდიული ვალდებულებების შესახებ:

1) უკანონო საჩუქრის პირდაპირი დაკავშირება პოტენციურ სანქციებთან და სხვა ადმინისტრაციულ ზომებთან;

2) საჩუქრის კეთილსინდისიერად დეკლარირების შემთხვევაში, მოხელის ეთიკური საქციელის საჯარო ნახალისება.

ცნობიერების ამაღლების აუცილებლობას უკავშირდება საჯარო მოხელის მიერ საჩუქრის მიღების მარეგულირებელი ნორმატიული ჩარჩოს ფუნქციონირების ეფექტურობაც.

1 ცუხიშვილი ნ., საჩუქრის პოლიტიკა საჯარო სამსახურში, საერთაშორისო პრაქტიკისა და საქართველოს კანონმდებლობის შედარებითი ანალიზი, 2020, გვ. 41.

2 საერთაშორისო გამჭვირვალობა საქართველო საჯარო დაწესებულებაში ინტერესთა შეუთავსებლობისა და კორუფციის შესახებ კანონის აღსრულების შეფასება (2016-2020) გვ.27.

დღეისათვის, მოქმედი კანონმდებლობა¹ საჯარო მოხელის მიერ საჩუქრის ან რაიმე მომსახურების მიღების მონიტორინგის მექანიზმად განიხილავს ამგვარი სარგებლის გაცხადების ვალდებულებას „უშუალო“ ხელმძღვანელთან და შესაბამის ინფორმირების მოხდენას ანტიკორუფციულ ბიუროში. ქართული საჯარო სამსახურის სტრუქტურული მოდელიდან გამომდინარე, აღნიშნული მონიტორინგის პრაქტიკული ეფექტურობა პირდაპირ უკავშირდება მოხელეთა კეთილსინდისიერებას, სხვადასხვა რანგის მოხელის „უშუალო“ ხელმძღვანელის კომპეტენციასა და საჯარო სამსახურში საჩუქრის მიღების არსებულ თუ ახალი რეგულაციებთან დაკავშირებით მის გათვითცნობიერებულობის ხარისხს. ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, შეიძლება ითქვას, რომ საჩუქრის ერთიანი პოლიტიკის წარმატებული რეალიზების კუთხით, ყველა რანგის მოხელეთა ცნობიერების ამაღლებას გააჩნია კრიტიკული მნიშვნელობა.

4.2. საჯარო სამსახურში საჩუქრის მიღების ნორმატიული ჩარჩოს/მონიტორინგის ღონისძიებებითი მექანიზმების შექმნა

საჯარო მოხელის სავალდებულო ინფორმირება საჯარო სამსახურის დანებებისას

მოქმედი კანონმდებლობის მიხედვით, საჯარო სამსახურში მიღებისას ყოველ პრეტენდენტს მოეთხოვება გაცნობილი იყოს კანონების „საჯარო სამსახურის შესახებ“ და „კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“ პრინციპებს და ფასეულობებს, ისევე როგორც მასზე დაკისრებულ უფლება მოვალეობებს. აღნიშნული ვალდებულება საბოლოოდ ასახვას პოვებს საჯარო მოხელის ფიციში,² რის საფუძველზე ხდება მოხელის მიერ მისი მზადყოფნის დეკლარირება, რომ იგი მზადაა ემსახუროს ხალხს, დაიცვას ქვეყნის კონსტიტუცია, საჯარო ინტერესები და ა.შ. ამასთანავე, უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ მოქმედი კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს და მეტად მწირია თავად სახელმწიფოს ვალდებულება და ის მოქმედი საინფორმაციო პროცედურები, რომელიც უკავშირდება მოხელის საჯარო სამსახურში შესვლის მომენტს. თავისი არსით, „საჯარო მოხელის ფიცი“ არის სტანდარტული ფორმალიზებული მექანიზმი, რომლის მექანიკური არსებობა ვერ უზრუნველყოფს საჯარო მოხელის საქმიანობის რეალიზების პროცესთან დაკავშირებულ ეთიკური სტანდარტების ცოდნას ან მოხელის მხრიდან მათი სავალდებულო დაცვის აღიარებას. მსოფლიო მასშტაბით, მოქმედებს არაერთი მექანიზმი, რომელიც მაქსიმალური ეფექტურობით ახდენს აღნიშნული საკითხის მონესრიგებას. მათ შორისაა ამერიკის შეერთებული შტატების სამთავრობო ეთიკის ოფისის მიერ შემუშავებული „ეთიკური კონტრაქტი“;³ რომლის თანახმად კანდიდატი თანამდებობის დანიშვნამდე იღებს წერილობითი ფორმით დეკლარირებულ პასუხისმგებლობას, რომ იგი სრულფასოვნად იცნობს საჯარო სამსახურთან და მის მომავალ საქმიანობასთან დაკავშირებულ ეთიკურ მოთხოვნებს და იღებს ვალდებულებას განუხრელად დაიცვას ისინი.

აქ საყურადღებოა ის გარემოებაც, რომ „ეთიკური კონტრაქტის“ გაფორმებამდე, სამთავრობო ეთიკის ოფისის შესაბამისი წარმომადგენელი თანამდებობაზე დასანიშნ პირს აწვდის სრულ და ამომწურავ ინფორმაციას მის სამომავლო საქმიანობასთან დაკავშირებული სამსახურებრივი ეთიკის ნორმებთან და მათ შორის საჩუქრის მიღების კუთხით მოქმედ რეგულაციებს. საჯარო მოხელის თანამდებობაზე დანიშვნამდე, სახელმწიფოს მხრიდან საჯარო მოხელის კანდიდატის სავალდებულო ინფორმირების

1 „კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 13⁵, პუნქტი 3 „ა“ ქვეპუნქტი.

2 „საჯარო სამსახურის შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 44.

3 ლაზარიაშვილი შ., „სამთავრობო ეთიკის ოფისის როლი აშშ-ს საჯარო სამსახურის ეთიკის დაცვის ფედერალურ სისტემაში“, სტუ, ბიზნეს-ინჟინერინგი, №1-2, 2017, გვ 288.

მექანიზმის დანერგვა მხოლოდ ხელს შეუწყობს ქართული საჯარო სამსახურის შემდგომ გაჯანსაღებას.

სამსახურებრივ კოლეგებს შორის საჩუქრის ჩუქება/მიღების რეგლამენტის შემდგომი დეტალიზაცია

მოქმედი ქართული კანონმდებლობა საჯარო სამსახურში საჩუქრის ჩუქებას, დღეისათვის, ძირითადად აწესრიგებს აღმავალი ვექტორის, ანუ სამსახურებრივი იერარქიის ქვედა საფეხურზე მყოფ მოხელეთა მხრიდან საჩუქრის ჩუქებას ხელმძღვანელი მოხელის მიმართ, პოტენციური კორუფციის ნიშნების გამოვლენის და აღკვეთის მიზნით. ამასთანავე, ღიად რჩება საჩუქრის ჩუქება/გაცემის ჰორიზონტალური (კოლეგა-კოლეგა) და რაც კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია – ვერტიკალური ხაზით (უფროსი->დაქვემდებარებული) ჩუქების იურიდიული ჩარჩო და რეგლამენტი. აღნიშნული იურიდიული დეფიციტის აღმოფხვრა მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს საჩუქრის ერთიანი მარეგულირებელი ნორმატიული ჩარჩოს შექმნის საკითხს.

მოხელეთა გარკვეულ კატეგორიებზე საჩუქრის საერთო აკრძალვის შემოღება

ეჭვგარეშეა, რომ მიღებულ საჩუქარს, მისი გადაცემის მომენტიდან (პირადი, სამსახურებრივი) დამოუკიდებლად, გააჩნია მნიშვნელოვანი ფსიქოლოგიური ფაქტორი ნებისმიერ ინდივიდზე და მათ შორის, რა თქმა უნდა, საჯარო სექტორში დასაქმებულ ადამიანებზე. მიღებულ საჩუქარს განსაკუთრებით სენსიტიური ეფექტი აქვს იმ კატეგორიის მოხელეთა მიმართ, რომელთა საქმიანობას ყველაზე უშუალო გავლენა აქვს ცალკეულ ინდივიდთა ან ადამიანთა ჯგუფის ბედზე და კეთილდღეობაზე (მაგ: უმაღლესი პოლიტიკური თანამდებობები) ან რომელთა საქმიანობა საჯარო სამსახურში არ არის დროში რეგლამენტირებული (მაგ: მუდმივმოქმედი მოსამართლეები). შესაბამისად, საჯარო სამსახურში გარკვეულ მოხელეთა ამგვარ კატეგორიებზე არადიპლომატიურ/პროტოკოლური საჩუქრის მიღების საერთო აკრძალვა მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს კორუფციული რისკების შემცირებას.

4.3. ინოვაციური მიდგომები საჯარო სამსახურში საჩუქრის განკარგვის კუთხით – საჩუქრის საზოგადოებრივი ინტერესების მიზნით გამოყენების მექანიზმის შემოღება

მრავალ ქვეყანაში მოქმედებს საჯარო მოხელეთა მიერ შიდა თუ გარე წყაროებით მიღებული საჩუქრების ერთიანი თუ ცალკეულ ინსტიტუტში არსებული რეესტრი, საცავი ან სხვა სახის საარქივო სტრუქტურა. აღნიშნულ მექანიზმებში შეიძლება ინახებოდეს და დაცული იყოს მრავალი ისტორიული, დიპლომატიური და საიუბილეო სიმბოლიზმის მატარებელი ექსპონატი, თუმცა, როგორც წესი კიდევ უფრო მრავალრიცხოვანია და რაიმე განსაკუთრებულ დატვირთვას მოკლებული ისეთი საჩუქრების ჩამონათვალი, რომელიც ამგვარ რეესტრში აღმოჩნდა მოხელეთა მიერ კეთილსინდისიერად გაკეთებული გაცხადების ან მონიტორინგის მექანიზმების მოქმედების შედეგად. ქვეყნის განვითარების, ეკონომიკური სიძლიერის ან სოციალური პოლიტიკის ეფექტიანობის მიუხედავად, მიზანშეწონილია ამგვარი საჩუქრის მატერიალური პოტენციალის გამოყენება და შესაბამისი აქტუალური მიმართულებით რეალიზება. საჯარო სამსახურში მიღებული და შესაბამისი წესით აკუმულირებული საჩუქრების მატერიალური რეალიზაციის განსხვავებულ და ინოვაციურ გზად არსებული საჯარო რესურსების (E-auction.ge) გამოყენებით, ქართულ რეალობაში შეიძლება ჩაითვალოს საჯარო აუქციონის წესი ან ნივთის უსასყიდლო დონაცია კონკრეტული მიზნით მისი რეალიზების უფლების მინიჭების გზით.

დასკვნა

თანამედროვე საჯარო სისტემებში და უპირველეს ყოვლისა, განვითარებული დემოკრატიის ქვეყნებში დიდი ყურადღება ექცევა საჯარო სამსახურში საჩუქრის მიღების ფენომენს და მასთან დაკავშირებული პოტენციური რისკების თავიდან არიდების მექანიზმებს. ამ კუთხით, დღეისათვის მოქმედებს არაერთი, თავისი ბუნებით, რეგულირების მეთოდებით და სანქციების ზომებით განსხვავებული სამართლებრივი რეგულაციები, რომელთა საერთო მიზანს წარმოადგენს საჯარო მოხელეთა საქმიანობის მიუკერძოებლობის, საჯარო სამსახურის გამჭვირვალობისა და ობიექტურობის, ისევე როგორც საჯარო სამსახურის ერთიანი ეთიკურ-მორალური ფასეულობათა დაცვა და საზოგადოების წინაშე ანგარიშვალდებულების უზრუნველყოფა. დღეისათვის საქართველოში არსებული ნორმატიული ბაზა მოითხოვს განახლებასა და შემდგომ დეტალიზაციას, რამდენადაც არსებული კულტურულ-ისტორიული მემკვიდრეობისა და საზოგადოებაში არსებული ტრადიციების გათვალისწინებით, სამოქალაქო საზოგადოებაში ჯერ კიდევ სუსტია საჯარო მოხელეთა ანგარიშვალდებულების აღქმა და თავად საჯარო სამსახურის არსისა და ძირეულ ფასეულობათა შესახებ სრულფასოვანი წარმოდგენა. შესაბამისად, საჯარო სამსახურის დემოკრატიულობის ამალღების პრაქტიკულ ღონისძიებებთან ერთად, მნიშვნელოვანია საჯარო სამსახურის მარეგულირებელი საკანონმდებლო პერმანენტული განახლება და დახვეწა საუკეთესო და წარმატებული საერთაშორისო მაგალითების გათვალისწინებით.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს როლი ადამიანის კონსტიტუციური უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის თვალსაზრისით

აბსტრაქტი

საქართველოს კონსტიტუციის შესაბამისად, საქართველოში საკონსტიტუციო კონტროლი ხორციელდება სპეციალურად შექმნილი ორგანოს – საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ. სწორედ საკონსტიტუციო სასამართლო გვევლინება ძირითადი უფლებების დაცვის გარანტიად.

საკონსტიტუციო სასამართლოში ინდივიდუალური საკონსტიტუციო სარჩელის შეტანის გზით პირს შესაძლებლობა აქვს დაიცვას საკუთარი უფლებები. შესაბამისად, ინდივიდუალური საკონსტიტუციო სარჩელია ის მნიშვნელოვანი სამართლებრივი მექანიზმი, რომლის დანიშნულებას ეფექტური სამართლებრივი დაცვის უზრუნველყოფა და კონსტიტუციის დაცვა წარმოადგენს.

ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელის განხილვისას საკონსტიტუციო სამართალწარმოების თავისებურებებთან დაკავშირებით, არა ერთი პრობლემატური საკითხი არსებობს, თუმცა, მათი უმრავლესობა ჯერ კიდევ სათანადოდ არ არის შესწავლილი. შესაბამისად, წინამდებარე სტატიის მიზანია ადამიანის კონსტიტუციური უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის სფეროში საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს უფლებამოსილებასთან დაკავშირებული აქტუალური საკითხების შესწავლა, ინდივიდუალურ კონსტიტუციურ სარჩელთან დაკავშირებული სამართალწარმოების თავისებურებების გამოვლენა, არსებული თეორიული საკითხების ანალიზი და საკუთარი მოსაზრებების დაფიქსირება.

საძიებო სიტყვები: საკონსტიტუციო კონტროლი, ადამიანის უფლებები.

შესავალი

თანამედროვე დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს არსებობისთვის ფუნდამენტური მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის ძირითადი კანონის სამართლებრივი დაცვის ქმედითი მექანიზმების შემუშავებასა და კონსტიტუციურ-სამართლებრივი ნორმების ეფექტურ რეალიზაციისთვის სასამართლო გარანტიების შექმნას. აღნიშნულს განაპირობებს ის გარემოება, რომ კონსტიტუცია სახელმწიფოს უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტია და მისი ნორმები ხელისუფლების განხორციელებასთან დაკავშირებულ ძირითად საკითხებს არეგულირებს.

საქართველოს კონსტიტუციის 59-ე მუხლის შესაბამისად, საქართველოში საკონსტიტუციო კონტროლის სასამართლო ორგანოდ განსაზღვრულია საკონსტიტუციო სასამართლო. საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელება კი გამოიხატება მის მიერ საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოთა საკანონმდებლო

აქტების კონსტიტუციურობის შემოწმებასა და კონსტიტუციასთან შეუსაბამოდ მიჩნეული აქტების არაკონსტიტუციურად ცნობაში.¹

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განუსაზღვრელად დიდი როლი აქვს ადამიანის კონსტიტუციური უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის სფეროში და ამ თვალსაზრისით საკმაოდ მრავალფეროვანია მისი პრაქტიკაც. შესაბამისად, წინამდებარე ნაშრომის მიზანია ადამიანის კონსტიტუციური უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის სფეროში საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს უფლებამოსილებასთან დაკავშირებული აქტუალური საკითხების შესწავლა, თეორიული და პრაქტიკული საკითხების ანალიზი და შესაბამისი დასკვნების გაკეთება.

სტატიაში განხილული იქნება ინდივიდუალური საკონსტიტუციო სარჩელის ფუნქციები და პრაქტიკული მნიშვნელობა; საკონსტიტუციო სასამართლოსადმი მიმართვის უფლების მქონე სუბიექტები და საკონსტიტუციო კონტროლის ობიექტი. ასევე, განხილული იქნება ადამიანის კონსტიტუციური უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის თვალსაზრისით მიღებული გადაწყვეტილების სამართლებრივი შედეგები, კერძოდ, საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების მოქმედების ფარგლები და ამ გადაწყვეტილების აღსრულების პრობლემები.

სტატიაში არსებული საკითხების კვლევა დაფუძნებული იქნება სხვადასხვა მეცნიერული შემეცნების მეთოდზე, კერძოდ, ისტორიულ, ლოგიკურ, ანალიტიკურ და ნორმატიულ მეთოდებზე. ასევე, გამოყენებული იქნება შედარებით-სამართლებრივი მეთოდი, განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმობა გერმანულ სამართალს.

1. საკონსტიტუციო კონტროლის ინსტიტუტის არსი და ფუნქციები

დემოკრატიაზე ორიენტირებულ სახელმწიფოში კონსტიტუცია, როგორც ქვეყნის უზენაესი კანონი, წარმოადგენს საზოგადოების დემოკრატიული განვითარების სამართლებრივ გარანტს და ადამიანის თავისუფლებისა და სოციალური სამართლიანობის დაცვის საშუალებას. შესაბამისად, მისი როლიდან და დანიშნულებიდან გამომდინარე, თავად კონსტიტუციის დაცვა განსაკუთრებულ ყურადღებას საჭიროებს.²

სამართლებრივ სახელმწიფოში ხელისუფლება სამართლის ფორმით ხორციელდება. თავად სამართალი ნორმათა სისტემას მოიცავს და ამ სისტემაში გარკვეული იერარქია არსებობს. იერარქიის სათავეში ქვეყნის უზენაესი კანონი, კონსტიტუცია მოიაზრება³ და ყველა სხვა ნორმატიული აქტი შესაბამისობაში უნდა იყოს კონსტიტუციის მოთხოვნებთან და პრინციპებთან. აქედან გამომდინარე, ბუნებრივია, რომ მეტად მნიშვნელოვანია კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვის საკითხის გაანალიზება, რომელიც ხშირ შემთხვევაში საკონსტიტუციო კონტროლის მეშვეობით ხორციელდება.

საქართველოს კონსტიტუციის პრეამბულაში მითითებულია, რომ საქართველოს ურყევ ნებას წარმოადგენს სამართლებრივი სახელმწიფოს დამკვიდრება. საქართველოს კონსტიტუციის მე-4 მუხლის მე-4 პუნქტის შესაბამისად კი „სახელმწიფო ხელისუფლება ხორციელდება კონსტიტუციითა და კანონით დადგენილ ფარგლებში.“ რაც იმაზე მიუთითებს, რომ სამართლებრივ სახელმწიფოში ხელისუფლების სამივე შტოს საქმიანობა კონსტიტუციის შესაბამისად უნდა ხორციელდებოდეს.⁴

1 ჯინჯოლავა ზ, კონსტიტუცია და ქართული სამართლის პრობლემები, თბილისი, 2002, გვ. 126.

2 კოჭლამაზიშვილი ბ, კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვა, თბილისი, 2009, გვ.1.

3 იზორია ლ, თანამედროვე სახელმწიფო თანამედროვე ადმინისტრაცია, თბილისი: სიესტა, 2009, გვ.190.

4 იქვე.

კონსტიტუციის უზენაესობის დაცვა არ ხდება ავტომატურად, რადგან მისი დარღვევა შესაძლოა გამოვლინდეს როგორც განზრახ, ისე სამართალშემომნმედების პროცესში დაშვებული შეცდომის გამო. საკონსტიტუციო კონტროლი კი სწორედ მსგავსი არასასურველი შედეგების თავიდან აცილების მიზნით დამკვიდრდა და იგი ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ინსტიტუტს წარმოადგენს კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვის თვალსაზრისით.¹

თანამედროვე მეცნიერებაში საკონსტიტუციო კონტროლი მოიაზრება, როგორც კომპეტენტურ სახელმწიფო ორგანოთა სპეციფიკური უფლებამოსილება, რომლის მეშვეობითაც აღნიშნული ორგანოები უზრუნველყოფენ კონსტიტუციის უზენაესობას ნორმატიულ აქტთა სისტემაში.²

საკონსტიტუციო კონტროლის ფუნქციად მოიაზრება ასევე, ადამიანის უფლებების ფართო სპექტრის დაცვა, პოლიტიკური სტაბილურობის, სოციალური წესრიგისა და ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობა.³

დღესდღეობით საკონსტიტუციო კონტროლი თანამედროვე მსოფლიოში დემოკრატიის და კანონიერების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ატრიბუტად არის მიჩნეული, მაგრამ სხვადასხვა ქვეყანაში აღნიშნული ინსტიტუტი არაერთგვაროვანია. თითქმის ყოველთვის მას სპეციფიკური თავისებურებანი აქვს, რომელიც კონტროლის დროს მის ფორმასა და სახეს ეხება.⁴

მაგალითად, გერმანიაში საკონსტიტუციო კონტროლის ინსტიტუტის მთავარ ამოცანას წარმოადგენს ზედამხედველობის განხორციელება, რათა უზრუნველყოფილი და დაცული იქნეს სახელმწიფოს ყველა ორგანოს მიერ ფედერალური კონსტიტუცია და ცალკეული ფედერაციული მინების კონსტიტუციები.⁵

საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად კი, საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელება გამოიხატება, როგორც საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოთა ნორმატიული აქტების კონსტიტუციურობის შემოწმებასა და კონსტიტუციასთან შეუსაბამოდ მიჩნეული აქტების არაკონსტიტუციურად ცნობაში.⁶

2. საკონსტიტუციო კონტროლის ობიექტი

საკონსტიტუციო კონტროლის ობიექტს გერმანული კანონმდებლობის თანახმად, სახელმწიფო ხელისუფლების აქტები წარმოადგენს. სახელმწიფო ხელისუფლების აქტებში კი მოიაზრება, როგორ აღმასრულებელი, ისე საკანონმდებლო და სასამართლო ხელისუფლების აქტები.⁷ მთავარია მითითებული აქტები გამოცემული იყოს გერმანიის სახელმწიფო ორგანოების მიერ.⁸

საქართველოს კონსტიტუციის 60-ე მუხლის მე-4 პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის თანახმად, საქართველოს კონსტიტუციის მეორე თავით განმტკიცებულ ადამიანის ძირითად უფლებებთან მიმართებით საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოში კონსტიტუციური კონტროლის ობიექტი შეიძლება იყოს ნორმატიული აქტი. შესაბამისად, საკონსტიტუციო კონტროლის ობიექტთა წრეს საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით, წარმოადგენს აღმასრულებელი ხელისუფლების და

1 კახიანი გ, საკონსტიტუციო კონტროლის ზოგიერთი თეორიული ასპექტი, ადამიანი და კონსტიტუცია, №4, 2005, გვ. 39.

2 გენაძე გ, საკონსტიტუციო კონტროლის ფორმები და სახეები. ადამიანი და კონსტიტუცია, №1, 1998, გვ. 24.

3 Brinks, D. M, Blass, A, Rethinking judicial empowerment: the new foundations of constitutional justice, International Journal of Constitutional Law, 15(2), 2017, S.298.

4 დეისაძე შ, საკონსტიტუციო კონტროლის წარმოშობა და მისი განმარტოვებელი ორგანო, მართლმსაჯულება და კანონი, №4 (23), 2009, გვ. 90.

5 ხუბუა გ, ტრაუტი ი, კონსტიტუციური მართლმსაჯულება გერმანიაში, თბილისი:GZT, 2001, გვ. 15.

6 ხმალაძე ვ, საკონსტიტუციო სასამართლოს როლი და მისი საქმიანობის ეფექტურობის ზრდის პერსპექტივა, ადამიანი და კონსტიტუცია, №4, 2000, გვ.126.

7 Bonner Kommentar, Zweitbearbeitung, Hamburg, 1967, შ. 10.

8 Sachs M, GG Kommentar, 6. Auflage, München, 2011, შ. 496.

საკანონმდებლო ორგანოს მიერ გამოცემული სამართლებრივი აქტების კონსტიტუციასთან შესაბამისობის დადგენა. რაც შეეხება სასამართლო გადაწყვეტილებებისა და ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტების კონსტიტუციასთან შესაბამისობის საკითხს, საქართველოს კანონმდებლობის გათვალისწინებით, ის არ განეკუთვნება საკონსტიტუციო სასამართლოს კომპეტენციას.

საკონსტიტუციო კონტროლის ობიექტზე საუბრისას, მიზანშეწონილია ყურადღება დაეთმოს იურიდიულ მეცნიერებაში გავრცელებულ აზრს, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს უფლებამოსილებას დაექვემდებაროს საერთო სასამართლოების მიერ გამოტანილ გადაწყვეტილებებზე საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელება. აღნიშნულ მოსაზრებას ბევრი მომხრე და მონინააღმდეგე ჰყავს, თუმცა, შესაძლოა სრულიად ლოგიკური იყოს საკონსტიტუციო სასამართლოსთვის საერთო სასამართლოების გადაწყვეტილებების, რეალაქტებისა და ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტების კონსტიტუციურობის საკითხის განხილვის უფლებამოსილების მინიჭება.

საქართველოს კანონმდებლობა ხელისუფლების სამივე შტოს მიერ გამოცემული აქტების კონსტიტუციურობის უზრუნველსაყოფად საკონსტიტუციო სასამართლოს გადასცემს ერთგვარი კონტროლის შესაძლებლობას. თუმცა, აქვე ჩნდება ხელისუფლების მესამე შტოს გაუკონტროლებლობის საფრთხე, კერძოდ, გაუგებარია თუ რატომ გამორიცხავს საქართველოს კანონმდებლობა საერთო იურისდიქციის სასამართლოს მიერ არაკონსტიტუციური გადაწყვეტილების მიღების ალბათობას. თუ საკონსტიტუციო კონტროლის მექანიზმის დამკვიდრება განპირობებული იყო ხელისუფლების შტოთა შორის კონსტიტუციური ბალანსის შესანარჩუნებლად, მაშინ, რა თქმა უნდა, მიზანშეწონილია კონსტიტუციის უზენაესობის უზრუნველსაყოფად საერთო იურისდიქციის სასამართლოების საქმიანობაზეც საკონსტიტუციო კონტროლის გავრცელება.¹ შესაბამისად, ამ ფუნქციის ეფექტურად შესრულებისთვის საკონსტიტუციო სასამართლოს ხელისუფლების მესამე შტოს, სასამართლო ორგანოების გადაწყვეტილებათა კონსტიტუციურობის საკითხის შემონმეზაც უნდა შეეძლოს.

დღეს მოქმედი საკანონმდებლო რეგულაციის პირობებში, საკონსტიტუციო კონტროლის განმახორციელებელი ორგანოსათვის საერთო სასამართლოებთან კომუნიკაციის ერთადერთ საშუალებას წარმოადგენს საერთო სასამართლოს კონსტიტუციური წარდგინება. რადგან საერთო სასამართლოები თავად ვერ ახორციელებენ საკონსტიტუციო კონტროლს და მხოლოდ კონსტიტუციური წარდგინების საშუალებით შეუძლიათ საკონსტიტუციო სასამართლოში ნორმატიული აქტის კონსტიტუციურობაზე დავა. მსგავს შემთხვევაში საერთო სასამართლო მონაწილეობას იღებს კონკრეტული საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელებაში. შესაბამისად, კონსტიტუციის უზენაესობის დაცვის და მისი ნორმების ერთგვაროვანი გააზრებისთვის, შესაძლოა მიზანშეწონილიც კი იყოს საერთო სასამართლოების გადაწყვეტილებების კონსტიტუციურობის შემონმეზის უფლებამოსილების მინიჭება საკონსტიტუციო სასამართლოსთვის.²

3. საკონსტიტუციო სასამართლო – საკონსტიტუციო კონტროლის განმახორციელებელი საეციალური სუბიექტი

კონსტიტუციის დაცვის მთავარ საშუალებას მისი დამრღვევი ნორმების გამოვლენა და აღმოფხვრა წარმოადგენს, რაშიც ყველაზე ქმედით მექანიზმად საკონსტიტუციო კონტროლი გვევლინება. საკონსტიტუციო კონტროლის განმახორციელებელი ორგანოს უფლებამოსი-

1 ჩხეიძე გ., ქალაქი თ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო-რეალობა და განვითარების პერსპექტივები, ადამიანი და კონსტიტუცია, №4, 2000, გვ. 218.

2 კოჭლამაზიშვილი ბ., კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვა, თბილისი, 2009, გვ.115.

ლებას კი ქვეყნის ძირითად კანონთან სხვა ნორმატიული აქტების შესაბამისობის შემოწმება წარმოადგენს.¹

საკონსტიტუციო სასამართლო გვევლინება სწორედ საკონსტიტუციო კონტროლის განმხორციელებელ განსაკუთრებულ ორგანოდ, რომლის ძირითად ფუნქციას სახელმწიფო ხელისუფლების სამივე შტოს – აღმასრულებელი, საკანონმდებლო და სასამართლო ხელისუფლების მიერ გამოცემული აქტებისა და ქმედებების კონსტიტუციასთან შესაბამისობის შემოწმება წარმოადგენს.² საკონსტიტუციო სასამართლო, როგორც სპეციალიზებული ორგანო ერთგვარი ზედამხედველობის ფუნქციით არის აღჭურვილი.³ და სწორედ მას ევალება კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვა და მისი უზენაესობის უზრუნველყოფა.⁴

კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპის უზრუნველყოფასთან ერთად, საკონსტიტუციო სასამართლოს ერთ-ერთ ფუნქციას წარმოადგენს ხელისუფლების შტოების ურთიერთშეკავებისა და განონასწორების პრინციპის დამკვიდრება და სწორედ საკონსტიტუციო სასამართლო გვევლინება, ხელისუფლების შტოებს შორის ბალანსის უზრუნველყოფი ორგანო.⁵ შესაბამისად, სწორედ საკონსტიტუციო სასამართლოს მაკონტროლებელი ფუნქციით აღჭურვა განაპირობებს, სამივე სახელისუფლებო ორგანოს ქმედებებისა და გადაწყვეტილებების კონტროლის შესაძლებლობას.⁶ საკონსტიტუციო კონტროლის ეფექტურად განხორციელებისთვის საჭიროა საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების განმხორციელებელი ორგანოსთვის დამოუკიდებლობის მყარი გარანტიების შექმნა.⁷

გერმანიაში საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელების უფლებამოსილებით აღჭურვილია ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლო, რომლის განსაკუთრებული სტატუსი განპირობებულია მისი როგორც კონსტიტუციის დაცვის ძირითადი გარანტის ფუნქციით.⁸

რაც შეეხება საქართველოს, საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელების უფლებამოსილება მიენიჭა საკონსტიტუციო სასამართლოს, რომლის ძირითად ფუნქციად განისაზღვრა კონსტიტუციის უზენაესობის დაცვა, სახელმწიფო ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის რეალიზაციის უზრუნველყოფა და მოქალაქის კონსტიტუციური უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა.⁹

სწორედ საკონსტიტუციო სასამართლო გვევლინება ძირითადი უფლებების დაცვის გარანტად, რადგან მის ძირითად ფუნქციას როგორც უკვე აღინიშნა ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა წარმოადგენს, რომელსაც ინდივიდუალური საკონსტიტუციო სარჩელის განხილვის საშუალებით უზრუნველყოფს.¹⁰

საკონსტიტუციო სასამართლოში ინდივიდუალური საკონსტიტუციო სარჩელის შეტანის გზით პირს შესაძლებლობა აქვს დაიცვას საკუთარი უფლებები. შესაბამისად, ინდივიდუალური საკონსტიტუციო სარჩელია ის მნიშვნელოვანი სამართლებრივი მექანიზმი, რომლის მეშვეობით კონსტიტუციით გათვალისწინებული ძირითადი უფლებების სუბიექტებს შეს-

1 კახიანი გ, საკონსტიტუციო კონტროლი საქართველოში, თეორიისა და კანონმდებლობის ანალიზი, თბილისი: მერიდიანი, 2011, გვ. 31.

2 Schlaich/Korloth, Das Bundesverfassungsgericht _ Stellung, Verfahren, Entscheidungen, 6. Auflage, München, 2004, S. 6.

3 Sager, L. G, Constitutional justice, New York University Journal of Legislation and Public Policy, 6(1), 11-20, 2002, S. 15.

4 Starck C, Der demokratische Verfassungsstaat, Tübingen: Mohr Siebeck, 1995, S. 33.

5 Säcker H, Das Bundesverfassungsgericht, 5. Auflage, München:C.H. Beck, S. 1998,18.

6 Wember V,Verfassungsmischung und Verfassungsmittle, 1. Auflage, Berlin, 1997, S. 223.

7 Di Gregorio, A, The role of constitutional justice in contemporary democracies, National Law School of India Review, 34(2), 2022, S. 36.

8 ხუბუა გ, ტრაუტი ი, კონსტიტუციური მართლმსაჯულება გერმანიაში, თბილისი:ჩდთ, 2001, გვ.17-18.

9 კვერენჩილაძე გ, კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვა, ადამიანი და კონსტიტუცია, №3, 2006, გვ.41.

10 Degenhart C, Staatsrecht I, Staatsorganisationsrecht, 27. Auflage, Heidelberg, 2011, S. 754.

აძლებლობა აქვთ საკუთარი უფლებების დასაცავად გამოიყენონ საკონსტიტუციო კონტროლის მექანიზმები და თავად უზრუნველყონ სახელმწიფო ხელისუფლების კონსტიტუციურ საზღვრებში მოქცევა.

4. ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის თვალსაზრისით ინდივიდუალური საკონსტიტუციო სარჩელის პრაქტიკული მნიშვნელობა

ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელით მოქალაქეებს შესაძლებლობა აქვთ დაიცვან ქვეყნის ძირითად კანონში, კონსტიტუციაში გათვალისწინებული ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები.¹

ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელით უზრუნველყოფილია ძირითადი უფლებების სუბიექტებისთვის საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობა, რადგან სწორედ ამ მექანიზმის გამოყენებით შეუძლიათ იზრუნონ თავიანთი დარღვეული უფლებების აღსადგენად.²

საქართველოს კონსტიტუციის 60-ე მუხლის მე-4 პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის შესაბამისად განსაზღვრულია, რომ კონსტიტუციის მეორე თავით აღიარებულ ადამიანის ძირითად უფლებებთან მიმართებით ნორმატიული აქტის კონსტიტუციურობის შემოწმება საკონსტიტუციო სასამართლოს შეუძლია ფიზიკური პირის, იურიდიული პირის ან სახალხო დამცველის სარჩელის საფუძველზე.

მსგავს რეგულაციას ითვალისწინებს „საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-19 მუხლის პირველი პუნქტის „ე“ ქვეპუნქტი, რომლის შესაბამისად, საკონსტიტუციო სასამართლო კონსტიტუციური სარჩელის საფუძველზე უფლებამოსილია განიხილოს და გადაწყვიტოს საქართველოს კონსტიტუციის მეორე თავის საკითხებთან მიმართებით მიღებული ნორმატიული აქტების კონსტიტუციურობის საკითხი.

ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის მიზნით შეტანილ სარჩელთან დაკავშირებით საყურადღებოა საერთაშორისო კანონმდებლობაში არსებული რეგულაციების ანალიზიც. მაგალითად, გერმანიის ძირითადი კანონის 93-ე მუხლის პირველი ნაწილის მე-4ა ქვეპუნქტისა და „ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ კანონის 90-ე მუხლის შესაბამისად, ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელი წარმოადგენს განსაზღვრულ სარჩელის სახეს, რომელსაც ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლო ძირითადი უფლებების დარღვევის შემთხვევაში ამოწმებს.³

მსგავს რეგულაციას ითვალისწინებს ავსტრიის კანონმდებლობაც, რომლის მიხედვით, ყველა პირს აქვს უფლება გაასაჩივროს კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები, ინდივიდუალური წარდგინების/სარჩელის მეშვეობით.⁴

ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელის მიზანს კონსტიტუციასთან შეუსაბამოდ მიჩნეული აქტების გაუქმება და დარღვეული უფლებების აღდგენა წარმოადგენს.⁵ ასევე, კონსტიტუციური ნორმების განმარტება, მისი შემდგომში განვითარება და ერთგვაროვანი პრაქტიკის დამკვიდრება.⁶

1 Maunz T, Dürig G, GG Kommentar, Bd. III, München, 2012, S. 65.

2 Durr, S, Comparative overview of european systems of constitutional justice, Vienna Journal on International Constitutional Law, 5(2), 2011, S. 167.

3 Büchting/Heussen, Bekisches, Rechtsanwalts-Handbuch, 9. Auflage, München: C.H. Beck, 2007, S. 42-55.

4 შარაშიძე მ, ავსტრიის საკონსტიტუციო სასამართლოს საქმიანობის თავისებურებანი ნორმატოკონტროლის კომპეტენციის განხორციელების სფეროში, ადამიანის და კონსტიტუცია, №3, 2006, გვ. 15.

5 Detterbeck S, Streitgegenstand und Entscheidungswirkungen im Öffentlichen Recht, Tübingen, 1995, S. 512.

6 Alleweldt R, Bundesverfassungsgericht und Fachgerichtbarkeit, Tübingen: Mohr Siebek, 2006, S. 232.

1.1 ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელის შეტანაზე უფლებამოსილი სუბიექტი

საქართველოს კონსტიტუციის 60-ე მუხლის მე-4 პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის შესაბამისად, ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელის შეტანაზე უფლებამოსილ სუბიექტს წარმოადგენს ფიზიკური პირი, იურიდიული პირი ან სახალხო დამცველი.

მითითებული ნორმის ამ რედაქციით ჩამოყალიბება განაპირობა საკონსტიტუციოს სასამართლოს 2010 წლის 28 ივნისის №1/466 გადაწყვეტილებში საქმეზე „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“ განვითარებულმა მსჯელობამ, რომლის შესაბამისად არაკონსტიტუციურად იქნა ცნობილი „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის 39-ე მუხლის „ა“ ქვეპუნქტის ის ჩანაწერი, რომლის თანახმადაც, საკონსტიტუციო სასამართლოსადმი მიმართვის უფლება არ ჰქონდათ ფიზიკურ პირებს, რომლებიც არ იყვნენ საქართველოს მოქალაქეები და იმავდროულად, არ ცხოვრობდნენ საქართველოში, აგრეთვე, იურიდიულ პირებს, თუ ისინი არ იყვნენ რეგისტრირებული საქართველოში.¹

მითითებული გადაწყვეტილების გათვალისწინებით ცვლილება აისახა საქართველოს კანონმდებლობაში და საკონსტიტუციო სასამართლოსადმი მიმართვის უფლების მქონე სუბიექტებს, მოქმედი რედაქციიდან გამომდინარე, წარმოადგენს ნებისმიერი ფიზიკური პირი (მათ შორის, საქართველოს მოქალაქეები, ასევე უცხო ქვეყნის მოქალაქეები ან მოქალაქეობის არ მქონე პირები) და იურიდიული პირი.

როგორც უკვე აღინიშნა, საქართველოს კონსტიტუციის 34-ე მუხლის შესაბამისად, ძირითადი უფლებების სუბიექტად ფიზიკური პირების გარდა, ასევე განიხილება იურიდიული პირებიც. თუმცა, აქვე უნდა მივუთითოთ, რომ საჯარო სამართლის იურიდიულ პირებთან დაკავშირებით არსებობს გამონაკლისი, რომლის თანახმადაც, ისინი, როგორც წესი, არ გვევლინება ძირითადი უფლებების სუბიექტად. თუმცა, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ საჯარო სამართლის იურიდიულ პირებზეც შეიძლება გავრცელდეს კონსტიტუციით გარანტირებული უფლებები იმ შემთხვევაში, თუ კანონით მინიჭებული უფლებამოსილების ფარგლებში განსაზღვრული უფლებები მათ პირად სივრცეში ექცევა.²

ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელის წარდგენაზე უფლებამოსილ სუბიექტს განსაზღვრავს გერმანიის კანონმდებლობაც. კერძოდ, „საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ ფედერალური კანონის 90-ე მუხლის თანახმად, ყველას აქვს საკონსტიტუციო სასამართლოსადმი მიმართვის უფლება. ამ ნორმის მიზნებისთვის ტერმინში „ყველა“³ მოიაზრება, როგორც ფიზიკური, ასევე, იურიდიული პირებიც.

თუმცა, აქვე უნდა აღნიშნოს, რომ გერმანიის კანონმდებლობა ერთმანეთისგან განასხვავებს სახელმწიფოს მოქალაქეებს და მოქალაქეობის არმქონე პირებს. შესაბამისად, მოქალაქეობის არმქონე პირს მხოლოდ იმ უფლებებთან დაკავშირებით შეუძლია საკონსტიტუციო სასამართლოში სარჩელის წარდგენა, რომელთან დაკავშირებითაც უფლების სუბიექტს წარმოადგენს.⁴

რაც შეეხება იურიდიულ პირებს, აღნიშნულთან დაკავშირებით გერმანიის ძირითადი კანონის მე-19 მუხლის მე-3 ნაწილით გათვალისწინებულია, რომ იურიდიული პირები მხოლოდ იმ უფლებების მქონე სუბიექტები შეიძლება იყვნენ, რომელიც თავისი შინაარსიდან გამომდინარე, იურიდიულ პირებზე შეიძლება გავრცელდეს.⁵

1 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2010 წლის 28 ივნისის №1/466 გადაწყვეტილება, საქმეზე „სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ.“

2 Frenz, Handbuch Europarecht, Heidelberg: Springer, 2009, S. 92.

3 Umbach D, Clemens T, Dollinger F-W, BVerfGG Kommentar, 2. Auflage, Heidelberg, 2005, S. 17.

4 Robbers G, Verfassungsprozessuale Probleme in der öffentlich-rechtlichen Arbeit, Bd. 133, 2. Auflage, München, 2005, S. 9.

5 Klein E, Grundrechtliche Schutzpflicht des Staates, Mainz, 1989, S. 948.

საკონსტიტუციო სასამართლოსადმი მიმართვის უფლება არც გერმანიის კანონმდებლობის შესაბამისად არ გააჩნიათ საჯარო სამართლის იურიდიულ პირებს, თუმცა, აქაც არის გამონაკლისი შემთხვევები, როდესაც ძირითადი უფლებები შესაძლებელია გავრცელდეს საჯარო სამართლის იურიდიულ პირებზეც. მაგალითად, უნივერსიტეტებზე, ეკლესიებზე, რელიგიურ გაერთიანებებსა და მაუნციპალობებზე. შესაბამისად, თითოეულ მათგანს გააჩნია უფლება კონსტიტუციით გათვალისწინებული უფლებებისა და თავისუფლებების დარღვევის შემთხვევაში საკონსტიტუციო სარჩელით მიმართოს საკონსტიტუციო სასამართლოს.¹

ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელის დასაბუთების კრიტერიუმები

„საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს“ შესახებ ორგანული კანონის 39-ე მუხლის „ა“ ქვეპუნქტის შესაბამისად, საქართველოს მოქალაქეებს, სხვა ფიზიკურ პირებს და იურიდიულ პირებს უფლება აქვთ მიმართონ საკონსტიტუციო სასამართლოდ, თუ მათ მიაჩნიათ, რომ დარღვეულია ან შესაძლებელია უშუალოდ დაირღვეს საქართველოს კონსტიტუციის მეორე თავით აღიარებული მათი უფლებანი და თავისუფლებანი. მითითებული ნორმიდან გამომდინარე, ცალსახაა, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოში სარჩელის შეტანა სუბიექტებს შეუძლიათ მხოლოდ საკუთარი უფლებების დასაცავად მაშინ, როცა სახეზეა უფლების დარღვევა ან არსებობს პოტენციური რისკი მოსალოდნელ დარღვევაზე.

საქართველოს კანონმდებლობა ზუსტად აყალიბებს იმ მოთხოვნებს, რაც წაეყენება საკონსტიტუციო სარჩელს იმისათვის, რათა იგი არსებითად განსახილველად იქნეს მიღებული საკონსტიტუციო სასამართლოში. კერძოდ, სარჩელი შეტანილი უნდა იყოს უფლებამოსილი სუბიექტის მიერ, სარჩელის ობიექტი (საგანი) უნდა იყოს ნორმატიული აქტი, საკონსტიტუციო სარჩელს უნდა გააჩნდეს საფუძველი და უნდა იყოს დასაბუთებული.

„საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის 31¹ განსაზღვრავს საკონსტიტუციო სარჩელის არსებითად განსახილველად მიღებისთვის საჭირო ფორმალურ მოთხოვნებს. იმავე კანონის 31³ მუხლი განსაზღვრავს იმ კრიტერიუმებს, როდესაც საკონსტიტუციო სარჩელი განსახილველად არ მიიღება.

ყოველივე აღნიშნული კი იმაზე მიუთითებს, რომ ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელის მექანიზმით რომ სუბიექტებმა ეფექტურად ისარგებლონ, აუცილებელია, ზედმინევნიტ დაიცვან ის საკანონმდებლო მოთხოვნები, რაც წაეყენება კონსტიტუციურ სარჩელს, რათა იგი განხილულ იქნეს საკონსტიტუციო სასამართლოში.

საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების საპროცესო რეგულაციები

საკონსტიტუციო სასამართლო წარმოადგენს იმ ერთადერთ სახელმწიფო ინსტიტუტს, რომელსაც უფლება აქვს, დემოკრატიისა და სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპების სანინააღმდეგო სახელისუფლებო გადაწყვეტილებები ძალადაკარგულად გამოაცხადოს. შესაბამისად, საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა. უფრო მეტიც, მათ ფაქტობრივად კონსტიტუციის თანაბარი ძალა გააჩნიათ. სწორედ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები უზრუნველყოფს არაკონსტიტუციური კანონმდებლობისაგან კონსტიტუციის დაცვას მათი არაკონსტიტუციურად ცნობის გზით.²

საქართველოს კონსტიტუციის 60-ე მუხლის მე-5 პუნქტის შესაბამისად, „საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საბოლოოა. არაკონსტიტუციურად ცნობილი აქტი

1 Umbach D, Clemens T, Dollinger F-W, BVerfGG Kommentar, 2. Auflage, Heidelberg, 2005, S. 41-44.

2 ნაკაშიძე მ, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების აღსრულების პრობლემები, მართლმსაჯულება, №1, 2009, გვ.136.

ან მისი ნაწილი კარგავს ძალას საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ შესაბამისი გადანყვეტილების გამოქვეყნების მომენტიდან, თუ შესაბამისი გადანყვეტილება არ ადგენს აქტის ან მისი ნაწილის ძალის დაკარგვის სხვა, გვიანდელ ვადას.“ ეს კი იმას ნიშნავს, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანყვეტილებათა სამართლებრივი შედეგები, ვრცელდება საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე და მისი შესრულება სავალდებულოა. ¹ შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანყვეტილებანი იურიდიული ძალის თვალსაზრისით დაუძლეველია და მისი გადალახვა შეუძლებელია.²

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკის შესაბამისად, „საკონსტიტუციო სასამართლო უფლებამოსილია, მხოლოდ გააუქმოს სადავო ნორმა მთლიანად ან/და მისი რომელიმე ნაწილი/ნორმატიული შინაარსი, თუმცა მას არ შეუძლია დაადგინოს ახალი წესრიგი, გააფართოოს სადავო ნორმის მოქმედება და ა.შ. ამდენად, საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანყვეტილება შეიძლება გამოიხატოს მხოლოდ სადავო ნორმის რომელიმე ნორმატიული შინაარსის არაკონსტიტუციურად ცნობაში, მის გაუქმებაში.“³

„საკონსტიტუციო სასამართლოს გააჩნია მხოლოდ კანონმდებლობაში არსებული არაკონსტიტუციური რეგულაციების, წესებისთვის იურიდიული ძალის გაუქმებისა და მათთვის ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დარღვევის რესურსის გაუქმების უფლებამოსილება. საკონსტიტუციო სასამართლოს მანდატს სცდება უფლებამოსილება, ძალადაკარგული სამართლებრივი ნორმების ნაცვლად, კანონმდებლობაში დაადგინოს განსხვავებული, თუნდაც კონსტიტუციური წესები.“⁴

საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანყვეტილებათა ზემოაღნიშნული სამართლებრივი შედეგები ვრცელდება ასევე ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელის დაკმაყოფილებისას. თუმცა, აღსანიშნავია ისიც, რომ კანონის ან სხვა ნორმატიული აქტების არაკონსტიტუციურად ცნობა არ ნიშნავს ამ აქტის საფუძველზე სასამართლოს მიერ ადრე გამოტანილი განჩინებებისა და გადანყვეტილებების გაუქმებას.⁵ ამაზე მეტყველებს, „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მე-20 მუხლი, რომლის თანახმად „კანონის ან სხვა ნორმატიული აქტის არაკონსტიტუციურად ცნობა არ ნიშნავს ამ აქტის საფუძველზე ადრე გამოტანილი სასამართლოს განაჩენებისა და გადანყვეტილებების გაუქმებას, ინვესს მხოლოდ მათი აღსრულების შეჩერებას საპროცესო კანონმდებლობით დადგენილი წესით.“ აქედან გამომდინარე, ცალსახაა, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანყვეტილებას არა აქვს უკუძალა.

საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანყვეტილების სავალდებულოობის პრინციპის ეფექტურად უზრუნველყოფისთვის, უმნიშვნელოვანესია მიღებული გადანყვეტილების აღსრულების ქმედითი მექანიზმების არსებობა. რადგან, საკონსტიტუციო სასამართლო გადანყვეტილების აღსრულებასთან დაკავშირებული პრობლემების მოგვარების შემთხვევაში საკონსტიტუციო სასამართლო კიდევ უფრო მეტად შეძლებს კონსტიტუციის უზენაესობის განმტკიცებას.⁶

1 ბენიძე ო, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანყვეტილებათა აღსრულება, ადამიანი და კონსტიტუცია, №2, 1997, გვ.16.

2 ზოიძე ბ, საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანყვეტილების აღსრულების პირობები (ზოგადი მიმოხილვა და საქართველოში არსებული მდგომარეობა). ადამიანი და კონსტიტუცია, №4, 2004, გვ. 62.

3 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 10 ნოემბრის №3/6/642 გადანყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ლალი ლაზარაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-22.

4 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 10 ნოემბრის №3/6/642 გადანყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ლალი ლაზარაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-22.

5 ბენიძე ო, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანყვეტილებათა აღსრულება, ადამიანი და კონსტიტუცია, №2, 1997, გვ. 17.

6 დემეტრაშვილი ა, საკონსტიტუციო სასამართლოს კონსტიტუციურ უფლებათა დაცვის გარანტიები, ადამიანი და კონსტიტუცია, №4, 2000, გვ. 206.

საკონსტიტუციო კონტროლის ეფექტურობისათვის და იმისათვის, რომ მისი სამართლებრივი შედეგები უფრო მეტად იყოს ორიენტირებული ადამიანი უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვაზე და შესაბამისად, უფრო მეტად იყოს უზრუნველყოფილი კონსტიტუციის უზენაესობის დაცვა, მიზანშეწონილია საქართველოს კანონმდებლობის დახვეწა და განვითარება. კერძოდ, კანონმდებლობაში იმ რეგულაციების შემოღება, რომელიც უფრო მეტად უზრუნველყოფს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანყვეტილების აღსრულებას. მაგალითად, გერმანული კანონმდებლობის მსგავსად, მიზანშეწონილია საქართველოშიც საკონსტიტუციო სასამართლოს უფლება უნდა ჰქონდეს თავად განსაზღვროს სასამართლო გადანყვეტილების აღსრულების მეთოდები და აღსრულების უფლებამოსილების მქონე სუბიექტი.¹ ვფიქრობ, მსგავსი რეგულაციების პირობებში უფრო მეტად გაიზრდება საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ მიღებული გადანყვეტილების აღსრულების ეფექტურობა.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკის ანალიზი

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოში ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელის გამოყენების პრაქტიკა საკმაოდ მრავალფეროვანია და შესაბამისად, მიზანშეწონილია, სტატიის ფარგლებში საკონსტიტუციო სასამართლოს უახლესი პრაქტიკიდან რამდენიმე ისეთ გადანყვეტილებაზე გამახვილდეს ყურადღება, რომელთა მეშვეობითაც ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის თვალსაზრისით საინტერესო განმარტებები გაკეთდა.

საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკიდან საინტერესოა სასამართლოს დასაბუთება საქმეზე საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ.² მითითებული დავის ფარგლებში საკონსტიტუციო სასამართლომ საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლის პირველ პუნქტთან მიმართებით არაკონსტიტუციურად ცნო „შეკრებებისა და მანიფესტაციების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-8 მუხლის პირველი პუნქტის ის ნორმატიული შინაარსი, რომელიც ითვალისწინებს შეკრების/მანიფესტაციის ჩატარებამდე არაუგვიანეს 5 დღის ვადაში მუნიციპალიტეტის აღმასრულებელი ორგანოს გაფრთხილების ვალდებულებას, როდესაც ამ ვადაში გაფრთხილება, შეკრების/მანიფესტაციის სპონტანურობის გათვალისწინებით, შეუძლებელია.

სასამართლომ მითითებულ საქმესთან დაკავშირებით განაცხადა, რომ საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლის პირველი პუნქტი შეკრების თავისუფლების ძირითადი უფლების რეალიზების კონსტიტუციურ გარანტიებს ქმნის და იძლევა ადამიანთა მშვიდობიანი და საჯარო შეკრების შესაძლებლობას. მითითებული ნორმის შესაბამისად, თავდაცვის ძალების ან სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების დაცვაზე პასუხისმგებელი ორგანოს შემადგენლობაში მყოფ პირთა გარდა, ყველა ნებისმიერ სხვა პირს, უფლება აქვს შეიკრიბოს, მათ შორის, წინასწარი ნებართვის გარეშე, საჯაროდ და უიარალოდ. შესაბამისად, აღნიშნული უფლების სუბიექტებს კონსტიტუციით გარანტირებული აქვთ თავიანთი გრძნობებისა და შეხედულებების საჯაროდ გამოხატვის შესაძლებლობა.³

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ მითითებულ საქმესთან დაკავშირებით გაიზიარა სადავო ნორმის საჯარო ლეგიტიმური მიზნების მნიშვნელობა, იმსჯელა სადავო ნორმით განსაზღვრული რეგულაციების გამოსადეგობასა და აუცილებლობაზე, თუმცა, ამავდროულად, მიიჩნია, რომ დადგენილი შეზღუდვა არღვევდა სამართლიან ბალანსს

1 გაბუნია ე, „რეალური“ კონტროლი საქართველოს საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების სისტემაში, საკონსტიტუციო სამართლის ჟურნალი, №3, 2019, გვ. 61.

2 საკონსტიტუციო სასამართლოს 2023 წლის 14 დეკემბრის გადანყვეტილება №3/3/1635, საქმეზე „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ.“.

3 იქვე, II – 3.

შეზღუდულ და დაცულ ინტერესებს შორის და ვერ უზრუნველყოფდა შეკრებისა და მანიფესტაციის ძირითადი უფლების ეფექტიანად სარგებლობას.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლით გათვალისწინებული საჯარო ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის უფლების დარღვევა დაადგინა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ, 2018 წლის 27 აპრილის №1/3/1243 გადაწყვეტილებით, საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე გიორგი კრავეიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ.“.

მითითებულ საქმეზე საინტერესო საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტება საჯარო ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის უფლების კონსტიტუციური საფუძვლების განსაზღვრის თვალსაზრისით. **სასამართლოს განმარტებით:**

✓ რადგან სამეცნიერო ფონდი სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ფინანსდება და შექმნილია სახელმწიფო ამოცანების შესრულების მიზნით, შესაბამისად, იქ დაცული ნებისმიერი ინფორმაცია ოფიციალურ ჩანაწერებში არსებულ ინფორმაციად განიხილება.¹

✓ საჯარო ინფორმაციას განეკუთვნება დამოუკიდებელი ექსპერტის ვინაობაც და იგი ხელმისაწვდომი უნდა იყოს დაინტერესებული პირისთვის.²

✓ ექსპერტის ვინაობის გასაიდუმლოება კი საჯარო ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობის შეზღუდვად განიხილება.³

✓ ექსპერტის შეფასება, გადაწყვეტილების მიმღები ადმინისტრაციული ორგანოს მიმართ საზოგადოების ნდობის ფაქტორს განაპირობებს და ამავდროულად, კონკურსში მონაწილე პირებისთვის კონკურსის გამჭვირვალედ ჩატარების განმსაზღვრელია. შესაბამისად, კონკურსის მონაწილეს არ შეიძლება ექსპერტის ვინაობის შესახებ ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის უფლება შეეზღუდოს, რადგან ექსპერტის ვინაობის ცოდნა პირდაპირ დაკავშირებულია მისი კანონიერი ინტერესების რეალიზებასთან.⁴

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საკონსტიტუციო სასამართლომ სადავო ნორმა არაკონსტიტუციურად ცნო და მიიჩნია, რომ სადავო ნორმით არაღეგითიურად იზღუდება საქართველოს კონსტიტუციით განსაზღვრული საჯარო დაწესებულებაში დაცულ ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობის უფლება.

დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოში ინდივიდუალური კონსტიტუციური სარჩელის ინსტიტუტი საკმაოდ ეფექტურად ფუნქციონირებდა. ამას მონიშნავს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები, რომელთა მეშვეობითაც არა ერთ შემთხვევაში თავიდან იქნა აცილებული ქვეყანაში არაკონსტიტუციური ნორმატიული აქტების არსებობა. შესაბამისად, ცალსახაა, რომ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ განუსაზღვრელად დიდი როლი შეასრულა ადამიანის კონსტიტუციური უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის თვალსაზრისით.

თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საკონსტიტუციო კონტროლის ეფექტურობის გაზრდის მიზნით, სასურველია, საკონსტიტუციო სასამართლოს ხელისუფლების მესამე შტოს, სასამართლო ორგანოების გადაწყვეტილებათა კონსტიტუციურობის საკითხის შემოწმებაც შეეძლოს. კერძოდ, უპრიანია საკონსტიტუციო სასამართლოს განსჯადობას დაექვემდებაროს საერთო სასამართლოების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები.

1 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2018 წლის 27 აპრილის №1/3/1243 გადაწყვეტილება, საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე გიორგი კრავეიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II – 13.

2 იქვე, II – 14.

3 იქვე, II – 15.

4 იქვე, II – 17.

ასევე, მიზანშეწონილია საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების აღსრულების თვალსაზრისით საქართველოს კანონმდებლობის დახვეწა და განვითარება. კერძოდ, აუცილებელია კანონმდებლობაში იმ რეგულაციების შემოღება, რომელიც უფრო მეტად უზრუნველყოფს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების აღსრულებას. ვფიქრობ, აღნიშნული საკონსტიტუციო კონტროლის მექანიზმს უფრო მეტად ორიენტირებულს გახდის ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვაზე და შესაბამისად, უფრო მეტად უზრუნველყოფილი იქნება კონსტიტუციის უზენაესობა.

შეგებულ სარჩელი – სარჩლისგან თავდაცვის პროცესალური მექანიზმი

აბსტრაქტი

საქართველოს კონსტიტუციის 31-ე მუხლის შესაბამისად, ყოველ ადამიანს აქვს უფლება მიმართოს სასამართლოს თავის უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად, დარღვეული სამოქალაქო უფლების აღსადგენად ან მოსალოდნელი დარღვევის აღსაკვეთად. საქართველოში მიმდინარეობს კანონმდებლობის დაახლოება ევროპულ კანონმდებლობასთან რასთან ერთადაც თანმდევი პროცესი არის კანონში ხარვეზები, რომლებიც დროთა განმავლობაში უნდა გამოსწორდეს.

პირის უფლება არის მისი დარღვეული უფლების აღსადგენად მიმართოს სასამართლოს. მნიშვნელოვანი არის, რომ უფლების სასამართლოს წესით დაცვა იყოს სრულყოფილი, რაც გამოსატყუი უნდა იყოს არა მარტო პირის მიმართვაში სასამართლოსადმი, არამედ სამართლიანი და დასაბუთებული გადაწყვეტილების მიღებაში.

საძიებო სიტყვები: შეგებულ სარჩელი, სარჩელი

შესავალი

საქართველოს კონსტიტუციის 31-ე მუხლის შესაბამისად, ყოველ ადამიანს აქვს უფლება თავის უფლებათა დასაცავად მიმართოს სასამართლოს. საქმის სამართლიანი და დროული განხილვის უფლება გარანტირებულია კონსტიტუციით.¹ ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციის მე-6 მუხლის, სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის მე-14 მუხლის მიხედვით, ყველა პირი თანასწორია სასამართლოებისა და ტრიბუნალების წინაშე.² სასამართლო წესით უფლების დაცვის დროს სასამართლო ვალდებულია მიიღოს სამართლიანი და დასაბუთებული გადაწყვეტილება. მსოფლიოს განვითარებულ ქვეყნებში უფლება იკავებს ძირითად ადგილს, ამ შემთხვევაში არც საქართველო არის გამონაკლისი. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის ამოცანა სწორედ უფლების დაცვაა.³

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში გვაქვს ინსტიტუტი, რომელიც ითვალისწინებს სარჩელის აღძვრას, აღიარებით სარჩელს, რამდენიმე სასარჩელო მოთხოვნის გაერთიანებას, სარჩელის მიღებაზე უარის თქმას და სხვა. მნიშვნელოვანი არის სტანდარტების არსებობა, რომლითაც დაცული უნდა იყოს შეჯიბრებითობისა და თანასწორუფლებიანობის პრინციპი.

1 საქართველოს კონსტიტუცია მუხლი 31.

2 ცქიტიშვილი. მ. სარჩელი სამოქალაქო პროცესში გვ 1

3 კოპალეიშვილი მ. სხირტლაძე ნ. ქარდავა ე. ტურავა პ. 2008. ადმინისტრაციული საპროცესო სამართლის სახელმძღვანელო, გვ 36-37.

სარჩელისაგან პროცესუალური თავდაცვის ერთ-ერთ საშუალება არის შეგებებული სარჩელი. მოპასუხეს უფლება აქვს მისთვის სარჩელის ასლის ჩაბარების დღიდან საქმის ზეპირი განხილვისათვის წინასწარი მომზადების დამთავრებამდე აღძრას მოსარჩელის მიმართ შეგებებული სარჩელი, რომელიც განიხილება პირვანდელ სარჩელთან ერთად.¹ მოსარჩელეს უფლებაა აღძრას სარჩელი და თავისი უფლების დასაცავად მიმართოს სასამართლოს, რაც უპირისპირდება მოპასუხის უფლებას დაიცვას თავისი პოზიცია და გააქარწყლოს მოსარჩელეს მიერ მითითებული მტკიცებულებები თუ ფაქტები.

1. შეგებებული სარჩელის არსი და მახასიათებლები

როგორც შესაგებელი წარდგენა დროში არის შეზღუდული, ასევე შეგებებული სარჩელის წარდგენაც შეზღუდულია დროში. მოპასუხეს შეგებებული სარჩელის აღძვრის უფლება ეძლევა მას შემდეგ, რაც ჩაბარდება სარჩელის ასლი. შეგებებული სარჩელის შეტანის უფლება აქვს მოპასუხეს საქმის ზეპირი განხილვის წინასწარი მომზადების დამთავრების ეტაპამდე, მაგრამ საპატიო მიზეზის არსებობის შემთხვევაში, შესაძლებელია მოპასუხემ შეიტანოს საქმის პაექრობის ეტაპის დაწყებამდე. მოპასუხემ თუ ვერ მოახდინა შეგებებული სარჩელის შეტანა კანონით განსაზღვრულ დროში და სასამართლომ არ გაიზიარა შეგებებული სარჩელის წარუდგენლობის საპატიო მიზეზი, ასეთ შემთხვევაში მოპასუხეს შესაძლებლობა აქვს დამოუკიდებელ სარჩელად აღძრას. მოპასუხე შემდგომ თუ მიიჩნევს, რომ ამ ორი სარჩელის განხილვა ერთად უფრო დააჩქარებს საქმის წარმოებას, ან რამე სხვა მიზეზი გამო ენდომება ამ საქმეების ერთად განხილვა, შეუძლია სასამართლოს წინაშე იშუამდგომლოს ამ ორი საქმის გაერთიანების შესახებ.²

შეგებებული სარჩელი არის ჩვეულებრივი სარჩელი, რომელსაც ჰყავს, როგორც მოსარჩელე ასევე მოპასუხე. შეგებებული სარჩელის შემთხვევაში თავდაპირველი მოსარჩელე იქნება მოპასუხე ხოლო თავდაპირველი მოპასუხე იქნება მოსარჩელე. შეგებებული სარჩელი სასამართლომ, რომ მიიღოს წარმოებაში უნდა პასუხობდეს ჩვეულებრივი სარჩელისათვის საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით განსაზღვრულ კრიტერიუმებს. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 190-ე მუხლით თუ შეგებებული სარჩელი აღძრული და მიღებულია საქმის წინასწარი მომზადების დამთავრების შემდეგ, მოსარჩელის თხოვნით ან სასამართლოს ინიციატივით შეიძლება ამ საქმის განხილვის სხვა დროისათვის გადადება. აღნიშნულ კანონში, როდესაც საუბარი არის მოსარჩელის თხოვნით სასამართლო საქმის გადადებაზე აქ მოიაზრება თავდაპირველი მოსარჩელე, რადგან ვალდებულია ასეთ შემთხვევაში კანონით განსაზღვრულ ვადაში წარადგინოს შესაგებელი და გაეცნოს საქმის მასალებს.³

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 189-ე მუხლში მოცემულია თუ რა შემთხვევაში მიიღებს სასამართლო შეგებებულ სარჩელს. 1) შეგებებული სარჩელის წარდგენა შეიძლება სარჩელის წარდგენის შესახებ არსებული წესების დაცვით. 2) მოსამართლე მიიღებს შეგებებულ სარჩელს, თუ: ა) შეგებებული სარჩელის მოთხოვნა მიმართულია პირვანდელი მოთხოვნის ჩასათვლელად; ბ) შეგებებული სარჩელის დაკმაყოფილება მთლიანად, ან ნაწილობრივ გამორიცხავს პირვანდელი სარჩელის დაკმაყოფილების შესაძლებლობას; გ) შეგებებულ სარჩელსა და პირვანდელ სარჩელს შორის არის ურთიერთკავშირი და მათი ერთად განხილვის შედეგად აღძრული დავა უფრო სწრაფად და სწორად გადაწყდება. 3)

1 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი მუხლი 188 ნაწილი 1.

2 არხოშაშვილი. ლ. სარჩელისაგან თავდაცვის პროცესუალუსამართლებრივი საშუალებები, გვ 166-167.

3 არხოშაშვილი. ლ. სარჩელისაგან თავდაცვის პროცესუალუსამართლებრივი საშუალებები, გვ 167-169.

პირვანდელი და შეგებებული სარჩელის ერთად განხილვის შედეგად სასამართლოს გამოაქვს ერთობლივი გადაწყვეტილება, გარდა 245-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებული შემთხვევებისა. აღნიშნული მუხლის მეორე ნაწილი შეიძლება მივიჩნიოთ, როგორც სარჩელისაგან თავდაცვის პროცესუალური საშუალება. ამ მუხლის მესამე ნაწილის მიზანი არის სწრაფი მართლმსაჯულების მიღება რაც მნიშვნელოვანი არის დავის სამართლიან და სწრაფ გადაწყვეტაში.¹

საქართველოს საპროცესო კანონმდებლობით გარანტირებული არის დისპოზიციურობის პრინციპი და კოდექსის მე-3 მუხლით შესაძლებელი არის მოსარჩელემ უარი განაცხადოს სარჩელზე საქმის განხილვის ნებისმიერ ეტაპზე. რაც მიუთითებს მხარეთა ნების დისპოზიციურობაზე. კანონმდებელი სამოქალაქო საქმეზე ასევე მხარეებს აძლევს შესაძლებლობას დავა გადანყდეს, მათი შეხედულებით.²

მოსარჩელეს მიერ არჩეულ მოპასუხეს შეუძლია საკუთარი თავის დაცვა განახორციელოს, როგორც შესაგებლით, ასევე შეგებებული სარჩელით. შეგებებული სარჩელი აღიძვრება თავდაპირველი სარჩელის გამო, თუმცა, რომ არა ეს ძირითადი სარჩელი, იგი მაინც შეიძლება აღძვრულიყო, დამოუკიდებელი ძირითადი სარჩელის სახით.³

მნიშვნელოვანი განსხვავება არის შესაგებელსა და შეგებებულ სარჩელს შორის. მოპასუხეს შესაგებლით თითქმის ყოველთვის ცდილობს, გააქარწყლოს სარჩელში მოყვანილი ფაქტობრივი გარემოებები თუ სამართლებრივი დასაბუთება. შეგებებული სარჩელი გარკვეულ წილად ძირითადი სარჩელის აღიარებასაც მოიცავს. პრაქტიკაში არის შემთხვევები, როდესაც სასამართლო ყოველგვარი დასაბუთების გარეშე გადაწყვეტილებით უარს ეუბნება შეგებებულ სარჩელის დაკმაყოფილებაზე. საკასაციო სასამართლოს თავის არაერთ განჩინებაში აქვს მითითებული, რომ სასამართლომ უნდა იმსჯელოს შეგებებული სარჩელის საფუძვლიანობის შესახებ.⁴

სასამართლოში შეგებებული სარჩელი ვერ აღიძვრება მანამ, სანამ არ მოხდება ძირითადი სარჩელის აღძვრა. შეგებებული სარჩელის აღძვრის უფლებამოსილებას პირი იძენს მაშინ შემდგომ, რაც ჩაბარდება სარჩელის ასლი. შეგებებული სარჩელი არის მოპასუხის თავდაცვის ერთ-ერთი საშუალება, რომელიც უნდა აკმაყოფილებდეს ყველა კრიტერიუმს, რაც განსაზღვრულია საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით. შეგებებული სარჩელის აღძვრის დროს პირს წარმოეჩნება სახელმწიფო ბაჟის გადახდის ვალდებულება. შეგებებული სარჩელის წარმდგენს უფლება აქვს მოითხოვოს სახელმწიფო ბაჟისაგან განთავისუფლება იმ შემთხვევაში, თუ მას აქვს მდგომარეობა, რომელიც გათვალისწინებული არის კანონში. შეგებებული სარჩელის ავტორს ასევე გააჩნია უფლება, რომ სასამართლოს წინაშე იშუამდგომლოს ბაჟის გადავადების შესახებ. მნიშვნელოვანი გარემოება არის ის, რომ მოპასუხეს ყოველთვის არ შეუძლია შეგებებული სარჩელის აღძვრა ყველა სასამართლო ინსტანციაში. მოპასუხე პირველი ინსტანციის სასამართლოში შეგებებული სარჩელის შეტანის უფლებას იძენს მას შემდგომ, რაც მოპასუხეს გადაეცემა ძირითადი სარჩელის ასლი. მოპასუხეს შეგებებული სარჩელის წარსადგენად დრო აქვს, საქმის ზეპირი განხილვის წინასწარი მომზადების დამთავრებამდე. მოპასუხეს შეგებებული სარჩელის აღძვრის უფლება არ გააჩნია სააპელაციო და საკასაციო სასამართლოებში. მოპასუხემ თუ პირველი ინსტანციის სასამართლოში შეგებებული სარჩელის წარდგენა საპატიო მიზეზის გამო, კანონით განსაზღვრულ დროში ვერ მოახდინა. მოპასუხეს უფლება აქვს აღძვრას შეგებებული

1 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი მუხლი 189.

2 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმე ას-1410-1425-2011.

3 ლილუაშვილი თ., ხრუსტალი ვ. 2004. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარი, 326.

4 იქვე, 324-325.

სარჩელი სასამართლო პაექრობის დაწყებამდე, სადაც უნდა მიუთითოს სასამართლოს საპატიო მიზეზის შესახებ, თუ რატომ ვერ მოახდინა მხარემ შეგებებული სარჩელის წარდგენა კანონით განსაზღვრულ დროში.¹ თუ რა ჩაითვლება საპატიო მიზეზად, მოცემულია საქართველოს საპროცესო კოდექსის 215-ე მუხლის მე-3 ნაწილში კერძოდ: „საპატიო მიზეზად ჩაითვლება მხარის მიერ შუამდგომლობისა და განცხადების წარდგენის შეუძლებლობა, რაც გამოწვეულია ავადმყოფობით, ახლო ნათესავის გარდაცვალებით ან სხვა განსაკუთრებული ობიექტური გარემოებით, რომელიც მისგან დამოუკიდებელი მიზეზით შეუძლებელს ხდის სასამართლო პროცესზე გამოცხადებას ან/და შუამდგომლობისა და განცხადების წარდგენას. ავადმყოფობა დადასტურებულ უნდა იქნეს სამედიცინო დაწესებულების ხელმძღვანელის მიერ ხელმოწერილი დოკუმენტით, რომელიც პირდაპირ მიუთითებს სასამართლო პროცესზე გამოცხადების შეუძლებლობაზე.“² თუ მოპასუხე მხარე დროულად წარადგენს შეგებებულ სარჩელს, სასამართლო ამონმებს შემდგომ აკმაყოფილებს თუ არა საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 189-ე მუხლით გათვალისწინებულ პირობებს. პრაქტიკაში ხშირია შემთხვევა, როდესაც საქმის გაჭიანურების მიზნით არაკეთილსინდისიერ მოპასუხეებს შეაქვთ შეგებებული სარჩელი, რომელსაც კავშირი არ აქვს თავდაპირველ სარჩელთან. მოპასუხეები შემდგომ ასაჩივრებენ სასამართლოს განჩინებას, რომლითაც სასამართლომ მიიჩნია, რომ შეგებებული სარჩელი ურთიერთკავშირში არ არის თავდაპირველ სარჩელთან, რაც იწვევს კეთილსინდისიერი მოსარჩელისათვის მართლმსაჯულების დაგვიანებით მიღებას. აქედან გამომდინარე მიმჩნია, რომ როდესაც შეგებებული სარჩელი თავდაპირველ სარჩელთან კავშირში არ არის, მხარეს არ უნდა ჰქონდეს სასამართლოს განჩინების გასაჩივრების უფლება. ეს არ შეზღუდავს მოპასუხის უფლებას, რადგან მოპასუხეს შეუძლია დამოუკიდებელი სარჩელი წარუდგინოს სასამართლოს.

განსაკუთრებული განსჯადობის წესს ადგენს კანონი შეგებებული სარჩელის განხილვის დროს. შეგებებული სარჩელის მიღება ხორციელდება იმ სასამართლოში, რომელ სასამართლოში განხორციელდა თავდაპირველი სარჩელის შეტანა. ეს განპირობებული არის იმით, რომ შეგებებული სარჩელის აღძვრა დაკავშირებული არის პირვანდელ სარჩელთან.³

შეგებებული სარჩელის აღძვრის ერთ-ერთი მიზანს წარმოადგენს, რომ სარჩელების განხილვა და გადაწყვეტა მოხდეს ერთად. საქმის მიმდინარეობის დროს შეიძლება გამოიკვეთოს ისეთი შემთხვევა, რომ ერთი მხარის მიმართ ყველაფერი გარკვეული იყოს, ხოლო მეორე მხარის მიმართ არ იყოს გარკვეული. ასეთ შემთხვევაში სასამართლოს შეუძლია მხარის თხოვნით გამოიტანოს არა ერთობლივი გადაწყვეტილება, არამედ გადაწყვეტილება იმ პირის მიმართ, რომელი პირის მიმართაც მზადაა გადაწყვეტილების გამოსატანად.⁴ სასამართლო ერთდროულად იხილავს როგორც ძირითად სარჩელს, ასევე შეგებებულ სარჩელს და გამოაქვს გადაწყვეტილება, გარდა სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 245-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებული შემთხვევისა, კერძოდ: „ნაწილობრივი გადაწყვეტილება, დაინტერესებული მხარის თხოვნით, სასამართლოს შეუძლია გამოიტანოს იმ შემთხვევაშიც, როდესაც აღძრული იყო შეგებებული სარჩელი, გარკვეულია და გადაწყვეტილების გამოსატანად მომზადებულია ერთ-ერთი – სარჩელი ან შეგებებული სარჩელი“.⁵

სასამართლოში საქმის განხილვა შესაძლებელია გადაიდოს შეგებებული სარჩელის აღძვრის გამო. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 190-ე მუხლის მიხედვით:

1 არხოშაშვილი. ლ., სარჩელისაგან თავდაცვის პროცესუალურსამართლებრივი საშუალებები, გვ 166-169.

2 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი მუხლი 215 მე-3 ნაწილი.

3 ცქიტიშვილი. მ. სარჩელი სამოქალაქო პროცესში გვერდი 134-135.

4 ნაჭყებია ა. სამოქალაქო სამართლებრივი ნორმების განმარტებები უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაში 2000-2013 საქმე № ას-1003-1304-07 13 თებერვალი, 2008 წელი, ქ. თბილისი

5 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი მუხლი 245 მე-2 ნაწილი.

„თუ შეგებებული სარჩელი აღძრული და მიღებულია საქმის წინასწარი მომზადების დამთავრების შემდეგ, მოსარჩელის თხოვნით ან სასამართლოს ინიციატივით შეიძლება ამ საქმის განხილვის სხვა დროისათვის გადადება. საქმის განხილვის გადადებით გამონვეული ხარჯები დაეკისრება მოპასუხეს, რომელმაც დაგვიანებით აღძრა შეგებებული სარჩელი“¹. აღნიშნული მუხლის პირველ ნაწილის მიხედვით თუ შეგებებული სარჩელი აღძრული და მიღებულია საქმის წინასწარი მომზადების დამთავრების შემდეგ, სჭირდება მოსარჩელის თხოვნა, რომ მოხდეს სხდომის გადადება, რაც მიმართა არასწორად, მუხლში უნდა იყოს იმპერატიული ჩანაწერი, რომ საქმე გადაიდება სხვა დროისთვის და არ უნდა სჭირდებოდეს მოსარჩელეს თხოვნა. აღნიშნული მუხლის მეორე ნაწილის მიხედვით მხარეს, რომელმაც დაგვიანებით აღძრა შეგებებული სარჩელი, დაეკისრება საქმის განხილვის გადადებით გამონვეული ხარჯები, რაც ასევე მიმართა არასწორად, რადგან სასამართლომ თუ მისცა საშუალება, რომ წარადგინოს შეგებებული სარჩელი, ამ შემთხვევაში მას აღარ უნდა ეკისრებოდეს საქმის გადადებით გამონვეული ხარჯების ანაზღაურება.

2. შიდაპროცესული საპროცესო საჩივარი

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 379-ე მუხლის მიხედვით, „მოწინააღმდეგე მხარეს შეუძლია სააპელაციო საჩივრის გადაცემიდან 10 დღის ვადაში წარადგინოს შეგებებული სააპელაციო საჩივარი, მიუხედავად იმისა, განცხადებული აქვს თუ არა უარი სააპელაციო საჩივრის შეტანაზე. სააპელაციო საჩივარზე უარის თქმის ან მისი განუხილველად დატოვების შემთხვევაში შეგებებული სააპელაციო საჩივარი არ განიხილება“².

შეგებებული სააპელაციო საჩივრით მხარე ცდილობს, რომ გაუქმდეს გადანყვეტილება იმ ნაწილში, რომლითაც ნაწილობრივ დაკმაყოფილდა აპელანტის მოთხოვნა ასევე უცვლელი დარჩეს გადანყვეტილება, რომლითაც უარი ეთქვა აპელანტს მოთხოვნის ნაწილობრივ დაკმაყოფილებაზე. შეგებებულ სააპელაციო საჩივრებს ყოფენ ორ ნაწილად: დამოუკიდებელი შეგებებული სააპელაციო საჩივარი და დამოკიდებული შეგებებული სააპელაციო საჩივარი. დამოუკიდებელი შეგებებული სააპელაციო საჩივარი ეს შემთხვევა არის, როდესაც რეალურად წარდგენილი არის იმიტომ, რომ შეტანილი არის სააპელაციო საჩივარი. ასევე იგი შეტანილია კანონით გათვალისწინებულ ვადაში მისი ღირებულება შეესაბამება სააპელაციო საჩივრისათვის კანონით განსაზღვრული ფასი და აკმაყოფილებს სააპელაციო საჩივრისათვის კანონით განსაზღვრულ მოთხოვნებს. დამოკიდებული შეგებებული სააპელაციო საჩივარი ენოდება იმ შემთხვევას, როდესაც წარდგენილია ძირითად სააპელაციო საჩივართან დაკავშირებით, მაგრამ კანონით განსაზღვრულ სახელმწიფოს ფასს არ შეესაბამება ან წარდგენილია კანონით დადგენილი ვადის გადაცილებით. სასამართლომ უნდა განიხილოს დამოუკიდებელი სააპელაციო საჩივარი მიუხედავად იმისა, უარი თქვა აპელანტმა თავის ძირითად სააპელაციო საჩივარზე, თუ უკან გაითხოვა ეს საჩივარი, ან განუხილველად დატოვა სააპელაციო სასამართლომ ეს ძირითადი სააპელაციო საჩივარი. დამოკიდებული სააპელაციო საჩივარი აღარ უნდა განიხილოს სააპელაციო სასამართლომ, თუ რაიმე მიზეზის გამო სასამართლო განუხილველად ტოვებს აპელანტის ძირითად სააპელაციო საჩივარს ან წყვეტს საქმის წარმოებას.³

უზენაესი სასამართლო თავის გადანყვეტილებაში საქმე ას-293-550-08 განმარტავს, რომ „დასახელებული ნორმებიდან გამომდინარეობს, რომ კანონით გათვალისწინებულ სუბიექტებს უფლება აქვთ, პირველი ინსტანციის სასამართლოს გადანყვეტილებაზე შეიტანონ

1 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი მუხლი 190.

2 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი მუხლი 379.

3 ლილუაშვილი თ. 2005 სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, 469-472.

სააპელაციო საჩივარი, ან მონინალმდეგე მხარის მიერ სააპელაციო საჩივრის შეტანის შემდეგ კანონით კონკრეტულად განსაზღვრულ ვადაში მიმართონ სასამართლოს შეგებებული სააპელაციო საჩივრით. სააპელაციო და შეგებებულ სააპელაციო საჩივრებს შორის არსებობს გარკვეული განსხვავება, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ სააპელაციო საჩივრის შეტანა ხდება მხარის მიერ დამოუკიდებლად, პირველი ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილების მონინალმდეგე მხარის მიერ გასაჩივრების მიუხედავად და მისი განხილვაც მიმდინარეობს მონინალმდეგე მხარის სააპელაციო საჩივრის სამართლებრივი ბედის გაუთვალისწინებლად, მაშინ როცა შეგებებული სააპელაციო საჩივრის შეტანა ხდება მხოლოდ სააპელაციო საჩივრის შეტანის შემდეგ, მის სანინალმდეგოდ, რაც ფაქტობრივად მიუთითებს, რომ ძირითადი სააპელაციო საჩივრის შეუტანლობისას შეგებებული სააპელაციო საჩივრის მოთხოვნა აღძრული არ იქნებოდა.⁴¹

დასკვნა

სასამართლოს მხრიდან აუცილებელია გათვალისწინებული იყოს ყველა მხარის უფლებები. მხარეებს უნდა მიეცეთ იმის საშუალება, რომ დაიცვან თავიანთი უფლებები და ამისათვის ჰქონდეთ სხვადასხვა პროცესუალური საშუალებები, რომლებიც დემოკრატიულ სახელმწიფოს სტანდარტებს შეეფერება. მხარეების უფლებების დარღვევა შესაძლოა მოხდეს სხვადასხვა ვითარებაში და სხვადასხვა ფორმით, შესაბამისად ნებისმიერ მდგომარეობაში მხარეებს უნდა ჰქონდეს გზა, რომ იპოვონ სამართალი.

სარჩელის უფლება პირის უფლება არის წარადგინოს სარჩელი მისი დარღვეული უფლების აღსადგენად ან მოსალოდნელი დარღვევის აღსაკვეთად. მოპასუხის უფლება არის თავი დაიცვას სარჩელისაგან, როგორც შესაგებლით, ასევე შეგებებული სარჩელით. სარჩელი და შესაგებელი არის მტკიცების საგნის ფორმირების მნიშვნელოვანი ელემენტი, აღნიშნული ელემენტების საშუალებით ხორციელდება მტკიცებითი პროცესი, რომელი პროცესის წარმართვაც ხორციელდება დისპოზიციურობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპის საფუძველზე.

შეგებებული სარჩელი მოპასუხის ერთ-ერთი პროცესუალური საშუალება არის, რომ საკუთარი თავის დაცვა განახორციელოს მოსარჩელისგან. შეგებებული სარჩელით მოპასუხეს ეძლევა საშუალება განახორციელოს საკუთარი თავის დაცვა მოსარჩელისაგან და სასამართლოსგან მიიღოს სწრაფი მართლმსაჯულება, რაც გამოიხატება ორივე სარჩელის ერთდროულად განხილვაში.

პრაქტიკაში ხშირია შემთხვევა, როდესაც სასამართლო უარს ეუბნება მოპასუხეს შეგებებული სარჩელის განსახილველად მიღებაზე, რადგან არ არსებობს ურთიერთკავშირი თავდაპირველ სარჩელსა და შეგებებულ სარჩელს შორის. რის შემდგომაც შეგებებული სარჩელის ავტორს აქვს ამ განჩინების გასაჩივრების უფლება, კანონით დადგენილ ვადაში. შეგებებული სარჩელის ავტორების მიერ ხშირად ხდება აღნიშნული განჩინებების გასაჩივრება, ვინაიდან მათ მიზანს წარმოადგენს სასამართლო პროცესის გაჭიანურება. მიმაჩნია, რომ სასამართლოს განჩინება შეგებებული სარჩელის მიღებაზე უარის თქმის შესახებ არ უნდა საჩივრდებოდეს, რომლის საფუძველიც არის სარჩელსა და შეგებებულ სარჩელს შორის ურთიერთკავშირის არ არსებობა. მიმაჩნია, რომ აღნიშნული შეზღუდვა არ გამოიწვევს შეგებებული სარჩელის ავტორის უფლებების დარღვევას, რადგან მას კანონით აქვს უფლება ცალკე დამოუკიდებელ სარჩელად წარადგინოს სასამართლოში.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 190-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, თუ შეგებებული სარჩელი მიღებულია საქმის წინასწარი მომზადების დამთავრების შემდეგ, მოსარჩელის თხოვნით, ან სასამართლოს ინიციატივით საქმის განხილვა 1 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება, საქმე ას-293-550-08.

გადაიდება სხვა დროისათვის. მიმაჩნია, რომ აღნიშნულ კანონში იმპერატიულად უნდა იყოს ჩანაწერი საქმის გადადების შესახებ და არ უნდა სჭირდებოდეს მოსარჩელეს შუამდგომლობა. ამავე მუხლის მეორე ნაწილის მიხედვით საქმის განხილვის გადადებით გამოწვეული ხარჯები დაეკისრება მოპასუხეს, რომელმაც დაგვიანებით აღძრა შეგებებული სარჩელი. მიმაჩნია, რომ კანონის ეს დანაწესი არასწორია, ვინაიდან მოპასუხეს ამ შემთხვევაში სასამართლო აძლევს უფლებას, რომ წარმოადგინოს შეგებებული სარჩელი და თუ სასამართლო თუ აძლევს ამის უფლებას მაშინ შეგებებული სარჩელის ავტორის აღარ უნდა დაეკისროს საქმის განხილვის გადადებით გამოწვეული ხარჯები.

პრაქტიკის ანალიზი ნამდვილად ავლენს რიგ ხარვეზებს, რაც სწორედ მეცნიერული დამატებითი კვლევის და განზოგადების საფუძველზე უკეთ უნდა დარეგულირდეს. შესაბამისად, სასამართლო პრაქტიკის განხილვის შემდეგ შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ისინი არ არის საფუძვლიანად შესწავლილი რაც პირდაპირ და უარყოფითად აისახება საქართველოს სამოქალაქო პროცესის მიმდინარეობაზე.

უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობა და აღსრულება

აბსტრაქტი

გლობალიზაციის თანადროულად უცხოური სასამართლოს გადაწყვეტილებების ცნობა და აღსრულება წარმოადგენს როგორც შესაძლებლობას, ასევე გამოწვევას საერთაშორისო სამართლებრივი სისტემისთვის. სტატია მიზნად ისახავს გადაწყვეტილებების ტრანსსასაზღვრო აღსრულების ირგვლივ არსებული სამართლებრივი ჩარჩოებისა და პრაქტიკის შესწავლას, როგორც ეროვნული კანონმდებლობისა და პრაქტიკის მიმოხილვის საშუალებით, ასევე უცხოური ქვეყნების გამოცდილებითაც. სტატიაში დოქტრინული ანალიზის მეშვეობით, წარმოდგენილია ის ძირითადი საკითხები, რომელთა გათვალისწინებაც არსებითად მნიშვნელოვანია უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების პროცესში. ამასთან, ხაზგასმულია ის ძირითადი ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენს ცნობისა და აღსრულების მექანიზმებზე და ამ მექანიზმების ეფექტურობაზე. სტატიაში წარმოდგენილია სამართლებრივ სისტემებს შორის არსებული მნიშვნელოვანი განსხვავებები ცნობა-აღსრულების მიდგომებთან მიმართებით. საკითხი საინტერესოა იმ კუთხითაც, რომ აღნიშნული პირდაპირ კავშირშია საჯარო პოლიტიკასთან, რომელსაც თან სდევს არაერთი პროცესუალური სირთულე. ბუნებრივია, ტრანსსასაზღვრო სასამართლო პროცესების დროს ეფექტური მართლმსაჯულების განხორციელება არსებითად მნიშვნელოვანია, რათა კონკრეტულ საქმეში მონაწილე მხარეთა უფლებები იყოს დაცული. აღნიშნულთან მიმართებით თავსებადობის კუთხით კი ზემოთ ხსენებული ინსტიტუტი ეფექტური სამართლებრივი მექანიზმია, რაც საბოლოო ჯამში, ეფექტურად ეხმარება საერთაშორისო სამართლებრივი სტანდარტების ჰარმონიზებას, რაც უწყვეტი და სწრაფად განვითარებადი საერთაშორისო სამართლებრივი ურთიერთობებისთვის აუცილებელია.

საკითხი საინტერესოა იმ კუთხითაც, თუ როგორ შეიძლება განსხვავებული იურისდიქციის მქონე ქვეყნების სამართლებრივმა სისტემებმა ითანამშრომლონ ისე, რომ მათ სუვერენიტეტსა და საჯარო პოლიტიკაში არ მოხდეს უხეში ჩარევა. ის ტრანსნაციონალური მიდგომები, რომელიც დღეს არსებობს, საჭიროებს მუდმივ ცვლილებასა და განახლებას ვინაიდან, კულტურული, პოლიტიკური თუ სოციალური ფაქტორები მუდმივ გავლენას ახდენს ამ პროცესზე. უთანასწორო მიდგომები კი ინდივიდთა უფლებებზე პირდაპირპროპორციულად მოახდენს უარყოფით გავლენას.

ამ სფეროს მარეგულირებელი საკანონმდებლო დებულებების, სასამართლო მიდგომებისა და საერთაშორისო ხელშეკრულებების შედარებითი ანალიზი ავლენს დღეს არსებულ მიდგომებში არსებულ გამოწვევებსა და შეუსაბამობებს. მიუხედავად იმისა, რომ არსებობს ზოგადი ტენდენცია ამ პროცესის გამარტივებისკენ, არსებობს მნიშვნელოვანი სირთულეები ეროვნულ სამართლებრივ ტრადიციებში განსხვავებულობის, ორმხრივი მოთხოვნის, სუვერენიტეტისა და საჯარო პოლიტიკის გამო.

საძიებო სიტყვები: სასამართლო გადაწყვეტილება, ცნობა, აღიარება

შსსკალი

ტრანსნაციონალური გლობალიზაციის შედეგად საერთაშორისო ვაჭრობა და კომერციული საქმიანობა სწრაფი ტემპით განვითარდა. აღნიშნულის პარალელურად, სხვადასხვა სახელმწიფოში იმატა სასამართლო დავების რიცხვმა, რომლის გადანყვეტის სამართლებრივი მექანიზმები ისეთივე სწრაფი ტემპით ვერ ვითარდებოდა, როგორც ზემოთ ხსენებული პროცესი.¹ ცხადია, საერთაშორისო დავის გადანყვეტისას დგება საკითხი გამოსაყენებელი სამართლისა და განსჯადი სასამართლოს შესახებ, ვინაიდან უცხო ქვეყნის სასამართლოს გადანყვეტილებათა აღსრულების პროცედურული სფერო განსხვავდება იურისდიქციის მიხედვით, რა დროსაც აუცილებელია საერთაშორისო სამართლის მნიშვნელობაზე ხაზგასმა ვინაიდან, სახელმწიფოთა შორის ორმხრივი და მრავალმხრივი შეთანხმებები უზრუნველყოფენ ცნობისა და აღსრულების პროცესს. თანამედროვე საზოგადოების სირთულეებმა ჩამოაყალიბა ერებს შორის ურთიერთდამოკიდებულების ქსელი, შექმნა ე.წ. სამართლებრივი ლანდშაფტი, სადაც ეროვნული სამართლის სფერო სცილდება გეოგრაფიულ ფარგლებს და საჭიროებს ერთობლივ ძალისხმევას გლობალური მასშტაბით, რათა ამ დროს სახელმწიფოებმა შექმნან იმგვარი სამართლებრივი ბერკეტები, რომლითაც დაცულ იქნება მხარეთა უფლებები. ამასთან, მნიშვნელოვანია უცხოური გადანყვეტილებების სამი შესაძლო ეფექტი გამოიყოს. პირველი, უცხოური გადანყვეტილება წარმოადგენს ფაქტს მიუხედავად მისი აღიარებისა. მეორე, უცხოური გადანყვეტილების აღიარება გამორიცხავს იგივე საკითხების ხელახლა განხილვას შიდა სამართალწარმოებაში. პრეკლუზიური ეფექტის მასშტაბი კი შეიძლება განისაზღვრებოდეს კონკრეტული სამართლის სისტემის მიხედვით.² უცხოური გადანყვეტილების აღიარება ხდება მაშინ, როდესაც ერთი ქვეყნის ან იურისდიქციის სასამართლო იღებს სხვა უცხო ქვეყნის ან იურისდიქციის სასამართლოების მიერ მიღებულ სასამართლო გადანყვეტილებას და გამოაქვს გადანყვეტილება არსებითად იდენტური პირობებით. აღნიშნული ძირითადად გულისხმობს დადგენილი ფუნდამენტური პრინციპების შეფასებას, რა დროსაც წარმოიშობა რიგი გამოწვევები, რაც გულისხმობს სამართლებრივ სისტემებს შორის განსხვავებებს, კულტურულ უთანასწორობასა და კანონებისა და პროცედურების განსხვავებულ ინტერპრეტაციებს. ამ დროს კი გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ჩართული მხარეების ინტერესების დაბალანსებას ორივე სამართლებრივი სისტემის მთლიანობის უზრუნველსაყოფის მიზნით.³

უცხო ქვეყნის გადანყვეტილებების აღსასრულებლად გამოცხადება აპრიორი არ გულისხმობს იმას, რომ კონკრეტული სამართლის სისტემის მქონე ქვეყნისთვის მას დაუყოვნებლივ ენიჭება იურიდიული ძალა, რადგან შესაბამისი სასამართლო აქტის დაშვება საფუძვლიანად გადამონმების გარეშე დაუშვებელია. სწორედ ამ ხარვეზის აღმოფხვრის მიზნით შეიქმნა ცნობის ინსტიტუტი. უცხოური სასამართლოს გადანყვეტილების ცნობით ხდება უცხოური აქტის დაქვემდებარება კონკრეტული ქვეყნის სამართლის სისტემასთან.⁴ ბუნებრივია, სასამართლო აქტის მოქმედებას გარკვეული საზღვრები და ჩარჩოები აქვს, რადგან სახელმწიფომ მხოლოდ ისეთი სამართლებრივი შედეგები უნდა ცნოს, რომლებსაც იგი იცნობს.

1 Model Law on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments, Commonwealth Secretariat, 2018, 1.

2 Ralf Michaels, Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, Heidelberg and Oxford University Press, 2009, 1-2.

3 Professor Fausto Pocar, EXPLANATORY REPORT, Convention on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters, signed in Lugano on 30 October 2007, Official Journal of the European Union, 2009, 1-3.

4 Haas, Ulrich, Die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer und internationaler Schiedssprüche.: Dissertationsschrift (Schriften zum Prozessrecht), Schriften zum Prozessrecht, 1991, 128-129.

1. უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების ცნება

კონკრეტული ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების მოქმედების სფერო განისაზღვრება მხოლოდ ამ ქვეყნის ტერიტორიაზე. შესაბამისად, უცხო ქვეყნის სასამართლოს გადაწყვეტილებამ მხოლოდ მაშინ შეიძლება იმოქმედოს სხვა ქვეყანაში, როდესაც მეორე ქვეყანა მას ცნობს, რა დროსაც ის არ უნდა შეიჭრას უცხო ქვეყნის სასამართლო კომპეტენციაში. აღნიშნული არ გულისხმობს იმას, რომ რომელიმე ქვეყანას პირდაპირი ვალდებულება აკისრია უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობისა. ცხადია, აღნიშნულთან მიმართებით განსხვავებული პოზიციებიც არსებობს. მაგალითად, გერმანელ მეცნიერთა გარკვეულ ნაწილს, კერძოდ, პროფესორ რ. გაიმერის აზრით, „კეთილი ნების“ პრინციპიდან გამომდინარე, მაინც აკისრიათ სახელმწიფოებს ეს პირდაპირი ცნობისა და შესაბამისად, აღსრულების ვალდებულება. აგრეთვე ხაზი უნდა გაესვას იმას, რომ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობა გულისხმობს გადაწყვეტილების ცალკეული ნაწილების ცნობას და არა მის ცნობას სრულად. პროცესში მონაწილე მხარისთვის, ვის სასარგებლოდაც უნდა მოხდეს გადაწყვეტილების ცნობა, უნდა ეცადოს, რომ კანონით გათვალისწინებული სამართლებრივი მექანიზმების საშუალებით მიაღწიოს მეორე ქვეყნის სასამართლოსგან აღნიშნული გადაწყვეტილების აღსრულებას. აღნიშნულს კი იმ შემთხვევაში ექნება ადგილი, თუკი გადაწყვეტილების მცნობმა სასამართლომ ისეთი პროცესუალური მოქმედებები განახორციელა, რომელმაც გადაწყვეტილება ამ უკანასკნელის ტერიტორიაზე მიღებულად აქცია და თავისი ქვეყნის იძულებით აღსრულებას დაუქვემდებარა. ისტორიული კუთხით რომ შევეხოთ, შუა საუკუნეების უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებათა ცნობა მხოლოდ მაშინ ხდებოდა, თუ ის დამტკიცებოდა, რასაც ითვალისწინებდა ე.წ. „საქსონიის სარკე“.¹ თუმცა, მოგვიანებით სახელმწიფო სუვერენიტეტის იდეის გავლენით, ქვეყნებმა დაიწყეს უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობაზე უარის თქმა და კერძო-სამართლებრივ ურთიერთობებში აიკრძალა საერთაშორისო კეთილი ნების გამოყენება.

მე-20 საუკუნის ბოლოს უკვე დაიწყო უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებათა ცნობა, აღნიშნულზე მსჯელობის პროცესში გადამწყვეტი როლი ჰქონდა „ნაცვალგების პრინციპს“. ზოგადად, უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობის მიზანი სამოქალაქო ბრუნვისა და მართლმსაჯულების ორგანოს საქმიანობის გამარტივებას ემსახურება, ვინაიდან მოდავე მხარისთვის არსებითი მნიშვნელობა აქვს წარდგენილი სარჩელით ამონუროს ყველა სადავო გარემოება, რომლითაც იგი მოპასუხეს ედავება. ხშირია, როდესაც სასამართლო გადაწყვეტილება აღსრულებას რამდენიმე ქვეყანაში მოითხოვს. შესაბამისად, თუკი ცნობისა და აღსრულების პროცესში მონაწილე რომელიმე ქვეყანა უარს იტყვის აღსრულებაზე, მოდავე მხარე იძულებული გახდება სასარჩელო მოთხოვნებით მიმართოს ამ უკანასკნელი ქვეყნის სასამართლოს, რაც ცხადია, დამატებით რესურსებს, დროსა და ხარჯებს მოითხოვს. შესაბამისად, საერთაშორისო ურთიერთობებში ჩართული თითოეული ქვეყანა დაინტერესებულია ამ პროცესისთვის მაქსიმალურად მოქნილი და ხელსაყრელი პირობები შექმნას. ამიტომაც ხშირად ამგვარ დამოკიდებულებას მივყავართ უცხო ქვეყნისა და ნაციონალური სასამართლო გადაწყვეტილების გათანაბრებისკენ.² როგორც უცხო ქვეყნის გადაწყვეტილების ცნობის შემთხვევაში, აღსრულების საკითხსაც თითოეული ქვეყანა დამოუკიდებლად წყვეტს.³ სახელმწიფოთა მიდგომები გადაწყვეტილების აღსრულებასთან

1 Charles Platto, *Enforcement of Foreign Judgments Worldwide*, Published by Graham & Trotman, London, and the International Bar Association (1989, viii and 271pp. incl. Contents and Preface), 1-20.

2 ANERKENNUNG UND VOLLSTRECKUNG AUSLÄNDISCHER ENTSCHEIDUNGEN, Juracademy.de, xelmisawvdomia aq: <https://shorturl.at/hjylQ> (ukanasknelad gadamowmda 2024 wlis 04 Tebervals).

3 Peter Gottwald, *Internationales Zivilprozessrecht*, 1991, 285.

მიმართებით შეიძლება დაიყოს ტრადიციული და გამარტივებული აღსრულების პროცედურების მიხედვით, რომლის შერჩევაც განისაზღვრება სამართლებრივი სისტემის მიხედვით. ტრადიციულს ასევე უწოდებენ ე.წ. „ეგზეკვატურის პროცედურასაც“, რაც გულისხმობს უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებაზე სპეციალური ეგზეკვატურის გაცემას. აღნიშნული ცნობილია ისეთ სახელმწიფოებში, როგორცაა საფრანგეთი, გერმანია, შვეიცარია და ა.შ ქართული სამართლის სისტემა უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების კომპეტენციას მხოლოდ საქართველოს უზენაეს სასამართლოს ანიჭებს.¹

2. უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების რეგულირება საქართველოში

გადაწყვეტილების ცნობასთან მიმართებით, ზუსტ განმარტებას არ ვხვდებით. საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ საქართველოს კანონის 68-ე მუხლში კანონმდებელი განმარტავს, რომ საქართველო ცნობს უცხო ქვეყნის სასამართლო კანონიერ ძალაში შესულ სასამართლო გადაწყვეტილებებს. გადაწყვეტილების ცნობა კი არ ხდება იმ შემთხვევაში თუკი საქმე საქართველოს განსაკუთრებულ კომპეტენციას განეკუთვნება, მისი გამომტანი ქვეყნის კანონმდებლობის შესაბამისად მხარე უწყების ჩაბარების გზით არ იქნა გაფრთხილებული სასამართლოში გამოძახების თაობაზე ან სხვა საპროცესო დარღვევებს ჰქონდა ადგილი და სხვ.

გადაწყვეტილების აღიარების (ცნობის) საგანს არ წარმოადგენს მხოლოდ კონკრეტული სასამართლო გადაწყვეტილება, როგორც მართლმსაჯულების აქტი, არამედ მისი გარკვეული სამართლებრივი თვისების მოქმედების გავრცელება უცხო ქვეყნის ტერიტორიაზე.² ამასთან მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, საქართველოს კონსტიტუციის 33-ე მუხლი, რომლის თანახმადაც, საქართველოში მცხოვრებ სხვა სახელმწიფოს მოქალაქეებს და მოქალაქეობის არმქონე პირებს საქართველოს მოქალაქის თანაბარი უფლებანი და მოვალეობანი აქვთ, გარდა კონსტიტუციითა და კანონით გათვალისწინებული გამონაკლისებისა.³ თავის მხრივ, სსსკ-ს 11.4 მუხლის შესაბამისად, საქართველოს საერთო სასამართლოები განიხილავენ საქმეებს, რომლებიც საერთაშორისო ხელშეკრულებებიდან გამომდინარეობს ან რომლებშიც მონაწილეობენ უცხო ქვეყნის საწარმოები და ორგანიზაციები.⁴ საქართველოს სასამართლოების საერთაშორისო კომპეტენციას განსაზღვრავს საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ საქართველოს კანონის მე-8 მუხლიც, სადაც კანონმდებელი მიუთითებს, რომ საქართველოს სასამართლოებს აქვთ საერთაშორისო კომპეტენცია, თუ მოპასუხე იურიდიულ პირს საქართველოში აქვს ადგილსამყოფელი. ამავე კანონის მე-9 მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის თანახმად, საქართველოს სასამართლოებს საერთაშორისო კომპეტენცია აქვთ იმ შემთხვევაშიც, თუ ხელშეკრულებით განსაზღვრული ვალდებულებების შესრულების ადგილი საქართველოა. აღნიშნულთან მიმართებით, წინამდებარე კანონის მე-18 მუხლი განამტკიცებს სასამართლოს კომპეტენციაზე მხარეთა შეთანხმების შესაძლებლობას, რომლის მე-3 პუნქტის შესაბამისად, მხარეებს შეუძლიათ შეთანხმდნენ უცხო ქვეყნის სასამართლოს საერთაშორისო კომპეტენციაზე, თუ ერთ-ერთ მათგანს საცხოვრებელი ადგილი უცხო ქვეყანაში აქვს. ამ უკანასკნელის თანახმად, ასეთი შეთანხმება უნდა დაიდოს: ა) წერილობით ან სიტყვიერ-

1 გაბისონია ზ., ქართული საერთაშორისო კერძო სამართალი, გამომცემლობა იურისტების სამყარო, 2016, 453-468.

2 ლილუაშვილი ბ., სადისერტაციო ნაშრომი: უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებათა ცნობა და აღსრულება საქართველოში, ი. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2009, 56.

3 მუხლი 33, საქართველოს კონსტიტუცია, 24/08/1995, საქართველოს რესპუბლიკის პარლამენტი.

4 მუხლი 11, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, 14/11/1997, საქართველოს პარლამენტი.

რად, წერილობითი დადასტურებით; ბ) საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობებისას – იმ ფორმით, რომელიც შეესაბამება საერთაშორისო სავაჭრო ჩვეულებებს და მხარეებისათვის ცნობილია ან ცნობილი უნდა ყოფილიყო. ზემოთ ხსენებული კანონის მე-8 და მე-9 მუხლები ავითარებს საერთაშორისო სამოქალაქო საპროცესო სამართლის მიდგომას, რომელიც საერთაშორისო კომპეტენციის რამდენიმე სახეს იცნობს.¹ კერძოდ, ერთმანეთისაგან განასხვავებენ პირდაპირ და ირიბ, საერთაშორისო და ადგილობრივ, საერთო და განსაკუთრებულ, ფაკულტატიურ და გამომრიცხავ საერთაშორისო კომპეტენციას. აღნიშნული აღიარებს ისეთ სახეებს, როგორცაა საერთო და განსაკუთრებული საერთაშორისო კომპეტენცია. საერთო საერთაშორისო კომპეტენცია კი კონტინენტური სამართლის ევროპულ ქვეყნებში დაკავშირებულია მოპასუხის საცხოვრებელ ადგილთან/ადგილმდებარეობასთან (აქტორ სექუიტურ ფორუმ რეი).²

საქართველოს უზენაესი სასამართლო უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებას ამონებს მხოლოდ მისი ცნობა/აღსრულებასთან დაკავშირებული სამართლებრივი წინაპირობების კუთხით. უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების სამართლებრივი ძალის სხვა ქვეყანაში გავრცელებისათვის უნდა არსებობდეს ფაქტობრივი და სამართლებრივი საფუძვლები. ფაქტობრივ საფუძვლებად გაგებულ უნდა იქნეს უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების შედეგების გავრცელება იმ ქვეყნის ტერიტორიაზე, რომელმაც უნდა ცნოს ეს გადაწყვეტილება, ხოლო სამართლებრივ საფუძველში იგულისხმება საერთაშორისო კერძო სამართლის ნორმები, რომლის საშუალებითაც ხორციელდება ცნობა/აღსრულების განხილვა. აქედან გამომდინარე, საქართველოს უზენაესი სასამართლო უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების აღიარებით ახდენს ამ გადაწყვეტილებით დაცული მხარის უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების ცნობას, რომლის რეალიზაციის იურიდიული შედეგი უნდა გავრცელდეს საქართველოში. შესაბამისად, უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობის პრობლემის გადაწყვეტისას მნიშვნელოვანია, თუ რა კრიტერიუმების არსებობას უკავშირებს გადაწყვეტილების ცნობას შესაბამისი ქვეყნის სასამართლო. მსგავსი კრიტერიუმები შეიძლება სხვადასხვა იყოს. ამასთან, შეიძლება გადაწყვეტილების ცნობისას მოცემული ქვეყნის კანონმდებლობა ან მის მიერ გაფორმებული ორმხრივი საერთაშორისო შეთანხმება პირდაპირ ჩამოთვლიდეს კონკრეტულ პრინციპებს. გარდა ამისა, აღნიშნულთან დაკავშირებით საერთაშორისო სამოქალაქო პროცესში გავრცელება ჰპოვა ე.წ. „სარკისებური ასახვის პრინციპმა“, რომლის მიხედვითაც, გადაწყვეტილების მცნობ სასამართლოს სარკისებურად გადააქვს თავისი ქვეყნის წესები გადაწყვეტილების მიღების კომპეტენციის შესახებ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებაზე.³

ლეგიტიმაციის მინიჭების საკითხის გადაწყვეტისას, გასათვალისწინებელია „დე ფაქტო“ ტერიტორიების პრობლემა, ვინაიდან საქართველოს სახელმწიფოს ტერიტორიების გარკვეული ნაწილი ოკუპირებულია, რის გამოც ამ ტერიტორიის ფარგლებში საქართველო მოკლებულია ეფექტური კონტროლის მექანიზმს.⁴

1 მუხლი 8,9,18,68, საქართველოს კანონი საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ, 29/04/1998, საქართველოს პარლამენტი.

2 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ა-2761-შ-69-2016, 7 ივლისი, 2017 წელი.

3 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ა-1522-შ-44-2022 28 ნოემბერი, 2022 წელი.

4 ახალაძე მ., უცხო სახელმწიფოთა სასამართლო გადაწყვეტილებათა ცნობა-აღსრულება საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაში, საქართველოს უზენაესი სასამართლო, 2021, ISBN 978-9941-8-2368-8, 6.

3. უცხოური გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების გოგადი საერთაშორისო მიმოხილვა

მე-19 საუკუნიდან სხვადასხვა ქვეყანამ დაიწყო ორმხრივი ხელშეკრულებების ხელმოწერა, რომლებიც ეხებოდა მათ შორის გადაწყვეტილებების ცნობასა და აღსრულებას. ეს ხელშეკრულებები ხშირად სპეციფიკური იყო ჩართული ქვეყნებისთვის და გულისხმობდა ერთმანეთის სასამართლო გადაწყვეტილებების აღიარების საპასუხო ღონისძიებებს. აღნიშნულთან მიმართებით უნდა აღინიშნოს რომ ევროკავშირის დირექტივები სავალდებულოა შესასრულებლად წვერი სახელმწიფოებისთვის, რომელთაც აკისრიათ დირექტივებით შემოღებული კონკრეტული რეგულაციების ეროვნულ კანონმდებლობაში იმპლემენტაციის ვალდებულება.¹

1963 წლის ბრიუსელის კონვენცია ეხებოდა სამოქალაქო და სამეწარმეო სამართლის საქმეებზე მიღებული გადაწყვეტილებების იურისდიქციასა და აღსრულებას. კონვენცია უთითებდა იმის შესახებ, თუ რომელი ქვეყნის სასამართლოებს ჰქონდათ იურისდიქცია ტრანსსასაზღვრო დავებში. მან ჩამოაყალიბა სამართლებრივი ჩარჩო, თუ რომელი ქვეყნის სასამართლოებს უნდა განეხილათ საქმე ისეთი ფაქტორების გათვალისწინებით, როგორცაა პირის საცხოვრებელი ადგილი, საქმიანობის ადგილი და სხვ. კონვენცია, უპირველეს ყოვლისა, ეხებოდა სამოქალაქო და კომერციულ საკითხებს, გამორიცხავდა გარკვეულ სპეციფიკურ სფეროებს, როგორცაა მაგალითად, საოჯახო სამართლის გარკვეული საკითხები. კონვენცია ითვალისწინებდა გამონაკლისებს, რაც წვერი სახელმწიფოებს აძლევდა საშუალებას უარი ეთქვათ ცნობაზე ან აღსრულებაზე ისეთ საქმეებში, რომელიც ეხებოდა საჯარო წესრიგს, პროცედურულ დარღვევებს და სხვ. კონვენციის მიზანი იყო სამართლებრივი უსაფრთხოების უზრუნველყოფა და ევროკავშირის ფარგლებში ტრანსსასაზღვრო ვაჭრობისა და თანამშრომლობის ხელშეწყობა. ბრიუსელის კონვენცია კიდევ უფრო დაიხვეწა და განვითარდა 1968 წლის კონვენციით, რომელმაც გადამწყვეტი როლი ითამაშა ევროკავშირის ფარგლებში იურისდიქციის, გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების სამართლებრივი ფარგლების ჩამოყალიბებაში.²

ხსენებულთან ერთად მოქმედებს 1988 წლის ლუგანოს კონვენცია, რომელიც გარდა ევროკავშირის წვერი ქვეყნებისა, მოქმედებს ევროპის თავისუფალი სავაჭრო ასოციაციის წვერი ქვეყნებზე. კონვენცია თავისი არსით ბრიუსელის კონვენციის მსგავსია. გარდა საოჯახო სამართალთან, გაკოტრებასა და არბიტრაჟთან დაკავშირებული საკითხებისა, ის მოიცავს ისეთ საკითხებს, როგორცაა კონტრაქტები, დელიქტები და სხვ. ლუგანოს კონვენციას თავდაპირველად ხელი მოეწერა 1988 წელს და მისი შექმნის მიზანი უკავშირდება ბრიუსელის კონვენციის პრინციპების გავრცელებას ევროპის თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაციის (EFTA) ქვეყნებზე.³ კონვენცია მოგვიანებით გადაიხედა და განახლდა. მისი მიზანი სახელმწიფოებს შორის ჰარმონიზებული საკანონმდებლო ბაზის შექმნა, სამართლებრივი უსაფრთხოების გაძლიერება და ტრანსსასაზღვრო ვაჭრობისა და თანამშრომლობის ხელშეწყობა იყო. მისი უახლესი ვერსიაა 2007 წლის ლუგანოს კონვენცია, რომელიც ძალაში

1 ლაკერბაია თ., სადისერტაციო ნაშრომი – ხელშეკრულების უარყოფის უფლება ქართულ და ევროპულ სახელშეკრულებო სამართლის შედარებითი ანალიზი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2016, 34;

2 Robert C. Reuland, The Recognition of Judgments in the European Community: The Recognition of Judgments in the European Community: The Twenty-Fifth Anniversary of the Brussels Convention Twenty-Fifth Anniversary of the Brussels, Michigan Journal of International Law Michigan Journal of International, 1993, 560-572.

3 Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters, xelmisawvdomia aq: <https://shorturl.at/ewwxT> (უკანასკნელად გადა-
მონდა 2024 წლის 04 თებერვალს).

შევიდა 2010 წელს.¹ 1997 წელს ევროკავშირის საბჭომ დაიწყო ბრიუსელის კონვენციისა და 1988 წლის ლუგანოს კონვენციის ერთდროული გადასინჯვა ე.წ. ad hoc ჯგუფთან ერთად², ორი კონვენციის სრული ჰარმონიზაციისა და ცვლილებების შეტანის მიზნით, რომლის მიზანიც იმ პრობლემების გადაჭრა იყო, რომლებიც წარმოიშვა კონვენციის ინტერპრეტაციის პროცესში. ითვლებოდა, რომ ამ ორი კონვენციის გადახედვა ერთად უნდა მომხდარიყო, რათა შესაბამისობაში ყოფილიყვნენ ტრანსსასაზღვრო ურთიერთობებში. ამასთან ხაზი გაესვა გადაწყვეტილებების აღსრულების დაჩქარების საჭიროებას, რომელიც მოგვიანებით ხაზგასმულია 1997 წლის 2 ოქტომბრის ამტერდამის ხელშეკრულების 65-ე მუხლში³, რომელიც ჯერ არ იყო ძალაში, როდესაც აღნიშნულ საკითხთან მიმართებით მუშაობა დაიწყო. ლუგანოს კონვენციის 2007 საბოლოო ვერსია, ძველი რედაქციისგან განსხვავდება იმით, რომ 1988 წლის ლუგანოს კონვენცია ეხებოდა ევროპის თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაციის (EFTA) ქვეყნებს – შვეიცარიას, ნორვეგიას, ისლანდიასა და დანიას. ხოლო 2007 წლის ლუგანოს კონვენციამ გააფართოვა მისი ფარგლები ევროკავშირის წევრი ქვეყნებისა და EFTA-ს ქვეყნების ჩათვლით. ასევე მან გააფართოვა მისი ფარგლები და უზრუნველყო ყოვლისმომცველი მოქმედების სფერო, მათ შორის დაუახლოვდა ევროკავშირის მიერ დადგენილ სამართლებრივ პრინციპებს და ხელი შეუწყო მეტ სამართლებრივ მოქნილობასა და მიდგომას ტრანსსასაზღვრო სამართლებრივი საკითხების მიმართ.⁴

ევროკავშირის სამართალი თანდათანობით ახდენს საერთაშორისო სამოქალაქო საპროცესო სამართლის წესების უნიფიკაციას. მას აქვს ისეთი დირექტივები მიღებული, როგორცაა: სამოქალაქო და სამენარმეო სამართლის გადაწყვეტილებების იურისდიქციასთან, ცნობასა და აღსრულებასთან, ქორწინებასთან, მტკიცებულებების შეგროვებასთან, დოკუმენტბრუნვასა და საერთაშორისო გადახდის უუნარობასთან დაკავშირებით.⁵ თითოეული მათგანის მოქმედება მიმართულია ცნობისა და აღსრულების პროცესის გამარტივებაზე და კონკრეტული ღონისძიებების მისადაგებაზე საქმის ბუნებიდან გამომდინარე. ვინაიდან, საოჯახო, კომერციულ და სხვა სახის საერთაშორისო დავებზე მიდგომები და მოთხოვნები შეიძლება განსხვავდებოდეს, რომლისთვისაც იმ ძირითადი პრინციპების გათვალისწინება არსებითად მნიშვნელოვანია, რომელიც მითითებულია სწორედ ამ რეგულაციებში.

4. უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობა და აღსრულება სხვადასხვა ქვეყნის სასამართლოს სისტემაში

ქვეყნებს შეიძლება ჰქონდეთ ხელშეკრულებები, ორმხრივი ან მრავალმხრივი შეთანხმებები, რომლებიც არეგულირებენ უცხოური გადაწყვეტილებების ცნობასა და აღსრულებას, მოქნილი სამართლებრივი მექანიზმების გამოყენება კი თავის მხრივ, უფრო ამარტივებს ამ პროცესს. მიუხედავად ამისა, ამ მიმართულებით არსებული გამონაკვეთები მრავალფეროვანია, რაც შეიძლება განპირობებული იყოს სამართლებრივ სისტემებში განსხვავებულობით,

1 Csongor István Nagy, Cross-Border Litigation in Central Europe: EU Private International Law Before National Courts, Kluwer Law International, 2022, 10-20.

2 Opinion 1/03 Opinion pursuant to Article 300(6) EC _ xelmisawvdomia aq: <https://shorturl.at/bcyBD> (ukanasknelad gadamowmda 2024 wlis 04 Tebervals).

3 Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, 2 October 1997, ხელმისაწვდომია აქ: <https://shorturl.at/jEJR1> (უკანასკნელად გადამოწმდა 2024 წლის 04 თებერვალს).

4 Enforcement of foreign judgments, ხელმისაწვდომია აქ: <https://shorturl.at/iwK05> (უკანასკნელად გადამოწმდა 2024 წლის 04 თებერვალს).

5 კაჟაშვილი გ., სარჩელის უზრუნველყოფის ღონისძიებები ევროპის მართლმსაჯულების სასამართლოსა და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში, სამართლის ჟურნალი N1, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2018, 296-300.

კულტურული უთანასწორობის ან თუნდაც ქვეყნებს შორის პოლიტიკური დაძაბულობის გამო. განსხვავებული მიდგომა განსაკუთრებით იგრძნობა მაშინ, თუკი საქმე ეხება საოჯახო სამართლის დავებს, რომელზეც შეიძლება დაწესებული იყოს სპეციალური პროცედურები, ვინაიდან თითოეული ქვეყნის სამართლებრივ სისტემას აქვს თავისი სპეციფიკურობა და სირთულე, რაც გავლენას ახდენს უცხოური გადაწყვეტილებების ცნობასა და აღსრულებაზე.

ამერიკის შემთხვევაში უცხოური ქვეყნის ან აშშ-ის სხვა შტატის ყოველი გადაწყვეტილება განიხილება, როგორც „უცხო გადაწყვეტილება“, რომელიც არ შეიძლება აღსრულდეს წინასწარი სასამართლო მოქმედების გარეშე, რომელიც „ალიარებს“ ამ გადაწყვეტილებას, როგორც შიდასახელმწიფოებრივ გადაწყვეტილებას. ამასთან, სრული რწმენის და ნდობის საფუძველზე, აშშ-ის ნებისმიერ შტატში ან ფედერალურ სასამართლოში გამოტანილ გადაწყვეტილებას ენიჭება იგივე ალიარება და სამართლებრივი შედეგი აშშ-ს ნებისმიერ სხვა სასამართლოში.¹ ეს მიდგომა არ ვრცელდება უცხო ქვეყნების სასამართლოებში გამოტანილ გადაწყვეტილებებზე. აღნიშნულთან მიმართებით უნდა ითქვას, რომ ერთა თანამეგობრობის პრინციპმა გამოავლინა ალიარების მომხრე დამოკიდებულება აშშ-ს სასამართლოებში, ორმხრივი ან მრავალმხრივი ხელშეკრულებების არარსებობის შემთხვევაშიც კი.² კოლუმბიის ოლქმა, ჩრდილოეთ მარიანას კუნძულებმა და აშშ-ს ვირჯინიის კუნძულებმა მიიღეს უცხოური გადაწყვეტილების ერთიანი აღსრულების აქტი (UEFJA), 13 U.L.A. 261 (1986), რომელიც მოითხოვს, რომ შესრულდეს სხვა სახელმწიფოებისა და ტერიტორიების გადაწყვეტილებები. იგი ფაქტობრივად ადგენს გამარტივებულ პროცედურას ერთ სახელმწიფოში მიღებული გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულებისთვის სხვა სახელმწიფოს სასამართლოებში. UEFJA უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების დროს ხელს უწყობს ამ პროცესის ეფექტურობასა და თანმიმდევრულობას. აშშ-ს შტატები, რომლებსაც არ მიუღიათ უცხოური გადაწყვეტილებების ერთიანი აღსრულების აქტი, არის კალიფორნია და ვერმონტი.

საფრანგეთში უცხოური გადაწყვეტილებების ალიარება და აღსრულება რეგულირდება როგორც საერთაშორისო კონვენციებით, ასევე შიდა რეგულაციებით. საფრანგეთმა მოახდინა რამდენიმე საერთაშორისო შეთანხმების რატიფიცირება, რომელიც ხელს უწყობს უცხოური გადაწყვეტილებების ცნობასა და აღსრულებას. ბრიუსელის I რეგულაცია არის ერთ-ერთი ასეთი მნიშვნელოვანი კონვენცია³, რომელიც არეგულირებს გადაწყვეტილებების ცნობასა და აღსრულებას სამოქალაქო და კომერციულ საკითხებში. საფრანგეთის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი (Code de Procédure Civile) ეხება უცხოური გადაწყვეტილებების ალიარებასა და აღსრულებას. ეს კოდექსი ასახავს პროცედურებს, პირობებს და კრიტერიუმებს, რომლებიც აუცილებელია უცხოური სასამართლოებიდან მიღებული გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულებისთვის. კერძოდ, კოდექსის 509-ე მუხლში ნათქვამია, რომ უცხოური გადაწყვეტილება შეიძლება ალიარდეს და აღსრულდეს საფრანგეთში, თუ ის აკმაყოფილებს გარკვეულ პირობებს, მათ შორის საერთაშორისო კონვენციებთან შესაბამისობას, წარმოშობის ქვეყანასთან ურთიერთობასა და საფრანგეთის საჯარო წესრიგთან შესაბამისობას. აღსრულების მოთხოვნა შესაძლებელია მხოლოდ სასამართლოს აღსრულების დეკლარაციის (ეგზეკუტურის) საფუძველზე, თუ მოქმედი საერთაშორისო დოკუმენტი არ ითვალისწინებს, რომ ეგზეკუტური არ არის აუცილებელი. აღნიშნული უნდა გამოსცეს სამოქალაქო სასამართლომ (Tribunal de Grande Instance) იმ ადგილის, სადაც იმყოფება

1 Article IV, Constitution of the United States, ხელმისაწვდომია აქ: <https://shorturl.at/kmz67> (უკანასკნელად გადამოწმდა 2024 წლის 04 თებერვალს).

2 Dannis campbell, Enforcement of foreing judgements, 1997, 128.

3 Delphine Eskenazi, Admitted to the New York and Paris Bars, Partner, Libra Avocats, THE ENFORCEMENT OF FOREIGN JUDGMENTS IN FRANCE, 6, ხელმისაწვდომია აქ: <https://shorturl.at/fwzJP> (უკანასკნელად გადამოწმდა 2024 წლის 04 თებერვალს).

პირი, რომლის მიმართაც აღსრულების მოთხოვნაა დაყენებული. ფრანგული სასამართლო პრაქტიკის ანალიზი იძლევა საშუალებას, განზოგადდეს უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების კრიტერიუმები. პირველია განსახილველ საქმესა და უცხოელ მოსამართლეს შორის კავშირი, საფრანგეთის იურისდიქციის დარღვევის არარსებობა და თავსებადობა საფრანგეთის საჯარო წესრიგთან.¹

კანადის შემთხვევაში, იმისათვის, რომ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობა და აღსრულება მოხდეს, უცხოური გადაწყვეტილებები უნდა აკმაყოფილებდეს სამ წინაპირობას. პირველი, უცხოური გადაწყვეტილებები აღსრულება მხოლოდ კანადაში, თუ ისინი გამომდინარეობს საბოლოო გადაწყვეტილებიდან. საბოლოოში იგულისხმება ნებისმიერი გადაწყვეტილება, რომელიც შეცვლას აღარ ექვემდებარება უცხოური სასამართლოს მიერ. სასამართლოს არ უნდა ჰქონდეს უფლებამოსილება შეცვალოს გადაწყვეტილება ან ხელახლა განიხილოს საკითხი. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ არ არსებობს უცხოური იურისდიქციაში დაყენებული მოთხოვნის შეჩერების ავტომატური უფლება და არც ის ფაქტი, რომ საქმის გასაჩივრება რაიმე გავლენას ახდენს მის საბოლოო შედეგზე და შესაბამისად აღსრულებაზე. ფაქტორები, რომლებსაც სასამართლოები განიხილავენ ამ ვითარებაში ეხება იმას, მოთხოვნა დროულად არის თუ არა დაყენებული და დაზარალებული თუ არა რომელიმე მხარე შეჩერების შედეგად. მეორე, უცხოური გადაწყვეტილება უნდა იყოს ქონებრივი ან არაქონებრივი სახის და ბოლოს, მესამე, უცხოურ სასამართლოს, რომელმაც გადაწყვეტილება გამოიტანა, უნდა ჰქონდეს კომპეტენცია დავის საგანზე. უცხოური სასამართლოს იურისდიქცია ფასდება არა საკუთარი წესებით, არამედ კანადის აღიარებისა და აღსრულების სპეციფიკური ტესტებით.²

გერმანია, როგორც ევროკავშირის ნაწილი, არის 2005 წლის 30 ივნისის ჰააგის სასამართლოს საარჩევნო კონვენციის მხარე³, რომელიც ადგენს გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების რეჟიმს იმ საქმეებზე, რომლებიც რეგულირდება სასამართლოს არჩევის შესახებ შეთანხმებების, ხელშემკვრელი სახელმწიფოსთან. კონვენცია განსაზღვრავს, რომ გამოიყენება იმ სახელმწიფოს ცნობისა და აღსრულების წესები, სადაც ითხოვენ აღნიშნულს. თუმცა, აღიარებაზე და აღსრულებაზე უარი შეიძლება ეფუძნებოდეს მხოლოდ კონვენციაში კონკრეტულად ჩამოთვლილ საფუძვლებს. კონვენცია ვრცელდება დანიაზე, მექსიკაზე, მონტენეგროზე, სინგაპურზე და – ევროკავშირიდან მისი გასვლის შემდეგ – გაერთიანებულ სამეფოზე. იმ შემთხვევაში, თუ არც ევროკავშირის კანონები და არც საერთაშორისო ხელშეკრულებები არ გამოიყენება (ან თუ ისინი ტოვებენ ადგილს შიდა კანონმდებლობის გამოყენებისთვის), გერმანიის სასამართლოები იყენებენ გერმანიის შიდა კანონმდებლობას უცხოური გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულებისთვის. უცხოური გადაწყვეტილებების ცნობა რეგულირდება სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის (ZPO) 328-ე მუხლით. აღსრულება რეგულირდება ძჭ-ს 722-ე და 723-ე მუხლებით.⁴ ცნობისა და სააღსრულებო წარმოების დაწყების სპეციალური ხანდაზმულობის ვადა არ არსებობს. ზოგიერთი ვარაუდობს, რომ გერმანიის სასამართლოებმა უნდა გამოიყენონ კანონით დადგენილი 30-წლიანი ხანდაზმულობის ვადა, რომელიც ვრცელდება გერმანიის სასამართლოების მიერ გამოტანილ გადაწყვეტილებებზე თუმცა, ამ საკითხზე სასამართლო პრაქტიკა არ

1 Is there an exequatur procedure? CMS law-tax-future, ხელმისაწვდომია აქ: <https://shorturl.at/HJV2> (უკანასკნელად გადამოწმდა 2024 წლის 04 თებერვალს).

2 Craig Lockwood, Adam Hirsh, Enforcing Foreign Judgments in Canada, Osler, April 2023, ხელმისაწვდომია აქ: <https://shorturl.at/ikmNZ> (უკანასკნელად გადამოწმდა 2024 წლის 04 თებერვალს).

3 Convention of 30 June 2005 on Choice of Court Agreements, HCCH, ხელმისაწვდომია აქ: <https://shorturl.at/tuAQW> (ukanasknelad gadamowmda 2024 wlis 04 Tebervals).

4 Article 328, 722, 723, Zivilprozessordnung, Bunderministerium der justiz, ხელმისაწვდომია აქ: <https://shorturl.at/mwyS6> (უკანასკნელად გადამოწმდა 2024 წლის 04 თებერვალს).

არის მდიდარი.¹ გერმანიის და ზოგადად ევროკავშირის კანონმდებლობა ითვალისწინებს რევისიონ აუ ფონდ-ის ზოგად აკრძალვას (ანუ, სასამართლო არ განიხილავს უცხოურ გადაწყვეტილების მატერიალურ სისწორეს). **Révision au fond**-ის აკრძალვა მოიცავს დაცვას ფაქტების დადგენის პროცესთან და კანონის გამოყენებასთან მიმართებით. მაგალითად, ინგლისში არსებობს აცტიონ უპონ ჯუდგემენტ პრინციპი, რომელიც გულისხმობს უცხო ქვეყნის გადაწყვეტილების ცნობასა და აღსასრულებლად გამოცხადებას სარჩელის საფუძველზე. გამოდის, რომ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილება მოვალის „სამართლებრივ ვალდებულებადაა („legal obligation“) აღქმული, აღნიშნული კი პირობითაც, კრედიტორის მიერ აღსრულებული უნდა იყოს „დავალიანების გადახდის სარჩელით“ („action of debt“). ცხადია ამ პრინციპის მოქმედება არ გულისხმობს ზემოთ განხილული **Révision au fond**-ის პრინციპთან წინააღმდეგობას, ვინაიდან ამ დროს არ ხდება უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების სამართლებრივი და შინაარსობრივი გადამოწმება.² ამასთან უნდა ითქვას, რომ გერმანიის სასამართლო განიხილავს უცხოური გადაწყვეტილების შედეგს, რათა დაადგინოს, არღვევს თუ არა იგი გერმანიის საჯარო წესრიგს. თუ უცხოური გადაწყვეტილების გამოტანის შემდეგ ფაქტები და გარემოებები გამოიკვეთა, შეიძლება ეს ახალი ფაქტები წარედგინოს გერმანიის სასამართლოს, რათა დადგინდეს, რომ გადაწყვეტილების ცნობა და აღსრულება არღვევს გერმანიის საჯარო წესრიგს. თუ (არაევროკავშირის) უცხოური გადაწყვეტილება აღსრულება შიდა კანონმდებლობით, კერძოდ, აღიარებისა და აღსრულების აღსრულების აქტით (**AVAG**) (რომელიც ძირითადად არის ეს პარტე პროცესი)³, აღსრულება ძირითადად შემოიფარგლება დამცავი ზომებით მოვალის ვადის დასრულებამდე. მოთხოვნის საფუძველზე სასამართლოებს შეუძლიათ გააგრძელონ აღსრულების ეს შეზღუდვა შემდეგ გასაჩივრებამდე (ასეთის არსებობის შემთხვევაში).⁴ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების დროს სასამართლო ხარჯები და მხარეთა ხარჯები (ადვოკატის საფასურის ჩათვლით) შეიძლება ანაზღაურდეს მოვალისგან. თუმცა, ადვოკატის საფასურის ანაზღაურება შემოიფარგლება კანონით დადგენილი საფასურით, რომელიც ანაზღაურდება ადვოკატთა ანაზღაურების შესახებ გერმანიის აქტის შესაბამისად. ამ მიზნით, საყურადღებოა, რომ ამ კანონით დადგენილი საფასური განისაზღვრება სადავო თანხით და იგი შეიძლება იყოს მნიშვნელოვნად დაბალი ვიდრე რეალურად განეული საადვოკატო მომსახურება.⁵

ზოგადად, მას შემდეგ, რაც სასამართლო კონკრეტული პირის მიმართ მიიღებს მის სასარგებლოდ გადაწყვეტილებას, ეს გადაწყვეტილება ავტომატურად აღიარებულია ევროკავშირის ყველა ქვეყანაში. ხოლო გადაწყვეტილების ცნობასა და აღიარებაზე უარის თქმა შეიძლება მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში.

1 Germany: Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters, Legal 500, ხელმისაწვდომია აქ: <https://t.ly/08Znp> (უკანასკნელად გადამოწმდა 2024 წლის 04 თებერვალს).

2 STEPHEN MOI and others, ENGLISH HIGH COURT ENFORCES FOREIGN JUDGMENT THAT IS UNENFORCEABLE IN THE JURISDICTION OF ORIGIN, Mayer/Brown, 20 DECEMBER 2023, ხელმისაწვდომია აქ: <https://t.ly/1fNtN>, (ukanasknelad gadamowmda 2024 wlis 04 Tebervals).

3 Execution judiciaire en Europe, E-note 1 _ The prerequisites for execution, The basic general requirements for enforcement, ხელმისაწვდომია: <https://www.europe-eje.eu/en> (უკანასკნელად გადამოწმდა 2024 წლის 04 თებერვალს).

4 Oliver Browne and others, Enforcement of foreign judgements 2022, Latham&Watkins LLP, Foreign Judgments 2022, Lexology, 39-46, ხელმისაწვდომია აქ: <http://tinyurl.com/wrcsjmj7> (უკანასკნელად გადამოწმდა 2024 წლის 04 თებერვალს).

5 Act on the Remuneration of Lawyers (Rechtsanwaltsvergütungsgesetz _ RVG) ხელმისაწვდომია აქ: <http://tinyurl.com/3eede6cu> (უკანასკნელად გადამოწმდა 2024 წლის 04 თებერვალს).

5. სასამართლო პრაქტიკის ანალიზი

საქართველოს უზენაეს სასამართლოს, 2022 წლის 21 ნოემბერს, განცხადებით მიმართა ბავშვების მამის წარმომადგენელმა და განმარტა, რომ 2022 წლის 28 ოქტომბერს, თბილისში, მოპასუხემ სკოლიდან გაიტაცა ბავშვები და მათზე ზენოლის შედეგად მიღებული ჩვენებებით ბავშვების მამას წინასწარი პატიმრობა შეეფარდა. არც პროკურატურის და არც შს ორგანოები არ ასრულებდნენ უზენაესი სასამართლოს განჩინებას და ბავშვები მოძალადე დედასთან ერთად იყვნენ. დედის მოძალადეობა დადასტურებული იყო არაერთი გადანყვეტილებით და, ასევე, საჯაროდ გავრცელებული კადრებით, რომლებიც დედის აგრესიულ ხასიათს ადასტურებს. განმცხადებლის განმარტებით, გარდა შს სამინისტროს და პროკურატურისა, სსიპ სახელმწიფო ზრუნვის, ტრეფიკინგის მსხვერპლთა დაცვის, დაზარალებულთა დახმარების სააგენტოს არაერთხელ მიმართეს ბავშვების დაცვის მიზნით მათი მოძალადე დედისგან განცალკევების მიზნით. განმცხადებლის წარმომადგენელი მოითხოვდა უზენაეს სასამართლოს გაეცა სააღსრულებო ფურცელი, რომლითაც მეურვეობის ორგანო და სხვა პირები აღასრულებდნენ სასამართლოს გადანყვეტილებას, რომლითაც ბავშვების დედას მშობლის უფლებები შეზღუდული ჰქონდა. ამასთან, განმცხადებლის წარმომადგენელი ითხოვდა განმარტებას, თუ რას მოიაზრებდა სასამართლო მშობლის უფლებების შეზღუდვაში. ბავშვების მამის წარმომადგენელმა განმარტა, რომ სსიპ სახელმწიფო ზრუნვის, ტრეფიკინგის მსხვერპლთა დაცვის, დაზარალებულთა დახმარების სააგენტო ითხოვდა სააღსრულებო ფურცელსა და მშობლის უფლების შეზღუდვის ფარგლების განმარტებას. განმცხადებლის განმარტებით, სააგენტოს პოზიცია, ასევე, გასაკვირი იყო იმასთან დაკავშირებით, რომ ასაიდუმლოებდნენ გატაცებული ბავშვების ადგილსამყოფელს მიუხედავად იმისა, რომ დედას, რომელთანაც იმყოფებოდნენ ბავშვები, რუსეთის ფედერაციის საოჯახო კოდექსის 74-ე მუხლის შესაბამისად, შეზღუდული ჰქონდა მშობლის უფლებები, და შესაბამისად, ბავშვებთან ურთიერთობის უფლება არ უნდა ჰქონოდა.

საქმე მნიშვნელოვანია იმ კუთხით, რომ იგი ეხება არასრულწლოვანებს და მათ საუკეთესო ინტერესებს, ასევე ჩვენს მიერ განხილულ **revision au fond**-ის პრინციპს ეხება და მოცემულია შესაბამისი განმარტებები. უფრო კონკრეტულად, აღნიშნულ საქმეზე საკასაციო სასამართლოს მიერ აღიარებულ იქნა უცხო ქვეყნის სასამართლოს გადანყვეტილება, იმ ნაწილში, რომლითაც ბავშვების დედას მშობლის უფლებები შეეზღუდა. თუმცა, გადანყვეტილებაშივეა განმარტებული, რომ სასამართლოს მიერ საქართველოს ტერიტორიაზე საცნობი უცხო ქვეყნის კანონიერ ძალაში შესული გადანყვეტილების ცნობა არ ნიშნავს საქმის არსებითი გარემოებების განხილვას, ფაქტების დადგენას და ხელმეორედ კვლევას. ვინაიდან, უცხო ქვეყნის სასამართლოს გადანყვეტილების განმარტება და დამატებითი გადანყვეტილების მიღება, წინააღმდეგობაში მოდის **revision au fond**-ის აკრძალვის სახელით ცნობილ პრინციპთან. აღნიშნული პრინციპი, როგორც ზემოთ უკვე განვიხილეთ, კრძალავს უცხო ქვეყნის სასამართლოს მიერ გამოტანილი გადანყვეტილების შინაარსობრივ გადამოწმებას. აქედან გამომდინარე, საკასაციო სასამართლო, ზემოთ მოხმობილი სამართლებრივი ნორმებისა და იმ არგუმენტაციის გათვალისწინებით, რასაც ბავშვების მამის წარმომადგენელი აცხადებდა, მიიჩნია, რომ სახეზე არ იყო სააღსრულებო ფურცლის გაცემის კანონით დადგენილი წინაპირობები. საკასაციო განჩინების სარეზოლუციო ნაწილი არ შეიცავდა იმგვარ დასკვნას, რომლის აღსრულებაც შესაძლებელი იყო. ამ განჩინებით საქართველოს ტერიტორიაზე უცხო ქვეყნის სასამართლოს გადანყვეტილების იმ ნაწილის ცნობა/აღიარება მოხდა, რასაც ბავშვების მამა მოითხოვდა. საკასაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2022 წლის 6 ივლისის განჩინების სარეზოლუციო

ნაწილი არ შეიცავდა აღსრულებად დებულებას, შესაბამისად, განცხადება სააღსრულებო ფურცლის გაცემის თაობაზე უარყო.¹

კიდევ ერთ საქმეზე საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და ვაჭრობის საქმეთა პალატამ საქმის ზეპირი მოსმენის გარეშე განიხილა ე. ბ-ის შუამდგომლობა გერმანიის, ქ. ჰ-ს პირველი ინსტანციის სასამართლოს 2002წ. 30 იანვრის განაჩენის საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობის შესახებ მოქალაქე მ. ო-ის მიმართ განქორწინების თაობაზე. 2003 წ. 29 სექტემბრის საქმის მასალებიდან დგინდება, რომ ე. ბ-ე და მ. ო-ი რეგისტრირებულ ქორწინებაში გატარდნენ საქართველოში, 1996წ. 22 აგვისტოს. 1999წ. 6 სექტემბერს მათ შეეძინათ შვილი – ე. 2001წ. 15 იანვრიდან მხარეთა შორის ქორწინება ფაქტობრივად შეწყდა და ისინი ერთ ნელზე მეტი ხანი ცხოვრობდნენ ცალ-ცალკე, რის შემდეგაც ე. ბ-მ მიმართა გერმანიის, ქ. ჰ-ეს პირველი ინსტანციის სასამართლოს და მოითხოვა განქორწინება, მ. ო-მა სარჩელს მხარი დაუჭირა. აღნიშნული სასამართლოს 2002წ. 30 იანვრის განაჩენით ქორწინება მხარეთა შორის შეწყდა, ხოლო მათ შვილზე მზრუნველობა, მხარეთა შეთანხმებით დაეკისრა ე. ბ-ეს. ზემოხსენებული განაჩენი კანონიერ ძალაში შევიდა 2002წ. 20 მარტიდან. ე. ბ-მ შუამდგომლობებით მიმართა საქართველოს უზენაეს სასამართლოს გერმანიის, ქ. ჰ-ეს პირველი ინსტანციის სასამართლოს 2002წ. 30 იანვრის განაჩენის საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობის შესახებ. პალატამ დააკმაყოფილა მხარის მიერ დაყენებული შუამდგომლობა და იხელმძღვანელა „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონის 68-69-ე მუხლებით, სსკ-ს 284-ე მუხლით, „სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივ ურთიერთობათა შესახებ“ 1993წ. მინსკის კონვენციით. წინამდებარე საქმე იმითაა საინტერესო, რომ საოჯახო სამართლებრივი დავების კატეგორიას მიეკუთვნება და მოიცავს მხოლოდ ცნობას და არა აღსრულებას. აქედან გამომდინარე, ზოგიერთი სახის აქტს, თავისი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, არ სჭირდება აღსრულება. გამოდის, რომ სასამართლოს მიერ მოხდა იურიდიული ფაქტის დადასტურება, რომ მითითებულ პირებს შორის ქორწინება შეწყვეტილია და აღარ არსებობს. თუმცა საქმეში მეტად საინტერესო ისაა, რომ საკასაციო სასამართლომ სხვა დანარჩენთან ერთად, როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნე, იხელმძღვანელა მინსკის კონვენციით, გერმანია კი ამ კონვენციის წევრი არ არის და შესაბამისად, აღნიშნულის მითითება ბევრ კითხვას ბადებს.²

დასკვნა

უცხოური სასამართლოს გადაწყვეტილების ცნობა და აღსრულება წარმოადგენს საერთაშორისო თანამშრომლობის ხელშეწყობის ქვაკუთხედს, სამართლებრივი უსაფრთხოების ხელშეწყობასა და საზღვრებს მიღმა სამართლიანობის დაცვაში. აღნიშნული წარმოადგენს გლობალურად ურთიერთდაკავშირებულ გარიგებებს, რომლებიც მუდმივად განიცდის ტრანსსასაზღვრო გავლენას, რაც შეიძლება განპირობებული იყოს სხვადასხვა ფაქტორით. გარკვეულწილად, უცხოური გადაწყვეტილების ცნობა და აღსრულება გარკვეულ ნდობას წარმოშობს სახელმწიფოებს შორის საერთაშორისო თანამშრომლობისას. გარდა ამისა, ბუნებრივია, ის უზრუნველყოფს ფიზიკური პირების გარანტიას, რომ მათი უფლებები და მოვალეობები დაცულ იქნება შიდა საზღვრების მიღმა. გარდა ზემოთ ხსენებულისა, ეს პროცესი გადამწყვეტ როლს ასრულებს ეკონომიკური ზრდისა და ტრანსსასაზღვრო ინვესტიციების წახალისებაში ვინაიდან, მხარეებს საშუალება აქვთ ჩაერთონ გლობალურ

¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე საქმე №ა-1522-შ-44-2022 28 ნოემბერი, 2022.

² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №ა-1226-შ-71-03 29 სექტემბერი, 2003.

ვაჭრობაში იმ მოლოდინით, რომ სახელშეკრულებო ვალდებულებები შესრულდება, რაც ხელს უწყობს სახელმწიფოთა ეკონომიკურ განვითარებას. ფაქტობრივად, უცხოური სასამართლოების გადაწყვეტილებათა ცნობა და აღიარება ადასტურებს ერების საერთო ვალდებულებას კანონის უზენაესობის დაცვისა და მრავალფეროვან სამართლებრივი სისტემების ურთიერთპატივისცემაზე. თანადროულად, ვინაიდან სამართლის სფეროს განვითარების ტემპი დინამიკურობით ხასიათდება, უცხოური გადაწყვეტილების ცნობისა და აღიარების სამართლებრივი მექანიზმებიც მუდმივად საჭიროებენ დახვეწას, რომელიც საბოლოო ჯამში ქმნის გლობალურად სამართლიანობის ხელშემწყობ ლანდშაფტს. ამ საკითხის მნიშვნელობასთან ერთად გასათვალისწინებელია და არსებითი მნიშვნელობის მქონე სახელმწიფოთა სუვერენიტეტი, რომელიც განასახიერებს ერის დამოუკიდებელ ავტორიტეტს და ავტონომიას მის ტერიტორიულ საზღვრებში. ცხადია, აღნიშნულს გარკვეული სირთულეები შემოაქვს გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების პროცესში, რაც განპირობებულია სამართლებრივი სისტემების, კულტურული ნორმების და საჯარო წესრიგის განსხვავებული ინტერპრეტაციებით. სახელმწიფოებს უფლება აქვთ გამოიყენონ თავიანთი სუვერენული უფლება – უარი თქვან უცხოური ქვეყნის გადაწყვეტილების აღსრულებაზე, თუ იგი ეწინააღმდეგება მათ საჯარო წესრიგს. საერთაშორისო ხელშეკრულებები და კონვენციები კი სწორედ ცდილობენ ამ გამოწვევების შერბილებას ორმხრივი აღიარებისა და აღსრულების ჩარჩოების შექმნით. შესაბამისად, შეთანხმებები ემსახურება სახელმწიფოთა შორის ჰარმონიზაციისა და თანამშრომლობის ხელშეწყობას მათი სუვერენიტეტის პატივისცემით. გარდა ამისა, დიპლომატიური ურთიერთობებისა და ორმხრივი ან მრავალმხრივი შეთანხმებების როლი შემდგომ გავლენას ახდენს სუვერენიტეტის პრაქტიკულ გამოყენებაზე ცნობისა და აღსრულების წარმოებაში. არსებითად, სახელმწიფო სუვერენიტეტი მოქმედებს, როგორც გადამწყვეტი ფაქტორი, რომელიც აყალიბებს უცხოური გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების სისტემას. იგი წარმოადგენს როგორც უფლებამოსილებას, ასევე დისკრეციას ერების უფლებამოსილებას საერთაშორისო სამართლის სირთულეებთან მიმართებით, რომელთა ავტონომიასაც აბალანსებს გლობალურ სამართლებრივ ჩარჩოში სახელმწიფოთა თანამშრომლობა.

მნიშვნელოვანმა განსხვავებებმა სამართლებრივ პრინციპებში, განსაკუთრებით კი სამოქალაქო სამართლისა და საერთო სამართლის სისტემებში, შეიძლება შექმნას ბარიერები უცხოური გადაწყვეტილებების აღსრულებაში. მაშინაც კი, როდესაც უცხოური გადაწყვეტილების აღიარება ხდება, მისი აღსრულების პროცესი შეიძლება გართულდეს და დაექვემდებაროს ადგილობრივ კანონებსა და პროცედურებს.

ძირითადი პრინციპების აღიზი და როლი საქართველოს სამოქალაქო სა- როცესო სამართალში

(შედარებით-სამართლებრივი ანალიზი)

აბსტრაქტი

სამართლის მეცნიერება პერმანენტულ გამოცდასა და გაუმჯობესებას განიცდის. იური-
დიულ დოქტრინაში დისპოზიციურობა შეჯიბრებითობა და მხარეთა თანასწორობა უნივერსა-
ლურ პრინციპებად გვევლინება. ისინი განსაზღვრავენ საპროცესო სისტემის სამართლებრივი
რეგულირების საფუძვლებს, რომლებიც ვრცელდება სასამართლო პროცესის ყველა ფორმაზე,
მათ შორის საკონსტიტუციო, სამოქალაქო, ადმინისტრაციულ, სისხლის სამართლის, და
საარბიტრაჟო საქმეებზე. უზრუნველყოფს სასამართლოს დამოუკიდებლობას და მიუკერ-
ძობლობას. სახელმწიფოში ობიექტურობა და თანასწორობა პირდაპირ დამოკიდებულია ამ
პრინციპის განხორციელებაზე. მათი შემდგომი საკანონმდებლო დონეზე გატარება საშუალე-
ბას მოგვცემს მოვასდინოთ მათი კონსოლიდირება ცალკეულ სამართლებრივ ურთიერთობებ-
თან. ამ საკვალიფიკაციო ნაშრომის მიზანია მხარეთა შეჯიბრებითობის და თანასწორობის
უფლებების პრინციპის კონცეპტუალური საფუძვლების შესწავლა. კერძოდ, სამოქალაქო
სამართალწარმოებაში მისი განხორციელების თავისებურებების ანალიზი. ზოგადი შედეგის და
ასევე სიღრმისეული დასკვნისათვის საჭიროა მხარეთა შეჯიბრებითობის და თანასწორობის
პრინციპის კონცეფციის ანალიზი, მათი ბუნების დადგენა; სამოქალაქო სამართალწარმოებაში
მხარეების ამ პრინციპის ფუნქციური მახასიათებლების გაშუქება, როგორც სამოქალაქო სა-
მართალწარმოების ამოცანების გადაწყვეტის საპროცესო მექანიზმი. სასამართლოს როლი ამ
ფუნქციონირების პრინციპების გატარებაში უდავოდ დიდია. ამ თვალსაზრისით, შესაძლებელია
სასამართლოს საქმიანობის ხარისხის დადგენა სამოქალაქო წარმოებაში. ასევე სამოქალაქო
პროცესში მხარეთა შეჯიბრებითობის და თანასწორობის პრინციპის კონსოლიდაციისა და
განხორციელების ფორმების გამოვლენა. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი აგებულია დის-
პოზიციურობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპების სრული გათვალისწინებით და შეიცავს
ისეთ ნორმებსაც, რომლებიც ადრე მოქმედ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის ნორმებთან
შედარებით, განსხვავებულად ანესრიგებს ამა თუ იმ საპროცესო მოქმედებას, სამოქალაქო
საქმის განხილვასთან დაკავშირებით წამოჭრილ საპროცესო ურთიერთობებს.

შესავალი

საბჭოური სამართლის სისტემის დაშლამ და თავისუფალ საბაზრო ეკონომიკაზე გა-
დასვლამ, განსაკუთრებულად შეუწყო ხელი კერძო-სამართლებრივი ურთიერთობების
ჩამოყალიბებას. ამის გამოხატულებას წარმოადგენს სამოქალაქო საპროცესო და მატერია-
ლური სამართლის კოდექსების მიღება. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი აგებულია დის-
პოზიციურობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპების სრული გათვალისწინებით და შეიცავს

ისეთ ნორმებსაც, რომლებიც ადრე მოქმედ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის ნორმებთან შედარებით, განსხვავებულად აწესრიგებს ამა თუ იმ საპროცესო მოქმედებას, სამოქალაქო საქმის განხილვასთან დაკავშირებით წამოჭრილ საპროცესო ურთიერთობებს.¹

1. სამოქალაქო გარტოლსაჯულების განხორციელების პრინციპები 1964 წლის სსრ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიხედვით

1964 წლის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი აგებული იყო სამძებრო პრინციპებზე. დისპოზიციურობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპები დეკლარირებული იყო ამ კოდექსით, მაგრამ ისინი პარალიზებული იყო ობიექტური ჭეშმარიტების პრინციპებით. გარდა ამისა, სასამართლოს ევალებოდა მიეღო კანონით გათვალისწინებული ყველა ზომა, რათა ყოველმხრივ, სრულად და ობიექტურად გამოერკვია საქმის ნამდვილი გარემოებანი და მხარეთა უფლება-მოვალეობანი.² პრინციპები, როგორც დამხმარე სტრუქტურა, მთელი სამართლებრივი სისტემის ბირთვია. ისინი ქმნიან კანონმდებლობის ერთგვარ სახელმძღვანელოს, რომელიც გავლენას ახდენენ ნორმატიული აქტების მომზადებისა და გამოცემის მთელ პროცესზე. ამიტომაც სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ყველა პრინციპი არის სამართლიანობისათვის მნიშვნელოვანი, დემოკრატიულობისა და სიმყარის გარანტი სამოქალაქო საკითხებში. სამოქალაქო საქმეების განხილვისა და გადაწყვეტისას, სასამართლო ეყრდნობა არა მხოლოდ კონკრეტულ სამოქალაქო საპროცესო წესებს, არამედ საპროცესო სამართლის პრინციპებს. სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ყველა ნორმის ინტერპრეტაცია ხორციელდება იურიდიული პრინციპების გათვალისწინებით, რაც სასამართლოს შესაძლებლობას აძლევს იცოდეს ამ წესების ჭეშმარიტი მნიშვნელობა, რაც საბოლოო ჯამში ხელს უწყობს სასამართლოს კანონიერი და გონივრული გადაწყვეტილების მიღებას.³ პროცესის პრინციპები განმტკიცებულია სამართლებრივი ნორმით, რაც იმას ნიშნავს, რომ ამ პრინციპებით უნდა იხელმძღვანელოს სასამართლო სამოქალაქო საქმეთა განხილვისა და გადაწყვეტის დროს. კონკრეტულ სამოქალაქო საქმეთა განხილვისა და გადაწყვეტის დროს პროცესის პრინციპების უგულვებელყოფა ან დარღვევა ან გადაწყვეტილების გამოტანა იმ მოსამართლის მიერ, რომელიც არ მონაწილეობდა საქმის განხილვაში, მიჩნეულ უნდა იქნეს სამოქალაქო საპროცესო პრინციპების არსებით დარღვევად, რომელიც იწვევს სასამართლო გადაწყვეტილების გაუქმებას.⁴

სამართლის პრინციპი წარმოადგენს იდეას, რომელიც ასახავს საზოგადოების წარმოდგენას რაღაც იდეალზე, რომლის თანახმადაც უნდა განხორციელდეს სამართლებრივი რეგულირება. ყოველი სამართლის პრინციპის არსს წარმოადგენს სოციალური ღირებულება, რომელსაც სამართლებრივი საშუალებებით გაფრთხილება და დაცვა სჭირდება. სამოქალაქო სამართლის პრინციპები დაჯგუფებულია მათი როლისა და დანიშნულების მიხედვით მართლმსაჯულების განხორციელებაში. სამოქალაქო საპროცესო სამართლის მეცნიერებაში იყენებენ სხვადასხვა ცნებას, განსაზღვრებას, კატეგორიას, რომლებიც შემუშავებულია ხანგრძლივი პერიოდის (დროის) განმავლობაში სამოქალაქო საპროცესო სამართლის თეორიაში. ასეთ სამართლებრივ კატეგორიებს მიეკუთვნება სამოქალაქო საპროცესო სამართლის პრინციპები. სიტყვა „პრინციპი“ წარმოდგება ლათინურიდან და სხვადასხვა მნიშვნელობა აქვს. კერძოდ, ნიშნავს „საფუძველს“, „საწყისს“, ზოგად დებულებას, განყენებულ ცნებას, რომელიმე თეორიის, მოძღვრების, მეცნიერების ძირითადად ამოსავალ (სახელმძღვანელო)

1 ლილუაშვილი თ., ხრუსტალი ვ., 2007, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარი, გვ. 7.

2 სოფერია ნ., 1999, შეჯიბრებითობის პრინციპი სამოქალაქო საპროცესო სამართალში, გვ.18-19.

3 Landsman S., A Brief Survey of the Development of the Adversary System, Ohio State Law Journal, Vol. 44, 1983, 713.

4 Семенов В.М., 1982, Конституционные принципы гражданского судопроизводства, стр.110.

დებულებას, სახელმძღვანელო იდეას. პროფესორ ავდიუკოვის მოსაზრებით სამოქალაქო სამართლებრივი პრინციპები, ყოველთვის სამართლის კონკრეტულ ნორმებში უნდა იქნეს განმტკიცებული, ან იგი განზოგადებული (აბსტრაქტიზებული) უნდა იქნეს მოქმედი სამართლის ნორმებიდან.¹

2. დისპოზიციურობის პრინციპი

დისპოზიციურობის პრინციპი სამოქალაქო პროცესში, რომელიც სამოქალაქო მატერიალური სამართლის ერთ-ერთი ფუნდამენტური პრინციპის – ნების ავტონომიის ანარეკლია, ნიშნავს მხარეთა თავისუფლებას განკარგოს თავისი არამართო მატერიალური, არამედ საპროცესო უფლებები. დისპოზიციურობის პრინციპზეა აგებული მთელი სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობა.² ფრანგი ადმინისტრაცივისტი გუი ბრებანი აღნიშნავს წერილობითი საქმისწარმოების პრინციპთან დაკავშირებით, რომელშიც იგულისხმება საქმის განხილვა მხოლოდ განცხადებასა თუ სარჩელში აღნიშნული გარემოებების გამო, მხოლოდ იმ დოკუმენტებითა და მოთხოვნების გარშემო, რომელიც საქმეშია წერილობით წარმოდგენილი, აქედან გამომდინარე, სასამართლოს ამ პრინციპის თანახმად, არ შეუძლია დამატებითი გამოძიება ჩაატაროს და გადაწყვიტოს მმართველობის საკითხები, ან საქმის სხვა მხარეები, რომლებიც წარმოდგენილი დოკუმენტებიდან არ გამომდინარეობს.³

3. დისპოზიცია გერმანული სამოქალაქო საპროცესო საპართლის მიხედვით

გერმანულ სამოქალაქო საპროცესო სამართალში დისპოზიციურობის პრინციპი წარმოადგენს ერთ-ერთ უმთავრეს სამართლებრივ პრინციპს, რომელიც ასახულია მრავალ საკანონმდებლო რეგულაციაში. ქართულ სამოქალაქო საპროცესო სამართლის მსგავსად, დისპოზიციურობის პრინციპი გერმანულ სამართალშიც შეუზღუდავად მოქმედებს. წარმოების დანებისას და დავის საგნის განსაზღვრისას. სამართალწარმოების პროცესის ფორმირება გერმანულ სამოქალაქო საპროცესო სამართალში, როგორც წესი, მოსამართლის ძირითადი მოვალეობაა.⁴ გერმანულ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში დისპოზიციურობის პრინციპზე ვრცელდება გარკვეული შეზღუდვები, რაც მომდინარეობს, ნაწილობრივ, საკანონმდებლო დებულებებიდან და, ნაწილობრივ, სასამართლო პრაქტიკიდან.⁵

4. დისპოზიციურობის პრინციპი მოქმედებაში

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში დისპოზიციურობის პრინციპი ვლინდება შემდეგ ინსტრუმენტებში:

ა) მხარეთა მორიგება დისპოზიციურობის პრინციპის ერთ-ერთი გამოვლინებაა. მხარეები უფლებამოსილნი არიან თავად განსაზღვრონ აღსასრულებელი აქტით (განჩინებით) დამტკიცებული შეთანხმების პირობები და მორიგების გზით დაასრულონ დავა.⁶

ბ) სარჩელზე უარი – როგორც სარჩელის სასამართლოსათვის მიმართვის უფლებაა დისპოზიციურობის გამოვლინება, ასევე სარჩელზე უარიც მოსარჩელის დისპოზიციური

1 ქურდაძე შ. ხუნაშვილი ნ., 2015, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, გვ. 89-91.

2 კაჟაშვილი გ., 2018, საპროცესო უზრუნველყოფა, როგორც აღსრულებადი გადანყვებილების მიღების წინაპირობა, გვ. 20.

3 ღვამიჩავა თ., 2017, საკასაციო საჩივრის დასაშვებობა ადმინისტრაციულ პროცესში, გვ. 49.

4 ჰაგენლოხ უ., 2020, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარები რჩეული მუხლები, გვ. 15-16.

5 იქვე, გვ. 20.

6 გოგიშვილი მ., სულხანიშვილი მ., მესხიშვილი ქ., 2010, ურთიერთობები სასამართლო სხდომის დარბაზში.

უფლებაა, რაც იმას ნიშნავს, რომ მხარეს (მოსარჩელეს) ნებისმიერ დროს აქვს უფლება, უარი თქვას თავის სასარჩელო მოთხოვნაზე. მხარე უფლებამოსილია, უარი თქვას, როგორც მთლიან სასარჩელო მოთხოვნაზე, ისე მის ნაწილზე.¹ თუმცა, ნიშანდობლივია, რომ სასამართლომ მოსარჩელისათვის იმ სამართლებრივი შედეგების განმარტება უნდა უზრუნველყოს, რომელიც სარჩელზე უარს სდევს თან. ამასთან, სასამართლომ უნდა დაადგინოს მხარის ნამდვილი ნება, თუ რას ითხოვს იგი და რა სამართლებრივ შედეგს უკავშირებს იგი თავისი პროცესუალური უფლების რეალიზებას.²

გ) სარჩელის ცნობა – დისპოზიციურობა, როგორც ნების ავტონომიის საპროცესო გამოხატულება, გულისხმობს პირის უფლებას, თავად გადაწყვიტოს დაიცვას, თუ არა სასამართლო წესით თავისი უფლება, თავად განსაზღვროს, დავის საგანი და დაასახელოს დავაზე პასუხისმგებელი სუბიექტი. მოსარჩელეს შეუძლია ასევე უარი თქვას სარჩელზე. საგულისხმოა, რომ ჩამოთვლილ უფლებათა უმეტესი ნაწილი მოსარჩელისკენაა მიმართული, თუმცა, პირთა თანასწორობაზე დამყარებული სამოქალაქო საპროცესო სამართალი ანალოგიურ პირობებს უქმნის მოპასუხეს და ადგენს მის უფლებას, შეთანხმების შემთხვევაში, დავა მორიგებით დაასრულოს, მას ასევე შეუძლია ცნოს სარჩელი.³

დ) სარჩელის გამოხმობა – მართალია, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მე-3 მუხლში სარჩელის გამოხმობის უფლება ცალკე სახელდებით მოცემული არ არის, თუმცა, სარჩელის გამოხმობის უფლებაც დისპოზიციურობის პრინციპის გამოვლინებაა, რა დროსაც, მოსარჩელე მის მიერ ინიცირებულ სასარჩელო წარმოებაზე უარს ამბობს, თუმცა, აღნიშნული უარი დროებითი ხასიათისაა და მოსარჩელეს იმავე დავაზე იმავე საფუძვლითა და იმავე მხარის მიმართ სარჩელის ხელახლა აღძვრის უფლებას უტოვებს.⁴ სწორედ სარჩელის გამოხმობის პროცესუალურ არსს გამოხატავს ის სამართლებრივი შედეგი, რაც სარჩელის გამოხმობას სდევს თან, კერძოდ, სარჩელის გამოხმობის შედეგად სარჩელი განუხილველად რჩება, რაც მხარეს იმავე სარჩელით სასამართლოსათვის კვლავ მიმართვის უფლებას უტოვებს, რაც არსებითად განსხვავდება, სარჩელზე უარის თქმის საპროცესო-სამართლებრივი ინსტიტუტისაგან, რომლის მიხედვითაც, სარჩელზე უარის თქმის შედეგად სარჩელზე წარმოება წყდება. ასეთ შემთხვევაში, დავა იმავე მხარეებს შორის იმავე საგანზე და იმავე საფუძვლით დაუშვებელია.⁵

5. შეჯიბრებითობის პრინციპი, სამოქალაქო პროცესში

შეჯიბრებითობას, ამ უძველეს პრინციპს ჯერ კიდევ რომაელები იყენებდნენ, რომელსაც უწოდებდნენ „აუდიატურ ეტ ალტერა პარს“, რაც ნიშნავს პროცესის მონაწილე მხარეების თანასწორობა.⁶ განსხვავება შეჯიბრებითობისა და სამძებრო პრინციპებს შორის სათავეს იღებს ჩვენი წელთაღრიცხვის მე-12 საუკუნის ევროპის სამართლიდან. მაგალითად, შეჯიბრებითობის პრინციპის გამოვლინებად არის მიჩნეული ის, რომ პროცესი შეიძლებოდა ინიცირებული ყოფილიყო, მხოლოდ კერძო პირის სარჩელის წარდგინებით. ეს იმ დროს, როდესაც ინკვიზიციური წარმოება შეიძლებოდა დაწყებულიყო სასამართლო სისტემის მიერ ე.წ. „ეს ოფიცო“ იგივე „პროცესი ინკვიზიციურად“. ამ ცნებების მნიშვნელობა შეიცვალა უფრო გვიანდელ-შუასაუკუნეების ევროპაში და ახლანდელი მდგომარეობით მასში ასახულია სხვა განმასხვავებელი ნიშნები, რომლებიც ძველ ორ ძირითად პროცედურებს

1 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 02.03.2012 განჩინება, საქმეზე №ას-47-45- 2012.

2 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 24.02.2011წ. განჩინება, საქმეზე №ას-1368- 1206-2010.

3 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 08.04.2015წ. განჩინება, საქმეზე №ას-64- 58-2015.

4 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 22.06.2018 განჩინება, საქმეზე საქმე №ას431-431-2018.

5 მესხიშვილი ქ., 2020, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარები რჩეული მუხლები.

6 Kola Tafaj f., Fokshi, 2018 “Civil Procedure” part 1, edition 2, p. 32.

მაინც ითვალისწინებს.¹ კონკრეტულად ეს განსხვავებები გახდა მთავარი განმსაზღვრელი ფაქტების დადგენის ეტაპზე სასამართლო პროცესში.

6. შეჯიბრებითობისა და სამძებრო პრინციპების თანაფარდობა

საქართველოში ბოლო დრომდე, უფრო ზუსტად, საქართველოს ახალი სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიღებამდე საქართველოს სამართალწარმოებაში გაბატონებული იყო სამძებრო (ინკვიზიციური) პრინციპი. ამ პრინციპზე იყო აგებული საქართველოს 1922 წლის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, საქართველოს 1932 წლის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი და 1964 წლის სსრ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი. სამძებრო პრინციპს უპირისპირდება შეჯიბრებითობის პრინციპი. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკისთვის რთული არ ყოფილა არჩევანის გაკეთება, როდესაც საქმე მიდგა ახალი დამოუკიდებელი სახელმწიფოს – საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიღებაზე, თუ როგორ სამოქალაქო საპროცესო პრინციპებზე იქნებოდა აგებული ქართული სამოქალაქო პროცესი. საქართველოს ჰქონდა არასასამართლო გამოცდილება ზემოთ ნახსენები სსრ საპროცესო კოდექსებიდან გამომდინარე. ქართველი მეცნიერებისთვის უკვე ცნობილი იყო ის გამოკვეთილი უარყოფითი ტენდენციები, რომელთა შორის შეიძლება დავასახელოთ ა) ძალიან შესუსტდა მხარეთა აქტივობა, მხარეები დიდად აღარ ზრუნავდნენ იმ ფაქტების სრულად და ამომწურავად მითითებაზე, რომლებიც ასაბუთებენ მათ მოთხოვნებსა და შესაგებელს (სულ ერთი იყო, ამ ფაქტების ზუსტი და სრული განსაზღვრა სასამართლოს ევალებოდა). ისინი არ იჩენდნენ აქტიურობას მტკიცებულებათა მოძიებასა და სასამართლოსათვის წარდგენაზე (ამას სასამართლო გააკეთებდა); ბ) საქმის განხილვის უზომოდ გაჭიანურება, რადგან სასამართლო ვერ უმკლავდებოდა მისთვის უკიდურესად მძიმე მოვალეობის შესრულებას მოეძია, გამოეთხოვა და შეემონმებინა მტკიცებულებები; გ) სასამართლო გადაწყვეტილებათა ხშირი გაუქმება ზემდგომი ინსტანციის სასამართლოების მიერ იმ მოტივით, რომ სასამართლომ ვერ დაადგინა საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტება.² საინტერესოა XIX-XX საუკუნის გამოჩენილი პროცესუალისტის ვასკოვსკის მოსაზრება „შეჯიბრებითობის პრინციპი სასარგებლო და მიზანშეწონილი მხოლოდ იმ პირობით შეიძლება იყოს, თუ ორივე მოდავე მხარე თანასწორია, ორივე ერთნაირად მცოდნე და მცოდნე მოწინააღმდეგეა. ამ შემთხვევაში, სასამართლოს ისლა დარჩენია, უსიტყვოდ ადევნოს თვალი მათ ორთაბრძოლას და მიუკერძოებლად გადანყვიტოს, თუ მათგან ვინ გაიმარჯვა. მაგრამ თუ მხარეები თანაბარი შესაძლებლობების მქონე მოწინააღმდეგეები არ არიან, თუ, მაგალითად, ერთ მხარეს წარმოადგენს განათლებული, ხოლო მეორეს – უმეცარი ადამიანი, ან თუ ერთ-ერთ მოდავე მხარეს ეხმარება ადვოკატი, ხოლო მეორეს თვითონ უწევს საკუთარი საქმის წარმოება, რომელსაც არ აქვს გამოცდილება ან პროცესზე პირველად არის გასული, მაშინ შეჯიბრებითობის პრინციპი იქნება მხოლოდ ძლიერის ზეიმი სუსტზე, მდიდრისა, რომელსაც შესაძლებლობა აქვს დაიქირაოს კარგი ადვოკატი. ეს კი ეწინააღმდეგება სამართლიანობას.³ გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლო თანაბარი შესაძლებლობების პრინციპის ფუნქციას შემდეგნაირად აჯამებს: თანაბარი საპროცესო შესაძლებლობების პრინციპი სამოქალაქო პროცესში სამართლებრივი სახელმწიფოებრიობისა და, ზოგადად, თანასწორობის გამოხატულებაა და კონსტიტუციურ-სამართლებრივად უზრუნველყოფს მხარეების საპროცესო სტატუსის თანასწორობას მოსამართლის წინაშე. ასევე, მოსამართლემ, კონსტიტუციურ-სამართლებრივად უნდა უზრუნველყოს სასამართლო მოსმენის გარან-

1 Glaser, E., Shleifer, A. (2001). Legal Origins. Cambridge, p. 99.

2 ლილუაშვილი თ., 1977, სამოქალაქო საპროცესო სამართლის საკითხები, გვ. 104-110.

3 Треушников М., 1996, Хрестоматия по гражданскому процессу, с. 71-72.

ტიის კუთხით პროცესის მხარეებისათვის, საპროცესო სამართლის ფარგლებში, თანაბარი შესაძლებლობა, მიუთითონ ყველა იმ გარემოებაზე, რომელიც არსებითია სასამართლო გადანყვეტილებისთვის და დამოუკიდებლად განახორციელონ შესაგებლები მონინალმდევის მოთხოვნის უფლებების ნინალმდეგ. ამ მიდგომასთან თანხვედრაშია მოსამართლის ვალდებულებაც, მხარეთა ეს თანასწორობა დაიცვას ორივე მხარის მიმართ ობიექტური, სამართლიანი საქმისწარმოებით, მხარეთა ორმხრივი ახსნა-განმარტებების დამუშავებისა და შეფასების მიუკერძოებელი მზადყოფნით, კანონის მიუკერძოებელი გამოყენებითა და სხვა საპროცესო უფლებამოსილებების სწორად შესრულებით აქედან გამომდინარე, საჭიროა მოსამართლის ნინაშე მხარეთა საპროცესო სტატუსის თანასწორობა და საკუთარი უფლებების განხორციელების თანაბარი შესაძლებლობების მინიჭება მათთვის.¹ შეჯიბრებითობის პრინციპის მკაფიო და ძირეული გაგების მიზნით, მნიშვნელოვანია დადგინდეს მისი კავშირი და ურთიერთმიმართება დისპოზიციურობის პრინციპთან. დოქტრინაში დამკვიდრებული შეხედულების მიხედვით, კერძო-სამართლებრივი ურთიერთობის მონანილეს აქვს სრული თავისუფლება, საკუთარი შეხედულებისა და სურვილისამებრ კანონმდებლობით მინიჭებულ ფარგლებში განკარგოს თავისი კერძოსამართლებრივი სიკეთე. ამ უფლებამოსილების განხორციელება სამოქალაქო პროცესში სწორედ შეჯიბრებითობის პრინციპით გამოიხატება, რაც შეეხება „დისპოზიციურობის პრინციპის უზენაესობას, ეს არის სამოქალაქო საქმეზე მოსამართლისათვის მხარეთა ავტონომიურობაში შეჭრის აკრძალვა, რაც, ამავე დროს, მოიცავს მოდავე მხარეებზე პასუხისმგებლობის ტვირთის მნიშვნელოვნად გადატანას.²

7. შეჯიბრებითობის პრინციპიდან კანონმდებლობით გათვალისწინებული გამონაკლისი შემთხვევა

ქართულ სამოქალაქო საპროცესო სამართალში საოჯახო საქმეთა განხილვის ინსტიტუტი განსხვავებულად რეგულირდება და უფლების დაცვის სხვა სასარჩელო ფორმებით გამოირჩევა. საოჯახო-სამართლებრივი დავები განსაკუთრებული სენსიტიური ხასიათის მატარებელია. დავების განხილვისას მოსამართლეები დიდი სიფრთხილით ცდილობენ მიიღონ ობიექტური, სწორი და სამართლიანი გადანყვეტილება. მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ბავშვის ინტერესებს და მის უფლებას. ინკვიზიციური სამართალწარმოების ნიშნები სწორედ ასეთი ტიპის დავებში გვხვდება. რადგან მოსამართლე ყველა გზას მიმართავს მიიღოს ოპტიმალური გადანყვეტილება, რომელშიც გათვალისწინებული იქნება ბავშვისა და ოჯახის ინტერესები. სამძებრო პრინციპი საოჯახო საქმეების განხილვის დროს უფრო ფართოდ გამოიყენება ვიდრე სხვა ტიპის დავებში. სსსკ-ის მე-4 მუხლის მე-2 ნაწილისა და 354-ე მუხლის პირველი ნაწილის შესაბამისად, მოსამართლეს ენიჭება ფართო უფლებამოსილება. არ დაკმაყოფილდეს მხარეთა მიერ წარმოდგენილ მტკიცებულებებს, თავისი ინიციატივით განსაზღვროს მტკიცების საგანი, რათა მოხდეს საქმეზე ობიექტური შედეგის მიღება. ამდენად, 354-ე მუხლი სპეციალური ნორმაა და მას უპირატესი ძალა ენიჭება 103-ე მუხლით გათვალისწინებულ ზოგად ნორმასთან მიმართებაში. ამდენად, ბავშვის ინტერესებიდან გამომდინარე, განქორწინებისა და აღიშენების გადახდევინების საქმეებზე, სასამართლომ თავისი შეხედულებისამებრ უნდა დაადგინოს, მონანილეობს თუ არა მოპასუხე შვილების რჩენაში. იმ შემთხვევაში თუ მოპასუხე არ ასრულებს ამ ვალდებულებას, 355-ე მუხლის შესაბამისად, სასამართლო მიიღებს გადანყვეტილებას მიიღოს დროებითი განკარგულების სახით.³

1 Beschluss vom 30.09.2018 _ 1 BvR 1783/17 _ NJW 2018, 3631.

2 Schneider, 1888, Über richterliche Ermittlung und Feststellun des Sachverhalts im Civilprozess, S.18.

3 გაგუა ი., 2013, მტკიცების ტვირთი სამოქალაქო საპროცესო სამართალში, გვ. 159.

8. სასამართლოს ინკვიზიციურ უფლებათა ფარგლები

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი ადგენს, რომ საქმის გარემოებათა გასარკვევად სასამართლოს შეუძლია თავისი ინიციატივით მიმართოს ამ კოდექსში გათვალისწინებულ ღონისძიებებს. ნიშანდობლივია აღინიშნოს, რომ სასამართლო პრაქტიკა აღნიშნული ნორმის ფართო განმარტებას არ იზიარებს და არ უშვებს სასამართლოს მხრიდან საქმის გარემოებათა გასარკვევად ნებისმიერი იმ საპროცესო ღონისძიების საკუთარი ინიციატივით განხორციელებას, რასაც სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს. მაგალითისათვის, მხარე უფლებამოსილი არ არის საკუთარი ინიციატივით მოწმე დაკითხოს, საქმეზე დასართავ მტკიცებულებათა წრე განსაზღვროს, სხვა უწყებაში არსებული წერილობითი დოკუმენტი გამოითხოვოს, აღსრულების ბიუროს ფაქტის კონსტატაცია მოსთხოვოს და ა. შ. მითითებული ნორმით მოსამართლეს, მარტოოდენ იმ საპროცესო ღონისძიებათა გატარების შესაძლებლობა ეძლევა, რისი უფლებაც მას, კანონის დანაწესის მიხედვით, საკუთარი ინიციატივით აქვს. მიუხედავად იმისა, პროცესი სრულად შეჯიბრებითი იქნება, თუ ინკვიზიციური, არსებითი მნიშვნელობა მაინც ორ მნიშვნელოვან ფაქტორს ენიჭება, კერძოდ, მხარეთა თანასწორობის დაცვასა და მოსამართლის კომპეტენტურობას. ძველ რომაულ სამართალში გაბატონებული პრინციპი – *LEX UNO ORE OMNES ALLOQUITUR* („კანონი ყველას ერთნაირად ელაპარაკება“) – ასახვას პოვებს თანამედროვე სამართლებრივ სისტემებში მხარეთა თანასწორუფლებიანობის არსებობაში.¹

9. კანონის წინაშე თანასწორობის პრინციპი სამოქალაქო პროცესში

კანონის წინაშე თანასწორობის პრინციპის, ამ უმნიშვნელოვანესი ცნების სიღრმეებს და აუცილებლობას ჩასწვდნენ ჯერ კიდევ რომის სამართლის განმანათლებლები. მართლაც, ცივილიზაციის ისტორიაში რომის სამართალს ისეთივე მნიშვნელობა შეიძლება მივანიჭოთ, როგორც ცეცხლის გამოგონებასა და გამოყენებას ადამიანთა მიერ. რომის სამართალი მანამდე დარჩება კაცობრიობის ცივილიზაციაში ფუნდამენტურ განძად, ვიდრე იარსებებს თვით კაცობრიობა. არსებობს გამონათქვამი, რომლის მიხედვითაც რომმა სამჯერ დაიპყრო მსოფლიო: პირველად, თავისი ლეგიონებით, მეორედ – ქრისტიანობის მიღებით და მესამედ – როცა მოხდა რომის სამართლის რეცეფცია ფეოდალური ევროპის მიერ. საიდანაც მრავალმა ცივილიზებულმა სახელმწიფომ საფუძვლად დაუდო რეცეფცირებული რომის სამართალი თავისი ქვეყნების სამოქალაქო კანონმდებლობას.² დღეს რთულია იმის წარმოდგენა, თუ რამდენად დიდ წინგადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგენდა ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის მიღება. მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ, როცა მსოფლიო ომის მომხდარი შიშით იყო შეპყრობილი, დაყოფილი იყო კოლონიალიზმისა და გამეფებული საყოველთაო უთანასწორობის გამო, პირველი გლობალური მასშტაბის საყოველთაო დეკლარაციის მიღება, რომელიც აღიარებდა ყველა ადამიანის თანდაყოლილ ღირსებასა და თანასწორობას, განურჩევლად კანის ფერისა, მრწამსისა თუ წარმოშობისა – წარმოადგენდა უდავოდ გაბედულ ნამოწყებას, რომლის წარმატება იმ დროში სერიოზული კითხვის ნიშნის ქვეშ იდგა. უნდა აღინიშნოს, რომ ანალოგიური მნიშვნელობით არის თანასწორობის პრინციპი მოცემული ადმინისტრაციულ სამართალშიც. შეჯიბრებითობის პრინციპის პარალელურად უნდა განვსაზღვროთ მხარეთა კანონის წინაშე თანასწორობის პრინციპები. თანასწორობა გულისხმობს ადმინისტრაციული პროცესის მსვლელობისას მოსარჩელისა და მოპასუხის

¹ დეკანოსიძე რ., 2017, შეჯიბრებითობის პრინციპი და მისი შეზღუდვის შემთხვევები ქართულ სამოქალაქო საპროცესო სამართალში, გვ. 130.

² იუსტინიანეს დიკესტები 2000, „რომის სამართლის ძეგლები“, გვ. 5-7.

თანასწორუფლებიანობას. როგორც ვიცით, ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი ურთიერთობები უმეტესწილად ორ არათანაბარ საფეხურზე მდგომ სუბიექტებს შორის მიმდინარეობს. ადმინისტრაციული სამართლებრივი ურთიერთობებისათვის დამახასიათებელია სუბორდინაციულობა. თუმცა, ადმინისტრაციული საქმის განხილვისას ორი არათანაბარ საფეხურზე მდგომი სუბიექტი – ადმინისტრაციული ორგანო და მოქალაქე – თანასწორუფლებიანია.¹

10. კონტინენტურ-ევროპული და ანგლო-ამერიკული სამართალწარმოება

კონტინენტური ევროპის სამართლის სისტემის ჩამოყალიბებასა და განვითარებაში დიდი გავლენა იუსტინიანე I-ის *corpus Juris Civilis*-მა. იქონია. სამართლებრივ დავებში სასამართლო აქტიურ მოთამაშედ გვევლინება. მოსამართლე პროცესს სარჩელის შეტანიდან წარმართავს. ანგლო-ამერიკული სამართლის პროცესისგან განსხვავებით, მოსამართლე იღებს გადაწყვეტილებას მოწმეთა დაბარების და თავადვე განსაზღვრავს პრიორიტეტებს. მხარეები მონაწილეობენ საქმის ვითარებას დადგენაში, რის საფუძველზეც სასამართლომ უნდა მიიღოს გადაწყვეტილება. სასამართლო საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში იღებს გადაწყვეტილებას საკითხების დადგენა-დაზუსტებაში. მოსამართლემ სამართლებრივ მითითებას აძლევს გამორჩენილი და წინასწარი წერილობითი განხილვისას დამუშავებული ფაქტების შესახებ (ბოელინგი ჰ. სამოქალაქო საქმეზე გადაწყვეტილების მიღების მეთოდის, მოსამართლეთა სემინარი). კონტინენტურ ევროპასა და ანგლო-ამერიკული სამართლის ოჯახებს შორის დიდი და სტრუქტურული განსხვავებაა. მნიშვნელოვან განსხვავებას იურიდიული და მეთოდოლოგიური განსხვავება წარმოადგენს. რომის სამართლის გავლენა დიდია კონტინენტური ევროპის სამართალზე, რაშიც დიდი წვლილი არაერთ სამართალშემოქმედს მიუძღვის.²

დასკვნა

საპროცესო კანონმდებლობით გათვალისწინებული და დაცული დისპოზიციურობის შეჯიბრებითობის და მხარეთა თანასწორობის პრინციპების მიუხედავად, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობა შეიცავს ე.წ. ინკვიზიციური სამართალწარმოების ნიშნებსაც. ასევე მოიაზრებს მოსამართლის ინიციატივის შესაძლებლობასაც. ქართულ მართლმსაჯულებაში მეტწილად ეს გერმანული საპროცესო კანონმდებლობის გავლენითაა განპირობებული. პროცესი დაყრდნობილი უნდა იყოს შეჯიბრებითობის პრინციპზე, თუმცა, სასამართლოს როლი იმ ფარგლებით უნდა განისაზღვროს, რომ არ დაირღვეს დისპოზიციურობის პრინციპი. საკითხი, უნდა გადაწყდეს შეჯიბრებითობისა, მხარეთა თანასწორობის და სასამართლოს აქტიურობის პრინციპებს შორის ზომიერი ბალანსის დაცვით. სწორედ ეს ბალანსი უზრუნველყოფს მხარეების უფლებების სასამართლოს უფლებამოსილების ფარგლების განსაზღვრას. „სასამართლოს ექნება ნეიტრალური და ნომინალური როლი საქმის გარემოებების გამოკვლევაში.³ მიზანშეწონილი იქნება მართლმსაჯულების ხარისხის გაუმჯობესებისათვის, მოწინავე ადგილი ეკავოს პრაქტიკას და არა მხოლოდ კანონებს, ანუ კანონები ამ მხრივ პრაქტიკის დახვეწა, რომელიც თავის მხრივ სხვა უკვე გამოცდილი სამართლის რეცეფციასაც გულისხმობს. პრინციპებით ხელმძღვანელობა, მართებული პრაქტიკა და ამ კანონების სწორი გამოყენება საძირკველია იმ მართებული სამართლებრივი საზოგადოების, რომელში ყოფნაც ყველა სამართალშემოქმედისთვის მნიშვნელოვან მიზანს

1 კოპალიევილი მ., სხირტლაძე ნ., ქარდავა ე., ტურავა პ., 2016, ადმინისტრაციული საპროცესო სამართლის სახელმძღვანელო, გვ. 24.

2 ციპელიუსი, რ., 2009, იურიდიული მეთოდების მოძღვრება, გვ. 11.

3 თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2014 წლის 09 ივნისის განჩინება საქმეზე №2ბ/550-14.

წარმოადგენს. „მნიშვნელოვან აუცილებლობას წარმოადგენს კანონმდებლობის სიცხადე, სიმარტივე და სამართლებრივ რეალობაში ადვილად მისადაგება. კომუნიკაციის საფრთხეების თავიდან აცილების მიზნით, გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 278-ე პარაგრაფის მე-5 აბზაცის ფორმულირება, ქართულ კანონმდებლობაში გადატანა – ამის წინაპირობას წარმოადგენს. კერძოდ, წარუმატებელი მორიგების შემთხვევაში, მიკერძოებულობისა და არაობიექტურობის ფაქტორით ხანგრძლივ მორიგებებს განიხილავს სპეციალური მოსამართლე, რომელიც სხვა სამართლებრივი დავების განხილვაში არ მონაწილეობს. ნაშრომში საუბარია, როგორც ანგლო-ამერიკული სისტემის, კონტინენტური, ისე ქართულ სამართლებრივ სისტემებზე. ამერიკული და ევროპული გამოცდილებით, სასამართლოს უნდა გააჩნდეს მექანიზმები, რომელიც საშუალებას მისცემს საქმეზე განახორციელოს აქტიური კონტროლი სასამართლოს მიერ მხარეებზე კონტროლის დაკარგვა აუცილებლად იწვევს პროცესის ინერტულობას.¹

1 ABA Standards Related to Court Delay Reduction, 2010, p. 71.

სარჩელის ინსტიტუტის როლი და მნიშვნელობა სამოქალაქო პროცესში

აბსტრაქტი

სტატიის თემაა ისეთი მნიშვნელოვანი ინსტიტუტი, როგორც არის სარჩელი სამოქალაქო პროცესში. სასამართლო საქმის წარმოებას თავისი ინიციატივით ვერ დაიწყებს, ამისათვის საჭიროა დაინტერესებულმა პირმა სასამართლოში წარადგინოს სარჩელი ან განცხადება, რომლითაც თავად განსაზღვრავს დავის საგანს. ამრიგად, დისპოზიციურობის პრინციპი გულისხმობს პირის უფლებას, თავად მიიღოს გადაწყვეტილება სარჩელის (განცხადების) შეტანის თაობაზე. თანამედროვე საზოგადოებაში სარჩელი უფლებისა და კანონიერი ინტერესის დაცვის საშუალებას იძლევა. სტატიაში განხილულია ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხები როგორც არის სარჩელის არსი; ცნება; ელემენტები; სახეები: აღიარებითი, მიკუთვნებითი, გარდაქმნითი სარჩელები; სარჩელის უფლება; დისპოზიციურობის პრინციპი, მტკიცების ტვირთი, სარჩელის ცნობა, მორიგება.

საძიებო სიტყვები: სამოქალაქო პროცესი, სარჩელი

შესავალი

თანამედროვე საზოგადოებაში სარჩელი უფლებისა და კანონიერი ინტერესის დაცვის საშუალებას იძლევა. საქართველოს კონსტიტუციის 31-ე მუხლის შესაბამისად, „ყოველ ადამიანს აქვს უფლება მიმართოს სასამართლოს თავის უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად.“

დროთა განმავლობაში ყალიბდებოდა და იცვლებოდა სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობა. სარჩელის განმარტებას „დიგესტიებში“ ვხვდებით. „Nihil qliud est action quam ius, quod sibi debcatur, iudicio persequendi“ „სარჩელი სხვა არაფერია, თუ არა პირის უფლება, მოთხოვნა განახორციელოს და დაიცვას სასამართლო წესით. სარჩელი (აქციო) კლასიკურ რომაულ სამართალში განიმარტებოდა, როგორც საშუალება სასამართლო პროცესის მეშვეობით მიაღწიო ისეთ გადაწყვეტილებას, რომელიც მოსარჩელის ინტერესებს შეესაბამებოდა.

საქართველოს კონსტიტუციით აღიარებული და გარანტირებულია პირის დარღვეული ან სადავოდ გამხდარი უფლების სასამართლო წესით დაცვა, რასაც ემსახურება ისეთი საპროცესო სამართლის ინსტიტუტი, როგორიცაა სარჩელი.

1. სარჩელის არსი

უფლება – ესაა კანონით გათვალისწინებული შესაძლებელი (დასაშვები) ქცევის ზომა. ეს იმას ნიშნავს, რომ პირს, რომელსაც აქვს ესა თუ ის უფლება, შეუძლია გამოიყენოს ეს უფლება, ისარგებლოს ამ უფლებით, მაგრამ შეუძლია არ გამოიყენოს

იგი. სამოქალაქო უფლებების არსი ის არის, რომ ეს უფლება მისი მფლობელის სრულ განკარგულებაშია.¹

სასამართლო არსებობს იმისთვის, რომ დაიცვას ფიზიკური ან იურიდიული პირის დარღვეული თუ სადავოდ გამხდარი უფლება და კანონით გათვალისწინებული ინტერესი. სასამართლო თავისი ინიციატივით ვერ დაიწყებს საქმის წარმოებას, შესაბამისად იმისათვის, რომ სასამართლომ დაიწყოს საქმის წარმოება და შეუდგეს საქმის განხილვას, საჭიროა პირმა მიმართოს უფლების დაცვის მოთხოვნით. პირს, რომელსაც სურს მეორე პირისგან რაიმეს მიკუთვნება ან მისგან რაიმე ქმედების შესრულება, ან ასეთი ქმედებისგან თავის შეკავება, უფლების თუ სამართლებრივი ურთიერთობის არსებობა-არარსებობის დადგენა ან ასეთი ურთიერთობის შეცვლა-გარდაქმნა, მან სასამართლოს უნდა მიმართოს სარჩელით²

ამგვარად, სარჩელი წარმოადგენს სასამართლოში შეტანილ განცხადებას სადაო საკითხთან დაკავშირებით, იგი უფლებისა და კანონიერი ინტერესის დაცვის საშუალებას იძლევა. საქართველოს კონსტიტუციის 31-ე მუხლის შესაბამისად, ყოველ ადამიანს აქვს უფლება მიმართოს სასამართლოს თავის უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად.

სამართლიან სასამართლოზე ფუნდამენტური უფლების ხელმისაწვდომობის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი საქმის გონივრულ ვადაში განხილვის უფლება და გადაწყვეტილების აღსრულების უფლებაა.³

სამოქალაქო პროცესის, ანუ სამოქალაქო სამართალწარმოების მიზანი და ამოცანები განისაზღვრება საერთო მართლმსაჯულების მიზნითა და ამოცანებით. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მე-2 მუხლში მითითებულია, რომ „ყოველი პირისათვის უზრუნველყოფილია უფლების სასამართლო წესით დაცვა. საქმის განხილვას სასამართლო შეუდგება იმ პირის განცხადებით, რომელიც მიმართავს მას თავისი უფლების ან კანონით გათვალისწინებული ინტერესების დასაცავად. სასამართლო მოწოდებულია, ყველა ზომით დაიცვას მოქალაქეთა და ორგანიზაციათა უფლებები და ინტერესები. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის იმავე, მეორე მუხლის მეორე ნაწილში, ნათქვამია: „განცხადების მიღებასა და საქმის განხილვაზე უარის თქმა სასამართლოს შეუძლია მხოლოდ ამ კოდექსით დადგენილი საფუძვლებითა და წესით“. სასამართლოში საქმეთა დროულად და სწორად გადაწყვეტა თავისთავად უწყობს ხელს კანონიერების განმტკიცებას.⁴

სამოქალაქო სამართალწარმოების მთავარი ამოცანა არის კერძო სამართლებრივი ურთიერთობების საფუძველზე წარმოშობილი სადავო ან დარღვეული უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვა სამართლიანად და დროული განხილვა-გადაწყვეტის გზით. საქმის „სწორი“ განხილვა და გადაწყვეტა გულისხმობს, რომ სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობის სრული დაცვით უნდა იქნას მიღებული. დროულად განხილვა და გადაწყვეტილების გამოტანა კი გულისხმობს საპროცესო კანონმდებლობით დადგენილი ვადების დაცვას. „სწორი“ და დროული სასამართლო განხილვა გულისხმობს – გონივრული ბალანსის დაცვას სასამართლო განხილვასა და პროცესში ქვემარტების დადგენას შორის, რომლის შედეგიცაა საბოლოო გადაწყვეტილების მიღება და მხარეთა შორის საბოლოოდ დავის დასრულება.⁵

1 ლილუაშვილი თ. ლილუაშვილი გ. ხრუსტალი ვ. ძლიერიშვილი ზ. 2014. სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, პირველი ნაწილი, თბილისი: სამართალი, გვ. 80

2 ლილუაშვილი თ. 2005. სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, II გამოცემა, თბილისი, გვ. 270.

3 საქმის გონივრულ ვადებში განხილვის უფლების დარღვევისათვის ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2005 წლის 27 სექტემბრის გადაწყვეტილება No2507/03 Sps „amat.ji“ და მეზალიშვილის საქართველოს წინააღმდეგ.

4 კობახიძე ა. 2003 სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბილისი: საქართველოს მაცნე, გვ.19-20.

5 Красс И. А. 2013. Комментарий к гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный), общей редактор Л.В. Тумановой, Проспект, Москва, გვ. 14.

სამოქალაქო პროცესი არ მთავრდება მხოლოდ სასამართლოს გადაწყვეტილების გამოტანით და სააღსრულებო ფურცლის გაცემით, მისი იძულებითი აღსრულების მიზნით. ევროპის სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილებაში იქნა მითითებული, რომ „სასამართლო გადაწყვეტილების სწორი და დროული აღსრულება უნდა ჩაითვალოს „სასამართლოს“ ძირითადი არსის განუყოფელ ნაწილად, წინააღმდეგ შემთხვევაში, სამართალი იქნება სასამართლოსთვის ილუზია“.¹

სასარჩელო წარმოების აღძვრის სამართლებრივი საშუალება სარჩელია. სარჩელი დარღვეული თუ სადავო უფლების დაცვის უმნიშვნელოვანესი საპროცესო საშუალებაა, ხოლო იმ ფორმას, რომლის მეშვეობითაც ხორციელდება ამ უფლების დაცვა, სასარჩელო ფორმა ეწოდება.²

სასარჩელო წარმოების მიზანია კანონით გათვალისწინებული საშუალებებით უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვა. იმისათვის, რომ სამართლებრივი დავა სამოქალაქო სასარჩელო წესით განხილვის საგანი გახდეს, აუცილებელია, რომ მოდავე მხარეები ერთმანეთთან სამართლებრივად თანასწორ ურთიერთობაში იმყოფებოდნენ. ასეთი ურთიერთობები კი დამახასიათებელია კერძო სამართალს მიკუთვნებული დარგებისათვის. ამრიგად, სასარჩელო სამართალწარმოების წესით განიხილება კერძო-სამართლებრივი ხასიათის დავები.³

2. სარჩელის ცნება

სარჩელის სამოქალაქო საპროცესო სამართალში განიხილება როგორც ერთ-ერთი ძირითადი ინსტიტუტი, კანონით გათვალისწინებული უფლებების განხორციელება იქნება შეუძლებელი, თუკი არ იქნება ნაკისრი ვალდებულებების შესრულების უზრუნველსაყოფად სახელმწიფო იძულების მექანიზმები.⁴

საქართველოს მოქმედი სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობა არ განსაზღვრავს „სარჩელის“ ცნებას, თუმცა სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მესამე მუხლში განმარტებულია რომ, მხარეები იწყებენ საქმის წარმოებას სასამართლოში, ამ კოდექსში ჩამოყალიბებული წესების შესაბამისად, სარჩელის ან განცხადების შეტანის გზით. ისინი განსაზღვრავენ დავის საგანს და თვითონვე იღებენ გადაწყვეტილებას სარჩელის (განცხადების) შეტანის შესახებ. მხარეებს შეუძლიათ საქმის წარმოება მორიგებით დაამთავრონ. მოსარჩელეს შეუძლია უარი თქვას სარჩელზე, ხოლო მოპასუხეს – ცნოს სარჩელი. შესაბამისად სასამართლო თავად ვერ დაიწყებს საქმის წარმოებას და ეს სრულიდან დამოკიდებულია დაინტერესებულ მხარეზე, რომელიც აღნიშნულ უფლებას ახორციელებს სასამართლოში სარჩელის შეტანის გზით.

სარჩელის ცნებასთან აზრთა სხვადასხვაობის მიუხედავად, უნდა აღინიშნოს, რომ სარჩელი არსებობს იქ, სადაც სასარჩელო წარმოებაა. სარჩელის წარდგენა სასარჩელო წარმოების აღძვრის საფუძველია. სამოქალაქო საქმის წარმოებას სასამართლო შეუდგება დაინტერესებული პირის მიერ შეტანილი სასარჩელო განცხადების საფუძველზე. სამოქალაქო უფლებათა დაცვა კი სასამართლოს მიერ უფლების დაცვის სხვადასხვა საშუალებით ხორციელდება.

თუ რაში მდგომარეობს დაინტერესებული პირის მიერ სასამართლოში შეტანილი სარჩელის (მოთხოვნის) არსი, ეს ჩამოყალიბებულია სასარჩელო განცხადებაში.

1 <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58020%22%5D%7D> ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 1997 წლის 19 მარტის გადაწყვეტილებაში N18357/91 ჰორნსბი საბერძნეთის წინააღმდეგ, §40.

2 ქურდაძე შ. ხუნაშვილი ნ. 2012. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბილისი, გვ. 294.

3 მაია ცქიტიშვილი სადისერტაციო ნაშრომი „სარჩელი სამოქალაქო პროცესში“, გვ. 21.

4 Rosenberg L. Schwab K. 2002. Gottwald P. Zöller R. Vollkommer G. Zivilprozessordnung, gv. 49.

ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში ფართოდაა გავრცელებული შეხედულება, რომლის მიხედვით ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვავოთ სარჩელი საპროცესო სამართლებრივი თვალსაზრისით და სარჩელი მატერიალურ-სამართლებრივი თვალსაზრისით. ამ შეხედულების საპირისპიროდ გამოითქვა მოსაზრება იმის შესახებ, რომ სარჩელი ერთიანი ცნებაა და მას მხოლოდ ორი მხარე აქვს – საპროცესო სამართლებრივი – ე. ი. სასამართლოსადმი მიმართვა შუამდგომლობით, რათა მან დაიცვას სადავო უფლება და მატერიალურ-სამართლებრივი – ანუ მოსარჩელის მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნა მოპასუხისადმი. საპროცესო ნორმების კომენტირებისას ავტორები არ ეთანხმებიან ზემოაღნიშნულ მოსაზრებას და განმარტავენ, რომ დასახელებული შეხედულებები ერთმანეთს არ ეწინააღმდეგება და უფრო მეტიც, ერთსაც და მეორესაც სარჩელის საპროცესო სამართლებრივი მხარე და მატერიალურ-სამართლებრივი მხარე აბსოლუტურად ერთნაირად ესმით. ამასთანავე, ის, რასაც უწოდებენ სარჩელს მატერიალურ-სამართლებრივი თვალსაზრისით (სადავო სამართლებრივი მოთხოვნა მოპასუხისადმი) მთლიანად ემთხვევა სარჩელის ერთ-ერთ ელემენტს, რომელსაც სარჩელის საგანი ეწოდება. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მართალია, სარჩელი საპროცესო სამართლის ინსტიტუტია, მაგრამ იგი არ არსებობს იმ უფლებაზე მითითების გარეშე, რომლის დაცვასაც მოსარჩელე მოითხოვს, ე.ი. მოპასუხისადმი წაყენებული მოთხოვნის გარეშე. სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობის ანალიზის საფუძველზე კი, სარჩელის კლასიფიცირება შესაძლებელია მიკუთვნებითი ანუ აღსრულებითი სარჩელების, გარდაქმნითი და აღიარებითი ანუ დადგენითი სარჩელების სახით.¹

სარჩელი არის საპროცესო კანონით დადგენილი წესით სასამართლოში განსახილველად და გადასანყვეტად წარმოდგენილი ერთი პირის მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნა მეორისადმი, რომელიც გამომდინარეობს სადავო მატერიალურ-სამართლებრივი ერთობლიობიდან და ეფუძნება იურიდიულ ფაქტებს.²

3. სარჩელის ელემენტები

სარჩელი ელემენტები არის სარჩელის შემადგენელი ნაწილი, სწორედ იგი განსაზღვრავს სარჩელის სამართლებრივ ბუნებას და ახდენს მის ინდივიდუალიზაციას ერთმანეთისგან. იურიდიულ დოქტრინაში სარჩელის ელემენტების შესახებ მრავალი მოსაზრებაა გამოთქმული.

ქართულ დოქტრინაში გავრცელებული აზრის მიხედვით, სარჩელი შედგება ორი ელემენტისგან ესენია: სარჩელის საგანი და სარჩელის საფუძველი, სწორედ ელემენტების საშუალებით არის შესაძლებელი სარჩელის ინდივიდუალიზაცია, სწორედ სარჩელის ელემენტების სწორად გარკვევის საფუძველი მოხდება ერთმანეთისგან მათი გამიჯვნა, ხომ არ არის აღძრული იგივე სარჩელი, რომელიც ადრე იყო განხილული. სასამართლო ვალდებულია განიხილოს სარჩელი იმ მოთხოვნის ფარგლებში, რომელიც ჩამოყალიბებულია სარჩელში და იმ ფაქტების მიმართ რომელიც საფუძველად დაუდო თავის მოთხოვნას მოსარჩელემ.³

სარჩელის საგანი – საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 178-ე მუხლში მითითებულია, რომ სარჩელში უნდა აღინიშნოს დავის საგანთან ერთად მოსარჩელის მოთხოვნა. სარჩელის საგანია სარჩელის მოთხოვნის შინაარსი და არა ამ მოთხოვნის მატერიალური ობიექტი. თუ მაგალითად, მოსარჩელე მოპასუხისგან მოითხოვს სესხად აღებული ვალის დაბრუნებას, სარჩელის საგანი იქნება არა ამ მოთხოვნათა მატერიალური ობიექტი, მაგალითად ფული, არამედ ვალის დაბრუნება.⁴

1 ხრუსტალი ვ., ლილუაშვილი თ., სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, კომენტარი, 2007, გვ. 271.

2 შალვა ქურადაძე და ნინო ხუნაშვილი საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი (მერიდიანი გამომცემლობა. თბილი 2015), გვ. 346.

3 ლილუაშვილი თ. 2005.სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, II გამოცემა, თბილისი, გვ. 272.

4 იქვე, გვ. 273

სარჩელის საფუძველი – სარჩელის მეორე ელემენტად საგანთან ერთად მიიჩნევა საფუძველი. სარჩელის საფუძვლის ქვეშ გულისხმობენ იმ ფაქტებს რომლებიც ასაბუთებენ უფლებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვის მოთხოვნას.¹

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 178-ე მუხლის პირველი ნაწილის თ) პუნქტის თანახმად სარჩელში უნდა აღინიშნოს სამართლებრივი საფუძვლები, რომლებზედაც მოსარჩელე ამყარებს თავის მოთხოვნებს; ხოლო ამავე კოდექსის 102 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად თითოეულმა მხარემ უნდა დაამტკიცოს გარემოებანი, რომლებზედაც იგი ამყარებს თავის მოთხოვნებსა და შესაგებელს.“ მოსარჩელის მოთხოვნა უნდა დასაბუთდეს იურიდიული ფაქტებით, ეს ისეთი ფაქტებია, რომელსაც სამართლის ნორმა უკავშირებს გარკვეულ შედეგს, ისეთ შედეგს რისი დადგომაც სურს მოსარჩელეს.²

4. სარჩელის უფლება

სარჩელის უფლება გულისხმობს ორ, ერთმანეთთან განუყოფლად დაკავშირებულ უფლებამოსილებას, საპროცესო (სასარჩელო აღძვრის ანუ სასამართლოსადმი მიმართვის უფლება) და მატერიალურ-სამართლებრივ მხარეს (სარჩელის დაკმაყოფილების უფლება).

სარჩელის აღძვრის უფლება მოსარჩელის დამოუკიდებელი უფლებაა. ეს ნიშნავს რომ სარჩელის აღძვრის უფლება არ არის დამოკიდებული იმაზე, აქვს თუ არა მოსარჩელეს სარჩელის დაკმაყოფილების უფლება. ეს მხოლოდ საქმის განხილვის შედეგად შეიძლება გამოირკვეს. დარღვეული ან სადავო უფლების სასამართლო წესით დაცვა სწორედ სარჩელის უფლების გამოყენებით ხორციელდება. სარჩელის უფლება გულისხმობს სასარჩელო ფორმით დაცვის შესაძლებლობას.³

უნდა აღინიშნოს, რომ სარჩელის აღძვრის უფლება დაკავშირებულია სარჩელის აღძვრის უფლებების წინაპირობებთან. ხოლო სარჩელის უფლების განხორციელება კი დაინტერესებული პირის ნებაზეა დამოკიდებული.⁴

5. სარჩელის სახეები

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის განმარტებით, სარჩელის ძირითად სახეებად შემდეგი სარჩელები გვევლინება: მიკუთვნებითი სარჩელები, გარდაქმნითი სარჩელები, აღიარებითი სარჩელები.

აღიარებითი სარჩელი – აღიარებითი სარჩელის ცნება მოცემულია საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 180-ე მუხლში, რომლის შესაბამისადაც: „აღიარებითი სარჩელი შეიძლება აღიძრას უფლებისა და სამართლებრივი ურთიერთობების არსებობა-არარსებობის დადგენის, დოკუმენტების ნამდვილობის აღიარების ან დოკუმენტების სიყალბის დადგენის შესახებ, თუ მოსარჩელეს აქვს ამის იურიდიული ინტერესი.

მიკუთვნებითი სარჩელი – სასამართლო პრაქტიკაში მიკუთვნებითი სარჩელი საკმაოდ გავრცელებულია, მას აღიარებითი სარჩელისაგან განსხვავებით უფრო რთული საგანი გააჩნია, რადგან მიკუთვნებით სარჩელით მოსარჩელე მხარე არა მხოლოდ სადავო მატერიალური უფლების არსებობის ფაქტის აღიარებას მოითხოვს, არამედ მას სურს, რომ

1 Die dogmatische Bedeutung des richterlichen Schuldnerschutzes in der Zwangsvollstreckung. Diss. Heidelberg, gv. 17-133.

2 ლილუაშვილი თ., სამოქალაქო საპროცესო სამართლის კომენტარი, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1992, გვ. 275.

3 ქურდაძე შ. ხუნაშვილი ნ. 2012. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბილისი, გვ. 360.

4 დოროვალსკი ა., ბოვა .С.А., *Основные проблемы исковой формы защиты права*. М., 1979, გვ. 94.

მოპასუხემ შეასრულოს მისთვის სასურველი მოქმედება ან თავი შეიკავოს მოქმედების შესრულებისაგან.¹

ალიარებითი სარჩელების მიზანი უფლების სადავოობის აღმოფხვრაა და არა სუბიექტური უფლების მიკუთვნების სურვილი.²

გარდაქმნითი სარჩელები – გარდაქმნითი სარჩელები არის ისეთი სარჩელები, რომლებიც ცვლიან ან წყვეტენ სამართალურთიერთობებს სასამართლო გადაწყვეტილების მეშვეობით და განახორციელებენ მოსარჩელის კანონიერი და საფუძვლიანი ცვლილებების მოთხოვნის უფლებამოსილებას. ზოგიერთი პროცესუალისტი თვლის, რომ გარდაქმნითი სარჩელი არ არის სარჩელის დამოუკიდებელი სახე. ეს თემა საკმაოდ საკამათოა იურიდიულ ლიტერატურაში.

მეცნიერთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ გარდაქმნითი სარჩელები, სარჩელის განსხვავებულ ფორმად არ უნდა ჩაითვალოს, რადგან გარდაქმნითი სარჩელები, იგივე ალიარებითი სარჩელებია.³ გარდაქმნითი სარჩელის შესახებ ზემოთ განხილულ მოსაზრებას ეთანხმება მეცნიერთა ნაწილი, თუმცა არ ეთანხმებიან იმაში, რომ სასამართლოს მიერ გამოცხადებული გადაწყვეტილებას არ აქვს იურიდიული ფაქტის მნიშვნელობა. კანონის შესაბამისად გარდაქმნითი სარჩელები, რომლებიც მიმართულია არსებული სამართალურთიერთობის შეცვლაზე და შეწყვეტაზე.⁴

6. დისპოზიციურობის პრინციპი, მტკიცების ტვიკითი, საჩქლის ცნობა, მოჩიგება

განვითარებული ქვეყნების სამართალში კეთილსინდისიერების პრინციპი წარმოადგენს მთელი სამოქალაქო ბრუნვის პრინციპს. ქართულ სამოქალაქო სამართალში იმავე მიზანს ემსახურება კეთილსინდისიერების ფასეულობის შემოღება.⁵

სამოქალაქო საპროცესო სამართალში დისპოზიციურობის პრინციპის მოქმედება ვლინდება არა მხოლოდ პროცესის დაწყების დროს, არამედ მის დასრულებამდე.⁶

მოსარჩელის მიერ სარჩელზე უარის თქმა ნიშნავს იმას, რომ მოსარჩელე უარს ამბობს არა მხოლოდ თავის მატერიალურ-სამართლებრივ მოთხოვნაზე მოპასუხისადმი, არამედ თავისი მოთხოვნების დაცვის საპროცესო საშუალებების გამოყენებაზეც (პროცესის გაგრძელებაზეც). ამრიგად, სარჩელზე უარის თქმა – ესაა მატერიალურ-სამართლებრივი უფლების განკარგვის აქტი საპროცესო სამართლებრივი შედეგით.⁷

სარჩელის ცნობა წარმოადგენს პროცესის მონაწილე მხარის შესაძლებლობას, თავისი უფლების ფარგლებში დაასრულოს დავა მონინააღმდეგე მხარესთან სასამართლო განხილვის გარეშე მასთან მორიგებისა თუ სასარჩელო მოთხოვნაზე დათანხმების გზით. ამ შემთხვევაში უფლება-ვალდებულებათა განსაზღვრა ხდება მხოლოდ მხარეთა ნებისა და უფლებების ფარგლებში.⁸

1 პრაქტიკული რეკომენდაციები სამოქალაქო საპროცესო სამართლის საკითხებზე საერთო სასამართლოების მოსამართლეთათვის, 2010 წ., უზენაესი სასამართლოს გამოცემა, გვ. 33.

2 ქურდაძე შ., „სამოქალაქო საქმეთა განხილვა პირველი ინსტანციის სასამართლოში“, თბილისი, 2016, გვ. 479.

3 ლილუაშვილი თ., სამოქალაქო საპროცესო სამართლის კომენტარი, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1992, გვ. 236.

4 *Добровольский А.А.; Иваново С. А. 1979. Основные проблемы исковой формы защиты права. Москва. Издво-во Моск ун-та*, გვ. 94.

5 ზოიძე ბ. 2001. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი. თბილისი: სამართალი, გვ. 269.

6 Weber K. Verlag C.H 1605. Creifelds Rechtswörterbuch, 16. neu bearbeitete Auflage, 2000. Beck, München, gv. 65.

7 ლილუაშვილი თ. ლილუაშვილი გ. ხრუსტალი ვ. ძლიერიშვილი ზ. 2014. სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, პირველი ნაწილი, თბილისი: სამართალი, გვ. 85.

8 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 1 მარტის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1838-1811-2011.

მორიგების დროს, როგორც წესი, უფრო მეტად, ვიდრე გადაწყვეტილების გამოტანისას, შესაძლებელია, ყურადღება გამახვილდეს იმ შეხედულებებზე, რომლებიც პროცესის ფარგლებს სცილდება. უპირველეს ყოვლისა, აქ იგულისხმება მხარეთა ეკონომიკური ურთიერთობები, რასაც, შესაძლოა, მხარეებმა ანგარიში გაუწიონ მოთხოვნის დათმობის, განვადებით გადახდის თაობაზე შეთანხმების და პროცენტების შესახებ შეთანხმების გზით. ასევე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მნიშვნელოვანი მოსაზრებები შეეხება ხარჯების შემცირებას, რაც შესაძლებელია იმ მტკიცებულებათა შეგროვებისათვის თავის არიდების გზით, რომლებიც ხშირად დიდ ხარჯებს წარმოშობენ.¹

სარჩელის უზრუნველყოფა განიმარტება, როგორც სასამართლოს მიერ კანონით გათვალისწინებული ზომის (მექანიზმის) გამოყენება, რომელიც გამოიხატება გარკვეული პროცესუალური მოქმედების შესრულებაში და რომლის მიზანია შემდგომში მიღებული გადაწყვეტილების შესრულების გარანტია.²

სარჩელის უზრუნველყოფით უზრუნველყოფილია და დაცულია მოსარჩელის ინტერესები, ხოლო ზიანის ანაზღაურებით უზრუნველყოფილია მოპასუხის ინტერესების დაცვა.³

დასკვნა

დაინტერესებული პირი იურიდიული ინტერესის არსებობისას, რომ სწორედ სასამართლოს გადაწყვეტილებით მოხდეს მისი დარღვეული თუ სადავოდ გამხდარი უფლების დაცვა სარჩელით მიმართავს სასამართლოს. ნებისმიერ ადამიანს, განურჩევლად სქესისა, ეროვნების, მოქალაქეობისა და რასისა, უფლება აქვს, საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი უწყებრივი ქვემდებარეობისა და განსჯადობის წესების დაცვით მიმართოს სასამართლოს და სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მე-3 მუხლით გათვალისწინებული დისპოზიციურობის პრინციპის დაცვით, სარჩელის ან განცხადების შეტანის გზით დაიწყოს საქმის წარმოება სასამართლოში, თავად განსაზღვროს დავის საგანი, ჩამოაყალიბოს მოთხოვნები და დამოუკიდებლად გადაწყვიტოს, თუ რა მტკიცებულებებით დაასაბუთოს ამა თუ იმ გარემოების არსებობა (სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 102-ე მუხლი).

შესაბამისად, ზემოაღნიშნული მსჯელობის ანალიზის საფუძველზე შეიძლება იმის თქმა, რომ სარჩელი ნამდვილად წარმოადგენს მხარეთა უფლების დაცვის ეფექტურ და ძალზედ მნიშვნელოვან საშუალებას.

1 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, მუხლი 37.

2 კობახიძე ა. 2003 სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბილისი: საქართველოს მაცნე, გვ. 300.

3 ლილუაშვილი თ. 2005. სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, II გამოცემა, თბილისი, გვ. 220

ქალთა მიერ კალადობა ისლამში და მის წინააღმდეგ ბრძოლის სახელმწიფო საპროტოკოლიანი მექანიზმები

აბსტრაქტი

მაშინ, როცა თანამედროვე სამყაროში კაცობრიობა განვითარების მწვერვალზე დგას, შეუფერებელია რელიგიის სახელით ძალადობა ისეთი ფასეულობების დაცვის მიზნით, რომელთაც სხვადასხვა აღმსარებლობის წარმომადგენლები მშვიდობისკენ მოწოდების მოტივით ამკვიდრებენ. სხვადასხვა რელიგიური მოძრაობები, რომლებიც წარსულში თვითონ იყვნენ დევნის ობიექტი, ძალების მოკრების შემდეგ, ხშირად ძალადობენ ადამიანებზე. ამის მიზეზად შეიძლება საერო ძალაუფლებისთვის ბრძოლა დასახელდეს, რომელიც სხვადასხვა რელიგიის სახელით მეტყველი ადამიანების ამბიციებით იმართება და სალდება როგორც „ხმა ღვთისა“, ხოლო რელიგია – როგორც მოძღვრება, რომელიც ხშირად, სულაც არ არის მკაფიო, განმარტებას საჭიროებს და, არც თუ ისე იშვიათად, ეს განმარტებებიც ცალკე ახსნას მოითხოვს.¹

სტატიაში განსახილველი რელიგია ისლამია. სხვა რელიგიათა მსგავსად, ისლამაც, ქადაგების პერიოდში, არაერთხელ იწვნია იმ დროს არსებული რელიგიურ-კულტურულ-პოლიტიკური ფონისაგან ფსიქოლოგიური, ფიზიკური თუ მატერიალური წნეხი. ხოლო, ყოველივე ამის მოსათმენად ღმერთი „ყურანში“ მორწმუნეებს ხან წარმართათვის მოსავლენი სასჯელით აფრთხილებს, ხან გაჭირვების მოთმენის საზღაურად სამოთხეში მოხვედით ანუგეშებს, ხანაც, უსამართლო მოპყრობის საპასუხოდ შესაბამის ფიზიკურ წინააღმდეგობას მოითხოვს მათგან.²

როდესაც საუბარი გვაქვს ისლამში ძალადობაზე, არ შეიძლება ხაზი არ გავუსვათ იმ ფაქტს, რომ ამ რელიგიისთვის მეტწილად გენდერული ძალადობაა დამახასიათებელი. კერძოდ კი, ეს გამოიხატება ქალთა მიმართ ძალადობაში. ისლამში ქალი მუდამ იყო და სამწუხაროდ დღესაც არის დისკრიმინაციის ობიექტი. ის წარმოადგენს ქმრის „საკუთრებას“ და მისი ფუნდამენტური უფლებების უმრავლესობა შელახულია.³

საკითხავია ის, რეალურად არის თუ არა ისლამი ქალის მიმართ დისკრიმინაციული და ამართლებს თუ არა ქალთა მიმართ ძალადობას, თუ ეს ყოველივე მისი არასწორი ინტერპრეტაცია და რელიგიას ამოფარებული დანაშულია?!

„ყველა ადამიანი იბადება თავისუფალი და თანასწორი, თავისი ღირსებითა და უფლებებით.“⁴ სწორედ ამიტომ, სტატიაში საუბარია ადამიანის იმ ფუნდამენტურ უფლებებზე, რომლებიც ირღვევა ისლამში ქალების მიმართ და რომელთა რღვევაც ძალადობის აშკარა გამოვლინებაა.

დღესდღეობით, ადამიანის უფლებები და თავისუფლებები აღიარებული და უზრუნველყოფილია სხვადასხვა საერთაშორისო კონვენციით და დეკლარაციით, მათ შორის, გაეროს

1 Kazumov, O. (2004). „Violence in the Name of Religion and the Importance of Interpretation,~ p. 15.

2 Ibid, p. 18.

3 Harvest, M. (2021). „Gender Discrimination for Religious Reasons in Islamic Countries and International Human Rights Treatises,“ Volume 204.

4 United Nations (1948). „Universal Declaration of Human Rights,“ Article 1, December 10.

ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციით, ევროპის საბჭოს კონვენციით ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის შესახებ, ევროპის საბჭოს 1961 წლის 26 თებერვლის სოციალური ქარტიით; 1966 წლის 16 დეკემბერს მიღებული გაეროს ორი პაქტით – “სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ” და “ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების” შესახებ. სტატიამი ასევე საუბარია ამ აქტებით გათვალისწინებულ უფლებათა დაცვის პოზიტიურ ვალდებულებაზე სახელმწიფოთა მხრიდან.

საძიებო სიტყვები: ქალის უფლებები, ისლამი

შესავალი

ბევრი, ვისაც არ ნაუკითხავს, ან ნაუკითხავს და არასწორად გაუგია ყურანი, ფიქრობს, რომ წინასწარმეტყველ მუჰამედის მიერ 610-632 წლებში მიღებული ღვთის სიტყვა, დასჯის სახით, შეიცავს ქალების მიერ ჩადრის ტარების, ისევე როგორც, სახის მთლიანად დაფარვის, ვალდებულებას. ამ შემთხვევაში გასათვალისწინებელია, არაბეთის ნახევარკუნძულის მდებარეობა და იქ მცხოვრებთა მენტალიტეტი. იმ სიტუაციაში, როცა არაბს იმდენად არ უხაროდა ქალის დაბადება, რომ ცოცხლად მარხავდა ახალშობილს, ისლამი გარკვეულად პროგრესული რელიგია იყო, იმიტომ, რომ ქალს მიანიჭა უფლებები, უკვე რელიგიურად აღიარებული და დაკანონებული. ამდენად, ქალი ისლამის წყალობით ჩაითვალა სრულფასოვან არსებად.¹

თუმცა, ყურანის დათქმები, რა თქმა უნდა, თანამედროვე სამყაროში სამართლის ძირითადი პრინციპებისთვის სრულად შეუფერებელია, განსაკუთრებით კი, მაშინ, თუ ამას გენდერული კუთხით განვიხილავთ. ქალთა უფლებები მეტწილად ყურანში დაკნინებულია და მამაკაცის კი აღმატებული, რაც უთანასწორობის შეგრძნებას აღვივებს.

1. ქალთა უფლებრივი მდგომარეობა ისლამში

მეოცე საუკუნის დასაწყისში მუსლიმური სამყაროს სხვადასხვა ქვეყნებში მიმდინარეობდა ისლამის ფორმირების პროცესი. რიგი ცვლილებები დაიწყო ტრადიციული ისლამური საზოგადოების სხვადასხვა წრეებში, რისი ძირითადი მიზეზიც საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოძრაობების შექმნა, დასავლეთის გავლენა, აღმოსავლეთის ქვეყნების ეკონომიკური ჩამორჩენილობა იყო. ამ მხრივ, გამონაკლისი არც ირანის ისლამური რესპუბლიკა ყოფილა, რომელსაც ისლამურ სამყაროში გამორჩეული ადგილი უჭირავს ძლიერი სახელმწიფოებრივი ტრადიციისა თუ შიიტური ისლამის სპეციფიკურობის გამო.²

ირანის ისლამური რესპუბლიკა ის ქვეყანაა, სადაც დემოკრატია, ადამიანის უფლებები და განსაკუთრებით კი, ქალთა უფლებები, ოცდამეერთე საუკუნეშიც კი იგნორირებულია და მისი საკითხი მწვავედ დგას. ირანში ქალთა უფლებებისთვის ბრძოლა ჯერ კიდევ მეცხრამეტე საუკუნეში დაიწყო. ამ ბრძოლის თვალსაჩინო მაგალითია ქურათ ალ აუნი. ის ცნობილი შიიტი თეოლოგის უფროსი ქალიშვილი იყო, რომელიც ქადაგებდა ჩადრის მოხსნას და გმობდა პოლიგამიას. ქალთა უფლებების ბრძოლის თვალსაზრისით, ასევე მნიშვნელოვან ფიგურას წარმოადგენდა პრინცესა თაჯ ას სალთანიც, რომელმაც განათლება სამეფო კარზე მიიღო და კარგად იცნობდა სპარსულ და ფრანგულ ლიტერატურას. ის კარგად ამჩნევდა იმ განსხვავებას, რომელიც არსებობდა დასავლელი და აღმოსავლელი ქალების მდგომარეობას შორის და ეს განსხვავებები მან თავის ნაწერებშიც წარმოაჩინა.

1 Rukhadze, O. (2004). „Islam Does Not Captivate Women,“ თბილისი, პ. 12.

2 Sanikidze, G. (2005). „Shiism and the State in Iran,“ Intelligence, პ. 8.

მისმა ნაწერებმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს იმ მოვლენებში, რომელმაც შემდგომში ირანში კონსტიტუციური რევოლუცია გამოიწვია და რომელიც მუსლიმ ქალთა აქტიური მონაწილეობით განხორციელდა.¹

მიუხედავად ცვლილებებისა, ქალების განუწყვეტლივი ბრძოლისა და სახელმწიფოს მხრიდან წამოსული სხვადასხვა ინიციატივებისა, ირანში სამღვდლოება მუდმივად ახერხებდა იმას, რომ ქალები არასოდეს ყოფილიყვნენ მამაკაცის თანასწორნი.² მნიშვნელოვანია განვსაზღვროთ, არის თუ არა ისლამი რელიგია, რომელიც დისკრიმინაციულად უდგება გენდერის საკითხს, თუ ეს რეალურად არასწორი ინტერპრეტაციის შედეგია?!

1.1. ქალთა მიმართ ძალადობა რელიგიის სახელით

იმისათვის, რომ შევძლოთ ისლამის რეალური სახის დანახვა, არ გავხდეთ მისი ინტერპრეტაციის „მსხვერპლი“, საჭიროა ვიხელმძღვანელოთ ყურანით. ყურანში მკაფიოდაა მითითებული, რომ არ მოკლა ადამიანი. თუმცა, აქვე ისიცაა ხაზგასმული, რომ ამაში ყურანი მორწმუნეებს გულისხმობს, უფრო კონკრეტულად კი, მუსლიმ მორწმუნეებს.³ თუ ყურანი მოუწოდებს, რომ არ მოკლა ადამიანი, მაშინ არ შეიძლება ამავე წიგნით გამართლებული იყოს ფემიციდი, რომელიც მუსლიმანურ სამყაროში ძირითადად ქმრის ხელით ხორციელდება.

ხშირად, მუსლიმი აპოლოგეტები აღწერენ იდეალურ დამოკიდებულებას ქალებისადმი ისლამში, რაც ნამდვილად არ წარმოადგენს სიმართლეს. რეალობა ის არის, რომ თუ ყურანი ადამიანის მოკვლას უკრძალავს მორწმუნეს, აქვე ის ნებას რთავს ქმარს, რომ სცემოს ცოლი. „ქმრები მეურვეები არიან ცოლების იმ ვითარების გამო, რომლითაც ალაჰმა უპირატესად ერთი – მეორისგან, რადგან ხარჯავენ თავიანთი ქონებიდან. ხოლო პატიოსანი ქალები, მორჩილნი (ერთგულნი) არიან თავიანთი ქმრების და ქმრების არყოფნის დროს ისე იცავენ იმათ უფლებებს, როგორც ალაჰმა დაუწესათ. და რომელთა ურჩობასაც შიშობდეთ, იმ ქალებს შეაგონეთ, მერე მიატოვეთ სარეცელში და მსუბუქი ცემა აგემეთ.“⁴

სურათს კიდევ უფრო ამძაფრებს ის ფაქტი, რომ 2010 წლიდან საუდის არაბეთში გამოჩნდა ისლამური ეტიკეტის მქონე წიგნები. ეს წიგნები იუნყებიან, თუ როგორი ცოლი „საჭიროებს“ ცემას, რით უნდა სცემოს ქმარმა იგი, სად უნდა მიაყენოს დარტყმები და რა უნდა უთხრას მას ცემის დროს. მაგალითად ერთ-ერთი ასეთი სახელმძღვანელო, „ქალთა მორჩილება ისლამში“ იუნყება, რომ ქმარი უფლებამოსილია სხვადასხვა შემთხვევებში ფიზიკურად დასაჯოს ცოლი. ასეთ შემთხვევებს წარმოადგენს: თუ ის არ ასრულებს ქმრის სურვილებს; თუ ის არ აკმაყოფილებს ქმრის სექსუალურ მოთხოვნილებებს; თუ ის ქმრის ნებართვის გარეშე გადის სახლიდან ან არ ასრულებს რელიგიურ მოვალეობებს. დასჯის იარაღი, ჯოხი კი, უნდა იყოს გამოსაჩენ ადგილას, რათა ცოლი ყოველთვის ხედავდეს მას.⁵

ქალთა მიმართ ძალადობა, ისევე როგორც ყველა სახის ძალადობა, დანაშაულია, თუმცა, რაღაც დოზით, სამწუხაროდ, კვლავ ხდება მსოფლიოს სხვადასხვა ნაწილში და საზოგადოებებში, მაგრამ, ეს თითქმის ყველგან ერთმნიშვნელოვნად დაგმობილია. ისლამში კი პრობლემის სიმწვავე იმაში მდგომარეობს, რომ ეს ყოველივე რელიგიურად არის დაკანონებული და დაშვებული.⁶

მაგალითისათვის შეგვიძლია განვიხილოთ 18 წლის ავღანელი გოგონას, ბიბი აიშას ისტორია. გოგონა ოჯახიდან გაქცევის მცდელობისთვის დასაჯეს. მას ქმარი გამუდმებით

1 Ibid, gv. 12.

2 Ibid, gv. 11.

3 „The Holy Qur'an,“ (2007). Translated by Maulawi Sher' Ali, Islam International Publications Limited, Sura 47:4.

4 Ibid., 4:34.

5 Asha, H. (2010). „The Obedience of Women in Islam,“ Intellect, p. 24.

6 Küng, H. (2005). „Religion, Violence, and 'Holy Wars',“ p. 7.

სცემდა და აიძულებდა მძიმე ფიზიკური სამუშოს შესრულებას. ისლამურმა სასამართლომ კი მას სასჯელის სახლით ყურებისა და ცხვირის მოჭრა შეუფარდა.¹

მსგავსი არაჰუმანური მოპყრობის მსხვერპლი გახლდათ 13 წლის სომალელი გოგონა აიშა იბრაჰიმ დუჰლოვი. 2008 წელს ის ათასობით მუსლიმის თვალწინ კისრამდე ჩამარხეს მინაში და ორმოცდაათამდე მამაკაცმა ის ქვებით ჩაქოლა. აიშას ბრალს მრუშობაში სდებდნენ. მრუშობად კი მას ის ჩაუთვალეს, რომ სამმა მამაკაცმა გააუპატიურა.²

1.2. ბავშვებზე ქორწინება, როგორც ქალთა მიმართ ძალადობის ერთ-ერთი ფორმა ისლამში

ისლამში ნებადართულია ბავშვზე ქორწინებასაც. ყოველდღიურად ისლამურ სამყაროში 30 ათასზე მეტი ბავშვი გოგონა ქორწინდება უფროს კაცზე.³ ყურანი ამბობს: “თქვენს ქალთაგან, რომელთაც ჰქონდათ მენსტრუაცია, თუ დაეჭვდებით დადგენილი ვადის თაობაზე, ვადა 3 თვეა, როგორც იმათთვის, ვისაც მენსტრუაცია ჯერ არ ჰქონია. და ისინი, რომელნიც ფეხმძიმეები არიან მშობიარობამდე. ხოლო ვისაც ეშინია ალაჰის, დაუდგენს მას საქმეში სიადვილეს.”⁴ აქ საუბარია ცოლებზე, რომელთაც მენსტრუაცია ჯერ არ ჰქონიათ, ანუ რეალურად მცირეწლოვან ბავშვებზე.

ბავშვთა ქორწინება ადამიანის უფლებების დარღვევის ერთ-ერთი ფორმაა, რომელიც ოცდამეერთე საუკუნეშიც კი მწვავე პრობლემაა მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში. არსებობს სხვადასხვა სამართლებრივი ინსტრუმენტები, რომლებიც ეხება ბავშვთა ქორწინების პრევენციას. ასეთს წარმოადგენს კონვენცია ბავშვის უფლებების შესახებ. ამ კონვენციის რატიფიცირება მოხდა არაერთი მუსლიმანური სახელმწიფოს მხრიდან, მაგრამ რეალობა გვიჩვენებს, რომ მას მხოლოდ ფორმალური ხასიათი აქვს.⁵

კონვენცია აღიარებს სამოქალაქო, პოლიტიკურ, ბავშვთა სოციალურ, კულტურულ და ეკონომიკურ უფლებებს. მიუხედავად იმისა, რომ ეს კონვენცია პირდაპირ არ განიხილავს ბავშვთა ქორწინების საკითხს, მას აქვს რამდენიმე დებულება, რომელიც იცავს ბავშვებს ადრეული ქორწინებისგან.⁶ კონვენციაში ბავშვი დეფინიცირებულია 1-ლი მუხლით. ამ მუხლის თანახმად ბავშვად ითვლება 18 წლამდე ასაკის ყოველი ადამიანი, თუკი რომელიმე ქვეყნის კანონმდებლობის მიხედვით ბავშვი უფრო ადრე არ აღწევს სრულწლოვანებას.⁷

ძირითადად, ადრეული ქორწინების მსხვერპლი გოგონები არიან, რადგან ისინი ნაკლებად ღირებულნი არიან მშობლებისთვის ვიდრე ბიჭები და მშობლები მათ ეკონომიკურ ტვირთად მიიჩნევენ. ამიტომ, მშობლები თავიანთ ქალიშვილებს მცირე ასაკში ათხოვებენ თავიანთი ტვირთისგან განთავისუფლების მიზნით.⁸ ეს არის კონვენციის მე-2 მუხლის მე-2 ნაწილის ამკარა დარღვევა, რომელიც მონაწილე სახელმწიფოებს ავალებს მიიღონ

1 Ravitz, J. (2012). „For Aesha, Healing Comes in Many Forms,“ ხელმისაწვდომია აქ: <https://edition.cnn.com/2012/12/16/us/aesha-surgery-healing/index.html> {უკანასკნელი გადამოწმება 2024 წლის 5 თებერვალს}.

2 Miller, T. (2008). „Stoning Victim Begged for Mercy,“ ხელმისაწვდომია აქ: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7708169.stm> {უკანასკნელი გადამოწმება 2024 წლის 5 თებერვალს}.

3 Ullah, N. (2021) „Child Marriages: International Laws and Islamic Laws Perspective“, School of Law, University of Gujrat, Pakistan, p. 4.

4 „The Holy Qur’an,“ (2007). Translated by Maulawi Sher’ Ali, Islam International Publications Limited, Sura 65:4.

5 Chata, M. (2016). „Basic Profile of Child Marriage in Pakistan,“ p. 6.

6 Arfat, S.H. (2013). „Protection of Children’s Rights in Islam: Special Reference to Orphans,“ Paperback.

7 Convention on the Rights of the Child,“ (1989). Adopted and opened for signature, ratification, and access by General Assembly resolution 44/25..

8 Harvest, M. (2021). „Gender Discrimination for Religious Reasons in Islamic Countries and International Human Rights Treatises,“ Volume 124.

ყველა შესაბამისი ზომა, მათ შორის სათანადო კანონმდებლობა, რომელიც ამგვარ დისკრიმინაციას უკანონოდ და უსამართლოდ შეაფასებს.¹

ყოველივე ამის მიუხედავად, სწორედ ის სახელმწიფოები არღვევენ ყველა დათქმას, რომლებმაც მოახდინეს ამ კონვენციის რატიფიცირება. ამის კარგი მაგალითია პაკისტანის ისლამური სახელმწიფო. პაკისტანის ბავშვთა ქორწინების შეზღუდვის აქტი (1929) ადგენს ქორწინების კანონიერ ასაკს ბიჭებისთვის 18 წლამდე და 16 წლამდე გოგონებისთვის.² 2014 წლის აპრილში სინდის ასამბლეამ მიიღო სინდის ბავშვთა ქორწინების შეზღუდვის აქტი, რომელმაც შეცვალა მინიმალური ასაკი 18 წლამდე როგორც გოგონებისთვის, ასევე ბიჭებისთვის. ამის პარალელურად, პაკისტანის სასამართლომ დაადგინა, რომ შარიათის კანონის მიხედვით, კაცებს შეუძლიათ არასრულწლოვან გოგონებზე დაქორწინება იმის შემდეგ, რაც მათ მენსტრუალური ციკლი დაენწყებათ. ეს დადგენილება, რა თქმა უნდა, ეწინააღმდეგება ბავშვთა ქორწინების შეზღუდვის შესახებ აქტს. შარიათის კანონები ისლამის რელიგიური კანონებია, რომლებიც ყურანის სწავლებას ეფუძნება და ისლამურ საზოგადოებაში მოქმედებს, როგორც ცხოვრების ორიენტირი.³

ზემოთხსენებული გადაწყვეტილება სინდის პროვინციის სასამართლომ ჰუმა იუნუსის, 14 წლის კათოლიკე გოგონას საქმის მოსმენის დროს გამოიტანა, რომელიც მოიტაცეს, შემდეგ ისლამის მიღებას აიძულებდნენ და ასევე იძულებით დააქორწინეს. იმის დასადასტურებლად, რომ გოგონა არასრულწლოვანი იყო და შესაბამისად ქორწინებაც უკანონოდ ითვლებოდა, იანუსის მშობლებმა სასამართლო მოსმენაზე მისი ნათლობის მოწმობა წარადგინეს სკოლიდან. ოჯახმა სინდში მოქმედი ბავშვთა ქორწინების შემზღუდველი კანონი მოიშველია, რომელიც 18 წელს მიუღწეველი ნებისმიერი ბავშვის დაქორწინებას კრძალავს. ამის მიუხედავად, მოსამართლეებმა დაადგინეს, რომ შარიათის კანონის თანახმად, იუნუსსა და მის გამტაცებელ აბდულ ჯაბარს შორის ქორწინება კანონიერია, რადგან გოგონას უკვე ჰქონდა დაწყებული მენსტრუაცია.⁴

მიუხედავად სინდში არსებული ბავშვთა ქორწინების ამკრძალავი კანონისა, ხელისუფლება რეალურად არანაირ ქმედით ნაბიჯს არ დგამს არსებული კანონის დასაცავად. პაკისტანში, უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოში შესულია კანონპროექტი ბავშვთა ქორწინების აკრძალვის შესახებ, თუმცა მისი მიღება უვადოდ არის გადადებული.⁵

2. ქალთა მიმართ ქალაქობის წინააღმდეგ ბრძოლის სახელმწიფო – საპრო-ლეზბივი მქანდობები

„ყველა ადამიანი იბადება თავისუფალი და თანასწორი, თავისი ღირსებითა და უფლებებით.“⁶ დღესდღეობით, ადამიანის უფლებები და თავისუფლებები აღიარებული და უზრუნველყოფილია სხვადასხვა საერთაშორისო დეკლარაციითა და კონვენციით. მათ შორის, ყველაზე საყურადღებოა გაეროს 1948 წლის 10 დეკემბრის ადამიანის უფლებათა

1 „Convention on the Rights of the Child,“ (1989). Adopted and opened for signature, ratification, and access by General Assembly resolution 44/25.

2 „Child Marriage Restraint Act,“ (1929), Article 2.

3 Gralki, P. (2022). „Pakistan Law Allows Men to Marry Girls After Their First Period,“ ხელმისაწვდომია აქ: https://www.globalcitizen.org/en/content/pakistan-court-allows-men-to-marry-underage-girls/?utm_source=facebook&utm_medium=social&utm_content=global&utm_campaign=general-content&linkId=82158918&fbclid=IwAR3U6ttH2hIZ-EBUL7hx-mKTKSnEfYVldfImWfj8ENrcamI3LSdTA6yKuek [უკანასკნელი გადამოწმება 2024 წლის 5 თებერვალს].

4 High Court of Sindh (2019). „The Case of Huma Younus: Christian Pakistani Girl who was Kidnapped“.

5 Ullah, N. (2021). „Child Marriages: International Laws and Islamic Laws Perspective,“ School of Law, University of Gujrat, Pakistan, p. 8.

6 Article 1, United Nations „Universal Declaration of Human Rights“. December 10, 1948.

საყოველთაო დეკლარაცია; ევროპის საბჭოს 1950 წლის 4 ნოემბრის კონვენცია ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის შესახებ და „ქალთა მიმართ ძალადობისა და ოჯახში ძალადობის პრევენციისა და აღკვეთის შესახებ ევროპის საბჭოს კონვენცია“ (სტამბულის კონვენცია).

ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციით გარანტირებულია რიგი უფლებები. მათ შორის უპირველესია სიცოცხლის უფლება, რომელიც შელახულია უმრავლეს ისლამურ სახელმწიფოში: პაკისტანში, ბანგლადეშში, საუდის არაბეთში, ეგვიპტესა და ირანში და უმეტესად დისკრიმინაციული ხასიათით გამოირჩევა ქალთა მიმართ.¹

კონვენციით ასევე აკრძალულია ნამება, არაადამიანური თუ დამამცირებელი მოპყრობა. ქალთა მიმართ ასეთი მოპყრობის არაერთი მაგალითია ისლამურ ქვეყნებში. ქალის ყოველი „ურჩი“ ქმედება უმრავლეს შემთხვევაში დასჯით და არაადამიანური მოპყრობით მთავრდება. ამის ნებას კი, თავად რელიგიური კანონი რთავს მამაკაცებს.²

კონვენციაში მე-9 მუხლით დაცულია აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება.³ რწმენის თავისუფლებას დიდი მნიშვნელობა გააჩნია, დემოკრატიული საზოგადოებისა და ასევე ყოველი ადამიანის პიროვნული განვითარებისთვის. მიუხედავად ამისა, იგი არ გამოორიცხავს მისი შეზღუდვის შესაძლებლობას. ზოგიერთ შემთხვევაში სახელმწიფო უფლებამოსილი და ვალდებულია, გარკვეულწილად ჩაერიოს რწმენის თავისუფლებაში, რათა უზრუნველყოს სხვათა უფლებების და საზოგადოების ლეგიტიმური ინტერესების დაცვა. სამწუხაროდ, ისლამური ქვეყნების უმრავლესობაში არც მოსახლეობა ალჭურვილი იმ უფლებით, რასაც აღმსარებლობის თავისუფლება ჰქვია და არც სახელმწიფო დგამს ქმედით ნაბიჯებს ამ უფლებათა სარგებლობისას ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებათა დარღვევის წინააღმდეგ.⁴

სახელმწიფო ვალდებულია უფლებათა დაცვისა და უზრუნველყოფისას დააბალანსოს კერძო და საჯარო ინტერესები. რწმენის თავისუფლების მრავალმხრივი შინაარსი არ უნდა იყოს გადაულახავი პრობლემა, სწორედ იმიტომ, რომ შესაბამისი საჯარო ინტერესების დასაცავად მოხდეს მისი თანაზომიერი შეზღუდვა.

მაგალითისათვის ავიღოთ ბაჰრეინის სამეფო. კონსტიტუციის თანახმად ბაჰრეინში ისლამი ოფიციალური რელიგიაა და შარიათი კი კანონმდებლობის ძირითად წყაროს წარმოადგენს. კონსტიტუცია ითვალისწინებს სინდისის თავისუფლებას, რელიგიური წეს-ჩვეულებების შესრულების თავისუფლებას ქვეყანაში დაცული წესების შესაბამისად, თუმცა ამასთან, მთავრობამ გარკვეული შეზღუდვები დააკისრა ამ უფლების გამოყენებას, რაც მთავრობის მხრიდან სწორად გადადგმული ნაბიჯია, რადგან რელიგიური ჩვეულებების სახელით ხდებოდა უამრავი ქალის ნამება, დამონება და არაადამიანური მოპყრობა.⁵ ამ შემთხვევაში სახელმწიფო ერევა ადამიანის კონსტიტუციით გარანტირებული უფლებების სფეროში, შესაბამისად აუცილებელია შეზღუდვა პასუხობდეს ყველა იმ პრინციპს, რომელიც დამკვიდრებულია ევროპული კონვენციის სამართლის მიერ. სახელმწიფო სწორედ რომ მართლზომიერად უნდა ჩაერიოს ამ უფლებებში. საჭიროა, რომ მისი ქმედება ემსახურებოდეს კანონიერ მიზანს. ამ შემთხვევაში კანონიერი მიზანი ადამიანის ჯანმრთელობის ან ზნეობის დაცვაა. ეს კი, რა თქმა უნდა, აუცილებელია დემოკრატიული საზოგადოებისთვის.

1 Sentumbwe, Y. (2024). „Abolition in Africa _ 77th Ordinary Session of the African Commission on Human and Peoples' Rights,“ ხელმისაწვდომია აქ: <https://worldcoalition.org/2024/01/12/abolition-in-africa-achpr-77th-ordinary-session/> [უკანასკნელი გადამოწმება 2024 წლის 5 თებერვალს].

2 Badawi, N. (2009). „Introduction to Islamic Law,“ p. 9.

3 European Convention on Human Rights (1950), Article 9, November 4.

4 Rahman, A. (2008). „Women in Quran and the Sunnah,“ p. 9.

5 Bahrain's Constitution (2002), Article 22.

ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციის მე-5 მუხლით გათვალისწინებულია თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლება.¹ ადამიანის თავისუფლება, რა თქმა უნდა, მოიცავს იმას, რომ პიროვნებამ თავისუფლად აირჩიოს მომავალი მეუღლეც და თავისი ნებით შექმნას ოჯახი. კვლევამ გვიჩვენა, რომ ისლამურ ქვეყნებში სავალალო პრაქტიკაა გოგონების ძალადობის გზით ქორწინების კუთხით. აქ უმეტესად შვილ გოგონებს საქმროს მშობლები ურჩევენ მისი სანინააღმდეგო აზრის მიუხედავად, სახელმწიფოები კი არაფერს აკეთებენ ქალთა ამ უფლების დასაცავად.

დასკვნა

დღესდღეობით, ისლამურ ქვეყნებში რელიგიური მოტივით ჩადენილი დანაშაულები ერთ-ერთი ყველაზე მწვავე პრობლემაა. როგორც უკვე ზემოთ ითქვა, ამ ქვეყნებში ქალთა მიმართ ძალადობაც, სწორედ რომ, რელიგიური მოტივით ხორციელდება. კვლევამ ცხადყო, რომ ერთი ფუნდამენტური უფლების (აღმსარებლობის თავისუფლება) რღვევას მიყვავართ სხვა მრავალი უფლების შელახვასთან. ისლამში პირს დაბადებიდანვე შეზღუდული აქვს არჩევანის თავისუფლება, იყოს სასურველი რელიგიის მიმდევარი. ის ხდება არა მარტო ისლამის ნეს-ჩვეულებების, არამედ მისი ინტერპრეტაციის შედეგად არაერთი სახის ძალადობის მსხვერპლი.

გენდერული ძალადობა გლობალური პრობლემაა, თუმცა, კვლევა გვიჩვენებს, რომ ის ყველაზე მწვავედ ისლამურ სამყაროში მიმდინარეობს და დღემდე მისი აღმოფხვრისთვის სახელმწიფოების მხრიდან თითქმის არანაირი ქმედითი ნაბიჯი არ იდგმება. მიუხედავად იმისა, რომ აღმსარებლობის თავისუფლება განმტკიცებულია არაერთი საერთაშორისო აქტით და ამასთანავე უმეტესად ეროვნული კანონმდებლობითაც, მაინც ხორციელდება მესამე პირთა მხრიდან ამ უფლების ხელყოფა და ამასთან ერთად სხვა უფლებათა შელახვა. ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფო ვალდებულია, მიიღოს შესაბამისი ზომები და აღკვეთოს ამ უფლების არამართლზომიერი შეზღუდვები. ამის განხორციელებისთვის აუცილებელია ძლიერი ბერკეტების შემუშავება, რათა მნიშვნელოვნად შემცირდეს უფლებაში უკანონო ჩარევა.

მოცემულ შემთხვევაში, მნიშვნელოვანია, სახელმწიფოებში მოქმედმა საგამოძიებო ორგანოებმა აწარმოონ ისეთი დანაშაულების აღრიცხვა, რომელიც მიმართულია რელიგიის თავისუფლების დაკნინებისკენ. ასევე აუცილებელია, სწრაფი რეაგირება აღნიშნულ დანაშაულებზე, რათა დამნაშავეს არ გაუჩნდეს დაუსჯელობის განცდა. ასევე მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს მხრიდან გადადგმული ნაბიჯები იყოს არა მხოლოდ დანაშაულის აღკვეთაზე ორიენტირებული, არამედ ჰქონდეს პრევენციული ხასიათიც.

აუცილებელია სახელმწიფოებმა ხელი შეუწყონ ქალთა განათლების საკითხს, რადგან, როგორც უკვე ვთქვით, ისლამურ ქვეყნებში ეს დღესაც დიდ პრობლემას წარმოადგენს. ქალთა მიმართ ძალადობა ხშირად გამოიხატება განათლების მიღებისა და მუშაობის დაწყების აკრძალვაში. ეს, რა თქმა უნდა, კიდევ უფრო ასოციალურს ხდის ქალს, არ აძლევს მას იმის შესაძლებლობას, რომ ჰქონდეს ინფორმაცია მისი უფლებების შესახებ და შემდეგ ის, რა თქმა უნდა, უფრო მარტივად ხდება ძალადობის მსხვერპლი, რადგან გააზრებულიც კი არ აქვს რა შეიძლება წარმოადგენდეს ძალადობას.

ასევე მნიშვნელოვანია, სახელმწიფოს მხრიდან მოხდეს რელიგიური კანონებით გასამართლების აკრძალვა. სასამართლო ხელისუფლება უნდა იყოს დამოუკიდებელი ინსტიტუ-

1 European Convention on Human Rights (1950), Article 5, November 4.

ტი და ის უნდა ხორციელდებოდეს ჰუმანური და საერთაშორისო კანონების შესაბამისად და არა რელიგიური კანონებით, რომელიც არ შეიძლება ყველასთვის შესასრულებლად სავალდებულო ხასიათის აქტს წარმოადგენდეს.

ფემიციდი ქალთა მიმართ ძალადობის უკიდურესი ფორმაა, თუმცა, როგორც უკვე ითქვა, ისლამურ სამყაროში ის დღემდე ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული დანაშაულია. არ შეიძლება 21-ე საუკუნეში კვლავ ხდებოდეს ადამიანის მკვლელობა, იმ მოტივით, რომ ის ქალია. ამის გამოსწორება სახელმწიფოს ვალდებულებაა. მათი მხრიდან უნდა მოხდეს კანონმდებლობის გადასინჯვა, ყოველივე ეს კი საერთაშორისო პრაქტიკაზე დაყრდნობით, მათი შეცდომების შესწავლის, ვალდებულებების შესრულებისა და საერთაშორისო აქტების მოთხოვნების სრულად გათვალისწინების გზით.

სასამართლოს სტრუქტურულ ფუნქციონალური თავისებურებანი ეროვნულ და აშშ-ს სისხლის სამართლის პროცესში

აბსტრაქტი

სასამართლო, როგორც საქართველოში, ისე მსოფლიოს სახელმწიფოთა უმრავლესობაში, ძალიან მნიშვნელოვანი ინსტიტუტია. ის ინსტიტუტიაზეც მეტია. სასამართლო – მართლმსაჯულების განმახორციელებელი ორგანოს გარდა, წარმოადგენს სახელმწიფოს ხელისუფლების ერთ-ერთ შტოს და იწოდება სასამართლო ხელისუფლებად. მრავალწლიან პრაქტიკაზე დაკვირვება ცხადყოფს, რომ სასამართლოს გამართული ფუნქციონირება, მისი დამოუკიდებლობა და მიუკერძოებლობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სამართლებრივი სახელმწიფოს ფუნქციონირებისათვის.

სასამართლოს უმთავრეს ფუნქციას მართლმსაჯულების განხორციელება წარმოადგენს. კერძოდ, სასამართლო წყვეტს დავებს ფიზიკურ პირებს შორის, ფიზიკურ პირებსა და იურიდიულ პირებს შორის, იურიდიულ პირებს შორის. ასევე განიხილავს სისხლის სამართლის საქმეებს და გამოაქვს გამამართლებელი ან გამამტყუნებელი განაჩენი (ვერდიქტი, ნაფიც მსაჯულთა მონაწილეობის შემთხვევაში). ამასთანავე, სასამართლო განიხილავს ადმინისტრაციულ სამართალს მიკუთვნებულ საქმეებს. ყოველივე აღნიშნული კი ემსახურება სამართლიანობისა და კანონიერების პრინციპების დანერგვას ყოველდღიურ ცხოვრებაში, რაც თავის მხრივ უზრუნველყოფს მოქალაქეთა მშვიდობიან, განჭვრეტად და სტაბილურ გარემოში ცხოვრებას.

სასამართლო სისტემა და მასთან დაკავშირებული საკითხები არასდროს კარგავს აქტუალობას როგორც პრაქტიკოსი, ისე თეორეტიკოსი იურისტებისათვის. აღნიშნული სტატიის შექმნის მიზეზი, ჩვენს შემთხვევაშიც მისი აქტუალობა და ჩვენი ინტერესია თემის მიმართ. ის შესრულებულია ქართულ ენაზე და პირველ რიგში განკუთვნილია ქართულენოვანი მკითხველისათვის. მიუხედავად ენისა და სამიზნე აუდიტორიისა, მასზე მუშაობისას გამოყენებული იქნა ათეულობით ქართულენოვანი და უცხოენოვანი ნაშრომი (სტატია, მონოგრაფია, ნიგნები თანაავტორობით და სხვა). უშუალოდ ჩვენს განსახილველ თემას წარმოადგენს სასამართლოს სტრუქტურული ფუნქციონალური თავისებურებანი, როგორც ეროვნულ, ისე საზღვარგარეთის ქვეყნის (ამერიკის შეერთებული შტატები) მაგალითზე. ოღონდ, ჩვენი ინტერესის სფეროდან გამომდინარე, აღნიშნული განსაკუთრებით წარმოჩინდება სისხლის სამართლის პროცესის ქრილში. სტატიის შედგენისას გამოყენებულია აღწერილობითი კვლევის მეთოდი, შედარებითი კვლევის მეთოდი და რიგ შემთხვევებში სხვადასხვა საკითხებთან დაკავშირებით ვაფიქსირებთ პირად მოსაზრებებს.

საძიებო სიტყვები: სასამართლო სისტემა, შედარებით-სამართლებრივი ანალიზი.

შესავალი

ხელისუფლების დანაწილების პოლიტიკურ-სამართლებრივი თეორია სათავეს ჯერ კიდევ ძველი რომიდან იღებს. შემდეგ, შუა საუკუნეების მონარქთა აბსოლუტიზმის თავიდან ასაცილებლად, საკითხი ისევ აქტიუალური ხდება და ხელისუფლების დანაწილების დოქტრინას თანამედროვე სახეს აძლევენ/აყალიბებენ ინგლისელი ფილოსოფოსი ჯონ ლოკი და ფრანგი განმანათლებელი შარლ ლუი დე მონტესკიე. ხელისუფლების ერთ-ერთი შტო/სასამართლო პასუხისმგებელია მართლმსაჯულების განხორციელებაზე. ის დამოუკიდებელ და მიუკერძოებელ ორგანოს წარმოადგენს. სასამართლო, როგორც წესი, თვითორგანიზებადი და თვითმართვადი ინსტიტუციაა. მოსამართლეები და ადმინისტრაციული პერსონალი თავად ქმნიან მმართველ ორგანოებს, ირჩევენ ადმინისტრაციულ თანამდებობაზე მომსახურე პერსონალს, ქმნიან თვითმმართველობას და სხვა.

არ ვაკნინებთ სამართლის სხვა დარგებს და სასამართლოს განუყოფელ შრომას ამ კუთხით, მაგრამ სასამართლოს განსაკუთრებული როლი უნდა აღინიშნოს სისხლის სამართლის საქმის განხილვისას. სასამართლოს აკისრია ვალდებულება მიიღოს გადაწყვეტილება პირის ბრალეულობა-უდანაშაულობასთან დაკავშირებით. ბრალდების მხარე, დაცვის მხარე და სასამართლო დიდი სიფრთხილით უნდა მოეკიდონ სისხლის სამართლის საქმეს, რადგან ამ დროს წყდება პიროვნების ბედი, ის თუ როგორ და სად გაგრძელდება მისი ცხოვრება. აქვე ვიხსენებთ და ვემხრობით ცნობილი რუსი მწერლის თ. დოსტოვესკის ციტატას-„სჯობს ათი დამნაშავე დარჩეს დაუსჯელი, ვიდრე ერთი უდანაშაულო დაისაჯოს“.

1997 წლის 13 ივნისს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო „საერთო სასამართლოების შესახებ“ ორგანული კანონი. ახალი კანონის მნიშვნელოვან სიახლეს წარმოადგენდა საქართველოს პრეზიდენტის სათათბირო ორგანოს – საქართველოს იუსტიციის საბჭოს შექმნა. საქართველოს იუსტიციის საბჭოს ფუნქციებად განისაზღვრა მოსამართლეთა თანამდებობაზე დანიშვნა, მოსამართლეთა თანამდებობიდან გათავისუფლება, საკვალიფიკაციო გამოცდების ორგანიზება, სასამართლო რეფორმის გასატარებლად წინადადებების შემუშავება და კანონით დადგენილი სხვა ამოცანების შესრულება. აღნიშნულის შემდეგ, დროთა განმავლობაში მიღებული იქნა კიდევ არაერთი კანონი, მათ შორის საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, რომელიც ჩვენთვის მნიშვნელოვან საკითხებს არეგულირებს და რომლებსაც ქვემოთ უფრო დეტალურად შევხებით.

1. სასამართლოს სტრუქტურული ფუნქციონალური თავისებურებანი საქართველოს სასამართლოებში

როცა სასამართლოსთან დაკავშირებულ ფართო განხილვას ვინცებთ ან სადმე ვხვდებით მას, აუცილებელია საკითხის სანყისად მივიჩნიოთ საქართველოს კონსტიტუციის მეორე თავის 31-ე მუხლის პირველი ნაწილი, რომელიც გვამცნობს, რომ „ყველა ადამიანს აქვს უფლება თავის უფლებათა დასაცავად მიმართოს სასამართლოს. საქმის სამართლიანი და დროული განხილვის უფლება უზრუნველყოფილია“. ამასთანავე, საქართველოს კონსტიტუციაში ცალკე თავად, გამოყოფილად ვხვდებით სასამართლო ხელისუფლებასა და პროკურატურას, რაც მათ მნიშვნელობას კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს.¹

აღსანიშნავია, რომ სასამართლო ხელისუფლებას საერთო სასამართლოებთან ერთად ახორციელებს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოც. საკონსტიტუციო სასამართლო წარმოადგენს საკონსტიტუციო კონტროლის მთავარ ორგანოს. რაც შეეხება საერთო სასამართლოებს, ისინი ახორციელებენ მართლმსაჯულებას. სპეციალიზებული საქართველოს კონსტიტუცია, 1995 წელი 24 აგვისტო, კონსოლიდირებული პუბლიკაციები 29/06/2020 წელი

სასამართლოების შექმნა დასაშვებია მხოლოდ საერთო სასამართლოების სისტემაში. (3, 40-42)¹ საომარი მდგომარეობის დროს კი დასაშვებია სამხედრო სასამართლოების შემოღება, მაგრამ ეს უკანასკნელიც საერთო სასამართლოების სისტემის ფარგლებში. მოსამართლე თავის საქმიანობაში დამოუკიდებელია და არავის აქვს უფლება მას ანგარიში მოსთხოვოს კონკრეტულ საქმეზე. მოსამართლის როლიდან და მისი თანამდებობის მნიშვნელობიდან გამომდინარე ითვლება, რომ ის მაღალი სტატუსის მატარებელია. ამიტომ ის სისხლისსამართლებრივი დევნის კუთხით ხელშეუხებელია. კერძოდ, დაუშვებელია მისი დაკავება ან დაპატიმრება, საცხოვრებლის, მანქანის ან სამუშაო ადგილის ჩხრეკა იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს ან საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლის შემთხვევაში საკონსტიტუციო სასამართლოს თანხმობის გარეშე.² ამ წესიდან საგამონაკლისო შემთხვევას წარმოადგენს დანაშაულზე წასწრების ფაქტი. ასეთ დროს მოსამართლე დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს, თუ შესაბამისმა ზემოთხსენებულმა ორგანოებმა არ მისცეს თანხმობა მის დაკავებას ან დაპატიმრებაზე. საქართველოში სასამართლოს აქტის ან მის მიერ მიღებული გადაწყვეტილების აღსრულება სავალდებულოა ყველა ფიზიკური და იურიდიული პირისათვის, ასევე სახელმწიფო და მუნიციპალიტეტის ნებისმიერი ორგანოსათვის. როგორც ცნობილია, საქართველოში არსებობს სამი ინსტანციის სასამართლო, რაც უზრუნველყოფს გადაწყვეტილებისა თუ განაჩენის გასაჩივრების შესაძლებლობას, რათა მაქსიმალურად იყოს დაცული ყველას უფლება და ამავდროულად, ასევე მაქსიმალურად გამოირიცხოს შეცდომის ალბათობა სამართალწარმოებისას.³ აქედან გამომდინარე, საქართველოს ორგანული კანონი საერთო სასამართლოების შესახებ ადგენს წესს, რომლის თანახმადაც სასამართლოს გადაწყვეტილების გაუქმება, შეცვლა ან შეჩერება დასაშვებია მხოლოდ სასამართლოს მიერ და ეს ყოველივე კანონით დადგენილი წესით.⁴

2. სასამართლოს სტრუქტურულ ფუნქციონალური თავისებურებანი ეროვნულ (საქართველოს) სისხლის სამართლის პროცესში

ზემოთ მიმოვიხილეთ სასამართლოს ზოგადი სტრუქტურა, როლი და ფუნქციები ამჟამინდელი ქართული კანონმდებლობის გათვალისწინებით. ამ ეტაპზე დეტალურად განვიხილავთ სასამართლოს ფუნქციონალურ თავისებურებებს უშუალოდ სისხლის სამართალწარმოების პროცესში, რაც როგორც უკვე ცნობილია, ჩვენი კვლევის მთავარი ობიექტია.

სასამართლო ერთადერთი უფლებამოსილი ორგანოა, რომელსაც შეუძლია განახორციელოს მართლმსაჯულება, განიხილოს სისხლის სამართლის საქმე და გამოიტანოს სამართლიანი, დასაბუთებული და კანონიერი განაჩენი.⁵ სასამართლოს უფლება არ აქვს უარი განაცხადოს მართლმსაჯულების განხორციელებაზე ან უმოქმედობით არ განახორციელოს მართლმსაჯულება. დროის და რესურსების სწორად გადანაწილების პრინციპებიდან გამომდინარე, საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე განთავსებულია მაგისტრატი, საქალაქო და რაიონული სასამართლოები.⁶ კონკრეტული სისხლის სამართლის საქმე განიხილება იმ

1 ივორ კვემელავა, ედიშერ გვენეტაძე, საქართველოს კონსტიტუციური განვითარების პოლიტიკური, სამართლებრივი და ისტორიული ასპექტები.

2 საქართველოს ორგანული კანონი საერთო სასამართლოების შესახებ, 2009 წელი 4 დეკემბერი, კონსოლიდირებული პუბლიკაციები 15/11/2023 წელი

3 დემეტრაშვილი ავთანდილ, კობახიძე ირაკლი, კონსტიტუციური სამართალი, თბილისი, 2010 წელი

4 გენაძე გია, საკონსტიტუციო კონტროლის ფორმები და სახეები, ჟრნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N 1 თბილისი, 1998 წელი.

5 პაკეტე პიერ, მელენ-სუკრამანიანი ფერდინან, კონსტიტუციური სამართალი, ავთანდილ დემეტრაშვილის რედაქტორობით, თბილისი, 2012 წელი

6 გუგავა ასმათ, სამართალწარმოება საერთო სასამართლოებში, თბილისი 2014 წელი.

ადგილის მიხედვით, სადაც ბრალდებულის პირველი წარდგენა მოხდა სასამართლოში. სასამართლო, მხარეთა ან პროცესში მონაწილე პირთა (მონწევები, დაზარალებულები და სხვა) ინტერესების მეტად დაცვის მიზნით, ხარჯების შემცირების ან სხვა მიზეზით, თავმჯდომარის თანხმობით უფლებამოსილია სისხლის სამართლის საქმე განსახილველად გადასცეს სხვა სასამართლოს. საპროცესო შეთანხმების მიღწევის შემთხვევაში, საპროცესო შეთანხმებას ამტკიცებს კონკრეტული სასამართლო გამოძიების დამთავრების ადგილის მიხედვით. არის ისეთი შემთხვევებიც, როცა სასამართლო თავისი ინიციატივით დაადგენს, რომ კონკრეტული სისხლის სამართლის საქმე არ არის მისი განსჯადობის, მაშინ აღნიშნულის თაობაზე გამოაქვს განჩინება და საქმეს გადასცემს სხვა სასამართლოს.¹

რაიონული, საქალაქო სასამართლოს მოსამართლე ან მაგისტრალი მოსამართლე სისხლის სამართლის საქმეზე გადაწყვეტილებას, როგორც წესი იღებს ერთპიროვნულად. თუ საქმეს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს სასამართლო პრაქტიკის ჩამოყალიბებისათვის ან სამართლებრივი კუთხით განსაკუთრებით რთულია, მაშინ საქმის განმხილველ სასამართლოს თავმჯდომარეს შეუძლია დაადგინოს საქმის კოლეგიური განხილვა სამი მოსამართლის შემადგენლობით. ეს უკანასკნელი არ ვრცელდება იმ შემთხვევაზე, როცა საქმის განხილვა მიმდინარეობს ნაფიცი მსაჯულების მონაწილეობით. ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო სხდომას ყველა შემთხვევაში უძღვება ერთი მოსამართლე (სხდომის თავმჯდომარე).²

განსაკუთრებულ აღნიშვნასა და ყურადღებას იმსახურებს ის ფაქტი, რომ საქართველოში სასამართლო პროცესი წარმართება შეჯიბრობითობისა და მხარეთა თანასწორობის პრინციპზე. აღნიშნული გულისხმობს სასამართლოს მხრიდან მხარეებისათვის თანაბარი პირობებისა და შესაძლებლობების შექმნას იმდაგვარად, რომ არცერთს არ მიანიჭოს რაიმე უპირატესობა. ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით, სასამართლო არ არის უფლებამოსილი თავისი ინიციატივით მოიპოვოს ბრალდების დამადასტურებელი ან თუნდაც დაცვის მხარისთვის სასარგებლო და ბრალდებულის გამამართლებელი მტკიცებულებები. აღნიშნული, მხოლოდ მხარეთა კომპეტენციას განეკუთვნება.³ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 25-ე მუხლის მეორე ნაწილი შესაძლებლობას იძლეოდა მოსამართლეს მხარეებთან შეთანხმებით დამაზუსტებელი კითხვა დაესვა, თუ ეს აუცილებელი იყო სამართლიანი სასამართლოს პრინციპებისათვის. აღნიშნული, არაერთგვაროვან დამოკიდებულებას იწვევდა როგორც მხარეებში, ისე ფართო საზოგადოებაში. ასევე არ ყალიბდებოდა ერთგვაროვანი პრაქტიკა. აღნიშნული საკითხი განიხილა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ⁴ და დაადგინა, რომ ძალადაკარგულად უნდა იქნას ცნობილი ამ კონკრეტული მუხლის ის შინაარსი, რომელიც ზღუდავს საქმის განმხილველი მოსამართლის მიერ კითხვის დასმის შესაძლებლობას. ამით საერთო სასამართლოს მოსამართლეებს მეტ-ნაკლებად გაუფართოვდათ უფლება, რომლითაც უნდა დააზუსტონ საქმისთვის მნიშვნელოვანი გარემოებები, რომელთა დახმარებითაც უნდა გამოიტანონ კანონიერი, დასაბუთებული და სამართლიანი განჩინები. განჩინების ან შემაჯამებელი გადაწყვეტილების გამოტანამდე მოსამართლეს არ აქვს უფლება აზრი გამოთქვას ბრალდებულის ან მსჯავრდებულის დამნაშავედ თუ უდანაშაულოდ ცნობის თაობაზე. სასამართლოს შესაძლოა მართებულად მიიჩნდეს გარკვეული საპროცესო მოქმედების ჩატარება სისხლის სამართლის საქმის განხილვისას, მაგრამ აღნიშნულის განხორციელება ადგილზე შეუძლებელი იყო.

1 ავტორთა კრებული, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი, თბილისი, 2015 წელი.

2 საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 2009 წელი 9 ოქტომბერი, კონსოლიდირებული პუბლიკაციები 16/11/2023 წელი.

3 საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 2009 წელი 9 ოქტომბერი, კონსოლიდირებული პუბლიკაციები 16/11/2023 წელი.

4 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პლენუმის გადაწყვეტილება N 3/2/1478, 2021 წელი 28 დეკემბერი, ბათუმი.

ასეთ შემთხვევაში სასამართლო უფლებამოსილია კონკრეტული საპროცესო მოქმედების ჩასატარებლად დავალება გაუგზავნოს იმავე დონის ან მისი ქვემდგომ სასამართლოს.¹

როგორც ზემოთ ვახსენეთ, საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე მოქმედებს არაერთი საქალაქო, რაიონული და მაგისტრატი სასამართლოები, რათა მაქსიმალურად მცირე დანახარჯებით და გონივრულ ვადებში განხორციელდეს მართლმსაჯულება. გარდა საქალაქო/რაიონული სასამართლოებისა, საქართველოში ფუნქციონირებს 2 სააპელაციო სასამართლო და ერთი უზენაესი (საკასაციო) სასამართლო. ერთი სააპელაციო სასამართლო მდებარეობს ქალაქ ქუთაისში და მეორე დედაქალაქ თბილისში. ისინი სისხლის სამართლის პალატისა და საგამოძიებო კოლეგიის საშუალებით (სისხლის სამართლის საქმის განხილვისას) განიხილავენ/გადასინჯავენ ყველა იმ საჩივარს, რომლებიც ეხება გასაჩივრებულ განაჩენს, განჩინებას, შემაჯამებელ გადაწყვეტილებას, რომლებიც ზემოთ ჩამოთვლილ სასამართლოებს გამოაქვთ. ის საკითხი, თუ რომელი სასამართლოდან რომელ სააპელაციო სასამართლოში საჩივრდება განაჩენი თუ სხვა, წყდება აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიული განსჯადობის მიხედვით.² ეს უკანასკნელი კი დეტალურად რეგულირდება საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მეშვეობით. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 22-ე მუხლის მეოთხე ნაწილის შესაბამისად, სააპელაციო სასამართლოში საგამოძიებო კოლეგიის მოსამართლე საჩივარს განიხილავს ერთპიროვნულად. იმავე მუხლის მეხუთე ნაწილის თანახმად, სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის პალატაში საქმე განიხილება კოლეგიურად სამი მოსამართლის შემადგენლობით. ამ წესთან დაკავშირებით არსებობს გამონაკლისებიც. ნაკლებად მძიმე და მძიმე კატეგორიის დანაშაულთა საქმეებზე საჩივრები სააპელაციო წესით შესაძლოა ერთპიროვნულად განიხილოს სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის მოსამართლემ.³

საქართველოს უზენაესი სასამართლო მდებარეობს თბილისში. ის მართლმსაჯულების განმარტებელი უმაღლესი ინსტანციის სასამართლოს წარმოადგენს. საკასაციო საჩივარს, რომელიც გამოწვეულია სააპელაციო სასამართლოს განაჩენით ან სხვა შემაჯამებელი გადაწყვეტილებებით, განიხილავს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატა. საკასაციო საჩივარი განიხილება კოლეგიურად სამი მოსამართლის შემადგენლობით, ხოლო დიდ პალატაში კი 9 მოსამართლის შემადგენლობით. ამ უკანასკნელზე უფრო დეტალურად ქვემოთ შევჩერდებით. საკასაციო საჩივარი შესაძლოა შეტანილ იქნას თუ კასატორის აზრით სააპელაციო სასამართლოს განაჩენი უკანონოა.⁴ განაჩენის უკანონოდ ცნობის საფუძველი შესაძლოა იყოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მოთხოვნათა არსებითად დარღვევა, რომელიც არ გამოუვლენია პირველი ინსტანციის ან სააპელაციო სასამართლოს; მსჯავრდებულის მიმართ გამოყენებულია სასჯელის ისეთი სახე ან ზომა, რომელიც აშკარად არ შეესაბამება მისი ქმედების ხასიათსა და პიროვნებას. საკასაციო საჩივრის შეტანის უფლება აქვთ იმ პირებს, რომლებიც წარმოადგენენ მხარეებს სისხლის სამართლის საქმის განხილვისას. სსკ-ის 300-ე მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად ეს პირები არიან ბრალმდებლები, ზემდგომი პროკურორები, მსჯავრდებულები ან/და მათი ადვოკატები.⁵

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატა, რომელიც

1 ძირითად იურიდიულ ტერმინთა განმარტებითი ლექსიკონი, თილისის სააპელაციო სასამართლოს თავმჯდომარის ბიურო, თბილისი, 2010 წელი.

2 საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს დადგენილება N 3, 2020 წელი 16 ივნისი თბილისი

3 საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს დადგენილება N 10, 2020 წელი 11 აგვისტო, თბილისი

4 ირაკლი გაბისონია, ჯემალ გაბელია, სასჯელის შერჩევისა და შეფარდების ზოგიერთი საკითხი, საერთაშორისო რეფერირებადი სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი „იურისტი“ N2 2017

5 ირინე ბოხაშვილი, წინასასამართლო სხდომა სისხლის სამართლის პროცესში, სამართლის ჟურნალი N1 2017 წელი.

იხილავს კონკრეტულ საქმეს, უფლებამოსილია საქმე განჩინებით განსახილველად გადასცეს უზენაესი სასამართლოს დიდ პალატას. აღნიშნული დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ დადგინდება, რომ ამ კონკრეტული საქმის განხილვასა და გადაწყვეტას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ერთგვაროვანი სასამართლო პრაქტიკის ჩამოყალიბებისათვის ან საქმე თავისი შინაარსით წარმოადგენს იშვიათ სამართლებრივ პრობლემას. როგორც წესი, საკასაციო საჩივარი განიხილება საჩივრისა და მისი შესაგებელის ფარგლებში და უზენაეს სასამართლოს არ აქვს უფლება გასცდეს წარმოდგენილი საჩივრის ფარგლებს. აღნიშნულთან დაკავშირებით 2015 წელს იმსჯელა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ და დაადგინა, რომ უზენაესი სასამართლო უნდა იყოს უფლებამოსილი გასცდეს საჩივრის ფარგლებს, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ქმედების ჩადენის შემდეგ კანონმდებელი აუქმებს ამ კონკრეტული ქმედების დანაშაულებრიობას. ასეთი ფაქტის დადგომის შემთხვევაში, სასამართლო შემადგენლობა იღებს პირის პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლების გადაწყვეტილებას.¹ და ბოლოს, როდესაც განვიხილავთ უზენაეს სასამართლოსთან დაკავშირებულ საკითხებს, გვერდს ვერ ავუვლით საკასაციო საჩივრის სარევიზიო საწყისს.² თუ სასამართლო მსჯავრდებულის საჩივრის საფუძველზე მის სასარგებლოდ აუქმებს ან ცვლის განაჩენს იმ მოტივით, რომ სისხლის სამართლის საქმის განხილვისას დაირღვა კანონი და ეს სამართლებრივი შეცდომა განაჩენით ამ კონკრეტულ საქმეში არსებულ სხვა მსჯავრდებულებსაც ეხებათ, მაგრამ მათ არ მიუმართავთ საჩივრით უზენაესი სასამართლოსთვის, სასამართლო სამართლიანობის პრინციპიდან გამომდინარე, მაინც ვალდებულია იმსჯელოს ამ მსჯავრდებულების მიმართაც.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში მოქმედებს სამი ინსტანციის სასამართლო, იუსტიციის უმაღლესი საბჭო, მაინც არ არსებობს აბსოლუტურად უშეცდომო სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილე პირი ან ორგანო. აქედან გამომდინარე, საქართველოს კანონმდებლობა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის საშუალებით იძლევა უფლებას მოხდეს განაჩენის გადასინჯვა ახლად გამოვლენილ გარემოებათა გამო.³ წერილობითი შუამდგომლობა ახლად გამოვლენილ გარემოებათა საფუძველზე განაჩენის გადასინჯვასთან დაკავშირებით შედის სააპელაციო სასამართლოში განსჯადობის მიხედვით. აღნიშნული შუამდგომლობის დაყენების უფლება აქვთ მსჯავრდებულს, მის ადვოკატს, პროკურორს, ხოლო მსჯავრდებულის გარდაცვალების შემთხვევაში მის კანონიერ მემკვიდრეს ან/და ადვოკატს.⁴ ხსენებული საფუძველით განაჩენის გადასინჯვა მოხდება, თუ სახეზეა შემდეგი გარემოებები: არსებობს სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული განაჩენი, რომელიც ადგენს, რომ ყალბია ის მტკიცებულება, რომელიც საფუძველად დაედო გადასასინჯ განაჩენს; არსებობს გარემოება, რომელიც ადასტურებს, რომ კანონიერ ძალაში შესული განაჩენის გამომტანი სასამართლოს შემადგენლობა იყო უკანონო, ასევე მტკიცებულება, რომელიც საფუძველად დაედო განაჩენს; სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით დადასტურებულია, რომ მოსამართლემ, პროკურორმა, გამომძიებელმა, ნაფიცმა მსაჯულმა ჩაიდინა დანაშაული ან ნაფიცი მსაჯულის მიმართ ჩადენილ იქნა დანაშაული (მოსყიდვა, ზენოლა

1 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პლენუმის გადაწყვეტილება N3/1/608,609, 2015 წელი 29 სექტემბერი, ბათუმი.

2 ორინე ბოხაშვილი, სისხლის სამართლის სააპელაციო წესით განხილვის პრობლემები, იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად წარდგენილი დისერტაცია, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი 2003 წელი.

3 მერაბ ქართველიშვილი-კვლევის ხელმძღვანელი, აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების სტანდარტები, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია, თბილისი, 2020 წელი.

4 გოგა ხატიაშვილი-კვლევის ავტორი, დაზარალებულის უფლებები სისხლის სამართლის პროცესში (საქართველოში არსებული კანონმდებლობა, პრაქტიკა და საერთაშორისო მიდგომები), ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია, თბილისი, 2016 წელი.

ან ხვა); ახალი კანონი აუქმებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას ქმედებისთვის, რომლის ჩადენისათვის პირს გადასასინჯი განაჩენით მსჯავრი დაედო; წარმოდგენილია ის ფაქტი, რომელიც საქმის განხილვისა და განაჩენის გამოტანის მომენტისთვის არ იყო ცნობილი და ეს ფაქტი ამტკიცებს მსჯავრდებულის უდანაშაულობას, უფრო მძიმე ან მსუბუქი დანაშაულის ჩადენის ფაქტს.¹ ამასთანავე, შესაძლოა, მტკიცდებოდეს გამართლებული პირის მიერ დანაშაულის ჩადენის ფაქტი ან საჭირო გახდეს სხვა პირის მიმართ სისხლის-სამართლებრივი დევნის დაწყება, რომლის მიმართაც ასეთი დევნა შეწყვეტილი იყო; ასევე თუ პროკურორმა წარადგინა დადგენილება მსჯავრდებულის მიმართ საქმის განხილვისას, მისი უფლებების არსებით დარღვევასთან დაკავშირებით, რომელიც გადასასინჯი განაჩენის გამოტანისას ცნობილი არ იყო და შესაძლოა ამტკიცდებოდეს პირის უდანაშაულობას ან მის დამნაშავეობას სსკ-ს სხვა (მსუბუქი) მუხლით; განაჩენის გადასინჯვის საფუძველი შესაძლოა საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ მიღებული გადანყვეტილებებიც გახდეს. მაგალითად, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ან გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ადამიანის უფლებათა კომიტეტის, ქალთა წინააღმდეგ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის კომიტეტის, ბავშვთა უფლებების კომიტეტის, წამების წინააღმდეგ კომიტეტის, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების კომიტეტის ან რასობრივი დისკრიმინაციის აღმოფხვრის კომიტეტის გადანყვეტილება.² ე.ი. თუ განაჩენი საერთაშორისო კონვენციების მოთხოვნათა არსებითი დარღვევებით იქნა გამოტანილი, ისინიც დაექვემდებარებიან გადასინჯვას. ფარული საგამოძიებო მოქმედებების შედეგად მოპოვებული მტკიცებულებით მსჯავრდებული პირის/პირების მიმართ გამოტანილი განაჩენი შესაძლოა გადასინჯულ იქნას იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს სააპელაციო სასამართლოს განჩინება, რომელმაც უკანონოდ ცნო ფარული საგამოძიებო მოქმედება, რომლის შედეგად მოპოვებული მტკიცებულებაც საფუძვლად დაედო გადასასინჯვ განაჩენს.³

3. სასამართლოს სტრუქტურული ფუნქციონალური თავისებურებანი ამერიკის შეერთებული შტატების სასამართლო სისტემაში

ამერიკის შეერთებულ შტატებში, როგორც საქართველოში და სხვა მრავალ სახელმწიფოში, მოქმედებს სამ საფეხურიანი სასამართლო სისტემა. კერძოდ, რაიონული სასამართლოები – US District Courts, საოლქო სასამართლოები, იგივე სააპელაციო სასამართლოები – Circuit Courts/US Courts of Appeals და ამერიკის შეერთებული შტატების უზენაესი სასამართლო – Supreme Court of the United States.⁴ ამ მომენტისთვის აშშ-ს მთელ ტერიტორიაზე მოქმედებს 94 რაიონული სასამართლო, 13 საოლქო/სააპელაციო სასამართლო და ერთი უზენაესი სასამართლო, რომელიც მდებარეობს აშშ-ს დედაქალაქ ვაშინგტონში. სანამ თითოეული საფეხურის დახასიათებაზე გადავალთ, აუცილებელია ვახსენოთ, რომ აშშ-ში მოქმედებს ორი ტიპის სასამართლო სისტემა.⁵ ორივე მათგანს ახასიათებს პირველი და მეორე ინსტანციების არსებობა და ასევე გააჩნიათ უზენაესი სასამართლო (ერთს შტატის უზენაესი სასამართლო და მეორე აშშ-ს უზენაესი სასამართლო). ის სასამართლოები და

1 ნინო ლეკიაშვილი, უდანაშაულობის პრეზუმფციის, როგორც სისხლის სამართლის პროცესის უმნიშვნელოვანესი პრინციპის, რეალიზების პრობლემები, ნაშრომი შესრულებულია სამართლის მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი, თბილისი, 2020 წელი.

2 კონვენცია ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება და შეთანხმება, 25/11/1994 წელი.

3 ჩუბინიძე ნათია, ფარული საგამოძიებო მოქმედებები და პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა, თბილისი, 2019 წელი.

4 Toni-jaeger Fine, THE U.S. LEGAL SYSTEM, The Basic, Carolina Academic Press, 2021

5 Toni M. jaeger Fine, American Legal Systems: A Resource and Reference Guide, Carolina Academic Press, 2020

მათი ინგლისური დასახელება, რომლებიც ზემოთ ჩამოვთვალეთ წარმოადგენენ **ფედერალურ სასამართლოებს**. ამასთანავე არსებობს **შტატის სასამართლოებიც**.¹

ფედერალური სასამართლოები შტატის სასამართლოებისგან განსხვავებულად ფუნქციონირებენ. მთავარ განსხვავებას მათ შორის წარმოადგენს იურისდიქცია. ე.ი. არსებობს იმ საქმეთა კატეგორია, რომლებიც უნდა განიხილებოდეს ფედერალურ სასამართლოში. ფედერალური სასამართლო გარკვეულწილად იურისდიქციაში შეზღუდული სასამართლოა, რადგან ის ძირითადად განიხილავს ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუციით ან ფედერალური წესდებით უფლებამოსილ საქმეებს. მაგალითად, თუ პირს სურს სარჩელით მიმართოს ფედერალურ სასამართლოს, მან სარჩელში უნდა დაასაბუთოს აშშ-ს კონსტიტუციის ან ფედერალური კანონის დარღვევის ფაქტები. ფედერალური სასამართლოები ასევე განიხილავენ ისეთი კატეგორიის სამოქალაქო სამართლის საქმეებს, რომლის დროსაც მოდავე მხარეები წარმოდგენილნი არიან როგორც სხვადასხვა შტატის მოქალაქეები, და ამ მოქალაქეებს შორის დავის საგანი ან სავარაუდოდ მიყენებული ზიანი აღემატება 75 000 ამერიკულ დოლარს. ეს უკანასკნელი გამომდინარეობს „მრავალფეროვნების იურისდიქციის – diversity jurisdiction“ პრინციპიდან. თავის მხრივ მოპასუხე მხარეც უფლებამოსილია იმავე მოტივით მოითხოვოს საქმის გადატანა შტატის სასამართლოდან ფედერალურ სასამართლოში. ამ შემთხვევაში, ლოგიკურია მოსარჩელე მხარე უნდა იყოს სხვა შტატის მაცხოვრებელი.²

როგორც ვახსენეთ, რაიონული სასამართლო წარმოადგენს ფედერალური სასამართლოს სისტემის პირველ საფეხურს. ეს სასამართლოები განიხილავენ როგორც სამოქალაქო, ისე სისხლისსამართლებრივ საქმეებს. მოსამართლეები თანამდებობაზე ინიშნებიან უვადოდ, ქვეყნის პრეზიდენტის მიერ, მაგრამ საჭიროა მათი სენატის მიერ დამტკიცებაც. რაიონულ სასამართლოში აუცილებელია სულ მცირე ერთი მოსამართლის არსებობა. მოსამართლეები ამავდროულად პასუხისმგებლები არიან სასამართლოს მართვასა და სასამართლოს თანამშრომელთა ზედამხედველობაზე. ე.ი. ისინი საჭიროების შემთხვევაში ითავსებენ გარკვეულ ადმინისტრაციულ თანამდებობებსაც. ამ დროისთვის ქვეყნის მასშტაბით 670-მდე რაიონული მოსამართლეა განწესებული თანამდებობაზე. რაიონულ სასამართლოში ასევე ვხვდებით მაგისტრატ მოსამართლეებსაც. პირი მაგისტრატ მოსამართლედ აირჩევა თუ მას სასამართლოში არსებულ მოსამართლეთა უმრავლესობა მხარს დაუჭერს. ამ თანამდებობაზე ყოფნის მაქსიმალური ვადა განისაზღვრება 8 წლით, არასრული განაკვეთით დანიშვნის შემთხვევაში ეს ვადა 4 წელია.³ აღსანიშნავია, რომ ამ ვადების გასვლის შემდგომ მაგისტრატი მოსამართლის თანამდებობაზე ერთი და იმავე პირის ხელახალი არჩევის შესაძლებლობა არსებობს. მაგისტრატი მოსამართლე სისხლის სამართლის საქმესთან დაკავშირებით ახორციელებს სხვადასხვა მოქმედებებს. კერძოდ, გასცემს პირის ჩხრეკის/დაპატიმრების ორდერებს, დაანესებს გირაოსთან დაკავშირებულ საკითხებს, დაუშვებლად ცნობს ის მტკიცებულებებს, რომლებიც მოპოვებულია კანონის მოთხოვნათა დარღვევით და სხვა მსგავსი საპროცესო მოქმედებები.⁴

გარდა ამისა, წინასწარ განსაზღვრულ სამოქმედო ტერიტორიებზე შექმნილია სპეციალური კატეგორიის საქმეთა განხილვისთვის საჭირო ფედერალური რაიონული სასამართლოები. თითოეულ ფედერალურ რაიონს აქვს სივრცე და იურისდიქცია განიხილოს გაკოტრებასთან

1 Hemant Sharma, John M. Scheb, An Introduction to The American Legal System, Wolters Kluwer Legal & Regulatory U.S. 2020

2 Thomas R. Van Dervort, David L. HUDSON, Law and Legal System, An Introduction to Law and Legal Studies in The United States, Kluwer Legal & Regulatory U.S. 2012

3 Lawrence M. Friedman, American Law an Introduction, Second Edition, W.W. Norton & Company, 1998.

4 Sir Mark Hedley, Modern Judge, Power, responsibility and society~s expectations, Jordan Publishing the Limited, 2016.

დაკავშირებული საქმეები. ქვეყნის მასშტაბით ზოგიერთი სასამართლო უფლებამოსილი განიხილოს საგადასახადო საქმეები (**United States Tax Court**). ასევე ჩვენი განსახილველი სასამართლოს ფარგლებში და დონეზე, არსებობს სასამართლო (**United States Court of Federal Claims**), რომელიც განიხილავს საჩივრებს ფედერალური მთავრობის წინააღმდეგ. აქვე ვხვდებით აშშ-ს საერთაშორისო სავაჭრო სასამართლოსაც.¹

სანამ გადავალთ მეორე ტიპის (შტატის სასამართლო) სასამართლოს დახასიათებაზე და მის სისხლისსამართლებრივ თუ სხვა იურისდიქციაზე, მანამდე უნდა შევეხოთ ისეთ მნიშვნელოვან საკითხს, რომელიც პირის ორჯერ მსჯავრდებას შეეხება. როგორც სამოქალაქო სამართლის საქმის გადატანა-გადმოტანა შესაძლებელია შტატის სასამართლოდან ფედერალურ სასამართლოში, იგივე წესი არ ვრცელდება სისხლის სამართლის საქმეებთან დაკავშირებით. სისხლის სამართლის საქმის განხილვა უნდა მოხდეს იმ სასამართლოში, რომლის წინაშეც ბრალდებული წარსდგა ბრალდების მხარის შუამდგომლობით. მართალია, აშშ-ს კონსტიტუციითა და სხვა კანონებით აკრძალულია პირის ბრალდება ერთსა და იმავე საქმესა და ერთსა და იმავე მტკიცებულებების საფუძველზე, მაგრამ საკითხი ასე მარტივად და ერთგვაროვნად გადანყვეტილი მაინც არ არის.² ეს კი გამოწვეულია იმით, რომ აღნიშნული აკრძალვა არ ვრცელდება შტატისა მთავრობასა (სასამართლო მათ შორის) და ფედერალურ სასამართლოს შორის. აქედან გამომდინარე, ბოლო წინადადება გულისხმობს შემდეგს, რომ თუ მაგალითად, პირს წარედგინა ბრალდება განზრახ მკვლელობასთან დაკავშირებით და გარკვეული მიზეზით არ/ვერ მოხდა მისი მსჯავრდება შტატის სასამართლოში, მაშინ ზოგიერთ შემთხვევაში ბრალდების მხარე უფლებამოსილია საქმის წარმართვა მოითხოვოს ფედერალურ სასამართლოში, რადგან მკვლელობა და ზოგიერთი სხვა დანაშაული შტატის სისხლის სამართლის კანონმდებლობითაც დანაშაულია და ფედერალური სისხლის სამართლის კანონებითაც. კონკრეტულად რა შემთხვევებში შეიძლება შევხვდეთ მსგავს სამართლებრივ მოვლენას, ამასთან დაკავშირებით ამერიკელი ადვოკატები თავიანთი მომსახურების რეკლამირებისას ხშირად უსვამენ ხაზს იმას, თუ როდენ მნიშვნელოვანია პროფესიონალთან კონსულტაცია, რადგან თითოეული შემთხვევა ინდივიდუალურია და საკითხთან (**double jeopardy**) მიმართებაში კომპლექსურიც.³

ფედერალური სასამართლოს შემდეგ ინსტანციას წარმოადგენს აშშ-ს ფედერალური სააპელაციო სასამართლო (**US Courts of Appeals**). ამერიკის შეერთებულ შტატებში სააპელაციო სასამართლოები ითვლებიან ერთ-ერთ ყველაზე ძლიერ და გავლენიან სასამართლოებად აშშ-ს უზენაესი სასამართლოს შემდეგ, რადგან ძალიან ხშირ შემთხვევაში თავიანთი გადანყვეტილებებით ქმნიან პრეცედენტებს, რომლებიც თავის მხრივ, სასამართლოს სამოქმედო ტერიტორიაზე მცხოვრებ მილიონობით ადამიანზე ახდენენ ზეგავლენას. სააპელაციო სასამართლოს გავლენიანობას ისიც ადასტურებს, რომ მისი გადანყვეტილება ძალიან ხშირ შემთხვევაში საბოლოო, რადგან აშშ-ს უზენაესი სასამართლო ყოველწლიურად შესული ათასობით საქმიდან განხილვისთვის დასაშვებად დაახლოებით 1%-ს ცნობს.⁴ აქედან გამომდინარე, სააპელაციო სასამართლოები ფედერალური საქმეების საბოლოო არბიტრებად გვევლინებიან. ამ ეტაპისთვის აშშ-ს ტერიტორიაზე სულ მოქმედებს 13 სააპელაციო სასამართლო, აქედან 12 ქვეყნის სხვადასხვა შტატში მდებარეობს და ემსახურება მის გარშემო მდებარე სხვა შტატების რაიონულ სასამართლოებსაც. მეცამეტე სააპელაციო სასამართლო (**United States Court of Appeals for the District of Columbia Circuit**) მდებარე-

1 Rafael Leal-Arcas, *International Trade and Investment Law, Multilateral, Regional and Bilateral Governance*, Elgar Publishing, incorporated, Edward, 2010.

2 George C. Thomas, *Double Jeopardy: The History, The Law*, NYU Press, 1998.

3 Gary Falkowitz, *The Complete Guide to Law Firm Intake*, Expert Press, 2018.

4 David G. Savage, *Guide to The U.S. Supreme Court*, Fifth Edition, CQ Press, 2010.

ობს კოლუმბიის ოლქში (დედაქალაქი ვაშინგტონი) და ის ემსახურება მხოლოდ და მხოლოდ კოლუმბიის ოლქს. ამის გამო სასამართლო დასახელებულია ყველაზე მცირე გეოგრაფიული იურისდიქციის მქონე სააპელაციო სასამართლოდ ამერიკის შეერთებულ შტატებში. ყველა სააპელაციო სასამართლოში განწესებულია არაერთი მოსამართლე. მაგალითად, პირველ საოლქო სააპელაციო სასამართლოში მუშაობს 6 მოსამართლე, რომლებიც სხვა რაიონულ სასამართლოების რაოდენობასთან შედარებით ემსახურებიან 5 რაიონულ სასამართლოს, რაც მცირე ციფრია. (მეინის, მასაჩუსეტისის, ნიუ ჰემფშირის, პუერტო-რიკოსა და როდ აილენდის რაიონულ სასამართლოები). რაც შეეხება მეცხრე საოლქო სააპელაციო სასამართლოს იქ 29 მოსამართლე მსახურობს, რადგან მათი ტერიტორიული იურისდიქცია საკმაოდ დიდია (მოიცავს აშშ-ს მთელ დასავლეთ სანაპიროს, ალასკას, ჰავაის და სხვა. სულ 11 შტატი), ისინი განიხილავენ 13 რაიონული სასამართლოს მიერ მიღებულ და გასაჩივრებულ გადაწყვეტილებებს,¹ ამ სისტემით მუშაობს დანარჩენი 11 სააპელაციო სასამართლოც. აქვე, როგორც სხვა მრავალ სახელმწიფოში, ისე აშშ-ში სააპელაციო სასამართლოს შემადგენლობა საქმის განხილვისას განისაზღვრება კოლეგიურად 3 მოსამართლის შემადგენლობით. გადაწყვეტილება საქმესთან დაკავშირებით მიიღება ხმათა უმრავლესობით. სტანდარტული სააპელაციო სასამართლოების გარდა, არსებობს სპეციალიზებული სააპელაციო სასამართლოებიც, რომლებიც განიხილავენ ვეტერანთა საჩივრებს (**United States Court of Appeals for Veterans Claims**) და შეერთებული შტატების შეიარაღებული ძალების სააპელაციო სასამართლო (**United States Court of Appeals for the Armed Forces**), რომელიც განიხილავს საჩივრებს სამხედროს საკითხებთან დაკავშირებით.²

ამერიკის შეერთებული შტატების უზენაესი სასამართლო წარმოადგენს უმაღლესი ინსტანციის სასამართლოს სახელმწიფოში. იგი უფლებამოსილია განიხილოს და გადაწყვიტოს ყველა საქმე რომელიც განიხილა სააპელაციო სასამართლომ და ამის შემდეგ მოხდა მათი გასაჩივრება აშშ-ს უზენაეს სასამართლოში. როგორც ზემოთ ვახსენეთ აშშ-ში მოქმედებს 2 ტიპის სასამართლო სისტემა. თუ შტატის უზენაესმა სასამართლომ განიხილა საქმე სიტყვის თავისუფლების პირველ შესწორებასთან დაკავშირებით, მაშინ აღნიშნული შეიძლება გასაჩივრდეს აშშ-ს უზენაეს სასამართლოში. მაგრამ თუ იგივე საკითხი შტატის უზენაესმა სასამართლომ განიხილა არა ფედერალური კანონის საფუძველზე, არამედ შტატის კანონმდებლობის საფუძველზე და ეს კანონი მსგავსია და მსგავს საკითხს არეგულირებს (შესწორება სიტყვის თავისუფლებასთან დაკავშირებით), მაშინ მისი ამერიკის შეერთებული შტატების უზენაეს სასამართლოში გასაჩივრება დაუშვებელია. რაიონული და სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილების გასაჩივრება უზენაეს სასამართლოში ნებისმიერი მხარის უფლებაა, მაგრამ რაიონულ და სააპელაციო სასამართლოსგან განსხვავებით უზენაესი სასამართლო ვალდებული არაა მოისმინოს საქმე და ძალიან ხშირ შემთხვევაშიც ასე იქცევა. საქმის უზენაეს სასამართლოში გასაჩივრების შემდეგ მხარეებმა უნდა წარადგინონ „writ of certiorari“ და მოითხოვონ საქმის განხილვა. თუ მოთხოვნა დაკმაყოფილდება, მაშინ სასამართლო ჩანიშნავს სხდომის თარიღს, რათა მოხდეს საქმის ზეპირი მოსმენა.³ საჩივრის დაუშვებლად ცნობის შემთხვევაში სააპელაციო ან შტატის უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საბოლოო და კანონიერ ძალაშიც ის შევა. ერთხელ უკვე ვახსენეთ, რომ აშშ-ს უზენაეს სასამართლოში ყოველწლიურად შესული ათასობით საქმიდან რეალურად 1%-მდე თუ განიხილება. ეს სასამართლო განიხილავს მხოლოდ ისეთ მნიშვნელოვან სა-

1 Daniel J. Meador, Maurice Rosenberg, Paul D. Carrington, Appellate Courts, The Michie Company.

2 Gary D. Solis, The Law of Armed Conflict, International Humanitarian Law in war, Cambridge University Press, 2021.

3 N. E. H. Hull, William James Hull Hoffer, Peter Charles Hoffer, The Supreme Court an Essential History, University Press of Kansas, 2007.

ქმეებს, რომლებიც დიდ ზეგავლენას ახდენენ მთელი ქვეყნის მოსახლეობაზე; საქმეებს, რომლებიც განიხილეს ქვედა ინსტანციის სასამართლოებმა, მაგრამ მათ მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები ერთმანეთისგან მკვეთრად განსხვავებულია და ვერ ამკვიდრებს ერთგვაროვან პრაქტიკას; როდესაც საქმის განხილვისას ან გადაწყვეტილების მიღებისას დაშვებულია აშკარა და უხეში შეცდომა, რაც მართლმსაჯულებასა და სამართლიანობას ზიანს აყენებს. აშშ-ს უზენაესი სასამართლოს წევრები ინოვაციური მსაჯულებად (justices). ამ თანამდებობაზე მსახურობს 9 მსაჯული. ისინი ინიშნებიან აშშ-ს პრეზიდენტის მიერ, მაგრამ ამასთანავე საჭიროებენ სენატის მხარდაჭერასა და თანამდებობაზე დამტკიცებას. მსაჯულები თანამდებობაზე გამწესდებიან უვადოდ. აქვე, საყურადღებოა, რომ ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუცია არ ადგენს მოთხოვნებს აშშ-ს უზენაესი სასამართლოს მსაჯულთა კანდიდატებისათვის,¹ მიუხედავად ამისა, ამჟამად ყველა მსაჯული უმაღლესი იურიდიული განათლების მქონე პირია და მათი უმეტესობა წარსულში მსახურობდა როგორც რაიონული სასამართლოს მოსამართლე. ასევე ხშირია მსაჯულებად იმ პირების განწესება რომლებიც იურიდიულ, აკადემიურ წრეებში დიდი ავტორიტეტით სარგებლობენ (სამართლის პროფესორები და სხვა). აღნიშნული 9 მსაჯულიდან ერთი თავმჯდომარეობს სასამართლოს, რომელსაც ნიშნავს პრეზიდენტი და ამტკიცებს სენატი. ამ შემთხვევაშიც არ არის აუცილებელი, რომ თავმჯდომარეობის კანდიდატი იყოს უზენაესი სასამართლოს მოქმედი წევრი. ცნობისთვის 17 თავმჯდომარეიდან 5 იყო უზენაესი სასამართლოს მსაჯული, სანამ გახდებოდნენ თავმჯდომარეები. რაც შეეხება საკონსტიტუციო სასამართლოს და მის განსჯად საქმეებს, აშშ-ში ცალკე საკონსტიტუციო სასამართლო არ არსებობს. აშშ-ს უზენაესი სასამართლო წარმოადგენს იმ ორგანოს, რომელიც ვალდებულია განიხილოს საკონსტიტუციო სასამართლოების განსჯადი საქმეები. ეს საქმეები შესაძლოა იყოს შტატებს შორის იურისდიქციული დავა, სამართლებრივი დოკუმენტის, კანონის შესაბამისობა აშშ-ს კონსტიტუციასთან.²

შტატის სასამართლო თავისი სახელიდან გამომდინარეც ამჟღავნებს იმას თუ რა ფუნქციების მატარებელი შეიძლება იყოს ის. ამ სასამართლო სისტემას ისე დეტალურად არ განვიხილავთ როგორც ეს ფედერალური სასამართლოს სისტემის შემთხვევაში გავაკეთეთ. ამის მიზეზი კი მისი მსგავსებაა ფედერალურ სასამართლოებთან. ჩვენ მხოლოდ შევხებით იმ საკითხებს, რომელიც შტატის სასამართლოს აშკარად განასხვავებს ფედერალური სასამართლოებისგან. საკითხს ნაწილობრივ ზემოთ შევხებით, მაგრამ ამ შემთხვევაში უფრო დეტალურად განვიხილავთ იმ მნიშვნელოვან ნაწილს სასამართლო სისტემაში, რომელსაც იურისდიქცია ეწოდება. შტატის სასამართლო ფედერალური სასამართლოსგან გეოგრაფიული იურისდიქციული განსხვავების გარდა, ასევე განსხვავდება განსახილველი საქმეების ბუნებიდან გამომდინარეც,³ თუ ფედერალური რაიონული, სააპელაციო და აშშ-ს უზენაესი სასამართლოები განიხილავენ (ჩვენი ინტერესის სფეროდან გამომდინარე სისხლის სამართალზე ვაკეთებთ აქცენტს) სისხლის სამართლის საქმეებს, რომლებიც ეხება ფედერალურ დანაშაულებს, ამის საპირისპიროდ შტატის პირველი ინსტანციის სასამართლო (შტატე თრაილ ჩოურტს) სისხლის სამართლის საქმეს განიხილავს კონკრეტული შტატის სისხლის სამართლის კოდექსის შესაბამისად. სისხლის სამართლის საქმეების გარდა, შტატის სასამართლო განიხილავს სხვა მიმართულებების საქმეებსაც. მათ შორის მუნიციპალურ დონეზე წამოჭრილ საკითხებსაც. პირველი ინსტანციის განაჩენის გასაჩივრების მსურველ მხარე უფლებამოსილია საჩივრით მიმართოს შტატის სააპელაციო სასამართლოს (State Appellate Courts). როგორც ფედერალური სასამართლოს სისტემის შემთხვევაში, ისე შტატის დო-

1 Elder Witt, Joan Biskupic, Guide to The U.S. Supreme Court: 001, CQ Press an Imprint of SAGE, 1996.

2 Alpheus Thomas Mason, Jr. Stephenson Donald Grier, American Constitutional Law, Routledge, 2017.

3 P. E. O. Oguno, Principles of Constitutional Law, AJPO journals and books publishers.

ნეზეც არსებობს უზენაესი სასამართლო (State Supreme Courts), რომელიც განიხილავს სააპელაციო სასამართლოს მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებს,¹ აშშ-ს უზენაესი სასამართლოსგან განსხვავებით, შტატის უზენაეს სასამართლოში საქმის დასაშვებად ცნობისა და განხილვის ბევრად მაღალი ალბათობაა. საქმის პირველ ინსტანციაში წარმოების შემთხვევაში შესაძლოა წამოიჭრას ბრალდება (გადაწყვეტილებას იღებს 3 მოსამართლე კოლეგიურად) კონსტიტუციის დარღვევასთან დაკავშირებით. ასეთ დროს რაიონული სასამართლოდან საქმე ავტომატურად იგზავნება აშშ-ს უზენაეს სასამართლოში. ასეთი კატეგორიის საქმეზე აშშ-ს უზენაესი სასამართლო ვალდებულია იმსჯელოს და გადაწყვეტილება მიიღოს. შტატში არსებულ ადმინისტრაციულ/მუნიციპალურ ან იურისდიქციულ საკითხებს ნყვეტენ შტატის სასამართლოები, მაგრამ თუ სამართლებრივი დავა წარმოიშობა შტატებს შორის, მაშინ ამ საკითხის განხილვისა და გადაწყვეტილების მიღებაზე ერთადერთ უფლებამოსილ ინსტიტუტად ამერიკის შეერთებული შტატების უზენაესი სასამართლო გვევლინება.²

გვერდს ვერ ავუვლით ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო პროცესებს, განსაკუთრებით მაშინ, როცა საქმე ეხება აშშ-ს სასამართლო სისტემასა და მართლმსაჯულებას. ნაფიც მსაჯულების მიერ საქმის განხილვა და ვერდიქტის გამოტანა ხშირად რწმენის გამოხატულებად მიიჩნევა. აღნიშნულის მნიშვნელობას კარგად გამოხატავს მოსამართლე, ლორდ დევილინი, რომელმაც 1956 წელს დაწერა: „სასამართლოში საქმის განხილვა ნაფიცი მსაჯულების მონაწილეობით უფრო მეტია, ვიდრე სამართლიანობის იარაღი და მეტია, ვიდრე კონსტიტუციის ბორბალი; ეს არის ლამპარი, რომელიც გვიჩვენებს, რომ თავისუფლება ცოცხლობს.“ სამართალწარმოებები ერთმანეთისგან განსხვავდება, ამიტომ მიდგომა ნაფიცი მსაჯულების მიმართაც განსხვავებულია. ზოგიერთ ქვეყანაში ნაფიცი მსაჯულების გამოყენება სისხლის სამართლის საქმის განხილვისას აუცილებელია (ინგლისი, უელსი), ზოგიერთი ქვეყანა (საფრანგეთი) მათ შეზღუდულად მხოლოდ სისხლის სამართლის საქმეთა განხილვისას იყენებს და მოსამართლესთან ერთად განსაზღვრავენ გამოსატან განაჩენს,³ არიან ქვეყნები, რომლებიც ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტს კიდევ უფრო შეზღუდულად გამოიყენებს. ამ სიაში საქართველოსაც აღმოვაჩინთ. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი განსაზღვრავს იმ დანაშაულთა ჩამონათვალს, რომლებზეც ბრალდებულს უფლება აქვს, რომ მოითხოვოს მისი საქმე განხილულ იქნას ნაფიცი მსაჯულების მიერ. ნაფიცი მსაჯულების მონაწილეობით საქმის განხილვა ყველაზე შთაბეჭქდავი აშშ-ია. მსაჯულების ჩართულობა ხაზს უსვამს, როგორც მოსამართლეთა ძალაუფლებისა და გავლენის შემაკავებელ ფაქტორს. მართლმსაჯულების აღსრულებაში მოქალაქეთა ჩართვით ივარაუდება, რომ საზოგადოება წარმოაჩენს თავის ღირებულებებს. საყურადღებოა, რომ ნაფიც მსაჯულებს მოსამართლისგან განსხვავებით არ უწევთ ვერდიქტის დასაბუთება, მათ მტკიცებულებების არსებობა/არარსებობის პირობებშიც ის ვერდიქტი გამოაქვთ, რომელსაც საჭიროდ მიიჩნევენ. მტკიცებულებების უგულვებელყოფით მიღებული გამამართლებელი განაჩენი შესაძლოა მიუთითებდეს ქვეყანაში ცუდი და არაპოპულარული კანონის მიმართ მოსახლეობის კრიტიკულ დამოკიდებულებაზე,⁴ როგორც აშშ-ში ისე მრავალ სხვა ქვეყანაში ვხვდებით ამ ინსტიტუტის მონიწილმდეგეებს, რომლებიც ასაბუთებენ, რომ ხშირად საშუალო სტატისტიკურ მსაჯულს არ შესწევს უნარი ჩანვდეს სამეცნიერო და ტექნიკური ხასიათის მტკიცებულებებს, რათა მათ საფუძველზე მიიღოს სამართლიანი ვერდიქტი. ასევე გავრცელებული აზრია, რომ ნაფიცი მსაჯულები შესაძლოა მარტივად მოექცნენ ერთი ან

1 E. Allan Farnsworth, Introduction to the Legal System of the United States, Fourth Edition, Oxford University Press, Incorporated, 2010.

2 David L. HUDSON, Constitution Explained: A Guide for Every American, Visible Inkpress, 2022.

3 Stephen J. Adler, The Jury, Trail and Error in The American Court Room, Crown Publishing Group T.H.E. 1994.

4 Raymond Wax, Philosophy of Law: A Very Sort Introduction, Second Edition, Oxford University Press, 2014.

ორი „ჯიუტი“ მსაჯულის ზეგავლენის ქვეშ. ზოგიერთი მიიჩნევს, რომ აშშ-ში ნაფიც მსაჯულებს არასწორი/მცდარი/გაუმართლებელი სიმპათია ეუფლებათ ხოლმე ბრალდებულისადმი, რის დასტურადაც იშველიებენ სტატისტიკას, რომლის თანახმადაც მსაჯულებს უფრო ხშირად გამოაქვთ გამამართლებელი ვერდიქტი, ვიდრე მოსამართლეებს გამამართლებელი განაჩენი. რაც შეეხება ნაფიც მსაჯულთა მიერ სათათბირო ოთახში გასვლას, განხილვასა და კენჭისყრას, აშშ-ში სამოქალაქო და სისხლის სამართლის საქმეებზე განსხვავებული მოთხოვნებია დაწესებული. მაგალითად, კალიფორნიის შტატში სამოქალაქო საქმეებზე ვერდიქტის გამოსატანად საჭიროა მსაჯულთა სამი-მეოთხედის თანხმობა. სისხლის სამართლის საქმეზე, როცა მსაჯულებმა უნდა გადაწყვიტონ, დამნაშავეა თუ არა ბრალდებული წარდგენილ ბრალდებებში, მათ უნდა მიიღონ ერთსულოვანი გადაწყვეტილება. უმეტეს შემთხვევაში მსაჯულთა რაოდენობა შეადგენს თორმეტს. ამ ტიპის განხილვებისას ვხვდებით სათადარიგო, ასევე მთავარ მსაჯულს, რომელსაც თავის როლი აკისრია სასამართლოსთან ურთიერთობაში.¹

დასკვნა

სტატის დასაწყისში მიმოხილული იქნა სასამართლოს, როგორც მართლმსაჯულების განმახორციელებელი ინსტიტუტის – როლი სახელმწიფოში. ასევე განხილულ იქნა საქართველოს კონსტიტუცია, საქართველოს ორგანული კანონი საერთო სასამართლოების შესახებ, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, რათა მკითხველისთვის თვალსაჩინო და გასაგები გამხდარიყო ზემოთ ჩამოთვლილთა ის ნორმატიული შინაარსები, რომლებიც უშუალოდ საქართველოში არსებული სასამართლოების ფუნქციონირებას ეხება.

გარდა ამისა, სტატის ნაწილი მიეძღვნა საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს დადგენილებების განხილვას, რამაც საშუალება მოგვცა შეგვესწავლა უშუალოდ სასამართლოს ადმინისტრაციული კუთხით მისი მოწყობისა და ფუნქციონირების საკითხები საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე. ნაშრომში საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი კი წარმოადგენს საკვანძო კანონს, როცა საქმე ეხება სასამართლოს სტრუქტურულ ფუნქციონალურ თავისებურებებს საქართველოს მაგალითზე. საპროცესო კოდექსის დახმარებით გაშუქდა არაერთი მუხლი, რომლებიც ეხება სისხლის სამართლის პროცესის წარმართვას სასამართლოში, საქმის გასაჩივრებას, განაჩენის გადახედვას ახლად გამოვლენილი გარემოებათა გამო და სხვა არაერთი საპროცესო მოქმედება.

სტატის მეორე ნაწილი სრულად მიეძღვნა ამერიკის შეერთებული შტატების სასამართლო სისტემას, რომელიც მიმოიხილავს იქ მოქმედ ფედერალურ სასამართლოს, შტატის სასამართლოს, შტატის სააპელაციო სასამართლოს, შტატის უზენაეს სასამართლოს, ფედერალურ სასამართლოს, ფედერალურ სააპელაციო სასამართლოსა და აშშ-ს უზენაეს სასამართლოებს. აღნიშნული სახელმწიფო სპეციალურად შერჩეულ იქნა, რადგან ის წარმოადგენს საერთო სამართლის (Common Law) სამართლებრივი სისტემის ნაწილს და მკვეთრად განსხვავდება საქართველოში მოქმედი სამართლებრივი სისტემისგან (Civil Law). ეს კი შესაძლებლობას იძლევა სასამართლო, მისი ფუნქციონალური თავისებურებები მიმოგვეხილა და შეგვედარებინა ორი ძირითადი სამართლებრივი სისტემის მაგალითზე. სისხლის სამართლის პროცესისას არანაკლებ მნიშვნელოვანი საკითხია ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტი, რომელიც ასევე გავაშუქეთ. აქვე გამოვყავით მისი სუსტი და ძლიერი მხარეები, შევეხეთ მის მონიშნულ მდგომარეობას და მომხრეთა არგუმენტებს. ბოლოს, ეჭვგარეშეა, რომ მოცემული სტატია აღნიშნული საკითხებით დაინტერესებულ პირებს საბაზისო ცოდნასა და ინფორმაციას ნამდვილად მიაწვდის.

¹ Lawrence M. Friedman, *The Gig Trial, Law is Public Spectacle*, University Press of Kansas, 2015.

დაზარალებულის უფლებრივი მდგომარეობის ცვლილება ქართულ კანონმდებლობაში

აბსტრაქტი

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის თანახმად, დაზარალებული არის პირი, რომელსაც ზიანი მიადგა დანაშაულებრივი გზით. დაზარალებული პირის უფლება-მოვალეობები კანონმდებლობაში სხვადასხვა პერიოდში იცვლებოდა.

დაზარალებული შესაძლებელია იყოს როგორც ფიზიკური, ასევე იურიდიული პირი, რომლის წარმომადგენელიც გაეცნობა დადგენილებას პირის დაზარალებულად ცნობის შესახებ. იურიდიული პირი დაზარალებულად ძირითადად ქონებრივ დანაშაულებში გვევლინება. რაც შეეხება სახელმწიფოს მიმართულ დანაშაულებსა და ნარკოტიკულ დანაშაულებს, ამ ტიპის დელიქტებს დაზარალებული არ ჰყავთ. მათი განსჯადობა საზოგადოებრივ წესრიგსა და სახელმწიფო წესრიგზეა დაფუძნებული.

გარდა მატერიალური უფლებებისა, დაზარალებულთან უფრო სერიოზული მიდგომები არის დანერგილი სახელმწიფოების მიმართ, ვიქტიმოლოგიის განვითარებამ მათ ფიზიკურ მდგომარეობასთან ერთად ფსიქოლოგიურ მდგომარეობაზეც დაინყო ზრუნვა და დაზარალებული მეტად დაცულია მეორადი ვიქტიმიზაციისაგან, რაც ბევრად გააუარესებდა მის მდგომარეობას.

დაზარალებულის უფლებრივი მდგომარეობა საყურადღებოა, რადგან გარკვეულ ასპექტებში ცვლილებებს საჭიროებს, ვთვლი, რომ აღნიშნული საკითხი საკმაოდ აქტუალურია, რადგან დღესდღეობითაც არის გარკვეული პრობლემური საკითხები, ამასთან დაზარალებულის უფლებებთან მიმართებაში საკონსტიტუციო სასამართლომაც იმსჯელა.

საკვანძო სიტყვები: დაზარალებულის უფლებები, ვიქტიმიზაცია.

შესავალი

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიხედვით დაზარალებული ეს არის: „სახელმწიფო, ფიზიკური ან იურიდიული პირი, რომელსაც მორალური, ფიზიკური თუ ქონებრივი ზიანი მიადგა უშუალოდ დანაშაულის შედეგად.“¹

ქართულ სამართალში დაზარალებულის უფლებრივმა მდგომარეობამ სხვადასხვა დონის ცვლილებები განიცადა. ამ პროცესებზე სხვადასხვა ფაქტორებმა მოახდინა გავლენა, მათ შორის იყო სახელმწიფოს მიდგომა ამ საკითხთან და ასევე, საერთაშორისო გავლენაც. დაზარალებულის უფლებრივი მდგომარეობის აქტუალურობას, ვიქტიმოლოგიის სისტემურმა შესწავლამ და მსხვერპლის უფლებებისა და ფსიქოლოგიური მდგომარეობის ღრმა ანალიზმა შეუწყო ხელი. გარდა ამისა ქართულ რეალობაში სახეზე იყო საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები, რაც დაზარალებულის უფლებების სიმწირემ გამოიწვია.

აღნიშნული თემის აქტუალობა საერთაშორისო ტენდენციებმა გამოიწვია, საერთაშორისო ასპარეზზე მსხვერპლის უფლებები წინა პლანზე არის დაყენებული. დანაშაულით დაზარალებული პირის უფლებრივი და ფსიქოლოგიური მდგომარეობა საერთაშორისო სასამართლოს მიერაც არის ბევრჯერ შეფასებული. მათ შორის საქართველოს მიმართაც დადგა გამამტყუნებელი გადაწყვეტილებები და საქართველოს სახელმწიფოს დაეკისრა გარკვეული ტიპის ვალდებულებები.

1. დაზარალებულის უფლებრივი მდგომარეობის ისტორიული მიმოხილვა

საქართველოს 1998 წლის 20 თებერვლის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით დაზარალებულს გააჩნდა ფართო უფლება-მოსილებები კერძოდ: დაზარალებულს შეეძლო აეცილებინა პროცესის მონაწილე პირი. მას შეეძლო შუამდგომლობის დაყენება საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარების შესახებ და შეეძლო მოეთხოვა საგამოძიებო მოქმედებაში მონაწილეობა, დაზარალებული ნებისმიერ დროს ყველანაირი შეზღუდვის გარეშე ეცნობოდა სისხლის სამართლის საქმის მასალებსა და საქმეზე დართულ ნივთიერ მტკიცებულებებს. დაზარალებული უფლებამოსილი იყო თავად წარედგინა მტკიცებულებები საქმეზე. ამავე კოდექსით დაზარალებული სუბსიდიური ბრალმდებლის ქრილში გვევლინებოდა და პროკურორის ბრალდებას მხარს უჭერდა. საინტერესოა ფაქტი, რომ დაზარალებულის უფლებები იმდენად ფართო იყო, რომ მას პროკურორისგან დამოუკიდებლადაც შეეძლო გაეგრძელებინა ბრალმდებლის როლის შეთავსება. ასევე საინტერესოა ფაქტი, რომ თუ დაზარალებული უარს განაცხადებდა საჩივარზე წყდებოდა სისხლის სამართლებრივი დევნა საქმეზე. პირს, რომელიც დაზარალებულად ითვლებოდა საქმეზე უფლება ჰქონდა გაესაჩივრებინა სასამართლოს მიერ მიღებული განაჩენები სააპელაციო და საკასაციო წესით.¹

1998 წლის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით, დაზარალებულად ან მის უფლებამონაცვლედ ცნობის შესახებ დადგენილების გამოტანის უფლებამოსილება გააჩნდა პროკურორს ან გამომძიებელს. დღევანდელი კანონმდებლობისაგან განსხვავებით, დაზარალებულად ცნობის უფლება ჰქონდა პირველი ინსტანციის მოსამართლესაც სისხლის სამართლის საქმის განხილვისას. საგულისხმოა, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა იცნობდა დაზარალებულის წარმომადგენლის ინსტიტუტსაც.²

მაშინდელი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით არსებობდა წინასწარი გამოძიების ინსტიტუტი, აღნიშნული პროცესის წარმოებისას დაზარალებულს უფლება ჰქონდა ესარგებლა დაცვის მომსახურებით. თუ სახეზე იყო არასრულწლოვანი, ქმედუუნარო ან შეზღუდულქმედუნარიანი დაზარალებული, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ადგენდა ადვოკატის სავალდებულო მონაწილეობას ასევე აღნიშნული წესი ვრცელდებოდა, თუ დაზარალებულს ჯანმრთელობის პრობლემა ჰქონდა და ტრეფიკინგის დანაშაულის გამო იყო დაზარალებულად ცნობილი.³

დაზარალებულისათვის მსგავსად ფართო უფლებამოსილების მინიჭება, სამართალწარმოების პროცესისთვის შესაძლოა საზიანო ყოფილიყო. მითუმეტეს, როდესაც დავა კერძო ხასიათის იყო და სახელმწიფო არ ერეოდა ორ პირს შორის გამართულ სასამართლო პროცესში, თუ არ იყო პროკურორის ნება ან რაიმე განსაკუთრებული გარემოება. ეს ყოველივე ნააგავდა უძველეს დროში არსებულ წყობილებას, როდესაც დანაშაულის მსხვერპლი თავად ცდილობდა აღედგინა სამართლიანობა. ჩეზარე ბეკარიას 1764 წლის ნაშრომში „ესე დანაშაულებსა და სასჯელებზე“. სწორედ ხაზს უსვამს ფაქტს, რომ სისხლის სამართლის

1 გ. თუმანიშვილი, დაზარალებული თანამედროვე სისხლის საპროცესო სამართალში, სამართლის ჟურნალი N2, 2009, 75.

2 საქართველოს სისხლის სამართლის 1998 წლის საპროცესო კოდექსი მუხლი 70.

3 საქართველოს სისხლის სამართლის 1998 წლის საპროცესო კოდექსი.

მართლმსაჯულების ფუნქცია უნდა იყოს საზოგადოების დაცვა იმათგან, ვინც დაარღვევს კანონს. ჯერ კიდევ მე-18 საუკუნეში საუბრობდა მეცნიერი სახელმწიფოს როლის მნიშვნელობაზე დანაშაულთან ბრძოლაში. ამ მიდგომას წლების განმავლობაში ითვალისწინებდნენ სახელმწიფოები, თუმცა აღნიშნულმა პროტესტი გამოიწვია რის შემდეგაც მივიღეთ დაზარალებულის ასეთი ფართო ხასიათის უფლებები. რაც საჭიროებდა ცვლილებას და ცვლილება განხორციელდა კიდევ.

2. ძირეული ცვლილებები სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში

2010 წელს საქართველომ მიიღო ახალი, ფაქტობრივად ძირეულად შეცვლილი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. აღნიშნული კოდექსით ქვეყანაში არსებული ინკვიზიციური პროცესის სისტემა გადავიდა საერთო სასამართლოების ქვეყნებისათვის დამახასიათებელ შეჯიბრებით პროცესზე. ამ ცვლილებით დაზარალებული აღარ წარმოადგენდა სისხლის სამართლის პროცესში მონაწილე მხარეს და მიენიჭა მოწმის უფლება მოვალეობები სრულად, ასევე კოდექსმა მას მიანიჭა დამატებითი უფლებები მაგალითად, როგორც იყო ინფორმირების უფლება.¹

დღესდღეობით მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით, რომელიც როგორც ზემოთ აღვნიშნე, 2010 წელს შევიდა ძალაში. პირის დაზარალებულად ცნობისთვის არ არის აუცილებელი არსებობდეს სასამართლო გადაწყვეტილება ან საქმე სასამართლოში იყოს წარგზავნილი, ამ სტატუსის მისაღებად საკმარისია დანაშაულის ფაქტი და ამ ფაქტით დაზარალებული პირის ან მისი უფლებამონაცვლის არსებობა. განსხვავებით წინამორბედი სამართლის კოდექსისგან, ამ შემთხვევაში პირის დაზარალებულად ცნობის შესახებ დადგენილების გამომტანი ერთადერთი უფლებამოსილი პირი არის პროკურორი. ახალმა კოდექსმა სასამართლოსა და გამომძიებელს ეს უფლება ჩამოართვა. 2010 წლის კოდექსმა, რომელშიც შემდგომ გარკვეული ცვლილებები შევიდა დაზარალებული დატოვა მხოლოდ ბრალდების მონმედ. იმ ეტაპზე მას არ ჰქონდა მასალების გაცნობის უფლება კი.²

რა თქმა უნდა, არსებული ფართო უფლებამოსილებიდან, ამ მასშტაბის შეზღუდვებმა გამოიწვია დაზარალებული პირების პროტესტი. მათ სურდათ მეტად ფართო უფლებებით სარგებლობა. ამასთან 2012 წლის 25 ოქტომბერს მიღებული იქნა დღესდღეობით დაზარალებულის კუთხით ევროპული სახელმწიფოებისათვის ყველაზე მნიშვნელოვანი სამართლებრივი აქტი, დირექტივა 2012/29/EU „დაზარალებულის უფლებების, მხარდაჭერისა და დაცვის მინიმალური სტანდარტებისა და ჩარჩო გადაწყვეტილების 2001/220/JI ჩანაცვლების შესახებ“ რამაც საქართველოს სახელმწიფოსაც მოუწოდა ცვლილებებისკენ.

აღნიშნული გადაწყვეტილებების ტალღამ 2014 წელს სისხლის სამართლის პროცესში სტიმული მისცა რეფორმათა ახალ ტალღას, რომლის მიზანს წარმოადგენდა სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულის ინსტიტუტის გაძლიერება და სისხლის სამართლის პროცესის პრინციპების, განსაკუთრებით შეჯიბრებითობის პრინციპის გათვალისწინებით, დაზარალებულის ინტერესების მაქსიმალური დაცვა.³

2014 წელს განხორციელებული საკანონმდებლო ცვლილებების შედეგად დაზარალებულს მიენიჭა ისეთი მნიშვნელოვანი უფლებები, როგორცაა გამომძიების ეტაპზე საქმის მასალების გაცნობის უფლება და რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, პროკურორის ზოგიერთი დადგენილების გასაჩივრების უფლება. მიმაჩნია, რომ საქმის მასალების გაცნობის უფლება

1 თუმანიშვილი გ. ჯიშკარიანი ბ. შრამი ე. ევროპული და საერთაშორისო სამართლის ზეგავლენა ქართულ სისხლის საპროცესო სამართალზე. გამომცემლობა მერიდიანი. თბილისი 2019.

2 გახოკიძე ჯ. მამნიშვილი მ. გაბისონია ი. საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესი ზოგადი ნაწილი. თბილისი 2013.

3 „საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ცვლილებების შეტანის თაობაზე“ საქართველოს კანონის პროექტზე განმარტებითი ბარათი.

სრულიად საკმარისი იყო დაზარალებულის ქრილში, რადგან დაზარალებულის უფლებების ზრდას შესაძლოა მოჰყვეს გამოძიების ინტერესების სანინალმდეგო მოქმედებები.

საქართველოში სისხლის სამართლის საქმის მასალების გაცნობა პრობლემას წარმოადგენდა, გამომდინარე იქიდან, რომ სსსკ-ის 57-ე მუხლის პირველი ნაწილის „თ“ ქვეპუნქტით მას არ შეეძლო საქმის მასალების ასლების მიღება.

2. საკონსტიტუციო სასამართლოს გავლენა დაზარალებულის უფლებებზე

მოცემული ნორმატიული მოწესრიგება შეიცვალა 2020 წლის 18 დეკემბრის საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებით, რომლის მიხედვითაც, დაზარალებულს მიენიჭა საქმის მასალების ასლების მიღების უფლება. კერძოდ, სასამართლომ კონსტიტუციის მე-18 მუხლის მე-2 პუნქტით გარანტირებულ უფლებასთან (პირის უფლება, გაცენოს საჯარო დაწესებულებაში მასზე არსებულ ინფორმაციას) შეუსაბამოდ მიიჩნია სსსკ-ის 57-ე მუხლის პირველი ნაწილის „თ“ ქვეპუნქტის ის ნორმატიული შინაარსი, რომელიც ბლანკეტურად გამორიცხავს დაზარალებულის შესაძლებლობას, მიიღოს ინფორმაცია გამოძიების მიმდინარეობის შესახებ და გაცენოს სისხლის სამართლის საქმის მასალებს ასლის სახით. შესაბამისად, საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებით დაზარალებულს უფლება მიეცა საქმის მასალების გაცნობის პარალელურად ასევე მიიღოს საქმის მასალების ასლებიც.¹

ვიდრე საკონსტიტუციო სასამართლო ამ გადაწყვეტილებას მიიღებდა, 2018 წლამდე დაზარალებულ პირს დაზარალებულად ცნობის დადგენილების გასაჩივრება მხოლოდ განსაკუთრებით მძიმე კატეგორიის დანაშაულის დროს შეეძლო, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2018 წლის 14 დეკემბრის №2/12/1229, 1242, 1247, 1299 გადაწყვეტილებით, დაზარალებულად ცნობის დადგენილების გასაჩივრება არა მხოლოდ განსაკუთრებით მძიმე, არამედ მძიმე და ნაკლებად მძიმე კატეგორიის დანაშაულებზეც გახდა შესაძლებელი.²

განსაკუთრებით ბოლო წლებში საქართველოს რეალობაში ძალიან მომრავლდა ფემინიციდის შემთხვევები, ოჯახური დანაშაულები და ამ კატეგორიის დანაშაულთა მსხვერპლი ადამიანები. სწორედ ამიტომ სისხლის სამართლის საქმის წარმოების ნებისმიერ სტადიაზე საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 11¹ მუხლით გათვალისწინებული ოჯახური დანაშაულის ან/და 126¹ მუხლით გათვალისწინებული ოჯახში ძალადობის შედეგად დაზარალებული გადახდისუუნარო პირი სარგებლობს უფასო იურიდიული დახმარების უფლებით, თუ საქმეში არ მონაწილეობს მის მიერ აყვანილი ადვოკატი (დაცვა შეთანხმებით), ხოლო საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 11¹ მუხლით გათვალისწინებული ოჯახური დანაშაულის ან/და 126¹ მუხლით გათვალისწინებული ოჯახში ძალადობის შედეგად დაზარალებული პირი, რომელიც გადახდისუუნაროდ არ მიიჩნევა, უფასო იურიდიული დახმარებით სარგებლობს „იურიდიული დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრული საფუძვლების არსებობისას, იმავე კანონით დადგენილი წესით.³

აღნიშნული ცვლილებები ნათლად გამოხატავს საქართველოს ნებას, რომ დაზარალებულის მიმართ მოქმედი კანონმდებლობა შესაბამისობაში მოიყვანოს საერთაშორისო სტანდარტებთან. თუმცა დაზარალებულის საჭიროებებისა და საერთაშორისო აქტების მიმოხილვის შედეგად შეიძლება ითქვას, რომ დაზარალებულს სისხლის სამართლის პროცესში საჭიროება სხვადასხვა კატეგორიის უფლებები, წინააღმდეგ შემთხვევაში წარმოუდგენელია მისი მეორეული ვიქტიმიზაციის თავიდან აცილება.

1 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება N1/3/1312 საქმეზე „კონსტანტინე გამსახურდია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, 18/12/2020, სარეზოლუციო ნაწილი.

2 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე საქართველოს მოქალაქეები ზვირაყორმიზაშვილი, გია ფაცურია და გვანცა გვანიაშვილი და „შპს ნიკანი“ საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ.

3 საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. მუხლი 57-58.

აუცილებელია დაცული იქნას ოქროს შუალედი განუსაზღვრელ უფლებებსა და უუფლებობას შორის და დაზარალებულს ჰქონდეს საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისი უფლებამოსილებები.

დასკვნა

ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე შესაძლებელია ითქვას, რომ დაზარალებული პროცესის ერთ-ერთი უმთავრესი მონაწილეა, რომელიც ამოსავალი წერტილია. რადგან თუ არ არის დანაშაული, არ არსებობს არც ბრალდებული და არც პროცესის მონაწილე სხვა მხარეები. ქართულ რეალობასთან მიმართებაში თამამად შეიძლება ითქვას, რომ დაზარალებულს აქვს საკმაოდ ფართო უფლებამოსილება. დაზარალებულისათვის სისხლის სამართლის მასალების გადაცემამ, შესაძლოა გამოიყენოს პროცესის მსვლელობას ხელი შეუშალოს და დაზარალებულმა თავად მოინდომოს სამართლის აღსრულება, თუმცა ფაქტია, რომ დაზარალებული ქართულ რეალობაში ამ უფლებით სარგებლობს. თითოეულ ქვეყანაში დაზარალებული სხვადასხვა უფლებამოვალეობებით სარგებლობს, თუმცა, თანამედროვე ევროპული სახელმწიფოები ევროსაბჭოს დადგენილებების შესაბამისად მოქმედებენ და მათ შორის არის საქართველო, სადაც დაზარალებულის უფლებები უმჯობესდება და მოდის ევროსაბჭოს გადნყვეტილებასთან თანხვედრაში.

№1

CURRENT
ISSUES
IN LAW

2023

To fortify, motivate, and underpin legal education, scientific inquiry, and research endeavors across Georgia's regions, the law journal "Current Issues in Law" is published. This initiative is a collaborative effort among regional universities and their representative offices. The publication receives backing from the USAID Rule of Law Program.

№1

CURRENT

ISSUES

IN LAW

2023

EDITORIAL BOARD:

George Mirianashvili

Editor: Doctor of Law, Associate Professor at Grigol Robakidze University.

Guliko Galdava

Editorial Board Member: Doctor of Law, Professor at Grigol Robakidze University.

Anna Pirtskhalashvili

Editorial Board Member: Doctor of Law, SEU Professor at the National University of Georgia, Professor at Shota Meskhia Zugdidi State Teaching University.

Devi Khvedeliani

Editorial Board Member: Doctor of Law, Professor at Shota Meskhia Zugdidi State Teaching University.

Levan Jakeli

Editorial Board Member: Doctor of Law, Professor at Batumi Shota Rustaveli State University.

Marine Kvachadze

Editorial Board Member: Doctor of Law, Professor at LEPL Iakob Gogebashvili Telavi State University.

Mamuka Shengelia

Editorial Board Member: Doctor of Law, Professor at LEPL Akaki Tsereteli State University.

Davit Khobelia

Editorial Board Member: Doctor of Law, Professor at Samtskhe-Javakheti State Teaching University.

Sophio Shengelia

Editorial Board Member: Doctor of Law, Assistant Professor at Caucasus University.

Content

Davit Kurtanidze

The Principle of Utī Possidetis Juris in Modern International Law
(Some Aspects and the Context of Georgian Statehood) 121

Zurab Aznaurashvili, Tamar Devdariani

Disciplinary Proceedings as a Preventive Mechanism for Ensuring
the Right to a Fair Trial..... 135

Tea Samtchkuashvili, Shalva Lazariashvili

Challenges of Legal Regulation of Gifts in Public Service in Modern Georgian
Legislation..... 143

Tamar Urushadze

The Role of the Constitutional Court of Georgia in Protecting Constitutional
Human Rights and Freedoms..... 154

Nikoloz Meladze

Counterclaim - Procedural Mechanism for Defense Against a Suit 164

Mariam Zarkua

Recognition and Execution of the Foreign Court Decisions 170

Zaza Mchedlishvili

The Role and Significance of Fundamental Principles in the Civil Procedural Law
of Georgia: A Comparative Legal Analysis..... 182

\

Eter Topchishvili

The Role and Importance of the Claim Institution in Civil Litigation..... 190

Tsitso Ghvaladze

Violence Against Women in Islam and State Legal Mechanisms to Combat It..... 196

Giorgi Kvaratskhelia

Structural and Functional Characteristics of Courts in National and US Criminal
Proceedings..... 202

Anna Kutchava

Evolving Human Rights Conditions for Victims in Georgian Legislation..... 213

Davit Kurtanidze
Judge at Tbilisi City Court

**The Principle of Uti Possidetis
Juris in Modern International Law**
**(SOME ASPECTS AND THE CONTEXT
OF GEORGIAN STATEHOOD)**

ABSTRACT

The article discusses the essence of the principle of *Uti Possidetis Juris*, the historical evolution of the doctrine of *Uti Possidetis* and the application of this principle in modern international law.

For a sovereign state territory and borders are of the most importance in the international political system. In this context, the importance of the principle of *Uti Possidetis* regarding achieving stability in relations between states and avoiding territorial conflicts is emphasized. It is also mentioned that in many cases the application of this principle has caused border disputes.

The article analyzes the application of this principle in the case of the dissolution of the former Soviet Union, presents an analysis of the possibility of using this principle in the context of the territorial integrity and border determination of Georgia in the context of the territorial conflicts of Abkhazia and South Ossetia. It is highlighted that after gaining independence, on the basis of *Uti Possidetis Juris*, the former administrative borders of the Georgian SSR were transformed into the international borders of independent Georgia, which is supported by the practice of democratic states, and Abkhazia and the so-called South Ossetia cannot use the principle of *Uti Possidetis* for separatist purposes.

The article presents problematic aspects, conclusions and opinions on the discussed issue.

Keywords: territorial integrity, borders, secession

Introduction

This article examines the *uti possidetis juris* principle—a concept in international law that determines the state borders of newly sovereign states based on their administrative boundaries prior to separation. The aim of this article is to explore the evolution of this principle and illustrate its application in contemporary international law. It also seeks to analyze the application of this principle in the aftermath of the dissolution of the former Soviet Union, particularly in the context of establishing territorial integrity and borders for Georgia, and to discuss the potential of applying this principle in the context of establishing state borders and gaining international recognition. The application of the *uti possidetis juris* principle plays a significant role in this process for any state.

Uti Possidetis Juris is recognized as a doctrine of customary international law, which, during the era of decolonization, played a central role in determining the territorial sovereignty and borders of newly formed states.¹ Nowadays, it is universally accepted that the borders of newly established states are determined using the *uti possidetis juris* principle as a norm of customary international law. This principle is applied even when it appears to contradict the principle of self-determination of peoples.² The *uti possidetis* doctrine asserts that new states arising from decolonization inherit the administrative boundaries that existed during the colonial period at the time they gained independence.³ Recent decades have confirmed that *uti possidetis juris* is employed not only in the context of decolonization but also in all instances where the borders of new states need to be estab-

1 Shaw, M. N., *The Heritage of States: The Principle of Uti Possidetis Today*, 67 BRIT. Y.B. INT'L L. 1996. N 1, 115.

2 Ibid, p. 5.

3 Ratner, S. R., *Drawing a Better Line: Uti Possidetis and the Borders of New States*, 90 AM. J. INT'L L. 1996. N4, 590.

lished.¹ *Uti possidetis juris* was applied in the cases of Czechoslovakia, Yugoslavia, as well as the states created from the dissolution of the Soviet Union.²

In international law, *uti possidetis* is the principle that converted the administrative boundaries established during the colonial era into international borders and plays a crucial role in the modern era.³ The application of the *uti possidetis juris* principle in the aftermath of the Soviet Union's collapse was supported by the practice of democratic states and played a significant role in the context of the international recognition of Georgia's former Soviet administrative borders.

The article explores problematic aspects, conclusions, and viewpoints on the issue presented.

1. Historical Evolution of the *Uti Possidetis* Doctrine

The term *Uti Possidetis* originates from Roman law, where it referred to property rights rather than territorial sovereignty. It can be argued that the Roman precursor shares little in common with the principle of *uti possidetis juris* in modern international law.

The doctrine of *uti possidetis juris* in modern international law emerged in Latin America in the nineteenth century.⁴

In many respects, the *uti possidetis juris* doctrine of international law represents a departure from its Roman law antecedent. While *uti possidetis* in Roman law addressed property rights, in international law it pertains to territorial sovereignty. In Roman law, it created only a presumption of rights, whereas in international law it confers absolute rights. Roman law recognized legal rights based on actual possession, while international law disregards actual possession and acknowledges rights based on colonial administrative boundaries.⁵

Historically, the *uti possidetis* principle has evolved in two forms: *Uti Possidetis Juris* and *Uti Possidetis de facto*.⁶ *Uti Possidetis Juris* is the form used today, whereas *Uti Possidetis de facto* belongs to the past.

To better understand the modern doctrine of *Uti Possidetis Juris*, it is essential to examine the events that have unfolded since its inception two centuries ago. In the 19th century, Latin America witnessed the decline of colonialism, initiated by Spain and Portugal, which had previously laid claim to all territories south of the United States and Canada. This period marked the emergence of new states embroiled in border disputes, a direct outcome of the colonial withdrawal. Spain and Portugal had not clearly delineated the borders for these new states. Consequently, the territories of newly independent states were rapidly changing, leading to the creation of new states. To circumvent perpetual conflicts over their borders, these nascent states soon adopted the *uti possidetis* rule as a mechanism to define their borders.⁷

1 Walter, Ch. et al. eds., *The Principle of Uti Possidetis Juris: How Relevant Is It for Issues of Secession?* by Anne Peters in "Self-determination and Secession in International Law". 2014. 95.

2 Evison, J. A., *MIGs and Monks in Crimea: Russia Flexes Cultural and Military Muscles, Revealing Dire Need for Balance Of Uti Possidetis and Internationally Recognized Self-Determination*, 220 MIL. L. REV. 2014. 95.

3 ICJ Judgement, *Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali)*, General List No. 69. 22.12.1986. Para 23.

4 Shaw, M. N., *Peoples, Territorialism and Boundaries*, 8 EUR. J. INT'L L. 1997. 493.

5 *Ibid*, 492.

6 *Ibid*, 594-595. See Ratner, S.R., "Named Paper," *supra* footnote 3, 594-595.

7 Lalonde, S., *Determining Boundaries in a Conflicting World: The Role of Uti Possidetis*. McGill-Queen's University Press. 2002. 31.

As noted, two versions of *Uti Possidetis* emerged. The *Uti Possidetis de facto* recognized sovereignty based on actual possession of the territory. In contrast, the *Uti Possidetis Juris* doctrine overlooked actual land ownership, focusing instead on administrative boundaries set by colonial powers before the emergence of new states.¹

The administrative boundaries applied under *Uti Possidetis Juris* to delineate borders were not international borders, and the administrative units enclosed within these boundaries did not serve as sovereign predecessors to the newly established countries. *Uti Possidetis Juris* employed various types of administrative boundaries—some purely administrative, others international—to define the borders of new sovereign states. The application of *Uti Possidetis Juris* did not necessitate the legal inheritance of colonial formations.²

Over time, *Uti Possidetis Juris* evolved into the prevailing doctrine for determining postcolonial boundaries.³ The national borders of newly independent countries aligned with their former colonial borders, leaving no *terra nullius* on the continent.⁴ The aim behind the Latin American countries' application of the *Uti Possidetis Juris* principle was to prevent conflicts related to state borders, yet it was not sufficient to halt European states' interference in domestic affairs and territorial disputes.⁵ *Uti Possidetis Juris* was only widely adopted as a principle during the decolonization process following the end of World War II.⁶

From Latin America, the *uti possidetis juris* principle expanded to Africa. It was recognized and adopted by the Organization of African Unity in 1964 with a resolution addressing border disputes between African states.⁷ The International Court of Justice (ICJ) applied the *uti possidetis juris* doctrine in the Burkina Faso/Mali case, highlighting the principle's significance. The court pointed out that *uti possidetis juris* is applicable in establishing borders, emphasizing that this principle is a general principle related to the event of gaining independence. Its clear aim is to ensure that the independence and stability of new states are not compromised by fratricidal conflicts sparked by border disputes.⁸ The court emphasized that the essence of this principle lies in its primary objective: to safeguard territorial borders upon achieving independence. These borders could be between different administrative units or colonies. In such cases, by applying the *uti possidetis juris* principle, the former administrative boundaries of the disputing parties are transformed into international borders in their full sense.⁹

The court elucidated that *Uti Possidetis Juris* is a doctrine of international law recognized globally,¹⁰ clarifying the scope of the *uti possidetis juris* principle. It stated that where colonial administrative lines and the exercise of colonial authority within those borders

1 Ibid, 31.

2 Ibid, 33.

3 Ibid, 23.

4 Hasani, E., *Uti Possidetis Juris: From Rome to Kosovo*. 27 *The Fletcher Forum of World Affairs*. 2003. N2, 86

5 Ibid, p. 87. Cf. See also recent disputes: ICJ Judgment, *Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening)*, General List No. 75, 11.09.1992, available at <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/75/075-19920911-JUD-01-00-EN.pdf> [accessed 12.12.2023]; and ICJ Judgment, *Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (Nicar. v. Hond.)*, General List No. 120, 08.10.2007, available at <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/120/120-20071008-JUD-01-00-EN.pdf> [accessed 12.12.2023].

6 Ibid, 87.

7 Organization of African Unity, *Border Disputes Among African States*, AHG/Res. 16(I) <<https://www.peaceau.org/uploads/ahg-res-16-i-en.pdf>> [accessed: 12.12.2013].

8 ICJ Judgement, *Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali)*, General List No. 69, 22.12.1986, para 20 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf>> { accessed: 12.12.2023}.

9 Ibid, paragraph 23.

10 Ibid, paragraph 20.

are clear, these lines should be adopted as the borders of the new state, even if the new state does not actively control the territory. A state that acquires territorial sovereignty over an area through *uti possidetis juris* retains sovereignty over that territory, even if part of the territory is under the possession and administration of another state.¹ Nevertheless, the *uti possidetis juris* doctrine gives precedence to establishing boundaries, considering the paramount significance of border stability for peacekeeping.² This is despite the importance of the principle of self-determination in shaping governance mechanisms in the post-colonial context.

In addition to its application on the African continent, the protection of the territorial status quo and the application of the *uti possidetis juris* principle have also been noted in Asia.³ Thus, following the emergence of new independent states from the process of decolonization, there was an evolution of the *uti possidetis* doctrine. The main aim of this evolution is to underscore the principle of stability of state borders and to ensure the territorial legitimacy of the new states.⁴

Recent decades have demonstrated that *uti possidetis juris* is utilized not only in the context of decolonization. This principle has been applied in determining the borders of states that emerged from the dissolution of Yugoslavia, Czechoslovakia, and the Soviet Union.⁵

2. Separate Aspects of the Application of the Uti Possidetis Juris Doctrine

The *uti possidetis juris* principle, a tenet of international law, is employed in determining the borders of a state during its independence. It is considered in the context of territorial issues in the process of obtaining independence and approaches the process of forming statehood.⁶ *Uti possidetis* is recognized as a general principle of international law.⁷ The International Court of Justice, in the Burkina Faso/Mali case, explained that by gaining independence, a new state acquires sovereignty over the territory and borders bequeathed to it by the colonial power, and international law, and therefore the *uti possidetis* principle, is applied to the new state immediately from this moment.⁸

As elucidated by the International Court of Justice in the El Salvador/Honduras border dispute, *uti possidetis juris* is a retrospective principle in the sense that it transforms administrative borders, originally intended for entirely different purposes, into international borders.⁹ Thus, *uti possidetis juris* is an exception to what is known in international law as the intertemporal rule, which gives importance to the law in force at the time of the action. In contrast, *uti possidetis juris* reinterprets the legal meaning of past acts, transforming lines of administrative demarcation into internationally recognized borders.¹⁰

1 Ibid, paragraph 23.

2 Ibid, paragraph 25.

3 ICJ Judgement, Case Concerning The Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), General list No. 45. 15.06.1962, ICJ Reports 6, 16 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/45/045-19620615-JUD-01-00-EN.pdf>> {accessed: 12.12.2023}.

4 Jennings and Watts (eds.), Oppenheim's International Law, ninth edition. 1992. 670.

5 Justin A. Evison, MIGs and Monks in Crimea: Russia Flexes Cultural and Military Muscles, Revealing Dire Need for Balance Of *Uti Possidetis* and Internationally Recognized Self-Determination, 220 MIL. L. REV. 2014. 95; Shaw, M. N., "Named Paper", supra note 1, 106.

6 Crawford, J., The Creation of States in International Law, Oxford University Press. 2006. 107.

7 Burkina Faso v Mali Case, supra note 18, paragraph 23.

8 Ibid, paragraph 30.

9 Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening), supra note 15, paragraph 43.

10 Bell, A. and Kontorovich, E. Palestine, *Uti Possidetis Juris* and the Borders of Israel. 58 Arizona Law Rev. 2016. 644

In the context of the *uti possidetis juris* principle, outcomes are influenced by the “critical date” — the moment at which the rights of the parties are crystallized, beyond which subsequent actions do not alter the established legal situation.¹ For *uti possidetis juris*, this “critical date” is the moment of gaining independence.²

The application of the *uti possidetis juris* principle ensures that the sovereignty of the new state extends over the entire territory, aiming primarily to eliminate any *terra nullius* condition, where a territory remains ownerless and unclaimed.³ When multiple states emerge and become independent from a single territory simultaneously, or when a state achieves independence in a portion of a territory while the rest does not become *terra nullius*, the *uti possidetis juris* principle necessitates consideration of the territorial extent of the new state. It is essential to account for the actual administrative control exercised over the territory in question prior to independence, determining the scope of action of the administrative unit for the purposes of *uti possidetis juris*.⁴

During the evolution of the *uti possidetis juris* doctrine, its application has not always been uniform. There have been instances where states, upon liberation from colonial rule, found their borders altered from those existing prior to independence, as seen in the case of Cameroon, and cases of division at independence, such as the Rwanda-Urundi situation.⁵ The compromise reached in the Honduran border dispute of 1933, which involved an exchange of territories, established a border that deviated from the *uti possidetis* line by considering the consequences of each side’s incursions into the other’s territory.⁶ Furthermore, it is important to note that in these specific instances, decisions regarding the status of the territories were made by the populations themselves, and deviations from the *uti possidetis* principle were agreed upon by mutual consent. In the Burkina Faso/Mali case, the International Court of Justice clarified that the parties, despite requesting the application of the *uti possidetis juris* principle to resolve their border dispute, should also adhere to this principle even in the absence of an agreement.⁷

There are instances where the application of the *uti possidetis juris* principle encounters challenges, leading to the consideration of other historical and legal factors through mutual compromise when defining the border. For instance, in the Salvador/Honduras land, island, and maritime border dispute, the International Court of Justice observed that borders that have remained undefined since independence, such as in this case, are those where the arguments for *uti possidetis juris* itself become contentious. In such situations, *uti possidetis juris* provides guidance in an uncertain voice.⁸

In the same case, the court highlighted that the *uti possidetis juris* principle encompasses issues of territorial ownership and border demarcation. A key element of this principle is to negate the concept of *terra nullius*.⁹ Accordingly, the court, to avoid the notion of

1 Shaw, M. N. “Named Paper”, *supra* note 1, 130.

2 *Ibid*, 130.

3 Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening), *supra* note 15, paragraph 42.

4 ICJ Judgement, Frontier Dispute (Benin/Niger), General list No. 125.12.07.2005, para 30 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/125/125-20050712-JUD-01-00-EN.pdf>> [accessed: 12.12.2023].

5 Ratner, S. R. Drawing A Better Line: *Uti Possidetis* and the Borders of New States. 90 AM. J. INT’L L. 1996. 599.

6 Honduras Borders Case (Guat./Hond.), 2 R.I.A.A.1933.1356-1357 <https://legal.un.org/riaa/cases/vol_II/1307-1366.pdf> [available 12.12.2023]

7 ICJ Judgement, Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali), *supra* note 18, paragraph 20.

8 Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/ Honduras: Nicaragua intervening), *supra* note 18, paragraph 41.

9 *Ibid*, paragraph 42.

terra nullius, applied this principle to matters of territorial affiliation. It elaborated that *uti possidetis juris* aims to establish borders, define territorial limits, and ensure border protection.¹ The legitimacy of a border is seen as separate from the legality of territorial ownership, and the authenticity of the border stands legally independent from the legal instrument that establishes it. In the Libya/Chad case, the International Court of Justice observed that an established border maintains its legal existence based on the fundamental principle of border stability, irrespective of the treaty's nature and status, and that the termination of an agreement does not affect the legal existence of an established border.²

The *uti possidetis juris* principle is universally applicable and is not confined to any specific region. In the Burkina Faso/Mali case, the International Court of Justice explicitly affirmed that *uti possidetis juris* does not represent a special rule applicable solely to one particular system of international law. Instead, it is a general principle intrinsically linked to the phenomenon of gaining independence, irrespective of the location.³ The application of this principle in Africa is not merely a practice contributing to the gradual establishment of a principle of customary international law exclusive to the African continent, as was previously the case in Latin America. Rather, it signifies the implementation of a universal rule of action in Africa.⁴ The application of the *uti possidetis juris* principle reinforces⁵ the principle of territorial integrity of states and plays a pivotal role in fortifying the principle of stability of state borders.⁶

3. Uti Possidetis Juris Principle Under International and Administrative Boundaries

During the emergence of a new state, the *uti possidetis juris* principle is applied to transform former borders into international borders, thereby defining and establishing the new state's boundaries based on former borders. The boundaries under consideration for the new state may be either former international borders or former administrative borders, with each situation being distinct.⁷

International borders separate sovereign states and are primarily established through the agreement of states, reflected in bilateral or multilateral treaties. Such borders remain in effect and operational regardless of any change in sovereignty and are binding on the new state. Any unilateral change could infringe upon the interests of the second state. These boundaries remain in force and are valid until amended with the consent of the parties involved.⁸

In the Guinea-Bissau/Senegal arbitration dispute, a question arose regarding whether the *uti possidetis* principle could solely be applied to treaties concluded long before independence. It was argued that treaties concerning the fundamental aspects of the right to self-determination, signed by the colonial power, were invalidated after independence commenced.⁹

1 Ibid, paragraph 45.

2 ICJ Judgement, Case Concerning The Territorial Dispute (Libian Arab Jamahiriya/Chad). General List No.83. 03.02.1994, para 72, 73 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/83/083-19940203-JUD-01-00-EN.pdf>> [accessed: 12.12.2023].

3 ICJ Judgement, Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali), supra note 18, paragraph 20.

4 Ibid, paragraph 21.

5 Shaw. M. N., International Law. Cambridge University Press. 2008. 527–528.

6 Jennings, R. and Watts, A. (eds.), Oppenheim's International Law (9th edition), Longman, London 1996, 669–670.

7 Shaw, M. N "Named Paper", supra note 1, 111.

8 Ibid, 112.

9 Arbitration Tribunal For The Determination of The Maritime Boundary (Guinea-Bissau v, Senegal), Arbitral Award, 1989, paragraph 40.

However, the arbitral tribunal disagreed with this perspective. It maintained that a border treaty concluded by the colonial power before the internationalization of the liberation process did not need to fulfill any special conditions to be enforceable against the successor state. There exists no norm in international law mandating such a requirement.¹

The acknowledgment of internationally recognized borders by the newly formed state is an established norm. The International Court of Justice, in the Burkina Faso/Mali case, highlighted that the obligation to acknowledge previously established international borders during the legal succession of states is derived from a general principle of international law. This obligation exists irrespective of whether it is explicitly expressed through the *uti possidetis* formula.²

The principle of continuity of international borders extends beyond the scope of *uti possidetis*. *Uti possidetis juris* pertains solely to the territorial aspects of statehood attainment, primarily in cases involving territorial reconfiguration or regrouping. In situations where a new state emerges without territorial changes, the principle of continuity of international borders applies.³

It is essential to distinguish between the legal status of administrative borders and international borders. Administrative boundaries, established through national legislation for domestic purposes, divide the state's territory into various units. Unlike international borders, administrative boundaries are not fixed and may undergo alterations in many instances.

In the Dubai/Sharjah case, the arbitration court emphasized that borders established through agreements, arbitration, or court decisions cannot be equated in value. In such cases, involved parties have the opportunity to present their arguments. Conversely, administrative borders set by the government, where the interests of parties might be disregarded, serve a different purpose, depending on the specific political or economic context, based on non-legal criteria.⁴

Utilizing the *uti possidetis* principle, former administrative boundaries underwent a transformation into international borders. Administrative borders, initially designated for entirely different objectives, assumed the status of international borders through this principle.⁵

Despite the clear and indisputable distinctions between international and administrative borders, the impact of *Uti Possidetis* lies in the conversion of administrative borders into international ones. However, it's essential to note that not all administrative borders are eligible for such transformation into international borders. Hence, the challenge in international law is precisely related to determining which administrative borders have this potential.⁶

In applying the *uti Possidetis* principle in the colonial context, emphasis is placed on the administrative units established by the colonial power, rather than any pre-existing ones.⁷ For instance, in the Salvador/Honduras case, the court observed that it was the administrative boundaries of Spanish colonial units, not the administrative boundaries of Indian

1 Ibid, paragraph 43.

2 ICJ Judgement, Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali), supra note 18, paragraph 24.

3 Shaw, M. N "Named Paper", supra note 1, 114.

4 Court of Arbitration, Dubai-Sharjah Border Dispute, 91 I.L.R. 1993. 579.

5 ICJ Judgement, Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali), supra note 18, paragraph 23; Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening), 1990 I.C.J. 1423, supra note 15, paragraph 43.

6 Shaw, M. N., The Heritage of States: The Principle of *Uti Possidetis* Today, supra note 1, 118.

7 Ibid, 118.

settlements, that were transformed into international borders through the application of *Uti Possidetis Juris*.¹ Similarly, in the case of a federated state, the administrative boundaries between the constituent entities of the former federated state are of significance.² The timing aspect also holds importance in this context. It is feasible to convert administrative boundaries existing at a specific moment in time into international boundaries.³ The concept of the “critical date” becomes relevant, where specific rights and boundaries are established, and it continues to apply when the *uti Possidetis Juris* principle comes into effect. This principle, as noted by the International Court of Justice in the *Burkina Faso/Mali* case, is not applied retroactively but takes immediate effect from the moment of the new state’s emergence. Therefore, the moment of the new state’s independence serves as a “critical date” in this regard.⁴

Following the emergence of a new state, the principle of territorial integrity extends to the territory of this state within the boundaries established using the *uti Possidetis Juris* principle. The *uti Possidetis Juris* principle aims to promote international stability by safeguarding the inviolability of the former borders adopted by new states.

4. The Question of Applying the *Uti Possidetis Juris* Principle Outside the Context of Decolonization and the Case of the Collapse of the Former Soviet Union

Uti Possidetis Juris is not solely confined to the context of decolonization. The attainment of independence through traditional decolonization and secession outside of decolonization contexts differs across various aspects. Decolonization is governed and acknowledged by international law, and its legality is intrinsic to this process. The quest for independence during decolonization is intertwined with the realization of the right to self-determination and is founded on legitimacy. Conversely, in non-colonial secession scenarios, independence is pursued based on effectiveness, posing a challenge to legitimacy. However, it is worth noting that the application of *Uti Possidetis Juris* originated and evolved primarily in response to secessionist movements in Latin America during the 19th century, where it began as a mechanism to formalize the borders of emerging states.⁵ Furthermore, it cannot be asserted that international law is fully applied to the process of state formation through secession. State formation does not occur in legal vacuums; the issue of the use of force in this process is considered.⁶ Statehood requires a factual basis, but these facts must be legally evaluated and given significance. To undergo legal evaluation, facts must be conceptualized.⁷ Both in decolonization contexts and in secession scenarios outside of decolonization, a new state emerges, yielding the same outcome. In both scenarios, *Uti Possidetis* can function to ensure stability by delineating boundaries.⁸ During the collapse of Yugoslavia, the application of *Uti Possidetis* was endorsed by the Arbitration Commission (Badinter Committee). It noted that while originally utilized to

1 ICJ Judgement, *Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening)*, supra note 15, paragraph 50.

2 Shaw, M. N., “Named Paper”, supra note 1, 118.

3 Ibid, 118.

4 *Burkina Faso v Mali Case*, supra note 18, paragraph 30.

5 Walter, Ch. et al. eds., *The Principle of Uti Possidetis Juris: How Relevant Is It for Issues of Secession?* by Peters, A., supra note 4, 108.

6 Ibid, 108.

7 Crawford, J. and Nouwen, S. eds., “Statehood after 1989: “Effectivites” between Legality and Virtuality” by Peters, A. in *Select Proceedings of the European Society of the International Law*, Vol. 3. Hart publishing 2012, 171.

8 Walter, Ch. et al. eds., *The Principle of Uti Possidetis Juris: How Relevant Is It for Issues of Secession?* by Peters, A., supra note 4, 114.

resolve decolonization issues in Latin America and Africa, *Uti Possidetis* is now acknowledged as a universal principle. Unless otherwise agreed upon, former borders transition into international borders safeguarded by international law.¹ Regarding the right to self-determination, the commission also emphasized that unless otherwise agreed upon by the involved states, the right to self-determination does not imply boundary changes at the time of independence (*Uti Possidetis Juris*).²

It should be emphasized that the general stance is that *uti possidetis juris* neither prohibits nor permits secession.³ This principle is primarily concerned with delineating borders post-independence and remains agnostic on the question of whether secession should occur.⁴ It is a response to the reality of a new state with its territory and borders already in existence. *Uti Possidetis* is not invoked during the process of gaining independence but rather after independence has been achieved.⁵ This principle, aimed at safeguarding territorial integrity at the moment of independence, does not come into effect during the process of attaining independence itself.⁶ Moreover, it is important to acknowledge that self-determination and secession inherently involve territorial aspects, emphasizing the assignment of specific territory to distinct entities. In this process, the territorial component holds significance, aiming to ensure the integrity of territories by recognizing and delineating specific borders. *Uti Possidetis*, in this regard, aligns with the principles of self-determination and non-interference in domestic affairs,⁷ as it establishes territorial boundaries while also supporting self-determination.⁸ Additionally, by setting territorial borders, this principle seeks to mitigate external threats. The International Court of Justice, in the *Burkina Faso/Mali* case, underscored that the implementation of *Uti Possidetis* fosters respect for the inviolability of borders.⁹ *Uti Possidetis* aims to prevent border disputes arising from external pressures and internal conflicts, thereby safeguarding the independence and stability of new states.¹⁰

In December 1991, the dissolution of the Soviet Union led to the establishment of the Commonwealth of Independent States (CIS), as announced. The Minsk Treaty of December 8, 1991, Article 5, explicitly states that the parties recognize and uphold the sanctity of the existing borders of the Commonwealth.¹¹ Additionally, on December 21, 1991, the Alma-Ata Declaration was adopted, wherein signatory states (excluding the three Baltic states - Latvia, Lithuania, Estonia - and Georgia, which later joined the CIS in 1993) affirmed each other's territorial integrity, respected existing borders, and pledged allegiance to the UN Charter.¹² Although these documents do not explicitly mention the *uti Possidetis*

1 The Arbitration Commission of the Conference on Yugoslavia (Badinter Arbitration Committee) Opinion No 3, 92 ILR 168. 1992. 171.

2 Ibid, 168.

3 Rathner. S. R., *Drawing a better Line: Uti Possidetis and the borders of New States*. 90 AJIL. Cambridge University Press 1996. 601.

4 Corten. O. et al. eds. "Le problème des frontières en cas de dissolution et de séparation d'Etats: quelles alternatives?" by Kohen. M. G., in *Demembrements d'Etats et delimitations territoriales*, Bruxelles, 1999. 400.

5 Ibid, 375.

6 Kohen. M. G. ed., *Secession: International law perspectives*. Cambridge University Press. 2006. 14-15.

7 Hasani, E., *Named Paper*, supra note 14, 286.

8 ICJ Judgement, *Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali)*, supra note 6, paragraph 20.

9 Walter, Ch. et al. eds., *The Principle of Uti Possidetis Juris: How Relevant Is It for Issues of Secession?* by Peters, A., supra note 4, 117, 118.

10 ICJ Judgement, *Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali)*, supra note 6, paragraph 20.

11 Article 5. Minsk Treaty of 1991 of December 8 <https://www.refworld.org.ru/pdfid/52f8f06a4.pdf> > [accessed: 12.12.2023].

12 Alma-Ata Declaration of 1991 December 21 <https://www.bits.de/NRANEU/START/documents/alma-ata91.htm> [accessed: 12.12.2023].

principle, their intent is evidently aligned with it. By affirming territorial integrity and respecting existing borders, these agreements implicitly endorse the *uti Possidetis* doctrine, which ensures the international and regional legitimacy of new borders. Furthermore, these accords underscore that classical rules of international law safeguard established borders unless mutually agreed upon changes occur.¹

Uti Possidetis pertains to boundary delineation, while the inviolability of borders concerns their defense.² While these principles often align temporally, the application of territorial integrity and border inviolability is not solely contingent on *uti Possidetis*. Boundaries can be determined through various principles and procedures, and the inviolability of borders is not merely a tacit substitution for *uti Possidetis*. References to border inviolability in international documents do not necessarily rely on *uti Possidetis*.³ However, in the case of the Soviet Union's dissolution, *uti Possidetis* was the determining factor, with no alternative practices observed. It's noteworthy that *uti Possidetis*'s application in secession beyond decolonization contexts is viable, recognized, and customarily extended. The European Commission's guidelines⁴ on international recognition, notably addressing the former Soviet Union and Yugoslavia, underscore the widespread acceptance⁵ of *uti Possidetis* in this domain. Additionally, developed state practices and Security Council resolutions supporting the territorial integrity of Georgia⁶ and Azerbaijan⁷ further affirm the international embrace of the *uti possidetis* principle in this specific context.⁸

Following the dissolution of the Soviet Union, the principle of *Uti Possidetis* was applied exclusively to the constituent republics. The 2009 report from the European Union's fact-finding mission, known as the Tagliavini Commission, explicitly states that in the context of the Soviet Union, *Uti Possidetis* pertained solely to the borders of the constituent republics. This principle was not extended to autonomous entities or subdivisions of a lower order.⁹ Similarly, in the case of the former Yugoslavia, the application of *Uti Possidetis* was advocated by the Badinter Committee to be limited to the republics alone.¹⁰ Utilizing the principle of *Uti Possidetis Juris*, the former administrative borders that delineated the constituent republics of the Soviet Union were converted into international boundaries. Consequently, each Soviet republic, including Georgia, attained independence with its administrative boundaries from the Soviet era intact. Following the re-establishment of its independence, Georgia's national territory was officially demarcated on December 21, 1991.¹¹ Following the establishment of specific borders through the application of the *Uti Possidetis Juris* principle, any infringement upon these borders is not recognized by the

1 Shaw, M. N., Named Paper, *supra* note 1, 110.

2 Corten, O. et al. eds. *Droit des peuples à disposer d'eux-mêmes et uti possidetis: deux faces d'une même médaille?* by Corten, O., in *Demembrements d'Etats et delimitations territoriales, l'uti possidetis en question(s)*, Bruxelles 1999. 432.

3 Walter, Ch. et al. eds., *The Principle of Uti Possidetis Juris: How Relevant Is It for Issues of Secession?* by Peters, A., *supra* note 4, 128-129.

4 EC Declaration on the 'Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union', 4 EJIL. 1993. 72.

5 Shaw, M. N., "Named paper", *supra* note 1, 110.

6 Security Council Resolutions 876 (1993), 896 (1994), 906 (1994), 937 (1994), 977 (1995), 993 (1995), 1036 (1996).

7 Security Council Resolutions 822 (1993), 853 (1993), 874 (1993), 884 (1993).

8 Shaw, M. N., Named Paper, *supra* note 1, 110-111.

9 EU Report of the Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, 2009. 143 <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/HUDOC_38263_08_Annexes_ENG> [available 12.12.2023].

10 *Badinter Arbitration Committee* Opinion No 3, *supra* note 64, 171.

11 1995 Constitution of Georgia, Article 1(2), available at <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36> [accessed 12.12.2023].

international community. The Tagliavini Commission's report underscores that, in accordance with the widely accepted *Uti Possidetis* principle, only the constituent republics of the former Soviet Union, including Georgia, are entitled to independence following the disintegration of such a vast entity as the Soviet Union. This principle does not extend to territorial subdivisions within these republics, such as South Ossetia and Abkhazia, which do not possess the right to secede from Georgia. Consequently, the recognition of South Ossetia and Abkhazia as separate entities by a third country is deemed a violation of international law. Such recognition constitutes unlawful interference in the sovereignty and territorial integrity of the concerned state, in this instance, Georgia. This action contradicts the Helsinki Final Act's principles, which mandate that participating states must uphold each other's sovereign equality and distinctiveness, including the rights inherent to sovereignty. Specifically, this encompasses the right to legal equality, territorial integrity, freedom, and political independence for all nations.¹

Within the Soviet Union, Abkhazia and South Ossetia were classified as third and fourth-level administrative units, respectively, and both were integral parts of Georgia.² The principle of *Uti Possidetis* was not applied to these regions. In the context of the Soviet Union (as well as the former Yugoslavia), the application of *Uti Possidetis* was confined solely to the first-level units, the constituent republics. There is no precedent for extending *Uti Possidetis* to lower-level administrative divisions within the Soviet Union.³ Georgia today is a unitary state. The Constitution of Georgia's first article affirms that Georgia is an independent, united, and indivisible state. This status was validated by the referendum conducted on March 31, 1991, across the entire territory of the country, including the Abkhazian ASSR and the former South Ossetian Autonomous District.⁴ Furthermore, Georgia's state independence was reinstated on April 9, 1991. In the context of unitary states like Georgia, the applicability of the *Uti Possidetis* principle is considered to be limited.⁵ After gaining independence, the application of the *Uti Possidetis Juris* principle resulted in the conversion of the borders of the former Soviet Union's allied republics into international borders. This action effectively "froze" the geopolitical situation, with the international community not supporting further fragmentation. The *Uti Possidetis* principle establishes a critical date, legitimizing the status quo at that moment. Thus, the pre-independence administrative boundaries, which were in place before this enactment, cannot be contested against the new international borders established by *Uti Possidetis*. In Georgia's context, this meant that upon achieving independence, the administrative boundaries encompassing Abkhazia and South Ossetia were recognized as legal, and any contention over these territories was deemed invalid. The essence of *Uti Possidetis* is to resolve disputes by affirming the legality of territorial boundaries as they existed at the moment of independence, thereby precluding challenges to these borders based on previous territorial claims or arrangements.⁶

Following the attainment of independence, the principle of *Uti Possidetis Juris* was applied, transforming only the borders of the former Soviet Union's allied republics into

1 Independent International Fact-Finding Mission Report, *supra* footnote 84, p. 143, available at https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/HUDOC_38263_08_Annexes_ENG [accessed 12.12.2023].

2 Constitution of the USSR 1977, Articles 83 and 87, available at <https://www.prilib.ru/en/node/420906> [accessed 12.12.2023]; Constitution of the USSR 1936, Article 25, available at <https://www.prilib.ru/en/node/420907> [accessed 12.12.2023].

3 Peters, A. "Named Paper" *supra* note 4, 121.

4 1995 Constitution of Georgia, *supra* note 86, article 1.

5 Shaw, M. N., *Peoples, Territorialism and Boundaries*. *supra* note 7, 504.

6 Peters, A. "Named Paper", *supra* note 4, 123.

international borders, thus “freezing” the situation. The international community does not support further fragmentation.¹ The *Uti Possidetis* principle establishes a critical date, legalizing the borders as they existed at that moment. Thus, the pre-independence administrative boundaries, including those encompassing Abkhazia and South Ossetia within Georgia, were legitimized, and disputes regarding them were intended to be resolved. *Uti Possidetis* aims to eliminate disputes, including those stemming from prior territorial irregularities.

However, the extension of control over territories like Abkhazia and South Ossetia, which are largely under Russian influence post-independence, does not justify the initiation of a new *Uti Possidetis* in favor of the separatist regions. State practice does not endorse an expanded application of *Uti Possidetis*.² While in some instances formal data and actions have been assessed to determine the presence of territorial divisions at critical moments, such evaluations have never applied to control acquired over a territory by a state after its independence.³

It is important to recognize that the principle of *Uti Possidetis* serves as a general principle which, following the establishment and recognition of a state, prevents arbitrary changes to the state’s existing borders.

Conclusion

International law highly prioritizes the stability of borders. The establishment of state borders and their international recognition constitute fundamental aspects for any nation. In this context, the application of the *Uti Possidetis Juris* principle plays a significant role. This principle, universally applied, chiefly aims to underscore the stability of state borders and to secure the international legitimacy of the new state’s borders.

Following the formation of a new state, the principle of territorial integrity is applied to the state’s territory within the confines determined by the *Uti Possidetis Juris* principle. The essence of *Uti Possidetis Juris* is to foster international stability by safeguarding the sanctity of the old borders embraced by new states.

Broadly speaking, the *Uti Possidetis Juris* principle neither directly prohibits nor permits secession. Its application is initiated post-independence, focusing on delineating borders. By establishing the borders of a new state and ensuring these borders’ international legitimacy, the principle acts as a barrier against the arbitrary alteration of a state’s existing borders. Throughout its development, the application of the *Uti Possidetis Juris* doctrine has not been entirely consistent. There have been instances where states emerged from colonial rule with borders that differed from those in place before independence. Additionally, there were situations where divisions occurred at the point of gaining independence, but deviations from the *Uti Possidetis* principle were made through agreements. Violations of boundaries established and recognized under the *Uti Possidetis Juris* principle are not upheld by established practices and laws. Recent decades have demonstrated that the *Uti Possidetis Juris* principle is utilized beyond the decolonization context. It has been applied in delineating the borders of states emerging from the disintegration of Yugoslavia, Czechoslovakia, and the Soviet Union. The principle is also relevant where there is no explicit agreement on its application, underscoring its significance in the modern geopo-

1 Ibid, 123.

2 Wolfrum, R. ed. “*Uti Possidetis* Doctrine”, by Nesi, G. in *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Oxford University Press. 2013, para 10.

3 Peters, A. “Named Paper”, supra note 4, 123.

litical landscape and its role in ensuring the stability and legitimacy of state borders. The Uti Possidetis principle is specifically invoked at the inception of a new state and does not apply to situations unrelated to the formation of a new state. Its primary function is to convert administrative borders into international borders. However, not all administrative boundaries are eligible for such transformation. A key challenge in international law is determining which administrative borders can be transformed into international borders. Established practice indicates that, in the case of a federated state, the administrative boundaries that exist between the higher-level units composing the former federated state are considered significant. Upon the dissolution of the Soviet Union, the Uti Possidetis Juris principle was applied exclusively to the former administrative borders of the constituent republics. This principle does not extend to autonomous or lower-level units. There is no precedent for a new application of Uti Possidetis that would apply to these lower-level units in the event of the Soviet Union's collapse.

Following the disintegration of the Soviet Union and the subsequent restoration of its independence, Georgia's former administrative borders as the Georgian SSR were converted into the international borders of an independent Georgia. This transformation is upheld by the practice of democratic states, and international law does not endorse further partitioning. Consequently, there is no legal foundation for Abkhazia and South Ossetia to invoke the Uti Possidetis principle to justify separatist aspirations. Moreover, international law generally does not support the exercise of self-determination by populations within a democratic state in the form of secession. This stance reinforces the principle of territorial integrity and sovereignty of states, limiting the application of self-determination to prevent the fragmentation of established states without a compelling legal basis.

Dr. Zurab Aznaurashvili

Assistant Professor at Grigol Robakidze University

Tamar Devdariani

*Guest Lecturer at Grigol Robakidze University,
Deputy Head of the Public Information Division of the Administration (Department)
of the Ministry of Internal Affairs of Georgia*

DISCIPLINARY PROCEEDINGS AS A PREVENTIVE MECHANISM FOR ENSURING THE RIGHT TO A FAIR TRIAL

Abstract

The existence of mechanisms for disciplinary proceedings against judges is important both to ensure the accountability of judges in a democratic society and to strengthen confidence in the judicial system.

To ensure the authority of the judiciary, the judge must recognize and follow the rules and standards of conduct necessary to protect the prestige of justice. Every action of a judge must be based on the rules of judicial ethics, and such behaviour, which violates the established standard and, in its essence, represents a possible disciplinary offense, must be evaluated by the body implementing disciplinary proceedings within the framework of disciplinary legislation.

On the other hand, disciplinary proceedings contribute to the understanding of the judge's behaviour in such a way as to ensure the use of disciplinary proceedings as a preventive mechanism, and the mentioned type of proceedings itself should not pose a threat to the fundamental values of independence and impartiality of the court. In addition, during the disciplinary proceedings, it should be ensured that the proceedings are conducted with proper quality and in a prescribed manner.

Keywords:

Court, judge, judicial ethics, justice, fair trial, disciplinary proceedings.

Introduction

Ensuring the enjoyment of the right to a fair trial and the potential for its realization holds a significant place in the justice system. The right to a fair trial is crucial for every citizen, providing them with the opportunity to benefit from the guarantees associated with this right. Furthermore, the right to a fair trial, coupled with the possibility of effectively utilizing mechanisms for the protection of rights, plays a pivotal role in safeguarding the rule of law and upholding the principles of justice.

The most effective method to prevent violations of judicial independence and the right to a fair trial is through a system of disciplinary proceedings. The smooth operation of this system is vital not only for responding appropriately in the event of violations but also for preventing future infractions.

The existence of these mechanisms, alongside the potential for their inefficient use, underscores the relevance of this study and highlights the significance of conducting research in this area.

This article delves into the importance of disciplinary proceedings within the framework of the right to a fair trial. It examines the perspectives of the European Court of Human Rights and the legislative measures in this area within Georgian law. To this end, the article explores various decisions and analyses practices related to the realization of the right to a fair trial in the context of disciplinary proceedings.

1. Essence and Importance of the Right to a Fair Trial

The right to a fair trial encompasses several fundamental principles, including the right to access the court, the independence and impartiality of the judiciary, and procedural requirements such as the equality of parties in adversarial proceedings, the right to public proceedings and reasoned decisions, and the right to have cases heard within a reasonable time frame.

The legitimacy and importance of an individual's right to have their case considered in strict accordance with the right to a fair trial cannot be overstated. As such, all mechanisms that ensure the realization of this right are crucial, including the provision for disciplinary proceedings when necessary.¹

Primarily, the right to a fair trial signifies the ability to appeal and legally assess any decisions or actions taken by state authorities that could infringe upon human rights.² This underscores the intrinsic link between the right to a fair trial and the principle of the rule of law.

The Disciplinary Chamber of the Supreme Court of Georgia, in its decision No. 9-16 dated July 21, 2016, elucidated that “the principle of legality is foundational to the rule of law. This constitutional principle mandates that no one is permitted to undertake any action that contravenes legislative requirements.” This statement reinforces the essential nature of the right to a fair trial within the framework of legal and judicial processes, highlighting its critical role in upholding the rule of law and ensuring justice.

Thus, the principle of legality underscores the significance of a fair trial as a fundamental component of human rights. The principle of a fair trial is enshrined not only in a country's domestic legislation but also in numerous international legal instruments, including Article 8³ of the American Convention on Human Rights, Article 6⁴ of the European Convention on Human Rights, and Article 14⁵ of the International Covenant on Civil and Political Rights, among others.

Among these international statutes, the European Convention on Human Rights holds

1 Note On International Standards and Good Practice of Disciplinary Proceedings Against Judges, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, Warsaw, 2018, 16.

2 Constitutional Court of Georgia 2006 December 15 №1/3/393,397 decision, II. §1.

3 The right to a fair trial) contains several relevant provisions regarding the role of Public Prosecutors in a trial. Article 8 (1) establishes: “every person, in determining any criminal charges brought against him or his / her rights and obligations of a civil, labor, financial or any other nature, shall have the right to consider his / her case within a reasonable period and with due guarantees Be competent, independent and impartial by the tribunal, which is pre-established based on the law“.

4 “Every person, in determining the basis of his / her civil rights and obligations, or the merits of the criminal charges presented to him / her, shall be entitled to a fair and public hearing of his / her case within a reasonable period of time by an independent and impartial court established on the basis of law.”

5 “All persons are equal before courts and tribunals. Each person has the right to judge each criminal charge brought against him / her, or to determine his / her rights and obligations in any civil process, to have his / her case fairly and publicly identified by a competent, independent and impartial court established on the basis of law“.

particular significance. Article 6 of this Convention safeguards the right to a fair trial, a right that stands at the core of the Convention's framework. The right to a fair trial is deemed crucial for the functioning of a democratic society. The primary safeguard of this article is the principle of the rule of law, which forms the foundation upon which society is built. Moreover, it embodies some of the shared traditions acknowledged in the preamble of the Convention, common to the nations that are signatories. Article 6 of the Convention is the provision most frequently invoked in cases brought before the European Court of Human Rights. For a matter to fall within the ambit of Article 6, there must be a dispute or a "contestation" over rights and obligations that are, at a minimum, acknowledged at the domestic level by the state legislation.¹

The national protection of such a right is inseparable from the existence of an independent judiciary. Judicial independence, in essence, is integral to the right to a fair trial. This independence encompasses both the institutional and individual levels. Nonetheless, it is crucial to recognize that the independence granted to judges is ultimately for the protection of human rights.

2. The Role of Judicial Accountability and Disciplinary Proceedings in Ensuring Accountability

To safeguard the judiciary's independence and protect the right to a fair trial, it is essential that disciplinary proceedings and their provisions are defined with precision.² Judges should not be held accountable for decisions they make based on their evaluation of evidence and their inner convictions. A democratic society demands a high standard of judicial independence, which must be concrete and legally guaranteed.

Article 63 of the Constitution of Georgia reinforces the independence of judges and their duty to adhere to the Constitution and the law. It also forbids any interference in a judge's activities or attempts to influence them, declaring such actions punishable by law. Additionally, this article ensures that judges cannot be compelled to report on their activities. Similarly, Article 8, paragraph 2 of the Organic Law on Common Courts of Georgia prohibits any influence on judges, mandating that the legal proceedings must offer adequate legal and procedural safeguards.

As administrators of justice, judges should not only possess strong guarantees of independence but also uphold high standards of accountability to society. This balance between independence and accountability is crucial for maintaining public trust in the judicial system and ensuring the fair administration of justice.³

Plato, in his works, underscored the necessity for judges to be held accountable for overstepping their boundaries.⁴ Alongside the various forms of judicial responsibility,⁵ it is vital to cultivate a culture of accountable justice, which addresses both the individual accountability of judges and the collective responsibility of the judicial system to society.

Accountability is promoted through the transparency of judicial proceedings, wherein a judge provides a rationale for their decisions. This practice constitutes what is termed

1 A/HRC/11/41, [2009], §57; U.N. Doc. CCPR/C/OP/1, Larry James Pinkney v. Canada, Communication No. 27/1978, [1985], §34. Sunday Times v United Kingdom, [1979] ECtHR, §49.

2 Case C-719/19, European Commission v. Poland (ECLI:EU:C:2021:366), [2021], §6

3 Shivaraj S Huchhanavar, Conceptualising Judicial Independence and Accountability from a Regulatory Perspective, 4 April 2023 - <https://www.idunn.no/doi/10.18261/olr.9.2.3>

4 Gasitashvili E., Zambakhidze T., Loria A., Meskhishvili S.T.R., Kordzakhia Z., Moliterno J., Chubular T., Legal Ethics, Tbilisi, 2021, p. 577.

5 A judge may be charged with criminal, civil, administrative, as well as disciplinary liability.

“explanatory accountability”. Another aspect of accountability pertains directly to the conduct of judges, addressing the suitable form of response for misconduct, whether through disciplinary sanctions or criminal charges for certain actions, thereby establishing a form of “punitive accountability”.¹

Despite the considerable level of public accountability required of judges, the European Court of Human Rights has stipulated that “a judge’s decision cannot be subject to revision, except through the conventional appeal process,” due to the imperative of judicial independence.²

Thus, in scenarios where oversight of a judge’s decision’s legality is impermissible,³ and accountability necessitates an appropriate reaction to a judge’s actions within the framework of disciplinary proceedings, such proceedings serve as a crucial link between judicial independence and accountability. The protection of this balance is of paramount importance. If disciplinary proceedings are misused, they can pose a threat to judicial independence, potentially becoming a means of exerting undue pressure on judges or discrediting them, thereby undermining the integrity of court decisions and serving as a destructive tool.

The Kyiv Recommendations are significant in the context of disciplinary proceedings, setting forth general standards for this type of legal process. These recommendations specify that disciplinary proceedings should be initiated based on professional misconduct characterized as “gross, unforgivable, and degrading to the judiciary’s reputation.”⁴ Such proceedings (*mutatis mutandis*) amount to “enhanced official oversight,”⁵ underscoring the importance of having well-defined types of disciplinary misconduct and corresponding sanctions.⁶ This aligns with the principle of legal certainty.

In the case of “*Maestri v. Italy*,” the European Court of Human Rights elaborated that while the law cannot enumerate every possible instance of disciplinary misconduct explicitly, it is incumbent upon the legislature to define all norms relating to misconduct with the highest degree of precision possible.

Therefore, disciplinary liability serves as a response mechanism to disciplinary infractions committed by judges. The aim of these proceedings is to ensure judges properly fulfil their legislatively established functions, which are fundamental to the right to a fair trial. Disciplinary proceedings play a crucial role in maintaining and enforcing established rules and ethical standards, which are directly linked to the judiciary’s accountability. Furthermore, this process is designed to address the actions of those who commit misconduct appropriately, as well as to deter others from committing similar infractions.

Thus, disciplinary proceedings serve as a deterrent, a means of exerting pressure on judges to prevent them from infringing upon the fundamental rights of individuals, causing irreparable harm to the interests of others or the judiciary itself. Fair and effective disciplinary proceedings are crucial for upholding professional conduct among judges, safeguarding the interests of justice, and ensuring that the judiciary remains free from private interests. Consequently, the objective of disciplinary proceedings is to promote and

1 The position of the judiciary and its relation with the other powers of state in a modern Democracy, Consultative Council of European Judges (CCJE), Opinion №18, 2015, 9, 26.

2 Oleksandr Volkov v. Ukraine, №21722/11, §80

3 Article 75¹⁰, paragraph 5 of the Organic Law on Common Courts of Georgia.

4 ODIHR Max Planck Minerva Research Group on Judicial Independence, Kyiv, 23-25 June 2010, §25.

5 Gogiashvili G., *Judicial Law*, Second Edition, Tbilisi, 2020, p. 71.

6 The Inter-American Court of Human Rights clarified concerning to disciplinary penalties that it is a punitive mechanism that can have a significant impact on human rights, especially in the case of dismissal of a judge (*López Lone et al. v. Honduras*, [2015] ECtHR §257).

sustain a standard of behaviour that guarantees equitable and just treatment for all. The fulfilment of this aim is underpinned by the establishment, widespread adoption, and effective implementation of fair trial principles within the context of disciplinary proceedings.

3. Principles of Realization of the Right to a Fair Trial in the Process of Disciplinary Proceedings

The realization of the right to a fair trial occupies a pivotal role in the execution of disciplinary proceedings. Foremost, the normative regulation of these proceedings is critical to precisely define and unequivocally establish violations. Achieving this necessitates the establishment of a correct and enforceable practice of fair disciplinary proceedings.

In the context of clearly articulated and meticulously detailed disciplinary violations, it's pertinent to highlight that the European Convention on Human Rights emphasises the principle of legal certainty and addresses the matter of statutes of limitations for legal actions. This is because, as stated by the court, statutes of limitations serve several crucial objectives. Specifically, they ensure legal certainty, shield potential defendants from outdated and undesired complaints, and alleviate the burden on courts from adjudicating cases based on events that transpired in the distant past, utilizing evidence that, presumably due to the passage of time, has diminished in reliability and cannot be regarded as comprehensive evidence.¹

Article 6 of the European Convention on Human Rights, which safeguards the right to a fair hearing, stipulates that “Every person...shall...be entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law.” Following the jurisprudence of the European Court of Human Rights, throughout the entirety of disciplinary proceedings, all parties must be afforded equal opportunities.² Moreover, the proceedings should not only adhere to the principles of identifying misconduct and delineating the process but also ensure that the judge is afforded specific rights and protections.

One foundational principle of a fair trial—the right to appeal—is also integral to the judges' rights and guarantees. According to Opinion No. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE),³ disciplinary proceedings ought to be structured in such a way that decisions made by the disciplinary body can be challenged in a court of law.⁴ Typically, in the practice of European countries, this appellate body is either a higher court or the Supreme Court.⁵

Echoing this sentiment, the Constitutional Court of Georgia has stated, “The primary function of a legal state is the full realisation and adequate protection of human rights and freedoms. The right to a fair trial, serving as a barometer for the implementation of the principle of a legal state, encompasses the potential for judicial safeguarding of all protected interests.” This underscores the essential nature of ensuring judicial recourse and protection within the framework of disciplinary proceedings, reinforcing the importance of such mechanisms in upholding the principles of justice and legality.⁶

1 Oleksandr Volkov v. Ukraine, №21722/11, §137.

2 Ibid, §87-91.

3 N5o. 3 conclusion of the Consultative Council of European Judges (CCJE) “on the principles and rules regulating the professional conduct of judges, particularly the norms of ethics, inappropriate behavior, and impartiality in office,” Strasbourg, France, 19.11.2002.

4 No. 3 conclusion of the Consultative Council of European Judges (CCJE), §72.

5 Report of the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights “Best Practices and International Standards for Disciplinary Proceedings of Judges,” §47.

6 Public Defender against the Parliament of Georgia, decision of the Constitutional Court of Georgia No. 1/466.

In alignment with Article 75⁴, paragraph 1 of the Organic Law on Common Courts of Georgia, a judge is granted the right to appeal the decision made by the disciplinary panel. Such an appeal is directed to the Disciplinary Chamber of the Supreme Court of Georgia, offering judges a meaningful opportunity to exercise their right to a fair trial effectively.

The European Court of Human Rights evaluates the right to a fair trial within disciplinary proceedings against the backdrop of its established jurisprudence, focusing on the principles of an “independent and impartial tribunal” and a “tribunal established by law.”¹ The Court interprets Article 6(1) of the Convention to encompass the necessity for an “independent and impartial tribunal”. Regarding impartiality, the Court delineates two approaches: a subjective approach, which seeks to ascertain the personal bias or prejudice of a particular judge in a specific case and an objective approach. The objective approach scrutinises whether there exist any preconceived biases among the judges, particularly if they have previously participated in adjudicating the same case at a lower level.² This dual scrutiny ensures that disciplinary proceedings uphold the principles of fairness and impartiality, integral to the right to a fair trial.³

Furthermore, in elaborating on the principle of a “tribunal established by law,” the European Court of Human Rights clarifies that, as per its jurisprudence, the objective of the term “tribunal established by law” is to ensure that “the judiciary in a democratic society is not subject to the discretion of the executive power but is governed by law.”⁴ The term “established by law” encompasses not only the legal basis for the existence of a “tribunal” but also specifies the composition of the tribunal for each case.⁵ These principles hold particular significance for disciplinary proceedings themselves, as the entity conducting disciplinary proceedings is regarded by the European Court of Human Rights as a “tribunal”.⁶ Hence, all conditions applied to courts under the right to a fair trial are also applicable to bodies conducting disciplinary proceedings.

The role of disciplinary proceedings within the context of the right to a fair trial raises intriguing questions. Given the principle of separation of powers, the judiciary plays a pivotal role in the democratic development of a state, with judicial independence being a cornerstone of such development.

Judicial independence is described as “a prerequisite for the rule of law [...] and a fundamental guarantee of a fair trial.”⁷ The responsibility of a judge entails rendering justice faithfully and impartially, free from any form of influence. This encapsulates the essence of independent judiciary: the freedom from external influences to safeguard citizens’ rights, highlighting the intrinsic link between judicial independence, disciplinary proceedings, and the broader framework of a fair trial within a democratic society.

As previously highlighted, the rule of law, integral to the right to a fair trial, underscores the necessity for transparency and predictability in disciplinary proceedings. It is crucial that disciplinary proceedings not only serve as a guarantor of a fair trial but also adhere to and are constructed upon the principles of a fair trial themselves.

1 Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights - Right to a fair trial, Council of Europe/European Court of Human Rights, 2022 - https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/guide_Art_6_eng

2 *Sturua v. Georgia* №45729/05, §33.

3 *Ibid*, §35.

4 *Oleksandr Volkov v. Ukraine*, №21722/11, §150.

5 *Ibid*, §151.

6 *Sturua v. Georgia* №45729/05, §40.

7 The final document of the Vienna meeting of representatives of the participating countries of the Conference on Security and Cooperation in Europe (CSCE), 1986, 1989; Copenhagen document of the CSCE conference in the field of human dimension, 1990; Paris charter for a new Europe, 1990; document of the Moscow meeting of the CSCE conference in the field of human dimension, 1991; MC.DOC/4/06.

The European Court of Human Rights, along with the Constitutional Court of Georgia, has emphasized the significance of adhering to the principles of human rights and judicial determination. Furthermore, the procedures for disciplinary proceedings in Georgia, as outlined in the principles of the Organic Law on Common Courts of Georgia and through its practical application, underscore the importance and role of disciplinary proceedings.

Disciplinary proceedings, defined at a principled level, must offer the potential for effective legal remedies in practice due to their significance. In this context, it is noteworthy to mention that the statistical data and reports¹ proactively published by bodies overseeing disciplinary proceedings can indicate whether judges possess the authority and resources to utilize the legal protections afforded to them by law. This transparency is vital for ensuring the fairness of disciplinary proceedings.

The proactive publication of statistical data and reports by the entities responsible for disciplinary proceedings is crucial for analyzing the outcomes of these proceedings. Moreover, this published information plays a pivotal role in educating judges. Hence, these reports and decisions should act as a preventative mechanism, ensuring that judges are well-informed about the rulings in various cases and the corresponding appropriate responses, fostering an environment of accountability and adherence to the principles of a fair trial.

As previously indicated, the proactive dissemination of statistical data and reports by the entities responsible for disciplinary proceedings plays a crucial role in assessing the outcomes of these processes. Moreover, this information serves a significant function in educating judges. Consequently, the reports and decisions that are published should act as a preventive measure, ensuring that judges are well-informed about the judgments rendered in various cases and the corresponding appropriate actions to take.

The establishment of criteria for disciplinary liability enables judges to understand the standards of behaviour expected of them. Clearly defining what constitutes disciplinary misconduct serves as a fair warning to those who might not adhere to the established norms. This approach is designed to safeguard the rule of law and uphold the principles of a fair trial. The objective of disciplinary proceedings is to protect the judiciary from capricious actions and to anticipate the expected outcomes.

Therefore, the right to a fair trial is closely linked with disciplinary proceedings, both through the incorporation of fair trial principles within these processes and by the proceedings themselves, which aid in facilitating the realization of the right to a fair trial for the parties involved in litigation.

¹ The Independent Inspector's Office, which has the exclusive authority to initiate disciplinary proceedings against judges, processes and publishes statistical information on a quarterly basis and annually prepares an analysis of the conclusions and decisions of the High Council of Justice.

Conclusion

The investigation of disciplinary proceedings against judges represents a multifaceted and significantly relevant topic, one that holds considerable scientific interest. Understanding the nuances of disciplinary proceedings, the right to a fair trial, and the integration of this right within the disciplinary process can be challenging. However, the aim of this article was to underscore the topic's relevance and significance, laying the groundwork for future scholarly exploration. The current landscape indicates that a scarcity of academic research on disciplinary proceedings hampers our ability to assess their efficacy fully.

It is crucial to approach this issue with a correct understanding, given that the independence of judges - especially under the conditions of their lifetime appointment - necessitates a response to misconduct through predictable disciplinary proceedings. This approach forms a foundation not only for the integrity of the judicial system but also contributes to the overall well-being of society and the nation's advancement.

Disciplinary proceedings should avoid becoming a punitive tool against judges or a means to foster misconduct. Instead, their primary role ought to be the prevention of potential misdeeds and the deterrence of inappropriate behaviour. The cornerstone of fair, independent, impartial, objective, and effective disciplinary proceedings lies in adherence to the rule of law and the principles of a fair trial.

Dr. Tea Samtchkuashvili

Grigol Robakidze University, Affiliate Professor

Dr. Shalva Lazariashvili

Georgian Institute of Public Affairs (GIPA), Affiliate Professor

CHALLENGES OF LEGAL REGULATION OF GIFTS IN PUBLIC SERVICE IN MODERN GEORGIAN LEGISLATION

Abstract.

The article aims to identify the complex challenges of the legal regulation of gifts within the of public service dimension and how these challenges, in turn, impact the efficacy of the governance process. Under the existing legal arrangement in Georgia, there has always been a problem of clear regulation/enforcement of the norms governing the issue of gifts, has consistently impeded the realization of an efficient and effective governance system. This article delves into the essential conditions that must be met for the proper regulation of gift-giving, evaluates the risks associated with this practice, and elucidates effective mechanisms for mitigating these risks. Furthermore, it underscores the crucial need for well-defined legal norms and the establishment of robust enforcement mechanisms as its propulsive factor. This study has encompassed an exhaustive examination and synthesis of legislation governing the exchange of gifts, alongside comprehensive analysis of scholarly works and manuals. In the pursuit of these objectives, both general and specialized research methods, including but not limited to analytical, synthetic, systematic and comparative legal methods were meticulously employed to process the retrieved information.

Key words: Public Administration, state servant, gift, regulation, practice.

Introduction

Clear and well-defined legal regulations regarding gifts in public service are critical for fostering effective and transparent governance. Such regulations are vital for the smooth operation of governance activities and the legal evolution of any nation. It is essential to establish precise legal norms concerning gifts in public service. This is to prevent undue restriction of civil servants' rights while simultaneously safeguarding public interests. The legal framework should ensure that public servants¹ remain uninfluenced, enabling them to perform their duties with loyalty and diligence.

However, in Georgia, the laws governing gifts in public service face issues with clarity, specificity, and practical enforcement and monitoring. These shortcomings negatively affect the functioning of public institutions, whose efficiency relies on the integrity of public servants and their adherence to actions within their official capacity that align with the public good.

The study of gift regulation within legislative frameworks is crucial for identifying and

¹ For the purposes of this article, civil servants are defined as those employed under civil service, professional civil service contracts, and administrative contracts, as well as public officials as described in Article 2 of the Law of Georgia on Combating Corruption.

addressing the deficiencies in existing legislation concerning gifts in public service. This process involves a thorough review of the current legal norms to pinpoint their shortcomings, followed by the enhancement of these norms to establish effective methods for managing prohibited gifts in public service.

It's important to acknowledge that resolving the issues surrounding the regulation of prohibited gifts in public service represents a significant challenge within the framework of "good governance" and is essential for maintaining a high level of public trust in public institutions. The degree of trust the public places in these institutions and their staff is influenced by several factors, among which integrity stands out. A key indicator of integrity is the ability to avoid the risks associated with receiving gifts, underscoring the importance of stringent regulations in this area.

1. The Essence of the Gift and Its Regulation

The legal framework governing civil service in Georgia is defined by the Law of Georgia "On Civil Service." This legislation outlines both the operational aspects of civil service and the legal status of civil servants.¹ Within this context, the Law of Georgia "On the Fight Against Corruption" specifies the rights and obligations of officials, thereby delineating the individuals subject to its provisions, including matters concerning gifts and the limitations on their acceptance. Furthermore, Government Decree No. 200 "On Determining the General Rules of Ethics and Conduct in a Public Institution" serves as a supplementary regulation. This decree addresses various issues related to gifts, including the conditions and legal parameters for their acceptance, thus providing a comprehensive legal basis for the regulation of gifts within the civil service.

A crucial aspect of "good governance" is development-oriented governance, which encompasses efforts to combat corruption, promote gender equality, and ensure the efficiency and economy of public administration.² The act of receiving gifts by public servants or their family members can potentially foster bribery and other corrupt practices.³ Consequently, the legal framework includes provisions to address the receipt of unlawful gifts. Specifically, Article 340 of the Criminal Code of Georgia penalizes public officials or their equivalents for accepting such gifts, imposing penalties that range from fines to community service.⁴

Public servants are mandated to exercise their duties adhering to the principles of public service and with the utmost regard for protecting public interests.⁵ To safeguard these interests, the law imposes various restrictions on the nature and acceptance of gifts, underscoring the commitment to maintaining integrity and transparency within public service.

Understanding the essence of a gift and categorizing it involves distinguishing between allowable and prohibited gifts. The regulations on accepting gifts set limits on the gift's value, identify permissible sources, and restrict certain categories of givers.⁶ Key to this process is a clear comprehension of what constitutes a gift. A gift is defined as property or a service provided to a public servant or their family member either without charge

1 Legal Foundations of Public Administration, vol. 3, Khubua, G. and Zimmerman, K.P., Tbilisi, 2016, p. 194.

2 Izoria L. Modern State, Modern Administration, Tbilisi, 2009, p. 210.

3 Beselia G. Gift to Public Service Guide, p. 10.

4 The Law of Georgia on the Fight Against Corruption does not recognize the term "person equal to the official." Article 332 of the Criminal Code of Georgia provides a definition for the purposes of official crime.

5 Law of Georgia, "On Public Service," Article 8.

6 Tsukhishvili N. "Gift Policy in Public Service: Comparative Analysis of International Practice and Georgian Legislation," 2020, p. 6.

or under favorable conditions, representing a deviation from the norm. This includes any complete or partial waiver of property obligations specifically granted to the public servant or their family member.¹

The legal framework further extends the definition of a “gift” to encompass any property or service transferred to a civil servant’s family member under the same preferential conditions, along with partial or complete obligation waivers. Legal analysis reveals that the definition of a gift covers both the public servant and their immediate family², highlighting the need for clear understanding and regulation in this area to ensure transparency and integrity in public service.³

2. The Origin of the Gift and Its Influence on a Public Servant’s Conduct

The core of gift-giving regulations aims to scrutinize the exercise of official powers by a public servant, strictly prohibiting the acceptance of any gift that could potentially sway their actions or decision-making processes. Beyond the direct impact of the gift on a civil servant’s activities, it’s crucial to consider additional aspects, particularly the integrity of the civil servant, which might be compromised by accepting a gift, as well as the risk of creating an implied obligation towards the giver.⁴

To circumvent such scenarios under legislative guidelines, a maximum value for permissible gifts is established. This threshold is particularly intriguing when it comes to the methodology for valuing such gifts. Legally, the gift’s worth is evaluated not based on the labor compensation but in relation to the official salary of the civil servant.⁵ Legislation stipulates that the total value of gifts a public servant may receive during a reporting year should not surpass 15% of their annual official salary, and for single instances, no more than 5%, provided these gifts do not come from a single source.⁶ However, this stipulation does not guarantee immunity from undue influence. The exception regarding a single source opens a considerable loophole for the potential misuse of gifts, especially since there’s no distinction among different ranks within the public service. It’s also important to recognize that high-ranking civil servants command substantial salaries, and the legislative framework for calculating permissible gift values based on these salaries allows for the acceptance of gifts of considerable worth. Such gifts could unduly influence the decisions they make or endorse. Thus, the legislative caps, while intending to mitigate risks associated with gifts from a single source, inadvertently introduce additional vulnerabilities when gifts originate from multiple sources, affecting the integrity of decision-making in governance.

The origin of a gift can be categorized as either external or internal, originating from either a single source or multiple sources. Government Decree No. 200 (2017) of Georgia, which establishes the general rules of ethics and conduct within public institutions, delineates gifts from internal sources as those received from a public institution, an employee, or a public servant, whether in a leadership or subordinate position. Conversely, gifts from

1 Law of Georgia, “On Fight Against Corruption,” Article 5, paragraph 1.

2 Agapishvili I., Beselia G., Tsukhishvili, N., Comments on the Resolution of the Government of Georgia on Determining Ethics and General Rules of Conduct in Public Institutions, Tbilisi, 2018, p. 17.

3 The Law of Georgia on the Fight Against Corruption defines “family member” as a spouse, minor child, stepson, or anyone permanently residing with the person.

4 Agapishvili I., Beselia G., Tsukhishvili, N., Comments on the Decree of the Government of Georgia on Determination of Ethics and General Rules of Conduct in a Public Institution, Tbilisi, 2018, p. 65.

5 Dvalishvili M., Makalatia e., Sanikidze Z., Turava P., Phirtskhalaishvili A., Kardava E., Wulaia I., Comments on the Law of Georgia on Public Service, Tbilisi, 2018, p. 212.

6 Law of Georgia, “On Fight Against Corruption,” Article 5, Paragraph 2.

external sources are defined as those received from official state bodies of Georgia or from an international organization.¹

This distinction between internal and external gifts further illuminates the considerations necessary when evaluating the implications of a gift. It emphasizes the need to assess the potential influence that a gift, depending on its source, may exert on a public servant's ability to fulfill their functions and duties. This differentiation aids in understanding how gifts from various origins can impact the integrity and objectivity required in public service.²

Restrictions pertaining to gifts extend to the family members of public servants as previously outlined. Specifically, the cumulative value of gifts received by a public servant's family member within a reporting year must not exceed 1,000 GEL, and for single gifts, the limit is 500 GEL, provided these gifts originate from various sources.³ This caveat is further elaborated in Government of Georgia's Decree No. 200 "on determining the general rules of ethics and conduct in a public institution," which stipulates that the total value of gifts from a single source to each family member of a public servant should not exceed 1,000 GEL. This regulation underlines the careful consideration given to the potential for undue influence through gifts, extending scrutiny to the financial interactions involving public servants' family members, thereby reinforcing the framework for ethical conduct within public institutions.⁴

At the legislative level, a specific threshold for acceptable gift values is established, thus categorizing any gift exceeding this limit as prohibited. Such gifts are considered potentially influential on the decisions made by a public servant. It is important to acknowledge situations where the value of a received gift remains within legal bounds, yet originates from a party anticipating a particular decision within the public servant's purview. In these cases, the gift could be seen as an attempt to sway the outcome. Consequently, public servants are advised to scrutinize the giver's motives and their professional relationship with them to safeguard their objectivity, impartiality, integrity, and adherence to ethical principles in public service. Nonetheless, the responsibility for maintaining ethical standards should not rest solely on the individual civil servant. Legislative measures must also be in place to minimize such risks, especially when a gift, besides influencing a civil servant's actions, could potentially undermine public trust or the confidence of their peers.⁵

In addition to setting a threshold for acceptable gift values, the Georgian "Law on the Fight Against Corruption" specifies circumstances where certain benefits are not deemed gifts within its framework. Notably, grants, scholarships, awards, and prizes bestowed by the state or international organizations are excluded from the definition of a "gift." Similarly, "diplomatic gifts" received during official or working visits by a public servant, provided their market value does not exceed 300 GEL, and symbolic signs or souvenirs given at official events with a market value below 300 GEL, are also exempt. Moreover, property given free of charge or under favorable conditions, complete or partial waivers of property obligations, and services offered on preferential terms that adhere to general rules and are not exceptions to these rules, along with property from close relatives pro-

1 Agapishvili I., Beselia G., Tsukhishvili, N., Comments on the Decree of the Government of Georgia on Determination of Ethics and General Rules of Conduct in a Public Institution, Tbilisi, 2018, p. 68.

2 Resolution N200 of the Government of Georgia, 2017, Article 3, subparagraphs "F" and "K," "On Determining the General Rules of Ethics and Conduct in a Public Institution."

3 Law of Georgia, "On Fight Against Corruption," Article 5, Paragraph 3.

4 Government of Georgia Resolution 2017 N200, "On Determining the General Rules of Ethics and Conduct in a Public Institution," Article 10.

5 Agapishvili I., Beselia G., Kardava, E. Integrity in Public Service: Corruption Offences, Conflicts of Interest, and Incompatibility of Positions, 2022, p. 96.

vided free of charge or under favorable terms, are not considered gifts.¹ This delineation is crucial for ensuring clarity and precision, thereby eliminating loopholes and preventing varied interpretations.

3. Exploring the Normative Regulation of Gift Reception by Public Servants in Various Countries

The quest for refining Georgia’s existing legislation benefits greatly from examining the diverse practices adopted in different countries regarding the reception of gifts by public servants. Currently, the international landscape showcases a myriad of mechanisms aimed at regulating this aspect, which typically manifest as supplementary directives augmenting the core legislative framework and established standards, offering additional guidance to public servants. Notably, a common trend observed across states with well-developed public systems is the specification of gift reception regulations at both a general and a more detailed institutional level. This dual-layered approach underscores a global acknowledgment of the need for precise guidelines that cater to the unique circumstances and requirements of various public service sectors, thereby enhancing the clarity and effectiveness of norms governing the acceptance of gifts by officials. Given the diversity in the operations of public sector institutions, each characterized by its unique domain, style of activity, and the specific forms and risks associated with receiving inappropriate gifts during their functional execution, it’s crucial for each service to have tailored instructions or mechanisms related to its duties. A notable example of advancing the regulations on gift reception in the public service can be seen in Irish legislation. Here, the “Gifts to Civil Servants”² guidance, developed by the Standards Commission, explicitly advises the leaders of all public service agencies or sub-institutions to disseminate additional information to their subordinate group of civil servants concerning the potential issues and guidelines surrounding the acceptance of gifts. This approach underscores the importance of customized guidance to address the nuanced risks and ethical considerations unique to each public service facet, enhancing transparency and integrity within public administration.

A prevalent approach in regulating gift acceptance by public officials involves a comprehensive and precise definition of what constitutes an acceptable “gift,” the circumstances under which a gift is considered illegal, and the specific identification of potential givers. In this context, Israeli legislation offers an intriguing model. It not only establishes general criteria for a civil servant receiving a gift but also considers the geographical context of the transaction. The law accounts for the value received by an official, their spouse, child, or any other person permanently residing “in Israel or abroad”³ as part of the gift exchange process. Consequently, the acceptance of an illegal gift outside Israel’s sovereignty is treated with the same legal obligations as those incurred within the country. This approach enhances the accountability and impartiality of public officials by equating the legal responsibilities of their actions, irrespective of the geographical location where the gift exchange occurs.

The German approach towards the awareness and application of legitimate circumstances under which a public servant may accept a gift stands out for its distinct emphasis. Unlike most countries, where the regulatory frameworks for gift acceptance stress the

1 Law of Georgia, “On Fight Against Corruption,” Article 51.

2 “Civil Service Code of Standards and Behaviour,” Standards in Public Office Commission, Dublin, Ireland, 2019. <https://www.sipo.ie/acts-and-codes/codes-of-conduct/civil-servants/Information-notice-gifts-to-civil-servants.pdf>.

3 Israeli Law on Public Service (‘Public Service (Gifts) Law,’ 5740-1979, p. 2).

organizational-corporate responsibility to ensure employees are fully informed about the gift-receiving requirements linked to their roles and responsibilities, Germany places a significant portion of this responsibility on the employees themselves. The German Bar Association (DAV) advocates that employees across all public institutions should proactively seek out information regarding the practice of gift-giving within their organization at the start of their employment, or at the very least, by the time they receive their first gift from a business client. This self-inquiry obligation underlines the importance of individual responsibility in maintaining transparency and ethical standards in public service.¹

Creating a moral-ethical environment and mechanisms within the public sphere that deter and diminish the incentive for officials to accept illegal gifts is crucial. A significant deterrent in this context is the financial penalization of officials. This approach involves explicitly stipulating such penalties and their amounts within the relevant legal documents. A notable example of this practice is found in Israeli legislation, which imposes a fine on a public official who receives a gift. The fine is calculated as triple the market value of the gift at the time it was received or triple the amount of its value during the trial if it is determined that the value at that time exceeds the initial market value. This measure aims to significantly increase the financial risk associated with accepting illegal gifts, thereby reinforcing ethical conduct among public officials.

Contrary to international norms, the current Georgian legislation, specifically the “Law on Combating Corruption” (№982–I C., 1997), and the “Decree on Determining the General Rules of Ethics and Conduct in a Public Institution” (Government of Georgia Decree №200, 2017), lacks explicit provisions or guidelines that govern the procedures for accepting gifts, whether material or intangible. Lobbying, defined as the act of advocacy by individuals and groups aimed at influencing the decisions of public servants, is a legally regulated activity in many countries, distinguishing between lawful advocacy and various illegal methods of influencing officials’ decisions, such as corruption, blackmail, and bargaining. Among these practices, the reception of illegal gifts by public servants or their family members is notably included, highlighting the need for clear regulatory frameworks to delineate acceptable conduct in the realm of gift-giving and lobbying activities.

In Georgia, despite various historical and social methods of influencing public servants’ decisions, classical lobbying—as understood by its specific terminology, characteristic methodology, and legal avenues of implementation—remains relatively novel and not fully actualized. To enhance the ethical standards of public service, it is imperative to establish a comprehensive legislative framework. This framework will serve as the foundation for fostering an open, transparent, and accountable public sector moving forward.

Moreover, Georgian legislation currently overlooks a critical aspect commonly addressed in international norms regarding gifts. Specifically, it does not consider the nuanced issue of receiving gifts by those officials whose decisions directly affect the lives of individuals or groups, categorizing it as particularly sensitive. Such officials are often subject to a total prohibition against accepting any gifts, regardless of their nature or value. A prime example of this approach is found in the Criminal Code of the Federal Republic of Germany, which explicitly bans certain categories of public officials, including judges, notaries, and those employed in public administrations, from receiving gifts, thereby upholding the integrity and impartiality essential to their roles.²

1 Pascual, S. “What You Should Know About Gift-Giving in the German Workplace,” 2018. <https://www.thelocal.de/20171212/what-you-should-know-about-gift-giving-in-the-german-workplace/>.

2 Bribery and Corruption Laws and Regulations, Germany, GLI, 2023. German Criminal Code (Strafgesetzbuch – StGB), 1998, Chapter 30, sections 331-333. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html.

The adoption of a “No Gift Policy” by public officials is a strategy employed by various countries around the world, including those with less developed or emerging democracies such as Malaysia, Uzbekistan (within the country), and the Philippines. This policy serves as an additional measure to combat corruption within the public sector by eliminating potential conflicts of interest that may arise from gift-receiving.

In the United States, the issue of accepting gifts in the public service and the potential for biased decisions resulting from such gifts receive significant attention in the law. This approach includes specifying in relevant normative acts the types of material and intangible values that may be considered gifts, along with stipulating a threshold for the market value of gifts received from a single source during the calendar year (e.g., \$50 in the states of Montana, Nebraska, Oregon, etc.). Notably, gift regulation is enforced not only at the federal level through agencies such as the United States Office of Government Ethics (OGE) but also at the individual state level. This dual-layered regulatory framework allows for the broadening of federal legislation as well as the customization of regulations to meet specific state needs, further reinforcing the integrity of public service by minimizing corruption risks associated with gift acceptance.

The legislation across various states exhibits diverse and nuanced approaches to the acceptance of gifts in public service. An example of particular interest is the legislation in the U.S. state of New Mexico. To mitigate the risk of potentially biased decisions by public officials, this legislation mandates the disclosure of gifts or the declaration of intent to receive gifts not only for currently serving officials but also for “nominee” candidates for public or political positions.¹

With few exceptions for personal celebrations or anniversaries (gifts valued at \$10 or less), U.S. law enforces stringent regulations on the exchange of gifts among officials. A broad prohibition exists against all gifts from a subordinate to an official who holds a higher position in the official hierarchy. Furthermore, it is expressly prohibited for an official to solicit contributions or organize fundraising for the purpose of purchasing a gift for a superior. Receiving a gift from an official who earns a lower salary than the gift’s recipient is also prohibited.²

International practices offer another compelling perspective where the Georgian regulatory framework shows a notable gap concerning the receipt of gifts - specifically, the scenario where a superior official offers a gift to a subordinate. In the legislation of countries with developed democracies (such as the USA, Germany, and Sweden), a variety of approaches exist regarding this matter. Unlike gifts received from external sources, where emphasis is often placed on the financial value of the gift, the primary concern in this context shifts to the nature of the gift and its appropriate evaluation. This distinction underlines a significant consideration: the intent and implications behind a gift from a superior to a subordinate, focusing on ensuring such exchanges do not compromise ethical standards or the integrity of the workplace.

For instance, while it may be deemed acceptable for a superior officer to present a gift to a subordinate during significant personal milestones such as holidays, family anniversaries (weddings, birthdays, the birth of a child, etc.), the dynamics shift significantly in other contexts. When a superior gives a gift to a subordinate employee, especially if it occurs repeatedly, it might be perceived as undue attention. This could be interpreted as favoritism, distinguishing the subordinate from their peers, potentially leading to con-

1 “Gifts / Financial Disclosure for Elected Officials & Public Servants,” Sec. 2-129 Bernalillo County Code of Conduct, 1998.

2 “Gifts Between Employees,” U.S. Department of the Interior (DOI), 5 C.F.R. § 2635.

cerns of gender discrimination, or even being seen as an act of inappropriate behavior of a sexual nature.

Thus, whereas gifts from subordinate officials to a superior might primarily be viewed through the lens of corruption or as a means to secure professional advancement, the practice of a superior gifting to a subordinate encompasses a broader spectrum of considerations. It presents a multifaceted scenario that demands a more in-depth analysis and vigilant oversight by the relevant administrative bodies to ensure such gestures do not undermine the integrity and fairness of the workplace environment.

4. Prospects for Preventing and Monitoring the Receipt of Illegal Gifts by Public Servants in Georgia

Currently, addressing the issue of public servants accepting illegal gifts, which can lead to biased decision-making, stands as a significant priority within the democratic world and states boasting developed public systems. To tackle this challenge, numerous countries have implemented a variety of mechanisms within their civil service regulatory frameworks aimed at mitigating this issue. However, it's also crucial to acknowledge the practical challenges in completely eliminating the acceptance of inappropriate gifts by officials. These challenges stem from difficulties in accurately assessing the true value of a gift or understanding its multifaceted nature. Consequently, in nations where civil service and governance systems are still evolving, such as Georgia, it is essential to establish a comprehensive normative framework to regulate the acceptance of gifts by officials. This approach ensures a stronger foundation for maintaining integrity and transparency within public service.

At the modern stage, the legislation regulating the gift to the public service needs significant revision. “Comparative analysis of Georgian legislation shows that the current legislative regulation of the gift policy is outdated and does not respond to modern challenges, both in the definition of the essence of the gift, as well as in the part of the established restrictions and monitoring.¹ The lack of analysis and unified statistics on gift - related restrictions in public service is also highlighted in Transparency International Georgia’s research report-evaluation of enforcement of the law on conflict of interest and corruption in public institutions (2016-2020).²

To bolster democracy, transparency, and public trust in the civil service, it is crucial to continue the reform of Georgian legislation regulating this issue, drawing from effective international mechanisms and successful examples. The following recommendations are proposed for further improvement.

4.1. Implement the Uniform Gift Policy in practice and enhance public awareness regarding the procedures for accepting or prohibiting gifts.

With the recent legislative updates (2023 Amendments to the law on the fight against corruption, #982) and the establishment of the new institution - LEPL “Anti-Corruption Bureau” - it becomes imperative to educate civil servants about the mandate of this new institution. Furthermore, it is important to inform them about the regulations concerning the acceptance of gifts, highlighting the role and functions of this policy in ensuring a transparent and accountable civil service.

¹ Tsukhishvili N., “Gift Policy in Public Service: Comparative Analysis of International Practice and Georgian Legislation,” 2020, p. 41.

² Transparency International Georgia, “Assessment of Enforcement of the Law on Conflict of Interest and Corruption in Public Institutions (2016-2020),” p. 27.

The successful implementation of the Uniform Gift Policy within the public service is intrinsically linked to enhancing public awareness. To achieve this, it is imperative for relevant institutions (such as the Civil Service Bureau, Anti-Corruption Bureau, and various governmental and civil entities) to actively employ scientific methodologies and modern communication tools. These efforts aim to educate civil society about the responsibilities and legal obligations incumbent upon both the giver and the receiver of the gift. Key focuses should include:

1. Establishing a clear connection between the receipt of an illegal gift and the potential for sanctions and other administrative actions;
2. Actively promoting ethical behavior among officials, especially when a gift is declared transparently and in good faith.

The efficacy of the regulatory framework governing the acceptance of gifts by public servants is intricately linked to the necessity of awareness-raising efforts. Under current legislation,¹ the requirement for officials to disclose received benefits to their “direct” supervisor and notify the Anti-Corruption Bureau serves as a key mechanism for monitoring gift acceptance by public officials. The practical success of this monitoring approach is deeply dependent on the integrity of civil servants, the competence and awareness of the officials’ “direct” supervisors regarding both existing and new regulations concerning gift acceptance in the civil service.

Given these considerations, it becomes clear that for the successful implementation of a unified gift policy, raising the awareness of officials at all levels is of paramount importance. This underscores the need for a comprehensive strategy to educate all involved parties about their roles, responsibilities, and the ethical standards required to ensure transparency and accountability within the public service sector.

4.2. Development of a Normative Framework and Additional Monitoring Mechanisms for Receiving Gifts in Public Service

Mandatory Notification for Civil Servants Upon Entry into Civil Service

Under current legislation, every individual admitted into the civil service is required to acquaint themselves with the principles and values embedded in the laws “On Civil Service” and “On Combating Corruption,” as well as the rights and duties bestowed upon them. This obligation is ultimately encapsulated in the civil servant’s oath,² through which the official pledges their commitment to serve the populace, uphold the country’s Constitution, protect public interests, among other responsibilities.

At the same time, it is important to acknowledge that the current legislation overlooks the obligations of the state itself, and the information procedures in place regarding an official’s entry into public service are significantly limited. The “oath of a civil servant,” in its essence, is a standardized, formal mechanism. Its mere existence, however, cannot ensure an official’s understanding of the ethical standards necessary for the execution of their duties, nor can it guarantee the official’s commitment to upholding these standards. Globally, numerous mechanisms have been developed to address this issue with greater effectiveness. Among these is the “ethical contract”³ formulated by the United States Office of Government Ethics. This contract requires candidates, prior to their appoint-

1 Law of Georgia, “On the Fight Against Corruption,” Article 13⁵, paragraph 3, subparagraph “a”.

2 Law of Georgia, “On Public Service,” Article 44.

3 Lazariashvili Sh., “The Role of the Office of Government Ethics in the Federal System of Ethics Protection of the US Public Service,” *Stu, Business Engineering*, Nos. 1-2, 2017, pp. 288.

ment, to assume written responsibility, acknowledging their full awareness of the ethical requirements associated with public service and their forthcoming duties, and to commit to adhering to these standards.

Additionally, it is worth mentioning that prior to signing the “ethical contract,” a designated representative from the Government Ethics Office furnishes the appointee with detailed and thorough information regarding the norms of official ethics pertinent to their future responsibilities, as well as regulations concerning the acceptance of gifts. Implementing a mandatory mechanism for informing civil servant candidates by the state, before their appointment, will undoubtedly enhance the quality and integrity of the Georgian civil service.

Further Details on the Procedures for Gift-Giving/Receiving Among Service Colleagues

The current Georgian legislation governing the practice of gift-giving in public service primarily addresses the flow of gifts in an ascending direction—that is, from officials at lower levels of the hierarchy to their superiors—as a means to identify and avert potential corruption. However, the legal framework lacks clarity and regulations regarding gift exchanges on a horizontal level (among colleagues) and, crucially, in a descending direction (from superior to subordinate). Addressing this legal shortfall would significantly aid in establishing a unified regulatory norm for gift exchanges within the service.

Introduction of a General Prohibition on Gifts for Certain Categories of Officials

The reception of a gift, regardless of its nature (personal or official), invariably exerts a significant psychological influence on any individual, particularly those employed in the public sector. This influence is especially pronounced among officials whose roles have a direct impact on the lives and welfare of specific individuals or groups (e.g., those in high political positions) or those whose duties in public service are not time-bound (e.g., sitting judges). Therefore, instituting a general ban on accepting non-diplomatic/protocol gifts for such categories of public servants would markedly aid in diminishing the risks of corruption.

4.3. Innovative Approaches to Gift Management in Public Service: Introducing Mechanisms for Utilizing Gifts for Public Interest

In numerous countries, there exists a registry, depository, or other archival system for cataloging gifts received by public officials from both domestic and international sources. These mechanisms serve as repositories for a wide array of exhibits, including those of historical, diplomatic, and jubilee significance, ensuring their preservation. However, it is common to find a more substantial number of gifts listed in such registries that, despite being diligently reported by officials or identified through monitoring efforts, lack any particular significance.

Irrespective of a country’s level of development, economic strength, or the effectiveness of its social policies, it is advisable to leverage the material potential of these gifts by channeling them towards relevant objectives. The introduction of innovative and alternative methods for the material utilization of gifts amassed within the public service presents an opportunity for public resources to be effectively employed. In the context of Georgia, for instance, the procedure of a public auction or the gratuitous transfer of an item, through granting the right to sell it for a designated purpose, can be explored (E-auction.ge). This approach facilitates the conversion of gifts into valuable assets that can support public interests, offering a practical solution to managing the plethora of gifts within public service.

Conclusion

In contemporary public systems, particularly within developed democracies, the receipt of gifts in public service and the strategies to mitigate potential associated risks receive significant attention. There exists a variety of legal frameworks that, despite their differences in approach, regulatory methods, and punitive measures, share the common objective of safeguarding the impartiality of civil servants' actions, as well as ensuring the transparency, objectivity, and ethical integrity of the civil service. These regulations aim to uphold a set of unified ethical and moral standards within the Civil Service and guarantee accountability to the public. Currently, the regulatory framework in Georgia demands updates and further refinement. This necessity arises from considering the country's rich cultural and historical heritage and traditions, which influence the public's perception of civil servants' accountability and the overall understanding of the civil service's essence and core values. This understanding remains underdeveloped within civil society. Therefore, alongside practical efforts to enhance the democracy of the civil service, it is crucial to continuously refine and improve the legislative governance of the civil service. This should be done by drawing on the best and most successful international practices, ensuring that Georgia's civil service not only meets but exceeds modern standards of transparency, accountability, and ethical conduct.

THE ROLE OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF GEORGIA IN PROTECTING CONSTITUTIONAL HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS

Abstract

In line with the Constitution of Georgia, constitutional oversight is executed by a specially established entity—the Constitutional Court of Georgia. This Court serves as a guardian of fundamental human rights and freedoms. Through the submission of individual constitutional complaints to the Constitutional Court, individuals are afforded a mechanism to advocate for their rights. Consequently, the individual constitutional complaint represents a critical legal tool aimed at providing effective legal protection and upholding the Constitution. While there are numerous issues concerning the nuances of constitutional proceedings in the context of individual constitutional complaints, many of these issues remain inadequately explored. Thus, the objective of this article is to examine the prevailing challenges associated with the Constitutional Court of Georgia's role in safeguarding human constitutional rights and freedoms. It seeks to uncover the unique aspects of proceedings involving individual constitutional complaints, scrutinize existing theoretical dilemmas, and present resolved viewpoints.

Keywords: constitutional oversight, human rights.

Introduction

The development of effective legal protection mechanisms for the country's Basic Law, alongside the establishment of judicial guarantees for the effective enactment of constitutional and legal norms, is crucial for the sustenance of a modern democratic and lawful state. This importance stems from the Constitution being the paramount document of the state, with its norms governing the core issues related to the exercise of power.

Pursuant to Article 59 of the Constitution of Georgia, the Constitutional Court is designated as the judicial body responsible for constitutional oversight in Georgia. The Constitutional Court's role in constitutional control is manifested through its evaluation of the constitutionality of legislative and executive acts, and its authority to deem them unconstitutional.¹

The Constitutional Court of Georgia plays a pivotal role in safeguarding human constitutional rights and freedoms, exhibiting a wide array of practices in this domain. Thus, this work aims to delve into the prevailing challenges associated with the Court's authority in protecting human constitutional rights and freedoms. It seeks to dissect both theoretical and practical issues, aiming to formulate pertinent conclusions.

This article will explore the functions and practical importance of the individual constitutional complaint; it will identify the entities entitled to petition the Constitutional Court and define the scope of constitutional oversight. Further discussion will cover the

¹ Jinjolava, Z., *Constitution and Problems of Georgian Law* (Tbilisi, 2002), p. 126.

legal ramifications of the Court's rulings in terms of safeguarding constitutional rights and freedoms. This includes examining the extent of the Constitutional Court's decisions and the challenges associated with implementing these rulings.

The investigation of these topics within the article will employ various scientific research methods, including historical, logical, analytical, and normative approaches. Additionally, the comparative-legal method will be utilized, with a particular focus on German law, to offer a broader perspective on the issues at hand.

1. The Nature and Functions of the Constitutional Control Institute

In a state oriented towards democracy, the Constitution stands as the supreme legal authority, acting as both a legal guarantor for the democratic evolution of society and a mechanism for the protection of human freedom and social justice. Hence, given its pivotal role and objective, safeguarding the Constitution itself demands special focus.¹

In a lawful state, governance is conducted through the rule of law, which comprises a system of norms organized hierarchically. At this hierarchy's apex lies the Constitution, the country's supreme law, mandating that all other normative acts align with the Constitution's requirements and principles.² Consequently, the crucial task of legally protecting the Constitution is often achieved via constitutional control.

The preamble to the Constitution of Georgia proclaims the country's resolute commitment to establishing a legal state. Article 4 (4) of the Constitution of Georgia further specifies that "State Power is exercised within the framework established by the Constitution and law," underscoring that the operations of all three government branches in a legal state must adhere to the Constitution.³

Ensuring adherence to the Constitution is not an automatic process; violations can occur both intentionally and through errors made during legal evaluations. To mitigate such undesired outcomes, constitutional control was established, representing a key mechanism for the legal protection of the Constitution.⁴

In contemporary scholarship, constitutional control is recognized as a distinct prerogative of qualified state bodies. Through this authority, these entities affirm the Constitution's supremacy within the hierarchy of normative acts.⁵ Additionally, constitutional control encompasses the defense of a broad spectrum of human rights, fostering political stability, social order, and economic growth.⁶

Today, constitutional control is regarded as a fundamental hallmark of democracy and legal governance globally. However, the institution varies across different nations, often exhibiting unique characteristics that influence its structure and operational dynamics.⁷

For instance, the primary function of the Constitutional Control Institute in Germany is to oversee and safeguard the Federal Constitution and the constitutions of the individual federal states against infringements by any state bodies.⁸

In Georgia, according to its legislation, the practice of constitutional control manifests

1 Kochlamazishvili, B., *Legal Defense of the Constitution* (Tbilisi, 2009), p. 1.

2 Izoria, L., *Modern State Modern Administration* (Tbilisi: Siesta, 2009), p. 190.

3 Ibid.

4 Kakhiani, G., "Some Theoretical Aspects of Constitutional Control," *People and Constitution*, no. 4 (2005): p. 39.

5 Getsadze, G., "Forms and Types of Constitutional Control," *Man and Constitution*, no. 1 (1998): p. 24.

6 Brinks, D. M., Blass, A., *Rethinking Judicial Empowerment: the New Foundations of Constitutional Justice*, *International Journal of Constitutional Law*, 15(2), 2017, S.298.

7 Deisadze, "Origin of Constitutional Control and Its Implementing Body," *Justice and Law*, no. 4 (23), 2009, p. 90.

8 Khubua, G., Traut, I., *Constitutional Justice in Germany* (Tbilisi: GZT, 2001), p. 15.

through the examination of the constitutionality of normative acts issued by legislative and executive authorities. Acts found to be in violation of the Constitution are declared unconstitutional.¹

2. The Scope of Constitutional Control

In German law, the scope of constitutional control encompasses acts of state power, which include executive, legislative, and judicial actions.² Crucially, these acts must be issued by German state entities.³

As stipulated in Article 60, paragraph 4, subparagraph “A” of the Constitution of Georgia, the Constitutional Court of Georgia’s scope of constitutional control can include any normative act concerning the fundamental human rights outlined in the second chapter of the Constitution of Georgia. Thus, under Georgian legislation, the ambit of constitutional control is to assess whether legal acts issued by the executive and legislative branches align with the Constitution. However, the examination of court decisions and administrative-legal acts for constitutional compliance does not fall within the Constitutional Court’s jurisdiction, in accordance with Georgian law.

When addressing the scope of constitutional control, it’s pertinent to consider the prevalent view in legal scholarship that the Constitutional Court should have the jurisdiction to oversee the constitutionality of decisions rendered by common courts. This perspective has both numerous proponents and detractors. Nonetheless, it could be deemed logical to empower the Constitutional Court with the authority to examine the constitutionality of decisions from common courts, real acts, and administrative-legal actions.

Georgia’s legal framework assigns the Constitutional Court the task of ensuring the constitutionality of acts issued by all three branches of government. However, there exists a concern regarding the oversight of the judiciary. Specifically, it is ambiguous why Georgian law omits the possibility of unconstitutional decisions by general jurisdiction courts. If the establishment of the constitutional control mechanism aimed to preserve the constitutional balance among the branches of government, it then seems prudent to extend constitutional control to encompass the operations of general jurisdiction courts, affirming the Constitution’s supremacy.⁴ Hence, for the Constitutional Court to effectively fulfill this role, it should possess the authority to review the constitutionality of judicial decisions.

Under existing legislative frameworks, constitutional petitions from general courts represent the sole method for the body tasked with constitutional oversight to engage with common courts. This is because common courts lack the jurisdiction to conduct constitutional review themselves and can only challenge the constitutionality of a normative act in the Constitutional Court through such petitions. In this context, the general court participates in a specific form of constitutional scrutiny. Consequently, to foster a unified interpretation of the Constitution’s supremacy and its provisions, it might be beneficial to empower the Constitutional Court with the authority to examine the constitutionality of decisions issued by common courts.⁵

1 Khmalaadze, V., “The Role of the Constitutional Court and the Prospect of Increasing the Effectiveness of Its Activities,” *Man and Constitution*, no. 4 (2000), p. 126.

2 Bonner Kommentar, Zweitbearbeitung, Hamburg, 1967, S. 10.

3 Sachs M, GG Kommentar, 6. Auflage, München, 2011, S. 496.

4 Chkheidze, G., Kaldani, T., “Constitutional Court of Georgia - Reality and Development Prospects,” *People and Constitution*, no. 4 (2000), p. 218.

5 Kochlamazishvili, B., *Legal Defense of the Constitution* (Tbilisi, 2009), p. 115.

3. The Constitutional Court: A Unique Entity for Constitutional Oversight

The cornerstone of constitutional protection lies in identifying and rectifying norms that infringe upon it, serving as the most effective form of constitutional oversight. The mandate of entities tasked with constitutional control is to assess the conformity of various normative acts with the country's Basic Law.¹

The Constitutional Court stands as a distinct entity designated for constitutional oversight. Its primary role is to evaluate the alignment of acts and decisions emanating from all three branches of State Power—executive, legislative, and judicial—with the Constitution.² Endowed with a specific supervisory capacity,³ the Constitutional Court bears the crucial responsibility of safeguarding the legal integrity of the Constitution and ensuring its paramountcy.⁴

In addition to upholding the Constitution's principle of supremacy, another vital role of the Constitutional Court involves establishing and maintaining the principle of mutual restraint and balance among the branches of government. It is the Constitutional Court that acts as the custodian of equilibrium between these branches.⁵ Thus, empowering the Constitutional Court with oversight capabilities is essential for monitoring the actions and decisions of all three government bodies.⁶ For the Constitutional Court to effectively fulfill its role in constitutional oversight, robust guarantees of independence for the entity administering constitutional justice are indispensable.⁷

In Germany, the Federal Constitutional Court is entrusted with the authority to perform constitutional control, a special status attributed to its role as the principal defender of the Constitution's integrity.⁸

In Georgia, the Constitutional Court is vested with the responsibility of exercising constitutional control. Its fundamental duties include safeguarding the Constitution's supremacy, ensuring the implementation of the principle of separation of powers, and protecting the constitutional rights and freedoms of citizens.⁹

The Constitutional Court stands as the guardian of fundamental rights, primarily because its core function, as previously highlighted, involves the protection of human rights and freedoms. This protection is facilitated through the adjudication of individual constitutional claims.¹⁰

By submitting an individual constitutional claim to the Constitutional Court, individuals are afforded the chance to advocate for their rights. Consequently, an individual constitutional claim represents a crucial legal instrument through which bearers of constitutional rights can engage constitutional control mechanisms to safeguard their rights and ascertain that the actions of the state remain within constitutional confines.

1 Kakhiani, G., *Constitutional Control in Georgia: Analysis of Theory and Legislation* (Tbilisi: Meridian, 2011), p. 31.

2 Schlaich/Korioth, *Das Bundesverfassungsgericht – Stellung, Verfahren, Entscheidungen*, 6. Auflage, München, 2004, S. 6.

3 Sager, L. G., *Constitutional justice*, *New York University Journal of Legislation and Public Policy*, 6(1), 11-20, 2002, S. 15.

4 Starck C, *Der demokratische Verfassungsstaat*, Tübingen: Mohr Siebeck, 1995, S. 33. Starck C, *Der demokratische Verfassungsstaat*, Tübingen: Mohr Siebeck, 1995, S. 33.

5 Säcker H, *Das Bundeseverfassungsgericht*, 5. Auflage, München:C.H. Beck, S. 1998,18.

6 Wember V, *Verfassungsmischung und Verfassungsmittel*, 1. Auflage, Berlin, 1997, S. 223.

7 Di Gregorio, A, *The role of constitutional justice in contemporary democracies*, *National Law School of India Review*, 34(2), 2022, S. 36.

8 Khubua, G., Traut, I., *Constitutional Justice in Germany* (Tbilisi: GZT, 2001), p. 15.

9 Kverenchkhiladze, G., "Legal Protection of the Constitution," *Man and the Constitution*, no. 3 (2006), p. 41.

10 Degenhart C, *Staatsrecht I, Staatsorganisationsrecht*, 27. Auflage, Heidelberg, 2011, S. 754.

4. Practical Importance of Individual Constitutional Claim in terms of Protection of Human Rights and Freedoms

The individual constitutional claim serves as a crucial mechanism for citizens to safeguard the fundamental rights and freedoms enshrined in their nation's Basic Law or Constitution.¹ This legal tool grants individuals direct access to constitutional justice, allowing them to seek redress for infringements of their rights.²

Under Article 60, paragraph 4, subparagraph "A" of the Constitution of Georgia, the Constitutional Court is empowered to review the constitutionality of normative acts in light of the basic human rights outlined in the Constitution's second chapter, based on submissions by individuals, legal entities, or the public defender. This provision ensures that the Constitutional Court can address and adjudicate on matters concerning the constitutionality of laws and regulations that impact the fundamental rights recognized in Chapter II of the Constitution of Georgia.

Additionally, this regulatory framework is mirrored in subparagraph "E" of the first paragraph of Article 19 of Georgia's law on the Constitutional Court. This clause authorizes the Constitutional Court to assess and rule on the constitutionality of normative acts concerning the rights and freedoms specified in Chapter II of the Constitution. This legal structure underscores the significance of the individual constitutional claim in the broader context of human rights protection, providing a formal avenue for individuals to challenge laws and actions that may contravene the constitutional guarantees of their rights and freedoms.

The provision in subparagraph "E" of the first paragraph of Article 19 of the law of Georgia on the Constitutional Court underscores the Constitutional Court's authority to evaluate and determine the constitutionality of normative acts related to the matters outlined in Chapter II of the Constitution of Georgia. This regulatory framework provides a crucial avenue for the protection and enforcement of human rights and freedoms within the country, enabling the Constitutional Court to act decisively in cases where normative acts may infringe upon the constitutionally enshrined rights.

Internationally, the concept of an individual constitutional claim as a means for protecting human rights and freedoms finds parallels in the legislation of other democracies, illustrating a common legal mechanism aimed at safeguarding fundamental rights. For instance, under Article 93, part I, subparagraph 4 of the German Basic Law and Article 90 of the law "on the Federal Constitutional Court," an individual has the right to file a constitutional complaint with the Federal Constitutional Court if they believe their fundamental rights have been violated. This process ensures that individuals have recourse to a higher judicial authority to challenge laws or actions that infringe upon their constitutionally protected rights.³

Similarly, Austrian legislation provides for the right of all individuals to challenge subordinate normative acts through individual submissions or complaints. This mechanism empowers citizens to seek judicial review of government actions or legal provisions that may adversely affect their rights, ensuring that the principles of justice and constitutional supremacy are upheld.⁴

1 Maunz T, Dürig G, GG Kommentar, Bd. III, München, 2012, S. 65.

2 Durr, S, Comparative Overview of European Systems of Constitutional Justice, Vienna Journal on International Constitutional Law, 5(2), 2011, S. 167.

3 Büchting/Heussen, Bekisches, Rechtsanwalts-Handbuch, 9. Auflage, München: C.H. Beck, 2007, S. 42-55.

4 Sharashidze, M., "Peculiarities of the Activities of the Constitutional Court of Austria in the Field of Exercising the Competence of Norm Control," Human and Constitution, no. 3 (2006), p. 15.

The purpose of an individual constitutional claim is to nullify acts deemed incompatible with the Constitution and to restore violated rights.¹ Additionally, it serves to define constitutional norms, further develop them, and establish uniform practices.²

4.1. The Entity Entitled to Submit an Individual Constitutional Claim

In accordance with Article 60(4), subparagraph “a” of the Constitution of Georgia, the subjects authorized to file an individual constitutional claim are a natural person, a legal person, or a public defender. The establishment of this specific provision was motivated by the rationale developed in the Constitutional Court’s decision of June 2010, №1/466, in the case “Public Defender of Georgia v. Parliament of Georgia,” where the entry of Article 39, subparagraph “a” of the Organic Law of Georgia on the Constitutional Court of Georgia was declared unconstitutional for excluding entities not registered in Georgia.³

In light of the aforementioned decision, revisions were made to Georgia’s legislation, expanding the scope of individuals entitled to appeal to the Constitutional Court. According to the current iteration, any natural person (including Georgian citizens, foreign nationals, and stateless persons) and legal entities possess the right to lodge an appeal.

As previously noted, Article 34 of the Constitution of Georgia recognizes legal entities as subjects of fundamental rights alongside natural persons. However, it’s essential to highlight an exception regarding legal entities under public law, which typically do not feature as subjects of fundamental rights. Nonetheless, it’s crucial to acknowledge that constitutional rights may extend to legal entities under public law if these rights fall within the scope of their legal mandate.⁴

German legislation also specifies the entity authorized to file an individual constitutional claim. Article 90 of the federal law “on the Constitutional Court” stipulates that everyone, including both natural and legal persons, retains the right to appeal to the Constitutional Court. Thus, the term “everyone”⁵ encompasses individuals and legal entities alike for the purposes of this provision.

It’s worth noting that German legislation makes a distinction between citizens of the state and stateless individuals. Consequently, a stateless person can only bring a claim to the Constitutional Court regarding rights applicable to them as a subject of those rights.⁶

Regarding legal entities, Article 19(3) of the German Basic Law specifies that legal entities can only possess rights that, by their nature, can be extended to legal entities.⁷

Legal entities under Public Law generally do not have the right to appeal to the Constitutional Court under German legislation. However, there are exceptions, particularly for entities such as universities, churches, religious associations, and broadcasters. Each of these entities retains the right to appeal to the Constitutional Court in instances where their rights and freedoms, as outlined by the Constitution, are violated.⁸

1 Detterbeck S, *Streitgegenstand und Entscheidungswirkungen im Öffentlichen Recht*, Tübingen, 1995, S. 512.

2 Alleweldt R, *Bundesverfassungsgericht und Fachgerichtbarkeitsbarkeit*, Tübingen: Mohr Siebek, 2006, S. 232.

3

4 Frenz, *Handbuch Europarecht*, Heidelberg: Springer, 2009, S. 92.

5 Umbach D, Clemens T, Dollinger F-W, *BVerfGG Kommentar*, 2. Auflage, Heidelberg, 2005, S. 17.

6 Robbers G, *Verfassungsprozessuale Probleme in der öffentlich-rechtlichen Arbeit*, Bd. 133, 2. Auflage, München, 2005, S. 9.

7 Klein E, *Grundrechtliche Schutzpflicht des Staates*, Mainz, 1989, S. 948.

8 Umbach D, Clemens T, Dollinger F-W, *BVerfGG Kommentar*, 2. Auflage, Heidelberg, 2005, S. 41-44.

4.2. Eligibility Criteria for an Individual Constitutional Claim

Under Article 39, subparagraph “A” of the Organic Law on the Constitutional Court of Georgia, citizens of Georgia, as well as other natural persons and legal entities, possess the right to approach the Constitutional Court if they believe their rights and freedoms, as recognized by the second chapter of the Constitution of Georgia, have been or may be violated. This provision indicates that individuals can lodge a claim with the Constitutional Court solely to protect their rights in cases where a violation has occurred or there is a foreseeable risk of such violation.

Georgian legislation delineates specific criteria that must be met for a constitutional claim to be considered valid for review by the Constitutional Court. These requirements include submission by an authorized entity, the claim’s object being a normative act, the claim having a valid basis, and being substantiated.

Article 31¹ of the Organic Law of Georgia “on the Constitutional Court” delineates the formal requirements essential for the acceptance of a constitutional claim for substantive consideration. Similarly, Article 31³ of the same law outlines the criteria for rejecting a constitutional claim.

These provisions underscore the importance of strict adherence to legislative requirements for individuals to effectively utilize the mechanism of the individual constitutional claim. It is imperative for claimants to meticulously adhere to these legislative prerequisites to ensure the consideration of their constitutional claim by the Constitutional Court.

5. Legal Consequences of Constitutional Court Decisions

The Constitutional Court stands as the singular state institution empowered to invalidate governmental decisions contrary to the principles of democracy and the rule of law. Consequently, the decisions rendered by the Constitutional Court carry significant weight, akin to that of the Constitution itself. These decisions play a crucial role in safeguarding the Constitution from unconstitutional legislation by deeming such laws or parts thereof unconstitutional.¹

As per Article 60(5) of the Constitution of Georgia, “the decision of the Constitutional Court is final. An act or part of it deemed unconstitutional loses its legal validity from the moment the relevant decision is published by the Constitutional Court, unless the decision specifies another, later time limit for the act or part thereof to lose its legal validity.” This implies that the legal ramifications of Constitutional Court decisions extend across the entire territory of Georgia, and compliance with these decisions is mandatory.²

In essence, the decisions of the Constitutional Court carry an irrefutable legal force and cannot be circumvented. They represent the ultimate authority in matters concerning the interpretation and application of constitutional principles within the legal framework of Georgia.³

According to the established practice of the Constitutional Court of Georgia, the Court is exclusively authorized to nullify the contested norm in its entirety and/or any

1 Nakashidze, M., “Problems of Enforcement of the Decision of the Constitutional Court of Georgia,” Justice, no. 1 (2009), p. 136.

2 Benidze, O., “Enforcement of Decisions of the Constitutional Court of Georgia,” Human and Constitution, no. 2 (1997), p. 16.

3 Zoidze, B., “Terms of Enforcement of the Constitutional Court’s Decision (General Review and Current Situation in Georgia),” Man and Constitution, no. 4 (2004), p. 62.

part of its normative content; however, it cannot establish new regulations, broaden the scope of the contested norm, and so forth. Thus, the Constitutional Court's decision is limited to recognizing any aspect of the contested norm as unconstitutional and subsequently nullifying it.¹

“The Constitutional Court possesses solely the authority to annul unconstitutional provisions, thereby eliminating legal backing for rules that infringe upon human rights and freedoms. The Court's jurisdiction does not extend to instituting alternative constitutional regulations in place of invalidated legal norms.”²

The aforementioned legal consequences of Constitutional Court decisions also apply when an individual constitutional claim is upheld. However, it's crucial to note that the recognition of a law or other normative acts as unconstitutional does not automatically invalidate previously issued judgments and decisions by the courts based on those acts.³

Article 20 of the Organic Law of Georgia on the Constitutional Court of Georgia specifies that “the recognition of a law or other normative act as unconstitutional does not entail the annulment of previously issued court judgments and decisions based on this act; it only leads to the suspension of their execution in accordance with procedural legislation.” Therefore, it's evident that Constitutional Court decisions do not have retroactive force.

To effectively uphold the binding principle of Constitutional Court decisions, it is essential to have efficient mechanisms for enforcing these decisions. Addressing issues related to the enforcement of Constitutional Court decisions strengthens the supremacy of the Constitution even further.⁴

To enhance the effectiveness of constitutional control and to ensure that its legal consequences are more focused on the protection of human rights and freedoms, thereby upholding the supremacy of the Constitution, it is advisable to refine and develop Georgia's legislation. Specifically, introducing provisions in the legislation to enforce the decisions of the Constitutional Court would be beneficial. For instance, similar to German legislation, granting the Constitutional Court the authority to specify the methods of enforcing court decisions and designate the responsible entity for enforcement would be advantageous in Georgia.⁵ We believe that such provisions would enhance the effectiveness of enforcing decisions made by the Constitutional Court, thereby further strengthening the rule of law and constitutional governance in Georgia.

6. Analysis of the Practice of the Constitutional Court of Georgia

The application of individual constitutional claims to the Constitutional Court of Georgia showcases a diverse array of practices. Therefore, it is prudent to delve into several recent decisions of the Constitutional Court within the scope of this article, as they offer insightful explanations regarding the protection of human rights and freedoms.

1 Constitutional Court of Georgia, Decision No. 3/6/642 of November 10, 2017, in the case “Citizen of Georgia Lali Lazarashvili v. Parliament of Georgia,” II-22.

2 Constitutional Court of Georgia, Decision No. 3/6/642 of November 10, 2017, in the case “Citizen of Georgia Lali Lazarashvili v. Parliament of Georgia,” II-22.

3 Benidze, O., “Enforcement of Decisions of the Constitutional Court of Georgia,” *Human and Constitution*, no. 2 (1997), p. 17.

4 Demetrashvili, A., “Guarantees of Protection of Constitutional Rights of the Constitutional Court,” *Man and Constitution*, no. 4 (2000), p. 206.

5 Gabunia, E., “‘Real’ Control in the Constitutional Justice System of Georgia,” *Journal of Constitutional Law*, no. 3 (2019), p. 61.

Of particular interest is the case involving the Public Defender of Georgia versus the Parliament of Georgia.¹ In this dispute, the Constitutional Court deemed the normative content of the first paragraph of Article 21 of the Constitution of Georgia and Article 8 of the Georgian law “on assemblies and demonstrations” unconstitutional. These provisions mandated that the executive body of the municipality be notified no later than five days before an assembly or demonstration takes place.

Regarding this case, the court highlighted that the first paragraph of Article 21 of the Constitution of Georgia establishes constitutional guarantees for the exercise of the fundamental right to freedom of assembly, enabling peaceful and public gatherings of people. As per this provision, all individuals, except those belonging to the Defense Forces or the entity responsible for safeguarding state or public security, have the right to assemble publicly and peacefully, without the need for prior authorization or being armed. Consequently, the Constitution ensures that individuals have the opportunity to publicly express their sentiments and opinions.²

In relation to the aforementioned case, the Constitutional Court of Georgia acknowledged the significance of the public’s legitimate goals outlined in the disputed norm. It deliberated on the necessity of the regulation prescribed by the contested norm. However, the Court concluded that the established restriction compromised the fair balance between limited and protected interests, thus failing to ensure the effective enjoyment of the fundamental right.

Furthermore, a violation of the right to access public information, as stipulated in Article 18 of the Constitution of Georgia, was determined by the Constitutional Court of Georgia on April 27, 2018, in case №1/3/1243, involving “citizen of Georgia Giorgi Kraveishvili against the Parliament of Georgia.”

In the mentioned case, the Constitutional Court’s delineation regarding the constitutional grounds for the right to access public information is noteworthy. The Court’s definition includes:

- Information held by the Science Foundation, being funded from the state budget and established to fulfill state tasks, is deemed as official records.³
- The identity of an independent expert constitutes public information and should be accessible to interested parties.⁴
- Concealing an expert’s identity is regarded as a restriction on access to public information.⁵
- Expert assessments play a pivotal role in fostering public confidence in administrative decision-making processes and ensuring transparency in competitions involving participants. Consequently, restricting access to information about the expert’s identity for competition participants violates their legitimate interests.⁶

Based on these points, the Constitutional Court deemed the contested norm unconstitutional, stating that it unjustly curtails the right to access information safeguarded in the public institution as defined by the Constitution of Georgia.

1 Decision of the Constitutional Court of Georgia, No. 3/3/1635 of December 14, 2023, in the case “Public Defender of Georgia vs. the Parliament of Georgia.”

2 Ibid, II – 3.

3 Decision of the Constitutional Court of Georgia, No. 1/3/1243 of April 27, 2018, in the case “Citizen of Georgia Giorgi Kraveishvili v. Parliament of Georgia.”, II-13.

4 Ibid, II – 14.

5 Ibid, II – 15.

6 Ibid, II – 17.

Conclusion

In conclusion, it can be affirmed that the institution of individual constitutional claims within the Constitutional Court has functioned effectively. This is evident from the decisions rendered by the Constitutional Court, which have consistently prevented the existence of unconstitutional normative acts in the country. Thus, it is evident that the Constitutional Court of Georgia has played an indispensable role in safeguarding constitutional rights and freedoms.

However, it is worth noting that to enhance the effectiveness of constitutional control, it would be beneficial for the Constitutional Court's jurisdiction to extend to the examination of the constitutionality of decisions made by judicial bodies. Specifically, granting the Constitutional Court the authority to review decisions rendered by lower courts would be advantageous.

Furthermore, it is advisable to enhance and refine Georgia's legislation concerning the enforcement of decisions issued by the Constitutional Court. Specifically, there is a need to introduce provisions in the legislation that guarantee the execution of Constitutional Court decisions. This step would contribute to a greater emphasis on the protection of human rights and freedoms within the constitutional control mechanism, consequently reinforcing the supremacy of the Constitution.

COUNTERCLAIM - PROCEDURAL MECHANISM FOR DEFENSE AGAINST A SUIT

Abstract

In line with Article 31 of the Constitution of Georgia, every individual is entitled to seek judicial intervention for the safeguarding of their rights and freedoms, to address violations of civil rights, or to forestall potential infringements. Georgia is in the process of aligning its laws with European standards, an endeavor that reveals certain legal gaps necessitating timely rectification. It is essential for an individual's right to legal recourse to be fully upheld by the courts, not only in the act of petitioning the court but also through the issuance of equitable and well-founded judgments.

Keywords: counterclaim, suit.

Introduction

According to Article 31 of the Constitution of Georgia, every individual possesses the right to contest for the protection of their rights in court. This provision ensures the constitutional guarantee of a just and prompt review of cases.¹ As stipulated by Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and Article 14 of the International Covenant on Civil and Political Rights, every person stands equal before the law and judicial bodies.² During the judicial process of right protection, it is imperative for the court to issue decisions that are both equitable and substantiated. In developed nations, the primacy of rights is a fundamental tenet, and Georgia aligns with this standard through the objectives set forth in its Civil Procedure Code, which is dedicated to the protection of these rights.³

The Civil Procedure Code of Georgia establishes a framework that accommodates the filing of claims, including the initiation of claims, admission of counterclaims, consolidation of multiple claims, and the dismissal of claims, among other provisions. It underscores the importance of maintaining standards that uphold the principles of a fair trial and equality before the law.

A notable aspect of procedural defense within this framework is the option to file a counterclaim. This allows a defendant, from the moment they receive the claim until the end of the preliminary preparations for the oral hearing, to present a counterclaim against the plaintiff. This counterclaim is then reviewed concurrently with the original claim.⁴ It is a critical mechanism that balances the plaintiff's right to seek redress for grievances with

1 Constitution of Georgia article 31.

2 Tskitishvili, M., *Lawsuit in Civil Process* p 1.

3 Kopaleishvili, M., Skhirtladze, N., Kardava, E., & Turava, P. (2008). *Manual of Administrative Procedural Law*, pp. 36-37.

4 Civil Procedure Code of Georgia article 188, part 1.

the defendant's right to contest the claims made against them, challenging the evidence or facts presented by the plaintiff.

1. Counterclaim

The opportunity to file a counterclaim is subject to specific timing constraints. A defendant is permitted to launch a counterclaim following the receipt of the original claim. This right extends until the conclusion of the preliminary arrangements for the oral hearing. However, should there exist a justified reason, the defendant may be allowed to submit the counterclaim even before the hearing phase commences.

Should the defendant neglect to file the counterclaim within the legally designated timeframe, and if the court does not recognize any valid justification for this delay, the defendant then retains the option to pursue an independent claim. This alternative route enables the defendant to still seek judicial review, albeit through a separate process.

Furthermore, if the defendant believes that a joint review of both the original claim and the counterclaim would expedite the legal proceedings, or if they have any other reason to prefer their simultaneous consideration, they can request the court to merge these two cases into one.¹ This request aims to streamline the process, potentially leading to a more efficient resolution of the dispute, contingent upon the court's approval and the specific circumstances of the case.

A counterclaim functions as a standard claim, involving both parties but reversing their roles: the original plaintiff becomes the defendant, and the original defendant assumes the role of the plaintiff. For a counterclaim to be considered valid by the court, it must satisfy the criteria outlined in the Civil Procedure Code of Georgia, applicable to any ordinary claim.

Pursuant to Article 190 of the Civil Procedure Code of Georgia, if a counterclaim is lodged and accepted after the initial case's preliminary preparations are concluded, the court, either upon the plaintiff's request or by its own discretion, may decide to defer the hearing to a later date. This provision ensures that all parties have adequate time to prepare for the complexities that a counterclaim introduces into the proceedings.

In the context of this legislation, the reference to a postponement request by the "plaintiff" specifically pertains to the original plaintiff, who, in the scenario of a counterclaim, is required to formally respond within a legally specified timeframe. This includes reviewing and objecting to the counterclaim if necessary and familiarizing themselves with the new case materials introduced by the counterclaim. This procedural safeguard is designed to maintain fairness and ensure that both parties are fully informed and prepared to participate in the legal process.²

Article 189 of the Civil Procedure Code of Georgia delineates the conditions under which a counterclaim is accepted by the court. The provisions can be summarized as follows: A counterclaim must be filed in accordance with the standard procedures established for submitting a claim. A judge is mandated to accept a counterclaim if it meets any of the following criteria: a) The counterclaim is intended to be incorporated with the original claim. b) Fulfilling the counterclaim would negate the fulfillment of the original claim, either entirely or partially. c) There exists a substantive connection between the counterclaim and the original claim, and adjudicating them concurrently would lead to a swifter and more accurate resolution of the dispute. When both the original claim and the counterclaim are considered together, the court is obliged to issue a unified verdict,

1 Arkhoshashvili, L. *Legal Remedies for Defense Against Lawsuits*, pp. 166-167.

2 Arkhoshashvili, L. *Legal Remedies for Defense Against Lawsuits*, pp. 167-169.

barring exceptions specified in Article 245(2) of the Civil Procedure Code. This clause is perceived as a procedural safeguard against litigation, aiming to expedite the legal process. The essence of this provision is to facilitate the delivery of prompt justice, emphasizing the importance of a swift and fair dispute resolution.¹

The procedural legislation of Georgia upholds the principle of dispositionality, as articulated in Article 3 of the Code, which permits the plaintiff to withdraw their claim at any stage of the case's consideration. This provision underscores the principle that the parties' wills are decisive in the progression and resolution of legal proceedings. It reflects the legal system's respect for the autonomy of the parties involved in a civil case, granting them the latitude to resolve disputes as they see fit.²

In this framework, the defendant, selected by the plaintiff for litigation, has the option to mount a defense through either a counterclaim or a counter-defense. A counterclaim is typically filed in response to the original claim, suggesting a direct link to the allegations or demands set forth by the plaintiff. However, should the circumstances warrant, the counterclaim can also stand as an independent claim, separate from the original dispute. This flexibility in procedural strategy allows the defendant to not only address the immediate concerns raised by the plaintiff's claim but also to introduce related or entirely separate issues for judicial consideration, thereby expanding the scope of the legal proceedings to ensure a comprehensive adjudication of all relevant matters.³

There is a significant difference between a defense to a claim and a counterclaim. The defendant typically seeks to refute the factual circumstances or legal justification presented in the lawsuit. In contrast, a counterclaim implies acknowledgment of the original claim. In practice, there are instances when the court, without justification, refuses to satisfy a counterclaim. The Court of Cassation, in several of its judgments, has emphasized that the court must consider the merits of the counterclaim.⁴

A counterclaim cannot be initiated in court before the main claim is filed. The authority to file a counterclaim arises after a copy of the claim has been delivered to the defendant. The counterclaim represents a defensive measure for the defendant and must adhere to all criteria outlined in the Civil Procedure Code of Georgia. Upon filing a counterclaim, the individual is required to pay the state duty. However, the counterclaimant is entitled to request a waiver from this duty under conditions specified by the law. Additionally, the counterclaimant has the right to petition the court for a deferral of this duty. It is important to note that the opportunity to file a counterclaim is not always available at all court levels.⁵ What constitutes an honorable reason is delineated in Article 215 (3) of the Civil Procedure Code of Georgia, which specifies: "The inability of a party to submit a petition or application due to illness, the death of a close relative, or other special objective circumstances beyond their control, rendering them unable to participate, shall be considered an honorable reason. The illness must be verified by a document signed by the head of the medical institution, explicitly stating the individual's incapacity to appear in court."⁶ Should the responding party file the counterclaim within the prescribed timeframe, the court is tasked with verifying whether the conditions set forth in Article 189 of the Civil Procedure Code of Georgia are fulfilled.

1 Civil Procedure Code of Georgia article 189.

2 The Decision of the Supreme Court of Georgia No. 1410-1425-2011.

3 Liluashvili, T., & Khrustali, V. (2004). Commentary on the Civil Procedure Code of Georgia, p. 326.

4 Ibid, pp. 324-325.

5 Arkhoshashvili, L.I. Prosecutorial Remedies for Defense Against Lawsuits, pp. 166-169.

6 Civil Procedure Code of Georgia article 215, part 3.

In practice, it is not uncommon for unscrupulous defendants to file counterclaims that have no relevance to the original claim, as a strategy to delay proceedings. These defendants often challenge the court's decision that the counterclaim lacks connection with the original claim, further prolonging the process and impeding the legitimate plaintiff's access to justice. Consequently, I propose that when a counterclaim is unrelated to the original claim, the involved party should be precluded from appealing the court's decision. This approach would not infringe upon the respondent's rights, given that the respondent retains the option to pursue an independent claim through the court. The legislation mandates the establishment of a specific protocol for evaluating counterclaims, which are to be filed in the same court as the original claim, underscoring the inherent linkage between the counterclaim and the original action.¹

One of the objectives behind filing a counterclaim is to consolidate the discussion and resolution of interconnected claims. Throughout the litigation process, situations may arise where the circumstances are clear concerning one party but remain unresolved for the other. In such instances, the court has the discretion, upon a party's request, to issue a decision that specifically addresses the party for whom the situation is unequivocal, rather than rendering a collective judgment.² The court is tasked with evaluating both the original claim and the counterclaim together, aiming to deliver a comprehensive verdict. However, an exception exists as outlined in Article 245 (2) of the Civil Procedure Code, which allows for a "partial decision." This provision enables the court, if requested by an interested party, to issue a decision even when a counterclaim is present and the matters concerning one of the claims or counterclaims have been conclusively determined.³

The adjudication of a case may be deferred due to the introduction of a counterclaim. Article 190 of the Civil Procedure Code of Georgia stipulates: "If a counterclaim is filed and accepted after the case's preliminary preparation is complete, the hearing may be deferred to a later date, either upon the plaintiff's request or by the court's initiative. The expenses incurred from this postponement shall be borne by the defendant who has belatedly submitted a counterclaim."⁴ This provision indicates that, following the acceptance of a counterclaim after initial case preparations, it is incumbent upon the plaintiff to propose a delay in the hearing, a process I find to be flawed. The regulation should mandatorily specify that the case will be postponed, eliminating the need for the plaintiff to make such a request. Furthermore, the imposition of postponement costs on the party filing delayed counterclaims is contentious, particularly when the court has permitted the late submission. In such circumstances, imposing financial responsibilities for the delay on the defendant seems unjust, as the court's acceptance of the late counterclaim implies a waiver of the typical penalties for such delays.

2. Contested Appeal

As outlined in Article 379 of the Civil Procedure Code of Georgia, "the party opposing the appeal may file a counter-appeal within 10 days following the receipt of the appeal, irrespective of their decision to forgo filing an appeal themselves. Should the initial appeal be dismissed or left without consideration, the counter-appeal shall likewise not proceed to review."⁵

1 Tskitishvili, M., *Lawsuit in Civil Process* pp 134-135.

2 Natchkebia, A., *Definitions of Civil Legal Norms in the Practice of the Supreme Court of Georgia*, Case No. as-1003-1304-07, February 13, 2008.

3 Civil Procedure Code of Georgia article 245, part 2.

4 Civil Procedure Code of Georgia article 190.

5 Civil Procedure Code of Georgia article 379.

This provision enables the responding party to challenge aspects of the court's decision that were partially in favor of the appellant, aiming to either overturn such decisions or uphold parts of the ruling that denied the appellant's requests. Contested appeals can be categorized into two distinct types: independent contested appeals and dependent contested appeals. An independent counter-appeal is initiated in direct response to the filing of an original appeal.

Additionally, it is submitted within the legally stipulated timeframe, its monetary value aligns with the legal pricing criteria for the appeal, and it fulfills the legal requirements set for appeals. A dependent counter-appeal refers to a submission that is related to the principal appeal but either does not meet the legal financial valuation or is submitted after the legal filing deadline. The court is obliged to consider an independent counter-appeal regardless of whether the original appellant has dismissed their main appeal, retracted it, or if the main appeal remains unaddressed by the Court of Appeal. Conversely, a dependent counter-appeal will not proceed in the appellate court if, for any reason, the court dismisses the appellant's main appeal or ceases the proceedings.¹

In its Decision No. 293-550-08, the Supreme Court clarifies that "according to the norms referenced, entities specified by law are entitled to challenge the judgment of the first instance court by filing an appeal, or, should the opposing party submit an appeal, they may present a counter-appeal to the court within a timeframe expressly defined by legislation. There exists a distinct difference between an appeal and a counter-appeal. An appeal is lodged independently by a party without regard to whether the opposing party has appealed the decision of the Court of First Instance. Its review is conducted independently of the legal outcome of the opposing party's appeal. On the other hand, a counter-appeal is contingent upon the filing of a primary appeal by the opposing party; in the absence of such an appeal, a counter-appeal cannot be filed."²

Conclusion

It is imperative for the court to consider the rights of all involved parties. These parties should be afforded the opportunity to defend their rights through various procedural avenues that align with the principles of a democratic state. Given that violations of party rights can manifest under various circumstances and in different ways, it is crucial that parties always have access to a mechanism for seeking justice.

The right to take action encapsulates an individual's ability to initiate a legal claim either to rectify a breached right or to forestall a potential violation. The defendant's right includes defending against such claims, utilizing both direct defenses and counterclaims. Claims and counteractions serve as fundamental components in establishing the basis of evidence. Through these mechanisms, the evidentiary process unfolds, guided by the principles of party autonomy and adversarial proceedings.

A counterclaim serves as a procedural tool for the defendant to defend against the plaintiff's accusations. It allows the defendant to not only present a defense but also to seek expedited justice from the court, as it enables simultaneous consideration of both the original claim and the counterclaim.

However, it is not uncommon for courts to reject a counterclaim on the grounds that there is no substantive connection between the original claim and the counterclaim. Following such a decision, the defendant is entitled to appeal against this ruling within a le-

¹ Liluashvili, T. (2005). *Civil Procedural Law*, pp. 469-472.

² Decision of the Supreme Court of Georgia No. 293-550-08.

gally prescribed timeframe. Often, the authors of counterclaims pursue appeals as a strategy to prolong the proceedings. I argue that the court's decision to reject a counterclaim due to the lack of a connection between the original and counter claims should not be subject to appeal. This stance is predicated on the belief that such a limitation does not infringe upon the rights of the counterclaimant, given that they are legally entitled to initiate a separate and independent claim in court.

According to Article 190, Part 1 of the Civil Procedure Code of Georgia, the acceptance of a counterclaim after preliminary case preparation necessitates the postponement of the case hearing, either upon the plaintiff's request or by the court's initiative. I argue that the legislation should mandatorily stipulate the postponement of the hearing, eliminating the need for a formal request from the petitioner. Furthermore, Article 190, Part 2 specifies that the expenses incurred due to the postponement fall upon the defendant who has belatedly filed a counterclaim. I contend that this legal provision is flawed. When the court permits the filing of a counterclaim, the defendant should not bear the financial consequences of the resulting delay in the hearing.

An examination of judicial practices uncovers several deficiencies that necessitate further refinement through scientific research and comprehensive analysis. Consequently, an in-depth review of these practices indicates that they have not been adequately investigated, adversely impacting the efficiency and fairness of the civil process in Georgia.

Mariam Zarkua

*Barrister, PhD Student at
Grigol Robakidze University*

RECOGNITION AND EXECUTION OF THE FOREIGN COURT DECISIONS

Abstract

Recognition and execution of the foreign court decisions at the same time as globalization represents both an opportunity and a challenge for the international legal system. The article aims to examine the legal framework and practice around the cross-boundary enforcement of judgments, both through a review of national legislation and practice, as well as the experience of foreign countries. The article, through doctrinal analysis, presents the main issues that are essentially important to consider in the process of recognition and enforcement of foreign court decisions. In addition, the main factors influencing the recognition and enforcement mechanisms and the effectiveness of these mechanisms are highlighted. The article presents important differences between legal systems in relation to notice-execution approaches. The issue is interesting from the point of view that it is directly related to public policy, which is accompanied by a number of procedural difficulties. Naturally, effective administration of justice during cross-boundary court proceedings is essential in order to protect the rights of the parties involved in a specific case. In relation to this, the above-mentioned institution is an effective legal mechanism, which in the end effectively helps to harmonize international legal standards, which is necessary for continuous and rapidly developing international legal relations.

The issue is also interesting from the point of view of how the legal systems of countries with different jurisdictions can cooperate so that their sovereignty and public policy are not roughly treated. The transnational approaches that exist today need constant change and renewal, since cultural, political or social factors have a constant influence on this process. Unequal approaches will have a direct proportional negative impact on the rights of individuals.

A comparative analysis of the legal provisions, judicial approaches and international treaties regulating this field reveals the challenges and inconsistencies in the current approaches. Although there is a general tendency to simplify this process, there are significant difficulties due to differences in national legal traditions, bilateral requirements, sovereignty, and public policy.

Keywords: recognition, execution of decisions.

Introduction

In the wake of transnational globalization, international trade and commercial activities have witnessed a rapid expansion. Concurrently, there has been an upsurge in court disputes across various states, where the legal mechanisms for resolution have not evolved as swiftly as the aforementioned processes.¹ It becomes evident in international disputes that the choice of applicable law and jurisdiction emerges as a critical issue. This is because the procedural frameworks for enforcing foreign court decisions vary across jurisdictions. At this juncture, the significance of international law becomes paramount. Bilateral and multilateral agreements between states play a crucial role in ensuring the recognition and enforcement of decisions. The intricacies of contemporary society have woven a fabric of interdependence among nations, giving rise to what can be termed as a legal landscape. Within this landscape, the domain of national law extends beyond geographical boundaries, necessitating collaborative efforts on a global scale. In this context, states are tasked with creating legal mechanisms that safeguard the rights of the parties involved. However, it is essential to identify three potential impacts of foreign decisions. First, a foreign decision stands as a fact, independent of whether it is recognized or not. Second, once a foreign decision is recognized, it prevents the same issues from being re-litigated in domestic courts.² However, the scope of this preclusive effect is subject to determination by the specific legal system involved. Recognition of a foreign decision occurs when a court in one country or jurisdiction acknowledges and adopts a judicial decision made by the courts of another, issuing a ruling on terms that are substantially similar. This process primarily involves an evaluation of fundamental principles, during which several challenges may arise. These challenges include differences between legal systems, cultural disparities, and divergent interpretations of laws and procedures. At this juncture, it is vital to strike a balance between the interests of the parties involved, aiming to uphold the integrity of both legal systems.³

Declaring that a foreign country enforces decisions a priori does not automatically confer legal force within a country that operates under a specific legal system. The acceptance of a foreign judicial act without thorough examination is considered unacceptable. To address this issue, the Institute of Recognition was established. Under this framework, a decision made by a foreign court is subjected to the legal system of a specific country.⁴ Consequently, the validity of a judicial act is bounded by certain limits and frameworks, as a state should only recognize legal consequences with which it is familiar.

1. The Concept of Recognition and Enforcement of a Foreign Court Decision

The efficacy of a court decision within a specific country is inherently limited to its own territory. Consequently, a foreign court's decision gains validity in another country only upon recognition there, ensuring it does not encroach upon the judicial sovereignty of that nation. This arrangement does not automatically obligate any country to recognize and enforce a foreign court decision. Positions on this issue vary considerably. For instance,

1 Model Law on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments, Commonwealth Secretariat, 2018, 1.

2 Ralf Michaels, Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, Heidelberg and Oxford University Press, 2009, 1-2.

3 Professor Fausto Pocar, EXPLANATORY REPORT, Convention on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters, signed in Lugano on 30 October 2007, Official Journal of the European Union, 2009, 1-3.

4 Haas, Ulrich, Die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer und internationaler Schiedssprüche: Dissertationsschrift (Schriften zum Prozessrecht), Schriften zum Prozessrecht, 1991, 128-129.

a segment of German scholars, including Professor R. Gaimer, argue that based on the principle of “Good Will,” states inherently bear the responsibility for direct recognition and subsequent enforcement of foreign decisions. It is crucial to highlight that recognizing a foreign court decision often entails acknowledging certain segments of the ruling rather than its entirety. The party in favor of whom the decision was made should endeavor to secure its enforcement in the second country through legal avenues provided by its laws. This is feasible when the recognizing court has undertaken procedural steps that allow the decision to be enforced within its territory, subjecting it to the enforcing country’s legal mandates for compulsory execution. Historically, the acknowledgment of foreign court decisions during the Middle Ages was contingent upon formal approval, a requirement outlined by the so-called “Saxon Mirror.”¹ However, influenced by the burgeoning concept of state sovereignty, nations began to resist recognizing foreign court decisions, and the application of international goodwill in private legal relations was curtailed.

By the end of the 20th century, the “principle of reciprocity” played a pivotal role in shaping discussions on this matter. Essentially, the recognition of a foreign court decision aims to streamline civil legal proceedings and the operation of judicial bodies. This is critical for the disputing party, which seeks to conclusively address all contested issues raised in its claim against the defendant. It is not uncommon for a court decision to necessitate enforcement across multiple countries. Thus, should any country involved in the recognition and enforcement process opt out of enforcement, the aggrieved party is compelled to initiate legal action in that country, inevitably incurring additional expenses, consuming more time, and utilizing more resources. Therefore, each country engaged in international affairs has a vested interest in establishing the most accommodating and advantageous conditions for this process. This inclination frequently leads to the harmonization of foreign and national court decisions.² Regarding the recognition and enforcement of decisions from foreign countries, each nation independently determines its stance on enforcement.³ Approaches to decision enforcement are generally categorized into traditional and simplified procedures, with the choice dependent on the legal framework of the country. The traditional method is also known as the “*exequature* procedure,” which involves granting a special *exequature* to a foreign court decision. This method is observed in countries such as France, Germany, and Switzerland. Within the Georgian legal system, the authority to execute a foreign court decision is vested exclusively in the Supreme Court of Georgia.⁴

2. Regulation of Recognition and Enforcement of Foreign Court Decisions in Georgia

In Georgia, the regulation concerning the recognition and enforcement of foreign court decisions lacks a precise definition. According to Article 68 of the Georgian Law on Private International Law, the legislator stipulates that Georgia recognizes foreign court decisions that have attained legal force. However, a decision will not be recognized if the case falls under the exclusive jurisdiction of Georgia, if the party involved was not properly

1 Charles Platto, *Enforcement of Foreign Judgments Worldwide*, Published by Graham & Trotman, London, and the International Bar Association (1989, viii and 271 incl. Contents and Preface), 1-20.

2 *Anerkennung und Vollstreckung ausländischer Entscheidungen*, Juracademy.de, available here: <https://shorturl.at/hjyIQ> (last reviewed on February 4, 2024).

3 Peter Gottwald, *Internationales Zivilprozessrecht*, 1991, 285.

4 Gabisonia Z., *Georgian Private International Law*, World of Lawyers Publishing House, 2016, 453-468.

notified about the court summons, or if there were other procedural violations, among other reasons.

The focus of recognition extends beyond merely acknowledging a specific judicial decision as an act of justice. It also encompasses the extension of the legal validity of certain aspects of that decision within the territory of Georgia. ¹Furthermore, it is crucial to highlight Article 33 of the Constitution of Georgia, which asserts that citizens of other countries and stateless persons residing in Georgia are entitled to the same rights and obligations as Georgian citizens, with the exceptions explicitly outlined by the Constitution and the law. This provision underlines Georgia's commitment to ensuring that the principles of justice and fairness apply not only to its citizens but also to those from other jurisdictions, within the framework established by its legal system.²

In accordance with Article 11.4 of the Civil Procedure Code of Georgia (CPSU), the common courts of Georgia are vested with the jurisdiction to adjudicate cases that arise from international agreements or involve foreign enterprises and organizations.³ This delineates a broad scope for the application of Georgian judicial authority in matters with an international dimension. Furthermore, the international competence of Georgian courts is clarified under Article 8 of the Law of Georgia on Private International Law. This provision asserts that Georgian courts possess international jurisdiction if the defendant, a legal entity, is situated within Georgia. Additionally, as per subparagraph "B" of Article 9 of the same law, Georgian courts are granted international jurisdiction if Georgia is designated as the place for fulfilling the obligations stipulated by a contract. In an extension of these principles, Article 18 of the Law on Private International Law enhances the autonomy of parties in determining jurisdictional competence. According to paragraph 3 of this article, parties can consent to the jurisdiction of a foreign court if at least one of the parties resides in a foreign country. Such an agreement must be: A) Formulated in writing or verbally, with written confirmation; or B) In the context of international trade relations, established in a form that aligns with customary international trade practices, which ought to be understood or should have been known to the parties involved. Articles 8 and 9 of the law expound on a nuanced approach to international civil procedural law, acknowledging various bases for international competence.⁴

In the realm of international law, the differentiation between various forms of jurisdiction—such as direct and indirect, international and local, as well as common and special, optional, and exclusive international competence—is crucial. This framework allows for the identification of specific jurisdictions like common and special international competence. In the context of continental European legal systems, common international competence is primarily associated with the defendant's place of residence, adhering to the principle of actor sequitur forum rei, which means "the plaintiff follows the forum of the defendant."⁵

The Supreme Court of Georgia plays a pivotal role in this process, as it is tasked with verifying the decisions of foreign courts solely based on the legal prerequisites for their recognition or execution. For a foreign court decision to have its legal force extended to another country, it must be supported by both factual and legal justifications. Factual

1 Liluashvili B., Dissertation Thesis: Recognition and Execution of Foreign Court Decisions in Georgia, Ivane Javakishvili Tbilisi State University, 2009, 56.

2 Article 33, Constitution of Georgia, August 24, 1995, Parliament of the Republic of Georgia.

3 Article 11, Civil Procedure Code of Georgia, November 14, 1997, Parliament of Georgia.

4 Articles 8, 9, 18, 68, Law of Georgia on Private International Law, April 29, 1998, Parliament of Georgia.

5 Decision of the Supreme Court of Georgia, Case No. A-2761-sh-69-2016, July 7, 2017.

grounds refer to the implications of a foreign court's decision within the territory of the country that is considering its recognition. On the other hand, the legal grounds consist of the norms of private international law that guide the examination and execution of such decisions. This nuanced approach ensures that the recognition and enforcement of foreign court decisions are grounded in a balance of international legal standards and domestic legal principles, facilitating cross-border legal proceedings while respecting the sovereignty of nations.

The Supreme Court of Georgia's approach to recognizing and enforcing foreign court decisions is fundamentally grounded in the protection of the rights and legitimate interests of the parties involved. This process not only acknowledges the legal outcomes emanating from such decisions but also seeks to ensure their applicability and enforcement within Georgian territory. The pivotal aspect of this procedure is the determination of the specific criteria that the Georgian court employs to assess the recognizability of foreign judgments. These criteria can vary significantly across jurisdictions and may be influenced by the domestic legislation of Georgia or by international agreements to which Georgia is a party.

Therefore, the Supreme Court of Georgia acknowledges the rights and legitimate interests protected by a foreign court decision by recognizing it, thereby allowing its legal effects to extend within Georgia. When addressing the issue of recognizing a decision from a foreign court, it is crucial to understand the criteria applied by the court in the respective country towards such recognition. These criteria can vary. Moreover, the legislation of the concerned country or any bilateral international agreement it has entered into may explicitly outline specific principles for recognition. Additionally, the concept of "principle of mirror reflection" has gained traction in the international civil process. This principle dictates that the decision-making court should reflect its country's rules regarding the competency of making decisions on a foreign court's decision.¹

In deliberating on the legitimacy of such recognitions, the issue of "de facto" territories must be considered, as parts of Georgian territory are occupied. This occupation means Georgia does not have an effective control mechanism over these territories.²

3. General International Review of Foreign Decision Recognition and Enforcement

Throughout the 19th century, various nations began to establish bilateral treaties regarding the recognition and enforcement of judicial decisions between them. These agreements were often tailored to the specific needs and legal environments of the participating countries, encompassing reciprocal measures for acknowledging each other's court rulings. It's important to highlight that EU directives, which are binding for member states, necessitate the incorporation of specific regulations from the directives into domestic law.³

The Brussels Convention of 1963 addressed jurisdiction and the enforcement of decisions in civil and commercial law cases, outlining which country's courts were competent in cross-border disputes. This convention set up a legal framework determining the appropriate court to consider a case, taking into account factors such as the domicile and place of business of the parties involved. Focusing mainly on civil and commercial issues, the

1 Decision of the Supreme Court of Georgia on the case No. A-1522-44-2022, November 28, 2022.

2 Akhaladze, M., Recognition and Enforcement of Court Decisions of Foreign States in the Practice of the Supreme Court of Georgia, Supreme Court of Georgia, 2021, ISBN 978-9941-8-2368-8, 6.

3 Lakerbaya and., Dissertation - Comparative Analysis of Georgian and European Contract Law, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, 2016, 34.

convention explicitly excluded certain domains, such as specific aspects of family law. It allowed for exceptions where member states could refuse recognition or enforcement on grounds including public policy concerns or procedural infringements. The overarching goal of the convention was to bolster legal certainty and facilitate cross-border commerce and cooperation within the EU. This framework was further elaborated and enhanced by the 1968 convention, which significantly contributed to defining the legal parameters for jurisdiction, as well as the recognition and enforcement of decisions, across the European Union.¹

Moreover, the Lugano Convention of 1988, which encompasses not only EU member states but also members of the European Free Trade Association (EFTA), mirrors the principles of the Brussels Convention. Beyond the realms of family law, bankruptcy, and arbitration, it addresses a wider scope including contracts, torts, and more. Initially established in 1988, the Lugano Convention aimed to extend the regulatory framework of the Brussels Convention to EFTA countries, promoting a unified legal foundation, enhancing legal certainty, and fostering cross-border commerce and collaboration.²

The most recent iteration, the 2007 Lugano Convention, which took effect in 2010, represents a significant update and revision.³ In 1997, the Council of the European Union initiated a joint revision of both the Brussels and the 1988 Lugano Conventions, involving an ad hoc group⁴ tasked with their comprehensive harmonization and amendment. This effort aimed to address interpretative challenges and ensure the conventions remained pertinent to cross-border relations. A critical focus was placed on streamlining the enforcement of decisions, a priority underscored in Article 65 of the Amsterdam Treaty of 2 October 1997, even though this was not in effect when the revisions commenced.⁵

Building upon its predecessors, the Lugano Convention of 1988 served as an important legal framework that extended the principles of the Brussels Convention to the European Free Trade Association (EFTA) member states, including Switzerland, Norway, Iceland, and initially Denmark. Its essence was similar to that of the Brussels Convention, covering a wide range of legal matters beyond family law, bankruptcy, and arbitration to encompass contracts, torts, and more. The objective behind the creation of the Lugano Convention was to bring about a unified legislative foundation among the states, thereby enhancing legal certainty and facilitating cross-border commerce and cooperation. The Lugano Convention underwent significant revisions and updates, culminating in the 2007 Lugano Convention, which came into effect in 2010. This updated version marked a departure from the 1988 Lugano Convention by not only including EFTA countries but also expanding its reach to encompass EU member states. It broadened its scope significantly and aimed to align more closely with the legal principles established by the EU, thereby promoting a more flexible and integrated approach to addressing cross-border legal issues.⁶

Simultaneously, the European Union has been instrumental in progressively harmonizing the rules of International Civil Procedure Law. Through the adoption of various

1 Robert C. Reuland, "The Recognition of Judgments in the European Community: The Twenty-Fifth Anniversary of the Brussels Convention," *Michigan Journal of International Law*, 1993, 560-572.

2 Council Regulation (EC) No. 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters, available at: [link](#) (last reviewed on February 04, 2024).

3 Csongor István Nagy, "Cross-Border Litigation in Central Europe: EU Private International Law Before National Courts," *Kluwer Law International*, 2022, 0-20.

4 Opinion 1/03 Opinion pursuant to Article 300(6) EC, available at: [link](#) (last reviewed on February 04, 2024).

5 Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaty establishing the European Communities and certain related acts, 2 October 1997, available at: [link](#) (last reviewed on February 04, 2024).

6 Enforcement of foreign judgments, available at: [link](#) (last reviewed on February 24, 2024).

directives, the EU has set out comprehensive regulations concerning jurisdiction, the recognition and enforcement of decisions in civil and commercial law, matters of marriage, the collection of evidence, the exchange of documents, and International Insolvency.¹ The efforts undertaken by both the European Union through its directives and the parties to conventions like the Lugano Convention are geared towards simplifying the processes of recognition and enforcement. These efforts include adapting specific measures to suit the particularities of each case. Given that the approaches and requirements may vary across domestic, commercial, and other types of international disputes, a thorough understanding and application of the fundamental principles outlined in these legal instruments are crucial. This tailored approach ensures the effective and nuanced handling of cases, reflecting the diverse nature of legal disputes in an international context.

4. The Recognition and Execution of Foreign Court Decisions Across Different Countries' Legal Systems

Countries may have treaties, bilateral or multilateral agreements, that regulate the recognition and enforcement of foreign decisions, with the application of flexible legal mechanisms aiding in simplifying this process. Nonetheless, challenges abound, often due to differences in legal systems, cultural disparities, or even political tensions between countries. A distinct approach is notably apparent in family law disputes, where specialized procedures may be imposed. This is because each country's legal system possesses its own unique characteristics and complexities that influence the recognition and enforcement of foreign decisions.

In the context of the United States, any decision made by a foreign country or another U.S. state is treated as a "foreign decision" and cannot be enforced without prior court action that "recognizes" that decision as an interstate decision. However, based on the principle of full faith and credit, a decision rendered in any U.S. state or federal court is afforded the same recognition and legal effect in any other U.S. court. This dual approach underscores the variances in handling foreign decisions within a single country's legal framework, reflecting both the challenges and mechanisms in place to navigate these complexities.² This approach does not extend to decisions rendered by foreign courts. Regarding this, it should be noted that the principle of comity among nations has fostered a pro-recognition stance within U.S. courts, even in the absence of bilateral or multilateral treaties.³ The District of Columbia, the Northern Mariana Islands, and the U.S. Virgin Islands have adopted the Uniform Enforcement of Foreign Judgments Act (UEFJA), 13 U.L.A. 261 (1986), which mandates the enforcement of judgments from other states and territories. This Act essentially establishes a streamlined process for the recognition and enforcement of judgments made in one state by the courts of another state. The UEFJA enhances the efficiency and uniformity of this process in recognizing and enforcing foreign court decisions. The U.S. states that have not adopted the Uniform Enforcement of Foreign Judgments Act are California and Vermont.

The recognition and enforcement of foreign judgments in France are governed by both international conventions and domestic regulations. France has ratified numerous international agreements that facilitate the recognition and enforcement of foreign judg-

1 Kazhashvili G., "Measures for the Provision of Claims in the Practice of the European Court of Justice and the European Court of Human Rights," *Law Journal* N1, IV. Javakishvili Tbilisi State University, 2018, 296-300.

2 Article IV, Constitution of the United States, available at: [link](#) (last reviewed on February 04, 2024).

3 Dannis Campbell, "Enforcement of Foreign Judgments," 1997, 128.

ments. The Brussels I Regulation is a significant convention that governs the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters.¹ The French Code of Civil Procedure (Code de Procédure Civile) addresses the recognition and enforcement of foreign judgments. This code specifies the procedures, conditions, and criteria required for recognizing and enforcing judgments from foreign courts. Specifically, Article 509 of the code stipulates that a foreign judgment can be recognized and enforced in France if it fulfills certain conditions, such as adherence to international conventions, the relationship with the country of origin, and compliance with French public policy. Enforcement can only proceed based on the court's declaration of enforcement (*exequatur*), unless an international agreement stipulates that *exequatur* is not required. This declaration must be issued by the Civil Court (Tribunal de Grande Instance) at the location of the individual against whom the enforcement is sought. An analysis of French judicial practices allows for the generalization of criteria for the enforcement of a foreign court decision, including the connection of the case to the foreign judge, the absence of violations of French jurisdiction, and compatibility with French public policy.²

In Canada, for a foreign court decision to be recognized and enforced, three essential prerequisites must be met. First, only final decisions from foreign courts will be enforced. A “final” decision is one that is no longer subject to alteration by the originating court. This implies the court should lack the authority to modify the decision or reconsider the matter. It is crucial to understand that there is no automatic right to postpone a request made in a foreign jurisdiction, nor does the possibility of an appeal affect the decision's finality and its enforceability. The considerations for courts in this context include the timeliness of the request and the potential harm to any party due to the postponement. Second, the foreign decision must pertain to either property or non-property matters. Lastly, the foreign court issuing the decision must have had jurisdiction over the subject matter of the dispute. The competency of the foreign court is determined not by its own regulations but by specific recognition and enforcement tests applied in Canada.³

Germany, as a member of the European Union, adheres to The Hague Convention on Choice of Court Agreements of June 30, 2005,⁴ which establishes a framework for the recognition and enforcement of judgments in cases governed by agreements selecting a court in a contracting state. This Convention mandates that the recognition and enforcement procedures of the state where enforcement is sought will apply. However, refusal to recognize and enforce a judgment can only be based on specifically listed grounds within the Convention. The Convention's scope includes Denmark, Mexico, Montenegro, Singapore, and the United Kingdom, post its exit from the European Union. If EU legislation or international treaties do not apply, or if they allow for the use of domestic law, German courts default to German domestic law for recognizing and enforcing foreign judgments. The recognition of foreign judgments is governed by Article 328 of the Code of Civil Procedure (ZPO), while enforcement is detailed in Articles 722 and 723 of the ZPO.⁵ In Germany, there is no specific limitation period designated for initiating proceedings for the recognition and enforcement of foreign judgments. Some legal opinions suggest that German courts could apply the general 30-year limitation period that is applicable to judgments made

1 Delphine Eskenazi, Admitted to The New York and Paris Bars, Partner, Libra Avocats, “The Enforcement of Foreign Judgments in France,” p. 6, available at: <https://shorturl.at/fwzJP> (last reviewed on February 04, 2024).

2 Is it There or Exequatur Procedure? CMS Law-Tax-Future, available at: [link](#) (last reviewed on February 04, 2024).

3 Craig Lockwood, Adam Hirsh, “Enforcing Foreign Judgments in Canada,” Osler, April 2023, available at: [link](#) (last reviewed February 04, 2024).

4 Convention of 30 June 2005 on Choice of Court Agreements, HCCH, available at: [link](#) (last reviewed February 2024 04).

5 Article 328, 722, 723, Zivilprozessordnung, Bundesministerium der Justiz, available at: [link](#) (last reviewed February 04, 2024).

by German courts. However, there is limited judicial practice on this matter, indicating that the application of the 30-year limitation period is not well-established in case law.¹

German and EU legislation fundamentally prohibits “révision au fond,” meaning that courts do not reassess the substantive validity of foreign judgments. This prohibition extends to the examination of the facts and the application of the law made by the foreign court. In England, the principle of “action upon judgment” is employed, which allows for the recognition and enforcement of foreign judgments based on the premise of a claim. Under this principle, a foreign judgment is treated as a “legal obligation” of the debtor, necessitating enforcement by the creditor through an “action of debt.” Importantly, adhering to this principle does not contravene the prohibition against “révision au fond” because it does not entail a legal and substantive review of the foreign judgment.² Additionally, it’s important to note that a German court will evaluate the outcome of a foreign judgment to ascertain whether it contravenes German public policy. Should new facts and circumstances come to light after a foreign judgment has been issued, these can be presented to a German court to assess whether recognizing and enforcing the judgment would breach German public policy norms. If a foreign judgment from a non-EU country is subject to domestic law enforcement, specifically through the Recognition and Enforcement Act (AVAG), which is primarily an ex parte procedure,³ enforcement is generally restricted to provisional measures until the conclusion of the debtor’s term. Upon application, courts may prolong this enforcement limitation to the subsequent appeal stage, if applicable.⁴ When it comes to the recognition and enforcement of foreign court decisions, court costs and the expenses of the parties, including attorney’s fees, can indeed be recovered from the debtor. However, the compensation for attorney’s fees is constrained to the statutory fees as outlined in the German Act on the Remuneration of Lawyers. It is important to underline that the fee determined by this legislation is based on the value of the dispute, and it may be substantially lower than the actual cost of legal services rendered.⁵

Broadly speaking, once a court has rendered a decision in favor of an individual, that decision is automatically acknowledged across all EU member states. The refusal to recognize and enforce such decisions is reserved for exceptional circumstances only. This principle underscores the commitment within the EU to ensure the free movement of judgments, reinforcing legal certainty and mutual trust among its member states.

5. Analysis of Judicial Practice

In analyzing judicial practice, it’s important to examine a specific case that was brought before the Supreme Court of Georgia on November 21, 2022. The case involved a rep-

1 Germany: Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters, Legal 500, available at: [link](#) (last reviewed February 04, 2024).

2 STEPHEN MOI and others, “ENGLISH HIGH COURT ENFORCES FOREIGN JUDGMENT THAT is UNENFORCEABLE in the JURISDICTION of ORIGIN,” Mayer/Brown, 20 DECEMBER 2023, available at: [link](#) (last reviewed on February 04, 2024).

3 Execution judiciaire en Europe, E-note 1 – the prerequisites for execution, the basic general requirements for enforcement, available at: [link](#) (last reviewed on February 04, 2024).

4 Oliver Browne and others, “Enforcement of foreign judgments 2022,” Latham & Watkins LLP, Foreign Judgments 2022, Lexology, 39-46, available at: [link](#) (last reviewed on February 04, 2024).

5 Act on the Remuneration of Lawyers (Rechtsanwaltsvergütungsgesetz – RVG) is available at: [link](#) (last reviewed on February 04, 2024).

representative of the children's father who alleged that on October 28, 2022, in Tbilisi, the defendant forcibly took the children from their school. Subsequent to this event, the children, under duress, provided testimonies that led to the pre-trial detention of their father. The father's representative argued that despite the Supreme Court's ruling, neither the prosecutor's office nor the internal affairs bodies took appropriate action, resulting in the children remaining in the custody of their mother. The mother's abusive behavior towards the children was not only substantiated by several court decisions but also by publicly available footage showcasing her aggressive behavior. Furthermore, it was highlighted that multiple governmental agencies, including the Ministry of Internal Affairs and the LEPL State Care, Protection of Victims of Trafficking, and Victim Assistance Agency, had been petitioned numerous times to safeguard the children from their abusive mother. This case underscores the challenges and complexities involved in child custody disputes, especially when allegations of abuse are involved. It also raises questions about the effectiveness of law enforcement and child protection agencies in responding to court orders and protecting vulnerable children from harm.

The applicant's representative appealed to the Supreme Court for the issuance of a writ of execution, which would mandate the guardianship authority and other relevant entities to implement the court's decision that had restricted the parental rights of the children's mother. This request underscored the need for concrete actions to ensure the court's ruling was effectively enforced, particularly concerning the limited parental rights. Additionally, the representative sought clarification from the court regarding the criteria it would use to determine the extent of the restriction of parental rights. This request was aimed at understanding the specific considerations and conditions under which parental rights could be limited, providing a clearer framework for all parties involved. The involvement of the agency for state care, protection of victims of trafficking, and assistance to victims was highlighted, particularly their request for a writ of execution and further explanation on the restrictions of parental rights. The agency's stance was notable, especially given the circumstances where the children's whereabouts were kept secret. This situation was complicated by the fact that the mother, who was in custody of the children, had her parental rights limited under Article 74 of the Family Code of the Russian Federation. The limitation of her rights raised significant concerns about her legal ability to retain custody of the children.

The case holds significance due to its focus on minors and their best interests, alongside the principle of *révision au fond*, as discussed in the context of US law, with pertinent explanations provided. Specifically, the Court of Cassation acknowledged the foreign court's decision that limited the parental rights of the children's mother. However, the decision also makes clear that the Georgian court's recognition of a legally binding decision from a foreign country does not entail a reevaluation of the case's core circumstances, the establishment of facts, or a reexamination. Moreover, the action of defining a foreign court's decision and issuing an additional ruling contradicts the principle known as the prohibition of *révision au fond*. This principle, previously discussed, bars any substantive reevaluation of a decision rendered by a foreign court. Consequently, considering the legal norms mentioned above and the arguments presented by the children's father's representative, the Court of Cassation determined that the legal prerequisites for issuing a writ of execution were not met. The ruling by the Cassation did not include any enforceable judgment. It recognized within Georgian jurisdiction the portion of the foreign court's decision requested by the children's father. The Court of Cassation found that the operative part of

the Supreme Court of Georgia's ruling from July 6, 2022, lacked an enforceable element; thus, the request for a writ of execution was denied.¹

In a distinct case, the Chamber of Civil, Entrepreneurial, and Bankruptcy Cases of the Supreme Court of Georgia reviewed the matter without an oral hearing. The case involved the petition by B. German for the recognition within Georgian territory of the verdict rendered on January 30, 2002, by the St. Court of First Instance regarding his divorce from citizen M. O. According to the documents dated September 29, 2003, it was established that B.E. and M.O. were married in Georgia in 1996. They welcomed a son, E., on September 6, 1999. By January 15, 2001, the marital relationship between B.E. and M.O. had effectively ended, with the couple living separately for over a year. Following this period, B.E. filed for divorce at the St. H. Court of First Instance in Germany, a motion that M.O. supported.

In 2002, the court issued a judgment on January 30, terminating the marriage between the parties and assigning custody of their child to E. B. by mutual agreement. This judgment became legally effective on March 20, 2002. Subsequently, E. B. petitioned the Supreme Court of Georgia for recognition within Georgia of the January 30 verdict rendered by the German Court of First Instance. The chamber ruled in favor of the petition, basing its decision on Articles 68-69 of Georgia's "Law on Private International Law," Article 284 of the Criminal Code regarding "Legal Assistance and Legal Relations in Civil, Family, and Criminal Cases," and the 1993 Minsk Convention.

This case is noteworthy as it falls within the realm of family legal disputes and pertains solely to the recognition of foreign judgments rather than their enforcement. Consequently, certain acts, by virtue of their nature, do not require enforcement. The court's acknowledgment effectively confirmed the legal fact that the marriage in question had been dissolved and no longer exists. However, the case is particularly intriguing because the Court of Cassation, in its deliberations, referred to the Minsk Convention, despite Germany not being a signatory to this convention, raising several questions regarding this reference.²

Conclusion

The recognition and enforcement of foreign court decisions are foundational to fostering international cooperation, enhancing legal security, and safeguarding justice across borders. These actions represent globally interconnected transactions, constantly influenced by cross-border factors. To a certain extent, the acknowledgment and implementation of a foreign decision bolster confidence in international cooperation among states. Additionally, it naturally assures individuals that their rights and obligations will be safeguarded beyond domestic frontiers. Beyond these points, this process is pivotal in driving economic growth and cross-border investments, as it allows parties to participate in global commerce with the expectation that contractual obligations will be honored, thereby contributing to the economic development of nations. Indeed, the acknowledgment and enforcement of foreign court decisions underscore the collective commitment of countries to uphold the rule of law and show mutual respect for diverse legal systems.

At the same time, given the dynamic nature of legal development, the mechanisms for the recognition and enforcement of foreign decisions consistently require refinement to foster a global environment conducive to justice. Alongside the significance of this matter, the sovereignty of states—representing the independent authority and autonomy of a

¹ Decision of the Supreme Court of Georgia on the case No. a-1522-44-2022, November 28, 2022.

² Decision of the Supreme Court of Georgia on the case No. N-1226-71-03, September 29, 2003.

nation within its territorial borders—must be both acknowledged and deemed essential. This aspect inevitably introduces complexities into the process of recognizing and enforcing decisions, stemming from divergent interpretations of legal systems, cultural norms, and public policy. States retain the sovereign right to reject the enforcement of a foreign decision if it contravenes their public policy. International treaties and conventions seek to alleviate these challenges by establishing a framework for mutual recognition and enforcement. Thus, these agreements aim to enhance harmonization and cooperation among states while upholding their sovereignty. Moreover, the influence of diplomatic relations and bilateral or multilateral agreements plays a crucial role in shaping the practical application of sovereignty in the context of recognition and enforcement. At its core, state sovereignty serves as a key determinant in establishing a system for the recognition and enforcement of foreign decisions. It embodies the power and discretion of nations in navigating the intricacies of international law, with their autonomy being counterbalanced by their engagement in the global legal community.

Notable disparities in legal principles, especially between the civil law and common law systems, can pose obstacles to the enforcement of foreign judgments. Even when a foreign decision gains recognition, the process for its enforcement may become complex, being heavily influenced by domestic laws and procedural norms.

Zaza Mchedlishvili
*Barrister, PhD Student at
Grigol Robakidze University*

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF FUNDAMENTAL PRINCIPLES IN THE CIVIL PROCEDURAL LAW OF GEORGIA: A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS

Abstract

The field of legal science is constantly evolving, driven by ongoing assessments and enhancements. Within legal doctrine, the principles of disposition, competitiveness, and party equality stand as cornerstones. These principles underpin the legal framework governing procedural systems across various types of legal proceedings, including constitutional, civil, administrative, criminal, and arbitration cases. They are crucial in ensuring the court's independence and impartiality, with the direct correlation between objectivity, equality within the state, and the application of these principles. Advancing these principles through further legislative efforts will solidify their integration within distinct legal relationships.

This research paper aims to explore the foundational concepts of competition and equal rights among parties, particularly focusing on their application in civil proceedings. To achieve a comprehensive understanding and conclusive insights, it will examine the concept and essence of the principles of competition and equality among parties. This includes investigating the functional characteristics of these principles within civil proceedings as a procedural mechanism for addressing the objectives of such proceedings. The court's role in upholding these foundational principles is significantly impactful, offering a lens through which the quality of court operations in civil proceedings can be evaluated. Additionally, this paper will uncover the methods of consolidating and actualizing the principle of competition and equality within the civil process. The Civil Procedure Code, which has been meticulously developed to embody the principles of disposition and competition, will be analyzed for its norms that regulate procedural actions and relations arising from civil case deliberations in a manner distinct from earlier versions of the Code.

Keywords: fundamental principles, civil procedure.

Introduction

The disintegration of the Soviet legal system and the subsequent shift towards a free-market economy have significantly influenced the development of private legal relations. This transformation is epitomized by the enactment of civil procedural and substantive law codes. The civil procedure code is characterized by a thorough incorporation of the principles of disposability and adversariness, introducing norms that, in contrast to those of the previous Civil Procedure Code, distinctively govern the procedural dynamics involved in the adjudication of civil matters.¹

1. Principles Governing the Implementation of Civil Justice According to the 1964 Code of Civil Procedure of the Georgian SSR

The 1964 Code of Civil Procedure was founded upon specific guiding principles, notably the principles of disposability and adversariness. Although these principles were formally recognized by the code, their effectiveness was significantly curtailed by the overarching principle of objective truth. This principle mandated that the court exhaust all legally prescribed measures to uncover the factual circumstances of the case comprehensively and objectively, alongside the rights and obligations of the parties involved.¹

Principles serve as the foundational framework underpinning the entire legal system, acting as a legislative guide that influences the preparation and issuance of normative acts. This underscores the critical importance of all principles of civil procedural law in ensuring justice, upholding democracy, and maintaining stability in civil matters. In adjudicating civil cases, courts are guided not merely by the specific statutes of civil procedure but also by the underlying principles of procedural law. The interpretation of civil procedural law norms, taking these principles into account, enables courts to grasp the true intent behind the rules. This approach significantly aids in rendering decisions that are both lawful and judicious.² Procedural principles are solidified through legal norms, indicating that courts must adhere to these principles while deliberating and resolving civil cases. Any neglect or infringement of procedural principles during the examination and resolution of particular civil cases, or the issuance of a ruling by a judge who was not present at the case hearing, constitutes a significant breach of civil procedural principles. Such violations are grounds for the annulment of the court's decision. This framework ensures that the integrity of the judicial process is maintained, emphasizing the critical role of procedural principles in the fair and lawful administration of justice.³

The principle of law embodies an idea that mirrors the public's vision of an ideal, guiding the manner in which legal regulation ought to be implemented. At the heart of every legal principle lies a societal value, which demands preservation and protection through legal mechanisms. The principles of civil law are categorized based on their significance and function in the administration of justice.

In the realm of civil procedural law, a variety of concepts, definitions, and categories have been developed over time, forming the theoretical foundation of civil procedural law. Among these legal categories are the principles of civil procedural law. The term "principle" originates from Latin, conveying several meanings, including "basis," "initial," "general provision," "set-aside concept," and "mainly starting (guiding) provision" of any theory, doctrine, or science, serving as a guiding idea.

According to Professor Avdyukov, the principles of civil law must be firmly embedded in specific legal norms or be abstracted from the norms of existing law, ensuring that these foundational ideas are consistently reinforced and reflected within the legal framework.⁴

1 Khoperia, N. (1999). *The Adversarial Principle in Civil Procedural Law*, pp. 18-19.

2 Landsman, S. (1983). *A Brief Survey of the Development of the Adversary System*, *Ohio State Law Journal*, Vol. 44, p. 713.

3 Семенов, В.М. (1982). *Конституционные принципы гражданского судопроизводства*, p. 110.

4 Kurdadze, S., Khunashvili, N. (2015). *Civil Procedural Law*, pp. 89-91.

2. The Principle of Dispositionality

The principle of dispositionality in civil proceedings reflects one of the core principles of civil substantive law: the autonomy of will. This principle encapsulates the freedom of parties to not only manage their material rights but also their procedural rights. Civil procedural legislation is fundamentally structured around the principle of dispositionality.¹

French administrative law expert Guy Breban highlights the principle of written proceedings, which dictates that a case should be considered solely based on the circumstances outlined in the application or claim, and only through the documents and requirements formally presented in writing. Consequently, under this principle, the court is restricted from conducting additional investigations or addressing governance issues or concerns of other parties not explicitly mentioned in the case documentation. This underscores the principle of dispositionality, emphasizing the controlled scope within which parties can exercise their rights and the limitations placed on the court's ability to expand its inquiry beyond the presented claims.²

3. The Principle of Dispositionality in German Civil Procedural Law

In German civil procedural law, the principle of dispositionality stands as a cornerstone, mirrored in a plethora of legislative measures. This principle, akin to its counterpart in Georgian civil procedural law, enjoys an expansive application in Germany, applying from the initiation of proceedings to the definition of the dispute's subject matter. The establishment of legal procedures under German civil procedural law predominantly falls within the judge's responsibilities.³ The German Code of Civil Procedure, however, imposes certain limitations on the principle of dispositionality. These constraints are partly rooted in legislative directives and partly in judicial precedents.⁴

4. The Principle of Dispositionality in Action

The principle of dispositionality, as outlined in the Civil Procedure Code of Georgia, is exemplified through the following mechanisms:

A) Agreement of the Parties as a Manifestation of Dispositionality - The agreement between parties represents a key expression of the principle of dispositionality. Parties have the right to define the terms of an agreement, which, once ratified by an enforceable act (ruling), allows them to conclude the dispute through a settlement.⁵

B) Refusal of the Lawsuit - The ability to reject a claim is an aspect of dispositionality, granting the plaintiff the dispositional right to withdraw their claim at any stage.⁶ This right extends to both the entire claim and parts thereof. Importantly, the court is obligated to inform the plaintiff about the legal ramifications of withdrawing a claim. Furthermore, the court must ascertain the genuine intent of the party, clarifying their requests and the legal outcomes they anticipate from exercising their procedural rights.⁷

C)

Notice of Claim and the Principle of Dispositionality - Dispositionality, embodying

1 Kazhashvili, G. (2018). Procedural Provision as a Prerequisite for Enforceable Decision-Making, p. 20.

2 Ghamichava, A. (2017). Admissibility of Cassation Appeal in the Administrative Process, p. 49.

3 Hagenloch, U. (2020). Comments on the Code of Civil Procedure Featured Articles, pp. 15-16.

4 Ibid, p. 20.

5 Gogishvili, M., Sulkhaniashvili, M., Meskhishvili, S. (2010). Relations in the Courtroom.

6 Supreme Court of Georgia (2012). Ruling on the case No. as-47-45-2012, dated March 2.

7 Supreme Court of Georgia (2011). Ruling on the case No. as-1368-1206-2010, dated February 24.

the procedural manifestation of the autonomy of will, grants an individual the right to independently decide, including through judicial procedures, the specific nature of a dispute and to designate the party accountable for it. Furthermore, it permits the plaintiff the option to withdraw the claim. It is significant to note that the majority of these rights are afforded to the plaintiff. Nonetheless, civil procedural law, grounded in the principle of equality among parties, ensures analogous conditions for the defendant. This includes the defendant's right to conclude the dispute through a settlement if an agreement is reached or to acknowledge the claim, thus highlighting the balanced approach of civil procedural law in facilitating dispute resolution.¹

D) Refusal of Lawsuit - Although Article 3 of the Civil Procedure Code of Georgia does not explicitly name the right to refusal as a separate entitlement, the right to refusal nonetheless constitutes an aspect of the principle of dispositionality. In this process, the plaintiff opts to discontinue the claim proceedings initiated by them. However, this discontinuation is provisional, preserving the plaintiff's right to revisit the claim.² The procedural essence of an refusal is delineated by the legal outcome it precipitates: following an appeal, the claim remains active, thereby granting the party the opportunity to reapproach the court with the same claim at a later time. This is distinctly different from the procedural-legal institution of claim withdrawal, where subsequent disputes between the same parties over the same subject and grounds are deemed impermissible.³

5. The Principle of Adversariality in Civil Procedure

The adversarial principle, a concept that traces its origins back to Roman practice, is encapsulated in the maxim “audiatur et altera pars,” signifying the equality of parties involved in a legal process.⁴ The distinction between adversarial and inquisitorial principles can be traced back to 12th-century European law. One manifestation of the adversarial principle is that proceedings could only be initiated through the submission of a claim by a private individual, in contrast to inquisitorial proceedings which could be initiated by the judiciary, for example, “ex officio” or through an “inquisitorial process.” The interpretation of these concepts evolved in later medieval Europe, leading to a contemporary understanding that emphasizes distinct features, particularly in the context of fact-finding during trials.⁵ These differences have become key determinants in the procedural stages of establishing facts in court.

6. The Interplay Between Adversarial and Inquisitorial Principles

Until the adoption of the new Civil Procedure Code, the inquisitorial principle predominantly guided legal proceedings in Georgia. This approach was evident in the 1922, 1932, and 1964 Civil Procedure Codes of Georgia, including the period of the Georgian SSR, which were all structured around the inquisitorial principle. In contrast stands the adversarial principle, which fundamentally differs from the inquisitorial approach. With the establishment of the Democratic Republic of Georgia and the drafting of a Civil Procedure Code for the newly independent state, it was a pivotal decision to base the Georgian civil process on the principles of civil procedure, ultimately favoring the adversarial system.

1 Supreme Court of Georgia (2015). Ruling on the case No. as-64-58-2015, dated April 8.

2 Supreme Court of Georgia (2018). Ruling on the case No. as431-431-2018, dated June 22.

3 Meskhishvili, K., (2020). Comments on the Code of Civil Procedure Featured Articles.

4 Kola Tafaj, F., Fokshi (2018). “Civil Procedure”, Part 1, Edition 2, p. 32.

5 Glaser, E., Shleifer, A. (2001). Legal Origins. Cambridge, p. 99.

Georgia's experience with the procedural codes of the Soviet era highlighted several critical issues, which were identified by Georgian scholars. These issues include: a) a significant reduction in the activity and responsibility of the parties involved, who were less concerned with providing a comprehensive and detailed account of the facts supporting their claims and defenses. This was primarily because the responsibility for the precise and complete determination of these facts fell to the court. As a result, parties were not motivated to actively seek and present evidence, expecting the court to undertake this task; b) the proceedings were often subject to excessive delays due to the court's overwhelming burden of having to seek, request, and examine evidence; c) there was a frequent overturning of decisions by higher courts because the initial court failed to ascertain the objective truth of the case.¹

An interesting perspective comes from the esteemed proceduralist of the 19th and 20th centuries, Vaskovsky, who noted that "the principle of adversariality could be beneficial and appropriate only when the disputing parties are equal, and both are equally informed and capable opponents. In such cases, the court's role is merely to observe their 'duel' silently and to impartially determine the winner. However, if the parties are not equal—for instance, if one is educated and the other is not, or if one party is represented by a lawyer while the other must represent themselves without any legal experience or is navigating the process for the first time—then the adversarial principle can actually contradict the principles of justice."²

The Federal Constitutional Court of Germany encapsulates the essence of the principle of equal opportunities as follows: The principle of equal procedural opportunities represents a cornerstone of the legal state and equality within both the civil process and the constitution, ensuring that all parties have an equal procedural standing before the judge. Moreover, it is incumbent upon the judge, in adherence to the constitutional and legal guarantees of a fair hearing, to afford all parties involved in the process an equal chance to present all relevant circumstances pertinent to the court's decision. This includes the opportunity to independently assert counterclaims against the opponent's demands within the bounds of procedural law.

Aligned with this perspective is the judge's duty to safeguard the equality of the parties through an objective and just proceeding. This includes maintaining an impartial stance while processing and evaluating the parties' statements, applying the law without bias, and properly exercising other procedural authorities. Consequently, this underscores the imperative for equality in the procedural status of the parties before the judge, ensuring that the administration of justice is fair and equitable for all involved.³ For a comprehensive and foundational understanding of the adversarial principle, it is crucial to delineate its interplay and conjunction with the dispositive principle. Established doctrinal views suggest that participants in private legal relations possess complete autonomy to manage their personal interests within the boundaries of rights and freedoms granted by legislation. This autonomy manifests in the civil process through the adversarial principle. Conversely, the essence of the dispositive principle lies in restricting a judge's ability to interfere with the autonomy of the parties in a civil case. This restriction naturally entails a significant transfer of the burden of proof and responsibility onto the shoulders of the disputing parties, thereby emphasizing the importance of their active participation in the process.⁴

1 Liluashvili, T. (1977). *Questions of Civil Procedural Law*, pp. 104-110.

2 Треушников, М. (1996). *Хрестоматия по гражданскому процессу*, pp. 71-72.

3 Beschluss vom (2018). 1 BvR 1783/17-NJW 2018, 3631, dated September 30.

4 Schneider (1888). *Über richterliche Ermittlung und Feststellung des Sachverhalts im Civilprozess*, p. 18.

7. An exceptional Case as Stipulated by Legislation Deviating from the Adversarial Principle

In Georgian civil procedural law, the institution of family affairs is governed distinctively, characterized by unique forms of legal protection. Family-related disputes are particularly sensitive in nature. In resolving these disputes, judges exercise significant caution to reach objective, accurate, and fair decisions. The welfare and rights of the child hold a paramount position in these considerations. Elements of inquisitorial proceedings are evident in such disputes, as judges are committed to achieving the most favorable outcome, taking into account the best interests of the child and the family as a whole. The principle of investigation is employed more extensively in family matters than in other types of disputes. According to Article 4(2) of the Civil Code of Georgia and Article 354(I), judges are endowed with extensive authority to independently assess the evidence provided by the parties, and to initiate the determination of the subject matter of the evidence, aiming for an impartial verdict in the case. Article 354 serves as a specific provision and takes precedence over the general rule outlined in Article 103. In matters concerning the welfare of the child, particularly in cases of divorce and alimony payments, the court is required to independently assess the involvement of the defendant in the financial support of the children. Should the defendant fail to meet this responsibility, in accordance with Article 355, the court is empowered to issue a decision in the form of a provisional order.¹

8. Scope of Inquisitorial Rights of the Court

The Civil Procedure Code of Georgia allows the court, for the purpose of elucidating case details, to independently initiate actions as prescribed within the code. However, judicial practice adheres to a more restrained interpretation of this rule, limiting the court's discretion to autonomously engage in procedural activities aimed at clarifying case facts, contrary to the extensive permissions that might seem to be granted by the Civil Procedure Code. For instance, the court is not permitted to independently question witnesses, determine the scope of evidence required for the case, request documents from external entities, or ask the Enforcement Bureau to verify facts. This norm specifically empowers the judge to undertake procedural steps on their own initiative, within the boundaries established by legal provisions. Irrespective of the case being conducted under adversarial or inquisitorial principles, two critical aspects remain central: the safeguarding of party equality and the judge's authority. This echoes the ancient Roman legal maxim “Lex uno ore omnes alloquitur” (“the law speaks to all with one voice”), underscoring the principle of equal rights for all parties within contemporary legal frameworks.²

9. Principle of Equality Before the Law in Civil Proceedings

The significance and necessity of the principle of equality before the law, a cornerstone concept, were recognized by the luminaries of Roman law. Indeed, Roman law holds a place in the annals of civilization comparable to the discovery and utilization of fire by humans. It is destined to remain an invaluable asset to human civilization for as long as humanity itself exists. There is a well-known adage that Rome conquered the world three times: initially, through the might of its legions; subsequently, with the embrace of Christianity; and finally, when feudal Europe began to recite Roman law. It was then

¹ Gagua, Y. (2013). Burden of Proof in Civil Procedural Law, p. 159.

² Dekanosidze, R. (2017). Adversarial Principle and Its Limitation Cases in Georgian Civil Procedural Law, p. 130.

that numerous civilized states began to establish the foundations of their civil legislation on the principles of revived Roman law.¹ Today, it's hard to grasp the monumental leap forward represented by the adoption of the Universal Declaration of Human Rights. Following World War II, a time marked by pervasive fear, colonial divisions, and widespread inequality, the introduction of the first Universal Declaration on a global scale—affirming the inherent dignity and equality of all individuals, irrespective of skin color, beliefs, or origins—was an undeniably audacious initiative, whose success was far from assured at the time. It is important to recognize that the principle of equality is echoed in administrative law as well. Alongside the adversarial principle, it is crucial to delineate the principles of equality before the law for all parties involved. This equality means that both the plaintiff and the defendant stand on equal footing throughout the administrative process. As is commonly understood, administrative-legal relationships typically occur between parties at inherently unequal levels, with subordination being a defining feature of these relationships. Nonetheless, in the context of an administrative case, the two unequal entities—an administrative body and a citizen — are considered equals.²

10. Continental-European and Anglo-American Litigation

The Corpus Juris Civilis of Justinian I significantly influenced the formation and development of the legal systems in Continental Europe. This influence is evident in the active role the court assumes in legal disputes. From the initiation of a lawsuit, the judge not only presides over the proceedings but also takes charge by summoning witnesses and setting priorities. This approach contrasts markedly with the Anglo-American legal system, where the judge's role is more about overseeing the process rather than directly guiding it. In the Continental-European model, the parties contribute to defining the case's circumstances, which then informs the court's decision-making. The court, within its jurisdiction, resolves and clarifies issues, with the judge providing legal interpretation on facts that have been reviewed and are pending consideration, as highlighted by Boeling H. in "Methodology of Decision-Making in Civil Case, Judges' Seminar."

The differences between the legal families of Continental Europe and Anglo-America are both vast and structural, encompassing legal and methodological aspects. A noteworthy distinction lies in the profound impact of Roman law on Continental European law, a legacy to which numerous lawmakers have contributed.³

Conclusion

Despite the principles of adversarial proceedings and equality of parties enshrined and safeguarded by procedural legislation, Georgia's civil procedural laws exhibit characteristics of inquisitorial processes, including provisions for judicial initiative. This aspect of the Georgian judiciary is largely attributed to the influence of German procedural law. While proceedings should adhere to the adversarial principle, the court's role must be defined within bounds that do not infringe upon the principle of dispositionality. Resolving issues necessitates striking a delicate balance between the principles of adversarial proceedings, equality of the parties, and judicial activity. It is this equilibrium that defines the extent of the court's powers and the rights of the parties, ensuring that the court maintains a neutral

1 Digests of Justinian (2000). Monuments of Roman Law, pp. 5-7.

2 Kopaleishvili, M., Skhirtladze, N., Kardava, E., Turava, P. (2016). Manual of Administrative Procedural Law, p. 24.

3 Cypelius, R. (2009). Doctrine of Legal Methods, p. 11.

and nominal role in examining the case's facts.¹ Improving the quality of justice, achieving a prominent position in practice beyond just the letter of the law, and enhancing the practical application of laws are critical steps toward legal advancement. This necessitates adopting proven legal experiences from other jurisdictions. The foundation of a robust legal society lies in the leadership by principles, the establishment of sound practices, and the accurate enforcement of laws, with the aim of making legal personhood a significant objective for lawmakers. Clarity, simplicity, and the ability to adapt legislation to the realities of legal practice are paramount. To mitigate communication challenges, adopting the formulation of paragraph 278(5) from the German Code of Civil Procedure into Georgian legislation is essential. This particularly pertains to situations where, following unsuccessful settlements, cases involving bias and lack of objectivity are assigned to a special judge who is not involved in other legal disputes. This paper explores the Anglo-American, Continental, and Georgian legal systems. Drawing from American and European experiences, it argues that courts should possess mechanisms for maintaining active oversight of cases, as losing control over the parties can lead to procedural stagnation.²

1 Tbilisi Appellate Court Civil Cases Chamber (2014). Ruling on the case No. 2b/550-14, dated June 9.

2 ABA Standards Related to Court Delay Reduction (2010), p. 71.

THE ROLE AND IMPORTANCE OF THE CLAIM INSTITUTION IN CIVIL LITIGATION

Abstract

This article addresses the crucial role played by the institution of claims within the context of civil litigation. A court is not empowered to commence proceedings of its own accord; it requires an interested party to present a claim or petition, through which the disputant delineates the matter at issue. This underscores the principle of dispositionality, which affords individuals the autonomy to decide whether to initiate a claim or application. In contemporary society, the mechanism of lawsuits serves as a vital means for safeguarding rights and lawful interests. The paper delves into pivotal aspects such as the nature and definition of a claim, its constituent elements, and its various types — confessional, attributive, and transformative claims. Additionally, it examines the right to lodge a claim, the principle of dispositionality, the burden of proof, notification of a claim, and the potential for settlement.

Keywords: Civil litigation, Claim institution

Introduction

In contemporary society, the mechanism of lawsuits plays an essential role in the protection of rights and legitimate interests. As stipulated in Article 31 of the Constitution of Georgia, “every person has the right to appeal to the court for the protection of his rights and freedoms.” Over the years, civil procedural legislation has evolved and undergone transformations. The concept of a claim is elucidated in the “Digests,” which states, “Nihil aliud est actio quam ius, quod sibi debetur, iudicio persequendi,” meaning a claim is essentially the right of an individual to pursue and defend a cause in a court of law. The term ‘action’ (actio) was defined in classical Roman law as a means to secure a judgment through a trial that aligns with the plaintiff’s interests. The Constitution of Georgia affirms and ensures the adjudication of a person’s violated or contested rights by a court, facilitated by the procedural law institution known as a lawsuit.

1. The Nature of the Lawsuit

Rights represent the scope of actions deemed permissible by law for an individual. This means that the holder of a particular right is entitled to exercise or benefit from this right, though they are not obliged to do so. The crux of civil rights lies in their complete availability to their owner.¹

Courts are established to safeguard the rights of individuals or entities that are either infringed upon or in dispute, as well as interests recognized by law. Courts do not have

¹ Liluashvili, T., Liluashvili, G., Khrustali, I., & Strongishvili, Z. (2014). *Civil Procedure Law, Part One*. Tbilisi: Law. p. 80.

the authority to commence proceedings autonomously; thus, the initiation of legal action and the hearing of cases necessitate an individual's petition for rights protection. Anyone seeking to claim something from another, compel a particular action, prevent an action, ascertain the existence or non-existence of a right or legal relationship, or alter such a relationship, is required to approach the court with a lawsuit.¹

Therefore, a lawsuit is a formal complaint or a claim filed in court concerning a disputed issue, serving as a means to protect rights and legitimate interests. In line with Article 31 of the Constitution of Georgia, every individual is entitled to approach the court to safeguard their rights and freedoms. Integral to the fundamental right to a fair trial is the assurance of case deliberation within a reasonable timeframe and the enforcement of the court's decision.

The purpose and objectives of civil litigation, or civil proceedings, align with those of justice at large. As stated in Article 2 of the Civil Procedure Code of Georgia, the court guarantees the protection of every person's rights. It obliges the court to initiate hearings based on an individual's application seeking to defend their rights or interests as recognized by law.² The court is dedicated to safeguarding the rights and interests of citizens and organizations through all available means. Furthermore, the same article's latter section specifies that the court may only decline an application or case consideration based on the conditions and regulations stipulated within this code. The prompt and accurate resolution of cases inherently bolsters the rule of law.³

The primary objective of civil proceedings is to safeguard disputed or violated rights and legitimate interests that emerge from private legal relationships through equitable and prompt examination and adjudication. The term "correct" examination and resolution of cases denotes that court decisions must be rendered in strict adherence to civil procedural laws. Timely consideration and decision-making require observance of the deadlines prescribed by procedural legislation. "Proper" and timely judicial review entails striking a reasonable balance between thorough judicial examination and the ascertainment of truth within the proceedings, culminating in a definitive verdict and the resolution of the dispute between the parties.⁴

The civil process extends beyond merely issuing a court decision and the release of an execution order for its enforcement. The European Court of Justice has asserted that "the correct and timely implementation of a court's decision must be viewed as a fundamental component of the essence of 'justice'; without this, justice becomes illusory."⁵

A lawsuit serves as the legal mechanism to initiate claim proceedings, standing as the paramount procedural tool for the protection of rights that are either violated or contested. The method through which this right is safeguarded is referred to as the form of the claim.⁶

The lawsuit aims to protect rights and legitimate interests through legally prescribed means. For a legal dispute to be considered within the framework of a civil lawsuit, it is essential that the parties involved share a relationship of legal equality. Such relationships are typical of private law, thereby making disputes of a private-legal nature subject to the claim proceedings process.⁷

1 Liluashvili, T. (2005). *Civil Procedural Law* (2nd ed.). Tbilisi. p. 270.

2 European Court of Human Rights (2005, September 27). Case No. 2507/03, "Amat" Ltd. and Mebegishvili v. Georgia, for violation of the right to have the case considered within a reasonable time.

3 Kobakhidze, A. (2003). *Civil Procedural Law*. Tbilisi: Herald of Georgia. pp. 19-20.

4 Крусс И. А. 2013. Комментарий к гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный), общей редактор Л.В. Тумановой, Проспект, Москва, 14.

5 European Court of Human Rights (1997, March 19). Case No. 18357/91, *Hornsby v. Greece*, §40. Retrieved from [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-58020"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

6 Kurdadze, Sh., & Khunashvili, N. (2012). *Civil Procedural Law of Georgia*. Tbilisi. p. 294.

7 Tskitishvili, M. (n.d.). *Lawsuit in Civil Process*. p. 21.

2. The Concept of a Claim

Regarded as a foundational institution within civil procedural law, the realization of rights prescribed by law would be unattainable without the presence of state enforcement mechanisms to ensure compliance with assumed obligations.¹

Although the current civil procedural legislation of Georgia does not explicitly define the term “claim,” Article 3 of the Civil Procedure Code clarifies that parties initiate court proceedings by submitting a claim or application in accordance with the procedures outlined in this code. In doing so, they identify the dispute’s subject matter and independently decide to file a claim (or application). The proceedings may conclude with a settlement; the plaintiff has the option to withdraw the claim, while the defendant may admit to it. Consequently, the initiation of proceedings is not within the court’s purview but relies entirely on the interested party’s action of filing a lawsuit.

Despite varying interpretations of the claim, it is essential to recognize that a claim exists wherever there is an assertion of one. The act of submitting a claim forms the groundwork for commencing claim proceedings. The court initiates civil proceedings based on the application submitted by the concerned individual. The protection of civil rights is effected through the court’s various means of rights protection.²

At the heart of a claim (or request) submitted to the court by an interested party is its articulation in the statement of claim.

In Georgian legal scholarship, there’s a prevailing perspective that distinguishes between a claim from a procedural legal standpoint and a claim from a substantive legal standpoint. Contrasting this viewpoint, some argue that a claim is a unified concept with two aspects: procedural legal, i.e., the act of petitioning the court to protect a disputed right, and substantive legal, i.e., the claimant’s substantive legal demand upon the defendant. Addressing the procedural norms, authors contend that these viewpoints are not mutually exclusive but rather, they comprehensively understand both the procedural legal and substantive legal facets of a claim. Moreover, what is considered a claim from a substantive legal perspective (the legal demand made upon the defendant) aligns precisely with one of the claim elements known as the subject of the claim. Hence, while a claim is a construct of procedural law, it inherently pertains to the right the plaintiff seeks to defend against the defendant. Through an examination of civil procedural legislation, claims may be categorized into attributive or enforceable claims, transformative claims, and confessional or ascertainable claims.³

A claim represents a substantive legal demand by one party against another, brought before the court for adjudication under the guidelines of procedural law, originating from a contested substantive legal relationship and grounded in legal facts.⁴

3. Elements of the Claim

The elements of a claim constitute its integral components, defining its legal character and distinguishing it from others. In legal scholarship, various views on the elements of a claim have been presented.

A prevailing consensus within Georgian legal theory posits that a claim comprises two

1 Rosenberg, L., Schwab, K., Gottwald, P., Zöller, R., & Vollkommer, G. (2002). *Zivilprozessordnung*, 49th edition.

2 Kurdadze, Sh., & Khunashvili, N. (2015). *Civil Procedural Law of Georgia*. Tbilisi: Meridian Publishing House. p. 344.

3 Khrustali, V., Liluashvili, T. (2007). *Civil Procedural Law, Commentary*. p. 271.

4 Kurdadze, Sh., & Khunashvili, N. (2015). *Civil Procedural Law of Georgia*. Tbilisi: Meridian Publishing p. 346.

primary elements: the subject of the claim and the basis of the claim. These elements enable the differentiation of one claim from another and provide a foundation for accurately elucidating the claim's components, ensuring they are distinct. The court is mandated to adjudicate the claim within the confines of its defined scope, as stipulated in the claim, and in consideration of the facts upon which the claimant has predicated his or her claim.¹

Subject of the Claim - Article 178 of the Civil Procedure Code of Georgia stipulates that the claim must encompass both the claimant's demand and the subject of the dispute. The subject of the claim refers to the content or essence of the claim, rather than the physical object involved. For instance, if the plaintiff seeks the repayment of a loan from the defendant, the subject of the claim is not the physical money but the act of repaying the debt.²

Basis of the Claim - This second element of the claim is intertwined with the subject. The basis of the claim refers to the facts that support the claimant's pursuit of rights and legitimate interests protection.³

As outlined in the Civil Procedure Code of Georgia, specifically the first part of Article 178 (H), the claim must detail the legal grounds upon which the claimant bases his/her claims. Furthermore, Article 102 of the same code mandates that each party must substantiate the circumstances underpinning his/her claims and counterclaims with evidence. Thus, the claimant's plea must be backed by legal facts, which are those facts that the law associates with a particular outcome desired by the claimant.⁴

4. The Right to Claim

The right to claim encompasses two fundamentally intertwined authorities: the procedural (the right to initiate a lawsuit or petition the court) and the substantive legal aspect (the right to have the claim satisfied).

The prerogative to initiate legal action stands as a distinct right of the claimant. This signifies that the capacity to lodge a claim is not contingent upon the claimant's entitlement to have the claim satisfied. Such determination can only be made through the adjudication of the case. The enforcement of rights, whether violated or contested, is facilitated via the exercise of the right to claim. This right underpins the potential for legal recourse in the form of a lawsuit.⁵

It is important to recognize that the ability to file a claim is tied to the prerequisites for exercising this right. Moreover, the actual utilization of the claim right is subject to the discretion of the interested party.⁶

5. Types of Claims

As delineated by the Civil Cases Chamber of the Supreme Court of Georgia, there are primarily three categories of lawsuits: attributive lawsuits, transformative lawsuits, and confession lawsuits.

Confession Claim: The concept of a confession claim is outlined in Article 180 of the Civil Procedure Code of Georgia, which stipulates that a confession claim can be initiated to affirm the existence or non-existence of rights and legal relationships, to acknowledge

1 Liluashvili, T. (2005). Civil Procedural Law (2nd ed.). Tbilisi. pp. 272-273.

2 Ibid, p. 237.

3 Die dogmatische Bedeutung des richterlichen Schuldnerschutzes in der Zwangsvollstreckung. Dissertation. Heidelberg. pp. 17-133.

4 Liluashvili, T. (1992). Commentary on Civil Procedure Law. Tbilisi: Publishing House "Science". p. 275.

5 Kurdadze, Sh., & Khunashvili, N. (2012). Civil Procedural Law of Georgia. Tbilisi. p. 360.

6 доровалский А., бова. СА. Основны проблемы исковой формы защиты права. М., 1979, 83. 94.

the authenticity of documents, or to ascertain document forgery, provided the plaintiff has a legal interest in doing so.

Attributive Claim: Attributive claims are prevalent in court practice and possess a more complex subject matter compared to confession claims. In an attributive claim, the plaintiff seeks not only the acknowledgment of a disputed material right's existence but also demands that the defendant either perform a specific action or abstain from such an action.¹

The aim of confession actions is to resolve disputes over rights, rather than to confer a subjective right upon the plaintiff.²

Transformative Claims: Transformative claims refer to those that seek to alter or conclude legal relations via a court ruling, allowing the plaintiff to petition for legal and substantial changes. The categorization of transformative claims as an independent type of lawsuit is a subject of debate among proceduralists and legal scholars.

Some legal theorists argue against distinguishing transformative claims as a separate form of lawsuit, suggesting that they essentially resemble confession claims.³ However, a faction within the scholarly community acknowledges the distinct nature of transformative claims while disputing the notion that a court's decision lacks the status of a legal fact. According to legal statutes, there exist transformative lawsuits designed specifically to modify or dissolve existing legal relationships.⁴

6. Principle of Dispositionality, Burden of Proof, Notice of Claim, Settlement

In the legal systems of developed countries, the principle of good faith underpins all aspects of civil engagement. Similarly, Georgian civil law upholds the principle of good faith as a core value.⁵

The principle of dispositionality in civil procedural law is evident not only at the initiation of proceedings but also leading up to their conclusion.⁶ When a plaintiff withdraws their claim, it signifies not only a renunciation of their substantive legal demands against the defendant but also a cessation of using procedural legal means for asserting those claims. Thus, the withdrawal of a claim is an act of relinquishing substantive and legal rights, yielding a procedural legal outcome.⁷

The notice of claim provides an opportunity for parties involved in the proceedings to resolve their dispute with the opposing party without judicial intervention, by reaching a mutual agreement regarding the claim. In such instances, rights and obligations are established solely based on the will and rights of the parties involved, allowing for the possibility of settlement outside the courtroom.⁸

In a settlement, parties often have the latitude to consider factors that extend beyond the procedural confines, particularly the economic relations between the parties. This could involve concessions on demands, agreements on installment payments, and interest arrangements. An important aspect of settlements is the potential reduction in costs,

1 Practical Recommendations on Civil Procedural Law for Judges of Common Courts. (2010). Supreme Court Edition. p. 33.

2 Kurdadze, Sh. (2016). Discussion of Civil Cases in the Court of First Instance. Tbilisi. p. 479.

3 Liluashvili, T. (1992). Commentary on Civil Procedure Law. Tbilisi: Publishing House "Science". p. 236.

4 Добровольский А.А.; Иваново С. А.1979.Основные проблемы исковой формы защиты права.Москва. Изд-во Моск ун-та, 83. 94.

5 Zoidze, B. (2001). Commentary on the Civil Code of Georgia. Tbilisi: Law. p. 269.

6 Weber, K. (2000). Creifelds Rechtswörterbuch (16th ed.). Munich: C.H. Beck. p. 65.

7 Liluashvili, T., Liluashvili, G., Khrustali, I., & Strongishvili, Z. (2014). Civil Procedure Law, Part One. Tbilisi: Law. p. 85.

8 Supreme Court of Georgia. (2012, March 1). Decision on case No. as-1838-1811-2011.

achievable by circumventing the collection of evidence, which often incurs significant expenses.¹

The provision of a claim involves the court's application of a legally stipulated measure (mechanism), manifested in carrying out a specific procedural action aimed at ensuring the enforcement of a subsequent decision.²The interests of the plaintiff are secured and safeguarded through the provision of the claim, while the protection of the defendant's interests is facilitated by the compensation for damages.³

Conclusion

When an individual, motivated by a legal interest to safeguard a right that has been violated or disputed, seeks redress through a court decision, they approach the court with a claim. Every person, irrespective of gender, nationality, citizenship, or race, possesses the right to petition the court under the provisions of departmental subordination and jurisdiction as established by Georgian legislation. Furthermore, in alignment with the principle of dispositionality articulated in Article 3 of the Civil Procedure Code, they are entitled to initiate legal proceedings by submitting a claim or application, thus defining the scope of their case.

Hence, from the analysis presented, it is evident that a claim serves as an efficacious and critically important tool for the protection of parties' rights.

1 Civil Procedure Code of Georgia, Article 37.

2 Kobakhidze, A. (2003). Civil Procedural Law. Tbilisi: Herald of Georgia. p. 300.

3 Liluashvili, T. (2005). Civil Procedural Law (2nd ed.). Tbilisi. p. 220.

VIOLENCE AGAINST WOMEN IN ISLAM AND STATE LEGAL MECHANISMS TO COMBAT IT

Abstract

In the modern world, while humanity is at the peak of development, it is inappropriate to use violence in the name of religion to protect such values, which representatives of different faiths establish with the motive of calling for peace. Various religious movements, which have themselves been the object of persecution in the past, after gaining strength, often resort to violence against people. The reason for this can be the struggle for secular power, which is governed by the ambitions of people speaking in the name of different religions and is proclaimed as “the voice of God”, and religion - as a doctrine, which is often not at all clear, needs explanation, and, not so rarely, these explanations are also separate and asks for an explanation.¹

The religion discussed in the article is Islam. Like other religions, Islam, during the period of preaching, repeatedly suffered psychological, physical, and material pressure from the religious-cultural-political background existing at that time. And, to tolerate all this, God in the “Qur’an” sometimes warns the believers with the punishment that will happen to the pagans, sometimes comforts them who have come to heaven as a reward for enduring hardships, and sometimes demands appropriate physical resistance from them in response to unjust treatment.²

When we talk about violence in Islam, we cannot fail to emphasize the fact that this religion is largely characterized by gender-based violence. Mostly this is manifested in violence against women. In Islam, women have always been and unfortunately are still the object of discrimination. She is the husband’s “property” and most of her fundamental rights are violated.³

The question is: Is Islam really discriminatory towards women and does it justify violence against women or is it all a misinterpretation and a crime covered by religion?!

“All human beings are born free and equal in dignity and rights.”⁴ That is why in the article we talk about those fundamental human rights that are violated against women in Islam and the violation of which is a clear manifestation of violence.

Today, human rights and freedoms are recognized and guaranteed by various international conventions and declarations, including the “UN Universal Declaration of Human Rights”, European Convention on Human Rights, the Social Charter of the Council of Europe of February 26, 1961; “Civil and Political Rights” and “Economic, Social and Cultural Rights”. The article also talks about the positive obligation of the states to protect the rights provided by these acts.

Keywords: woman rights, Islam.

1 Kazumov, O. (2004). “Violence in the Name of Religion and the Importance of Interpretation,” p. 15.

2 Ibid, p. 18.

3 Harvest, M. (2021). “Gender Discrimination for Religious Reasons in Islamic Countries and International Human Rights Treatises,” Volume 204.

4 United Nations (1948). “Universal Declaration of Human Rights,” Article 1, December 10.

Introduction

Many individuals who have either not read the Qur'an or have misunderstood it believe that the revelations received by the Prophet Muhammad between 610-632 mandate women to wear the Chadra and cover their faces entirely. This perspective necessitates consideration of the Arabian Peninsula's geographical context and the mentality of its inhabitants at the time. In an era where the birth of a girl was so undervalued that infanticide was practiced, Islam emerged as a progressive force by granting rights to women that were both recognized and religiously sanctioned. Thus, Islam significantly elevated the status of women, recognizing them as fully-fledged beings.¹

However, it's evident that the stipulations of the Quran are not entirely aligned with the fundamental principles of modern law, particularly from a gender perspective. The rights of women as outlined in the Qur'an are often perceived as limited, with a pronounced superiority accorded to men, fostering a sense of inequality.

1. The Situation of Women's Rights in Islam

At the onset of the twentieth century, the evolution of Islam was observed across various Muslim countries. This period marked the beginning of significant changes within the traditional Islamic societies, spurred by the emergence of socio-political movements, the influence of the West, and the economic underdevelopment of Eastern countries. The Islamic Republic of Iran, with its strong state traditions and the uniqueness of Shia Islam, was no exception, playing a significant role in the Islamic world's developments.²

The Islamic Republic of Iran is a nation where, even in the twenty-first century, democracy, human rights, and particularly women's rights, are severely compromised, presenting a critical issue. The fight for women's rights in Iran can be traced back to the nineteenth century, showcasing notable figures such as Khurat Al Aoun. As the eldest daughter of a distinguished Shia theologian, she advocated for the abolition of the Chadra and spoke out against polygamy. Another significant figure in the women's rights movement was Princess Taj as Saltan, who, having been educated at the Royal Court and proficient in Persian and French literature, deeply understood the disparities between the lives of Western and Eastern women. Through her writings, she highlighted these differences, contributing significantly to the constitutional revolution in Iran, which saw active participation from Muslim women.³

Despite ongoing efforts, the continuous struggle of women, and various initiatives by the state, the clerical establishment in Iran has consistently ensured that women remain unequal to men.⁴ This raises a crucial question: Is Islam inherently discriminatory towards gender, or are these issues the result of misinterpretations?

1.1. Violence Against Women in the Name of Religion

To understand the true essence of Islam and avoid falling prey to its misinterpretation, it is essential to consult the Quran. The Quran explicitly states that killing a person is not permissible. Moreover, it reassures believers, specifically Muslim believers, that adherence to its teachings does not condone violence.⁵ If the Quran advocates against taking a life, then it logically cannot condone femicide, which, within the Muslim community, is often perpetrated by husbands.

1 Rukhadze, O. (2004). "Islam Does Not Captivate Women," Tbilisi, p. 12.

2 Sanikidze, G. (2005). "Shiism and the State in Iran," Intelligence, p. 8.

3 Ibid., p. 12.

4 Ibid., p. 11.

5 "The Holy Qur'an," (2007). Translated by Maulawi Sher' Ali, Islam International Publications Limited, Sura 47:4, June.

However, Muslim apologists frequently paint an idealized picture of how women are treated in Islam, which does not always align with reality. While the Quran prohibits believers from killing, it paradoxically permits a husband to discipline his wife physically. It states, “Husbands are the protectors of their wives because Allah has given the one more strength than the other, and because they support them from their means. Therefore, the righteous women are devoutly obedient, and guard in [the husband’s] absence what Allah would have them guard. As for those from whom you fear disobedience, admonish them, forsake them in beds apart, and beat them lightly.”¹

The picture is further exacerbated by the fact that books with Islamic labels have appeared in Saudi Arabia since 2010. These books report what kind of wife “needs” to be beaten, what her husband should beat her with, where to inflict blows and what to tell him during the beating. For example one such textbook, “the obedience of women in Islam” reports that the husband is entitled to physically punish his wife in various cases. Such cases are: if he does not fulfill the desires of the husband; if he does not meet the sexual needs of the husband; If she leaves the house without her husband’s permission or does not perform religious duties. The weapon of punishment, and the stick, must be in a prominent place so that the wife can always see him.²

Violence against women, as well as all kinds of violence, is a crime, although, to some extent, unfortunately, it still happens in different parts of the world and in societies, but it is unequivocally condemned almost everywhere. In Islam, the severity of the problem lies in the fact that all this is religiously legalized and allowed.³

As an example, we can consider the story of Bibi Aisha, an 18-year-old Afghan girl. The girl was punished for trying to escape from her family. She was constantly beaten by her husband and forced to do heavy physical work. The Islamic court sentenced him to cut his ears and nose with a house of punishment.⁴

A 13-year-old Somali girl Aisha Ibrahim Duhulov was the victim of similar inhumane treatment. In 2008, he was buried to the waist of thousands of Muslims in the ground and about fifty men stoned him. Aisha was accused of adultery. And as an adulterer, he was thought to have been raped by three men.⁵

1.2. Child Marriage as a Form of Violence Against Women in Islam

In the context of Islam, child marriage is permitted. Daily, over 30,000 young girls in the Islamic world enter into marriage with older men.⁶ The Qur’an states: “For your women who have desisted from menstruation, if you have doubts [about their periods], their prescribed period shall be three months, and [also for] those who have not menstruated. As for those who are pregnant, their term is until they give birth.”⁷ This passage refers to wives who have yet to experience menstruation, indicating that they are, in fact, very young children.

Child marriage represents a violation of human rights that, even in the 21st century, remains a pressing issue across many countries worldwide. Various legal frameworks aim

1 Ibid., 4:34.

2 Asha, H. (2010). “The Obedience of Women in Islam,” Intellect, p. 24.

3 Küng, H. (2005). «Religion, Violence, and «Holy Wars»,» p. 7.

4 Ravitz, J. (2012). “For Aesha, Healing Comes in Many Forms,” [Online]. Available at: <https://edition.cnn.com/2012/12/16/us/aesha-surgery-healing/index.html>. [Last verified February 5, 2024].

5 Miller, T. (2008). “Stoning Victim Begged for Mercy,” [Online]. Available at: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7708169.stm>. [Last verified February 5, 2024].

6 Ullah, N. (2021). “Child Marriages: International Laws and Islamic Laws Perspective,” School of Law, University of Gujrat, Pakistan, p. 4.

7 “The Holy Qur’an,” (2007). Translated by Maulawi Sher’ Ali, Islam International Publications Limited, Sura 65:4, June.

to prevent child marriage, including the Convention on the Rights of the Child. Although ratified by numerous Muslim countries, the implementation of this convention often appears to be merely ceremonial in nature.¹

The Convention encompasses civil, political, social, cultural, and economic rights for children. While it does not explicitly mention child marriage, it contains several clauses that safeguard children against early marriage.² According to Article 1 of the convention, a child is defined as any individual under the age of 18, unless the laws of a particular country set the age of majority lower. This definition underscores the global commitment to protecting children, highlighting the importance of international efforts to combat the challenge of child marriage.³

Primarily, the victims of early marriage are girls, as they are often deemed less valuable to their parents compared to boys, with the parents viewing them as an economic liability. Consequently, parents marry off their daughters at a young age to alleviate their financial burden.⁴ Such practices directly contravene Article 2(2) of the Convention, which mandates state parties to adopt all appropriate measures, including legislation, to outlaw and eliminate such discriminatory practices.⁵

Despite these provisions, it is often the very states that have ratified the Convention that breach its stipulations. A notable example is the Islamic Republic of Pakistan. The Pakistan Child Marriage Restraint Act of 1929 stipulates the legal age of marriage at under 18 for boys and under 16 for girls. In a significant development, the Sindh Assembly passed the Sindh Child Marriage Restraint Act in April 2014, setting the minimum age for marriage at 18 for both genders.⁶ However, in a conflicting move, a Pakistani court decreed that under Sharia law, men are permitted to marry underage girls following the onset of their menstrual cycle, a ruling that starkly opposes the Child Marriage Restraint Act. Sharia laws, which are the religious laws of Islam derived from the Quran's teachings, serve as a guiding principle in Islamic society.⁷

The decision in question was rendered by a provincial court in Sindh during the case hearing of Huma Yunus, a 14-year-old Catholic girl who was abducted, forcibly converted to Islam, and subsequently forced into marriage. To demonstrate that Yunus was underage and hence the marriage unlawful, her parents submitted her baptismal certificate from the school during the court proceedings. Despite Sindh's prevailing child marriage law, which forbids the marriage of anyone under 18, the court decreed that under Sharia law, the marriage between Yunus and her abductor Abdul Jabbar was legitimate, citing that the girl had begun menstruating.⁸

This ruling came in spite of Sindh's legislation against child marriage, indicating a lack of effective enforcement by the government to uphold the law. In Pakistan, a legislative proposal to outlaw child marriage has been introduced at the highest level of government, yet its adoption remains indefinitely delayed.⁹

1 Chata, M. (2016). "Basic Profile of Child Marriage in Pakistan," p. 6.

2 Arfat, S.H. (2013). "Protection of Children's Rights in Islam: Special Reference to Orphans," Paperback.

3 "Convention on the Rights of the Child," (1989). Adopted and opened for signature, ratification, and access by General Assembly resolution 44/25, November 20.

4 Harvest, M. (2021). "Gender Discrimination for Religious Reasons in Islamic Countries and International Human Rights Treatises," Volume 124.

5 "Convention on the Rights of the Child," (1989). Adopted and opened for signature, ratification, and access by General Assembly resolution 44/25, November 20.

6 "Child Marriage Restraint Act," (1929), Article 2.

7 Gralki, P. (2022). "Pakistan Law Allows Men to Marry Girls After Their First Period," [Online]. Available at: <https://www.globalcitizen.org/en/content/pakistan-court-allows-men-to-marry-underage-girls/>. [Last verified February 5, 2024].

8 High Court of Sindh (2019). "The Case of Huma Younus: Christian Pakistani Girl who was Kidnapped".

9 Ullah, N. (2021). "Child Marriages: International Laws and Islamic Laws Perspective," School of Law, University of Gujrat, Pakistan, p. 8.

2. State-Legal Mechanisms for Combating Violence Against Women

“All men are born free and equal, endowed with dignity and rights.”¹ In contemporary times, human rights and freedoms are upheld and protected by various international declarations and conventions. Among the most significant of these are the Universal Declaration of Human Rights by the United Nations on December 10, 1948; the European Convention on Human Rights by the Council of Europe on November 4, 1950; and the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence, also known as the Istanbul Convention.

The European Convention on Human Rights guarantees numerous rights aimed at protecting human rights and fundamental freedoms. Prominent among these is the right to life, a right that is frequently compromised in several Islamic States including Pakistan, Bangladesh, Saudi Arabia, Egypt, and Iran, with a noticeable bias against women.²

Additionally, the convention strictly prohibits torture, inhuman or degrading treatment. There are numerous instances of such treatment towards women in Islamic countries, where virtually any act deemed “disobedient” by a woman results in punishment and often inhumane treatment. In many cases, the religious laws themselves sanction men’s authority to administer such treatments.³

The Convention safeguards the freedom of thought, conscience, and religion as outlined in Article 9.⁴ This freedom is paramount for the development of a democratic society and the personal growth of each individual. However, it acknowledges the possibility of certain limitations. In specific instances, states are authorized, and indeed required, to intervene in the realm of belief to protect the rights of others and uphold the legitimate interests of society. Regrettably, in many Islamic countries, the populace is not afforded the right known as freedom of religion, nor does the state undertake effective measures to prevent violations of fundamental human rights in the exercise of these rights.⁵

States bear the responsibility to strike a balance between private and public interests in the protection and assurance of rights. The complex nature of the freedom of belief should not pose an insurmountable challenge; rather, it ought to be appropriately balanced to safeguard relevant public interests.

Using the Kingdom of Bahrain as an illustration, its Constitution establishes Islam as the state religion and Sharia law as the primary source of legislation. The Constitution guarantees freedom of conscience and the freedom to practice religious rites in accordance with the country’s observed norms. Nevertheless, the government has imposed certain restrictions on the exercise of this right, which are deemed appropriate given the numerous instances where women were subjected to torture, enslavement, and inhumane treatment under the guise of religious customs.⁶ In such scenarios, the state’s intervention in the sphere of constitutionally guaranteed human rights is essential, ensuring that any limitations adhere to the principles established by the European Convention on Human Rights. This intervention must have a legitimate aim, such as the protection of human health or morality, which is indispensable for a democratic society.

1 United Nations (1948). “Universal Declaration of Human Rights,” Article 1, December 10.

2 Sentumbwe, Y. (2024). “Abolition in Africa - 77th Ordinary Session of the African Commission on Human and Peoples’ Rights,” [Online]. Available at: <https://worldcoalition.org/2024/01/12/abolition-in-africa-achpr-77th-ordinary-session/>. [Last verified February 5, 2024].

3 Badawi, N. (2009). “Introduction to Islamic Law,” p. 9.

4 European Convention on Human Rights (1950), Article 9, November 4.

5 Rahman, A. (2008). “Women in Quran and the Sunnah,” p. 9.

6 Bahrain’s Constitution (2002), Article 22.

Article 5 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms enshrines the right to freedom and security.¹ This right inherently includes the freedom to choose one's spouse freely and to found a family willingly. Research indicates that in Islamic countries, the practice of coercing girls into marriage is lamentably common. Often, young girls are forced into marriages arranged by the groom's parents, contrary to the girl's wishes, and the state fails to take action to safeguard women's rights in these matters.

Conclusion

Crimes perpetrated on religious bases remain a critical issue in Islamic countries today, with violence against women particularly rooted in religious justifications. As highlighted, the infringement of one fundamental right, such as the freedom of religion, precipitates the breach of numerous other rights. Within the context of Islam, individuals are often deprived from birth of the liberty to choose their religion freely, becoming ensnared not only by Islamic customs but also by various forms of coercion as a consequence of their interpretation.

Gender-based violence is a worldwide concern, yet evidence suggests it is especially prevalent in the Islamic realm, where effective measures to combat it are notably lacking. Despite the protection of religious freedom by numerous international treaties and national laws, third parties frequently infringe upon this right, leading to further rights violations. In such instances, it is imperative for states to intervene proactively, implementing measures to prevent unlawful restrictions on these freedoms. To achieve this, the development of robust mechanisms is essential to significantly curtail illegal encroachments on the right to freedom of religion, thereby addressing the broader issue of gender-based violence.

In this context, it is crucial for investigative agencies within these countries to diligently document crimes that seek to undermine the freedom of religion. Equally important is the swift response to such offenses, to deter any sense of impunity among perpetrators. Moreover, the measures implemented by the state should not only aim at crime prevention but also embody a preventative approach.

Promoting women's education is imperative for states, particularly as it remains a significant challenge in Islamic countries. Violence against women often manifests through the denial of educational and employment opportunities. This restriction not only marginalizes women further but also deprives them of the knowledge regarding their rights, making them more susceptible to violence due to a lack of awareness about what constitutes violent acts.

It is vital that state justice systems are not governed by religious laws. The judiciary should operate as an independent entity, adhering to humane and international laws rather than religious doctrines, which should not be compulsorily imposed on everyone.

Femicide represents an extreme manifestation of violence against women and, regrettably, remains one of the most prevalent crimes within the Islamic world. In the 21st century, it is untenable to permit the killing of individuals simply because they are women. It falls upon the state to rectify this issue. This necessitates a comprehensive review and revision of existing legislation, informed by international best practices, the acknowledgment of past errors, the fulfillment of international obligations, and a thorough understanding of the stipulations of international treaties.

¹ European Convention on Human Rights (1950), Article 5, November 4.

Giorgi Kvaratskhelia

*PhD Student at
Grigol Robakidze University*

STRUCTURAL AND FUNCTIONAL CHARACTERISTICS OF COURTS IN NATIONAL AND US CRIMINAL PROCEEDINGS

Abstract

The court holds a position of critical importance in Georgia, as it does in most countries around the world. It transcends a mere institution; beyond administering justice, the court represents one of the state's branches of government, known as the judicial branch. Long-standing observation reveals that the effective operation of the court, along with its independence and impartiality, is vitally important for the legal state's functionality.

The primary function of the court is the administration of justice. Specifically, the court resolves dispute among individuals, between individuals and legal entities, and among legal entities themselves. Moreover, it adjudicates criminal cases, issuing verdicts of guilt or innocence (verdicts, in the case of jury involvement). Concurrently, the court addresses cases pertaining to administrative law. All these activities are aimed at embedding the principles of justice and legality into daily life, which, in turn, ensures the peaceful, predictable, and stable existence of citizens.

The judicial system and its myriad complexities consistently remain at the forefront of discussion for both practicing lawyers and legal theorists. The impetus for this article is twofold: its timely relevance and our keen interest in the subject matter. Crafted in Georgian, it targets primarily Georgian-speaking readers, yet it draws upon a rich tapestry of sources in both Georgian and foreign languages, including articles, monographs, and collaborative works. Our exploration centers on the structural and functional features of the judiciary, with a particular focus on comparisons between national (Georgian) and foreign (U.S.) contexts, especially within the realm of criminal proceedings. To navigate through this analysis, we employ a blend of descriptive and comparative research methodologies, while also interjecting personal perspectives on a range of pertinent issues.

Keywords: Judicial system, Comparative Legal Analysis

1. Introduction

The political-legal theory of the separation of powers has its roots in ancient Rome. This concept gained renewed significance in efforts to curb the absolutism of medieval monarchs, eventually being modernized by English philosopher John Locke and French thinker Charles Louis de Montesquieu. Within this framework, one critical branch of government—the Court—is tasked with the administration of justice. It stands as an independent and impartial entity, characterized by its self-organization and self-governance. Judges and administrative staff form its governing bodies, elect administrative officials, and establish self-governance mechanisms.

While this paper does not overlook the importance of other branches of law or diminish the court's role therein, it emphasizes the court's unique position in criminal proceedings. The court bears the critical responsibility of determining an individual's guilt or innocence. The prosecution, defense, and court must handle criminal cases with utmost diligence, as these proceedings determine the future course of a person's life. Reflecting on this grave responsibility, we recall the words of the esteemed Russian author Fyodor Dostoevsky: "It is better to acquit ten guilty persons than to convict one innocent."

On June 13, 1997, the Parliament of Georgia enacted the organic law on "common courts." A significant innovation introduced by this new law was the establishment of an advisory body for the President of Georgia – the Council of Justice of Georgia. The responsibilities of the Council of Justice of Georgia were outlined as the appointment and dismissal of judges, organization of qualification exams, development of proposals for judicial reform, and the execution of other tasks as mandated by law. Subsequent to this, numerous additional laws were passed, including the Criminal Procedure Code of Georgia, which addresses critical issues of interest to us and which will be examined in further detail later in this discussion.

2. Structural and Functional Features of the Court in Georgia

In any comprehensive discussion about the judiciary, it's imperative to reference Article 31 of the Constitution of Georgia's second chapter, which asserts that "every person has the right to appeal to the court for the protection of his rights. The right to fair and timely consideration of the case is ensured." Furthermore, the Constitution distinguishes between the judiciary and the Prosecutor's Office, highlighting their significance within the legal framework.¹

It's important to recognize that the Constitutional Court of Georgia exercises judicial authority alongside common courts. Serving as the principal body of constitutional oversight, the Constitutional Court plays a pivotal role. Meanwhile, common courts are tasked with administering justice, underscoring the diverse yet unified structure of Georgia's judicial system. Specialized courts can only be established within the common court system, as outlined in sections 3, 40-42.² The introduction of military courts is permissible during martial law, but these too must operate within the common court framework. Judges are independent in their duties, and no one is entitled to demand a report on a specific case from them. Given the critical role and the significance of their position, judges enjoy a high status and are granted immunity from criminal prosecution. Specifically, it is prohibited to arrest, detain, search their residence, vehicle, or workplace without the consent of the Constitutional Court in cases involving judges of the High Council of Justice or the Constitutional Court itself, except in the event of a crime. In such instances, the judge must be immediately released if the requisite approvals for their arrest or detention are not obtained.³ The enforcement of any court act or decision in Georgia is compulsory for all individuals and legal entities, as well as for state and municipal bodies. Georgia's judicial system comprises three levels of courts to ensure the right to appeal decisions or verdicts, aiming to maximize the protection of rights and minimize the risk of errors during legal

1 Constitution of Georgia, August 24, 1995.

2 Igor Kveshelava, Edisher Gvenetadze, "Political, Legal, and Historical Aspects of the Constitutional Development of Georgia."

3 Organic Law of Georgia on Common Courts, December 4, 2009, consolidated publications November 15, 2023.

proceedings.¹ Consequently, the Organic Law of Georgia on common courts stipulates that only a court can annul, amend, or suspend a court decision, and all such actions must be conducted in accordance with legally established procedures.²

3. Structural and Functional Features of the Court in the National (Georgian) Criminal Process

Building on our exploration of the court's general structure, role, and functions within Georgian legislation, we now turn our attention to the court's functional features specifically within criminal proceedings, the principal focus of our study.

The court stands as the sole authorized entity to administer justice, hear criminal cases, and issue fair, reasoned, and lawful judgments.³ It is incumbent upon the court to not refuse the administration of justice or fail to administer it through inaction. Guided by the principles of efficient time and resource allocation, magistrate, city, and district courts are strategically distributed across Georgia.⁴

The specific criminal case is adjudicated based on the location where the defendant first appeared before the court. To safeguard the interests of the parties involved in the process, such as witnesses and victims, minimize costs, or for various other reasons, the court may, with the chairperson's consent, relocate the criminal case to a different court for review. When a plea agreement is finalized, it must be ratified by the court in the jurisdiction where the investigation concluded. Additionally, should the court independently ascertain that a particular criminal case falls outside its purview, it will issue a ruling to this effect and redirect the case to an appropriate court.⁵

Typically, a criminal case is adjudicated by a single judge at the district or magistrate court level. However, if a case is deemed to have significant implications for judicial precedent or presents complex legal challenges, the presiding court's chairperson may mandate a panel of three judges for collective deliberation. This requirement does not extend to jury trials, which are always overseen by a single judge (the presiding judge).⁶

The principle of a competitive and equitable trial in Georgia merits particular emphasis and attention. This principle entails the court's responsibility to ensure equal conditions and opportunities for all parties, preventing any bias or advantage. According to the new Criminal Procedure Code, the court is not permitted to independently seek evidence that could confirm the charges or assist in the defense and exoneration of the accused; such actions are strictly the prerogative of the involved parties.⁷ However, the second part of Article 25 of the Criminal Procedure Code of Georgia does allow a judge to pose clarifying questions with the consent of the parties, should it be deemed necessary to uphold the principles of a fair trial. This provision has elicited mixed reactions from both legal participants and the broader community. Uniform practices regarding the judge's questioning rights were not established, leading to scrutiny by the Constitutional Court of Georgia.⁸ The Court found that the restrictions on a judge's ability to question during case review, as stipulated in the controversial article, should be nullified. Consequently, judges in

1 Demetrashvili Avtandil, Kobakhidze Irakli, "Constitutional Law," Tbilisi, 2010.

2 Getsadze Gia, "Forms and Types of Constitutional Control," Journal "Man and Constitution," N 1, Tbilisi, 1998.

3 Pakte Pierre, Melen-Sukramanian Ferdinand, "Constitutional Law," edited by Avtandil Demetrashvili, Tbilisi, 2012.

4 Gugava Asmat, "Proceedings in Common Courts," Tbilisi, 2014.

5 Collection of Authors, "Commentary on the Criminal Procedure Code," Tbilisi, 2015.

6 Criminal Procedure Code of Georgia, October 9, 2009, consolidated publications November 16, 2023.

7 Ibid.

8 Decision of the Plenum of the Constitutional Court of Georgia N 3/2/1478, December 28, 2021, Batumi.

the General Court were granted greater latitude to clarify case-relevant circumstances, thereby enabling them to deliver lawful, reasoned, and fair judgments. It is imperative that a judge refrains from forming an opinion on the guilt or innocence of the accused or convicted individual prior to rendering a judgment or summary judgment. While the court might deem certain procedural actions necessary during the criminal case review, executing these actions immediately may not always be feasible. In such instances, the court is authorized to instruct a court of the same level or a subordinate court to perform the specified procedural action.¹

As previously noted, a network of city, district, and magistrate courts is spread across Georgia, facilitating the administration of justice efficiently and at minimal cost. Beyond these, Georgia boasts two Courts of Appeal and one Supreme Court of Cassation, with one appellate court situated in Kutaisi and another in the capital city, Tbilisi. These appellate bodies, through their criminal chambers and investigative panels, undertake the review of all appeals concerning verdicts, rulings, and summary decisions issued by the lower courts. The jurisdiction for appeal, whether to one court or another, is determined based on the territorial divisions of eastern and western Georgia,² a delineation further detailed by the High Council of Justice of Georgia. In line with Article 22, Part Four of the Criminal Procedure Code, appeals before the investigative panel at the Court of Appeal are considered unilaterally by a judge. However, as per Part Five of the same article, cases within the Criminal Chamber of the Court of Appeal are examined collegially by a panel of three judges, although there are exceptions. For appeals concerning less serious and serious crimes, a single judge from the Criminal Chamber of the Court of Appeal may unilaterally adjudicate.³

The Supreme Court of Georgia, situated in Tbilisi, serves as the pinnacle of the judicial system. The Chamber of Criminal Cases of the Supreme Court reviews cassation appeals stemming from judgments or summary decisions made by the Court of Appeal. These appeals are examined collegially by three judges or, for more significant cases, by a grand chamber of nine judges, which will be discussed in further detail subsequently. A cassation appeal can be lodged if the appellant believes the Court of Appeal's judgment to be unlawful.⁴ Grounds for deeming a verdict unlawful include significant violations of the Criminal Procedure Code not identified by either the first instance court or the Court of Appeal, or when the punishment meted out to the convicted individual grossly misaligns with the nature of their actions and their personality.⁵

The Chamber of Criminal Cases of the Supreme Court of Georgia is empowered to transfer a case to the Grand Chamber of the Supreme Court for review. This step is taken only under conditions where the case's resolution is deemed crucial for establishing uniform judicial practice or presents a rare legal challenge. Typically, a cassation appeal is adjudicated within the confines of the appeal and its counterclaim, with the Supreme Court restricted from exceeding these bounds. However, in 2015, the Constitutional Court of Georgia ruled that the Supreme Court is permitted to extend beyond the appeal's scope only if the legislature decriminalizes the action in question post-offense. In such instances,

1 Explanatory Dictionary of Basic Legal Terms, Bureau of the Chairman of the Tbilisi Court of Appeal, Tbilisi, 2010.

2 Resolution of the High Council of Justice of Georgia N 3, June 16, 2020, Tbilisi

3 Resolution of the High Council of Justice of Georgia N 10, August 11, 2020, Tbilisi

4 Irakli Gabisonia, Jemal Gabelia, "Some Issues of Selection and Sentencing," International Peer-Reviewed Scientific-Practical Journal "Jurist," N2, 2017

5 Irine Bokhashvili, "Pre-Trial Hearing in Criminal Proceedings," Law Journal N1, 2017.

the court may decide to absolve an individual of liability.¹ Regarding the Supreme Court's procedures, the preliminary review of a cassation appeal deserves mention.² Should the court find in favor of the appellant, overturning or amending the judgment on the basis that a legal error occurred during the criminal case's adjudication that also affects other convicts in the same case who haven't filed an appeal, the court must then proceed to address these implications.

Despite Georgia's judicial system comprising three tiers of courts and the High Council of Justice, no individual or entity directly participates in criminal proceedings. Consequently, Georgian legislation permits the revision of verdicts in light of newly discovered circumstances. A request for the reassessment of a judgment based on such circumstances must be submitted to the Court of Appeal, where the original verdict was issued.³ The right to file this petition is granted to the convicted individual, their lawyer, the prosecutor, and, in the event of the convicted person's death, their legal successor and/or attorney.⁴ The judgment will be subject to review under the previously mentioned conditions if any of the following circumstances exist: a legally binding court judgment reveals that the evidence underpinning the original verdict was falsified; evidence emerges indicating the composition of the court that issued the final judgment was unlawful; a legally binding judgment verifies that the judge, prosecutor, investigator, or jury engaged in criminal activities, or a crime was perpetrated against the jury (such as bribery, coercion, or intimidation); a new law is enacted that decriminalizes the action for which the individual was previously convicted by a final verdict; or a previously unknown fact comes to light that, had it been known at the time of the original trial, could have significantly impacted the case's outcome.⁵ Additionally, the revision of a judgment may be warranted if there's evidence to prove the commission of a crime by a person previously deemed justified, or there might be a need to initiate criminal prosecution against another individual whose case was previously dismissed. Furthermore, if the prosecutor presents a resolution indicating a significant violation of the convicted person's rights during the trial, which was not apparent at the time, such as rulings from the European Court of Human Rights or decisions by United Nations committees (including the Committee on Human Rights, the Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, the Committee on the Rights of the Child, the Committee Against Torture, the Committee on the Rights of Persons with Disabilities, or the Committee on the Elimination of Racial Discrimination), this could also necessitate a case review.⁶ Additionally, if a verdict is issued with significant violations of the requirements set by international conventions, such verdicts are also eligible for revision. Specifically, a verdict against individuals convicted based on evidence acquired through secret investigative actions may be subject to review if the Court of Appeal subsequently rules that these investigative actions were unlawful, and the evidence gathered from them was foundational to the retrial verdict.⁷

1 Decision of the Plenum of the Constitutional Court of Georgia N3/1/608,609, September 29, 2015, Batumi.

2 Irine Bokhashvili, "Problems of Criminal Appeals," dissertation submitted for obtaining a scientific degree of Candidate of Legal Sciences, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, 2003.

3 Merab Kartvelishvili, Head of Research, "Standards for the Use of Preventive Measures," Georgian Young Lawyers' Association, Tbilisi, 2020.

4 Goga Khatiashvili, Author of the Study, "Rights of the Victim in Criminal Proceedings (Georgian Legislation, Practice and International Approaches)," Georgian Young Lawyers' Association, Tbilisi, 2016.

5 Nino Lekiasvili, "Problems of Realization of Presumption of Innocence as the Most Important Principle of Criminal Proceedings," thesis for obtaining master's degree in law, Caucasus International University, Tbilisi, 2020.

6 Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, international treaty and agreement of Georgia, November 25, 1994.

7 Chubinidze Natia, "Covert Investigative Actions and Privacy," Tbilisi, 2019.

4. Structural and Functional Characteristics of the Court System in the United States

In the United States of America, similar to Georgia and many other countries, there exists a three-tiered court system. This system comprises the U.S. District Courts at the first level, the Circuit Courts (also known as U.S. Courts of Appeals) at the second level, and the Supreme Court of the United States at the highest level.¹ Currently, the U.S. hosts 94 District Courts, 13 Circuit (appellate) Courts, and one Supreme Court, which is situated in the nation's capital, Washington, D.C. Before delving into the specifics of each tier, it is essential to note that the United States operates under two types of judicial systems.² Both systems feature courts of first and second instance and are crowned by a Supreme Court. However, one is centered around the state Supreme Courts, and the other revolves around the U.S. Supreme Court. The courts and their official English titles, as mentioned earlier, belong to the federal court system. In addition to these federal courts, there are also state courts.³

Federal courts differ from state courts primarily in their jurisdiction. Specifically, there exists a category of cases that are exclusively heard by federal courts. Federal jurisdiction is somewhat limited, as it predominantly handles cases sanctioned by the United States Constitution or federal laws. For instance, to initiate a lawsuit in federal court, a plaintiff must present a case involving the violation of the U.S. Constitution or federal legislation. Federal courts also adjudicate civil law disputes where the parties are from different states and the controversy or claimed damages exceed \$75,000. This is known as “diversity jurisdiction.” Additionally, defendants have the right to request the transfer of a case from state to federal court based on the same criteria, particularly when the plaintiff resides in a different state.⁴

As previously discussed, the District Court represents the initial tier within the federal court system. These courts adjudicate both civil and criminal matters. Judges within the District Courts are appointed for life by the President of the United States, subject to confirmation by the Senate. The operation of the District Court mandates the presence of at least one judge, who, in addition to presiding over cases, is tasked with the administration of the court and oversight of court personnel. This administrative role may include holding specific administrative positions as necessary. Currently, there are approximately 670 district judges appointed across the country.

Magistrate judges also serve in the District Courts, elected to their position by a majority of the district judges. The term for a magistrate judge is set at a maximum of 8 years; however, for appointments made on a part-time basis, the term is reduced to 4 years.⁵

Upon the completion of their terms, magistrate judges may be re-elected to their positions. A magistrate judge performs various duties related to criminal cases, such as issuing search and arrest warrants, making decisions concerning bail, and ruling on the admissibility of evidence that may have been obtained in violation of legal requirements, among other procedural matters.⁶

1 Toni-Jaeger Fine, “The U.S. Legal System: The Basics,” Carolina Academic Press, 2021.

2 Tony M. Jaeger Fine, “American Legal Systems: A Resource and Reference Guide,” Carolina Academic Press, 2020.

3 Hemant Sharma, John M. Scheb, *An Introduction to The American Legal System*, Wolters Kluwer Legal & Regulatory U.S. 2020.

4 Thomas R. Van Dervort, David L. HUDSON, *Law and Legal System*, *An Introduction to Law and Legal Studies in The United States*, Kluwer Legal & Regulatory U.S. 2012.

5 Lawrence M. Friedman, *American Law an Introduction*, Second Edition, W.W. Norton & Company, 1998.

6 Sir Mark Hedley, *Modern Judge, Power, responsibility and society`s expectations*, Jordan Publishing the Limited, 2016.

Moreover, specific federal district courts have been designated to handle particular categories of cases within their predefined areas of jurisdiction. For instance, each federal district is equipped to deal with cases related to bankruptcy. Additionally, certain courts at the national level, such as the United States Tax Court, are authorized to adjudicate tax-related cases. Similarly, the United States Court of Federal Claims is tasked with hearing claims against the federal government, and there is also a specialized court for matters related to international trade, known as the US International Trade Court. These specialized courts ensure that specific types of legal issues are addressed within the appropriate jurisdictional framework.¹

Before exploring the structure and jurisdiction of state courts, including their handling of criminal and other types of cases, it is essential to address the complex issue of double jeopardy, or the risk of convicting an individual twice for the same offense. While civil cases can be moved from state courts to federal courts, this flexibility does not extend to criminal cases. A criminal case must be adjudicated by the court in which it was originally filed, following the submission of charges by the prosecution. Although the U.S. Constitution and various laws safeguard against charging an individual twice based on the same facts and evidence, the application of this principle is not always straightforward or uniform.²

The principle of double jeopardy, or the prohibition against being tried twice for the same offense, does not uniformly apply across state and federal jurisdictions. This means that the prohibition on double jeopardy does not necessarily prevent both state and federal courts from prosecuting the same individual for the same conduct under certain circumstances. Consequently, if a person is charged with premeditated murder and cannot be convicted in state court, there are scenarios in which the federal government might prosecute the case under federal law, given that murder and several other crimes can be considered offenses under both state and federal criminal law. This complexity is often highlighted by American lawyers in their advertisements, stressing the importance of seeking professional legal advice. Each case is unique and navigating the intricacies of potential double jeopardy issues requires specialized knowledge and expertise.³

The next level within the federal court system is represented by the U.S. Courts of Appeals. In the United States, these appellate courts are considered among the most powerful and influential, second only to the Supreme Court of the United States. This is largely because their rulings often set precedents that impact millions of individuals within their jurisdictions. The significant role of the Courts of Appeals is further underscored by the fact that their decisions are frequently the final word on a case; the U.S. Supreme Court hears only about 1% of the cases submitted to it annually, leaving the appellate courts as the ultimate deciders in the vast majority of federal cases.⁴

Currently, there are 13 appellate courts in operation across the U.S. territory. Twelve of these courts are distributed among various states, each serving the district courts of its region and the states around it. The thirteenth Court of Appeals, known as the United States Court of Appeals for the District of Columbia Circuit, is located in the District of Columbia (the nation's capital, Washington D.C.) and exclusively serves the District of Columbia. This gives it the distinction of being the Court of Appeals with the smallest geographical jurisdiction in the United States.

1 Rafael Leal-Arcas, *International Trade and Investment Law, Multilateral, Regional and Bilateral Governance*, Elgar Publishing, incorporated, Edward, 2010.

2 George C. Thomas, *Double Jeopardy: The History, The Law*, NYU Press, 1998.

3 Gary Falkowitz, *The Complete Guide to Law Firm Intake*, Expert Press, 2018.

4 David G. Savage, *Guide to The U.S. Supreme Court*, Fifth Edition, CQ Press, 2010.

All Courts of Appeal are staffed by a designated number of judges, with the number varying based on the court's jurisdictional scope and workload. For instance, the First Circuit Court of Appeals comprises 6 judges who oversee cases from 5 district courts across Maine, Massachusetts, New Hampshire, Puerto Rico, and Rhode Island. This is relatively small when compared to other appellate courts. On the other hand, the Ninth Circuit Court of Appeals, with a vast territorial jurisdiction that includes the entire west coast of the United States, Alaska, Hawaii, and a total of 11 states, is staffed by 29 judges. This court reviews decisions from 13 district courts, reflecting the extensive area and population it serves.¹

Similar to the Ninth Circuit, the other 11 appellate courts operate under this system, catering to their respective jurisdictions. Across many states and at the federal level, appellate court panels typically consist of 3 judges who collectively decide on cases. A decision is reached by a majority vote among these judges. Beyond the standard appellate courts, there are specialized courts that address specific types of appeals. These include courts that hear veterans' complaints and the United States Court of Appeals for the Armed Forces, which deals with appeals related to military matters.²

The Supreme Court of the United States stands as the pinnacle of the judicial system, holding the ultimate authority to review and decide upon cases that have ascended from the Courts of Appeals. It's important to note the dual court system in operation within the USA, comprising both federal and state jurisdictions. For instance, if a case concerning the First Amendment's guarantee of free speech is adjudicated by a state Supreme Court and is then appealed, it could potentially be brought before the U.S. Supreme Court. However, if the state Supreme Court's deliberation on the matter was grounded not in federal law but in a state law that addresses a similar aspect of free speech, an appeal to the U.S. Supreme Court would not be permissible.

The process of appealing a decision from the district and appellate courts to the Supreme Court is available to any party involved in a case. Unlike the lower courts, however, the Supreme Court possesses discretionary power over the cases it chooses to hear. In the majority of instances, for a case to be considered by the Supreme Court, the involved parties must submit a "writ of certiorari," which is essentially a petition for the Court to review the case. Should this request be accepted, the Supreme Court will then set a date for an oral argument to hear the case in detail.³

If an appeal to the U.S. Supreme Court is found to be inadmissible, the decision rendered by either the appellate court or the state Supreme Court becomes final and legally binding. It's noteworthy that of the thousands of appeals submitted to the U.S. Supreme Court annually, only about 1% are actually heard. The Court's docket is reserved for cases of significant national importance, those that resolve conflicts in the application of law among lower courts, or instances where a decision from a lower court is seen as a clear and serious misapplication of justice that could undermine the principles of fairness and legal integrity.

The U.S. Supreme Court is composed of nine justices. These justices are nominated by the President of the United States and must receive confirmation from the Senate to serve. Appointments to the Supreme Court are for life, underscoring the profound responsibility

1 Daniel J. Meador, Maurice Rosenberg, Paul D. Carrington, *Appellate Courts*, The Michie Company.

2 Gary D. Solis, *The Law of Armed Conflict, International Humanitarian Law in War*, Cambridge University Press, 2021.

3 N. E. H. Hull, William James Hull Hoffer, Peter Charles Hoffer, *The Supreme Court an Essential History*, University Press of Kansas, 2007.

and enduring impact justices have on American jurisprudence. While the United States Constitution does not specify qualifications for Supreme Court justices, all current justices hold advanced degrees in law, and many have extensive experience as judges in district courts.¹ This level of qualification ensures that the Supreme Court is equipped with a deep understanding of the law and a broad perspective on its application across the diverse legal landscapes of the United States.

It is also common for the U.S. Supreme Court to include individuals who hold significant prestige within legal and academic circles, such as law professors. Among the nine justices, one serves as the Chief Justice of the United States, a position nominated by the President and confirmed by the Senate. It is worth noting that the nominee for Chief Justice does not need to be a sitting member of the Supreme Court at the time of their nomination. Historically, of the 17 individuals who have served as Chief Justice, only 5 were Associate Justices of the Supreme Court prior to assuming the role of Chief Justice.

In contrast to some countries that have a separate constitutional court, the United States does not. The U.S. Supreme Court serves as the highest authority in constitutional matters. It is tasked with adjudicating cases that may involve disputes between states, the constitutionality of laws and legal documents, and ensuring their compliance with the U.S. Constitution. This consolidates the Supreme Court's role as the ultimate arbiter of constitutional interpretation and enforcement, highlighting its critical function in the American legal system.²

The state court system, as implied by its name, performs functions that are somewhat parallel to those of the federal court system, though there are distinctions that set it apart. While we have not delved into the state judicial system with the same depth as the federal system, the primary reason for this approach is their conceptual similarity. However, it is crucial to focus on aspects that distinctly differentiate state courts from their federal counterparts. Although we have previously touched upon these differences, we will now more thoroughly examine a critical component of the judicial system: jurisdiction. This exploration will highlight the unique authority and scope under which state courts operate, distinguishing them from the federal courts in terms of the types of cases they hear and the legal principles they apply. Beyond the geographical jurisdictional differences with federal courts, state courts also diverge based on the nature of the cases they adjudicate.³ While the Federal District, Appellate, and U.S. Supreme Courts hear criminal cases involving federal offenses (with our focus here on criminal law), state Trial Courts (often referred to as Courts of First Instance) handle criminal cases that fall under state law. Additionally, state courts address a broader spectrum of legal matters, including issues that arise at the municipal level. If a party wishes to challenge a decision made at the trial level, they have the right to appeal to the State Appellate Courts.⁴ Similar to the federal system, there is also a State Supreme Court within each state's judicial framework, which reviews decisions from the appellate courts. Unlike the U.S. Supreme Court, which selects a small percentage of cases for review, the State Supreme Courts are more likely to hear appeals. In instances where a case at the trial level involves allegations of constitutional violations, a decision made by a panel of three judges can lead to an automatic review by the U.S. Supreme Court, especially in cases that directly challenge the Constitution. Ad-

1 Elder Witt, Joan Biskupic, *Guide to The U.S. Supreme Court: 001*, CQ Press an Imprint of SAGE, 1996.

2 Alpheus Thomas Mason, Jr. Stephenson Donald Grier, *American Constitutional Law*, Routledge, 2017.

3 P. E. O. Oguno, *Principles of Constitutional Law*, AJPO journals and books publishers.

4 E. Allan Farnsworth, *Introduction to the Legal System of the United States*, Fourth Edition, Oxford University Press, Incorporated, 2010.

ministrative, municipal, or jurisdictional disputes within a state are typically resolved by state courts. However, legal disputes between states fall under the exclusive jurisdiction of the U.S. Supreme Court, underscoring its role as the ultimate arbiter in inter-state legal matters. This layered jurisdictional structure ensures that both federal and state legal issues are appropriately addressed within the United States' complex legal framework.¹ The role of jury trials within the U.S. judicial system is a fundamental aspect that cannot be overlooked, embodying a deep-seated belief in the justice process. The value of jury trials was eloquently summarized by Lord Devlin in 1956, who stated that a jury trial is "more than a weapon of justice and more than one of the wheels of the Constitution; it is a lamp that shows that freedom lives." This statement underscores the jury trial's significance not only as a procedural element but as a symbol of democratic freedom and public participation in the legal process. The application and approach to jury trials vary significantly across different jurisdictions. For instance, in England and Wales, the use of juries in criminal trials is a mandatory part of the legal process. In contrast, countries like France restrict jury involvement to certain types of criminal cases, where jurors and judges collaboratively determine the outcome. Meanwhile, other nations employ the jury system in an even more limited capacity, reflecting a diverse range of legal traditions and approaches to justice. This variability highlights the jury trial's adaptability to different legal cultures and its enduring importance as a mechanism for ensuring that the principles of justice and liberty are upheld.² Georgia also features in the discussion on the use of jury trials within its legal system. The Criminal Procedure Code of Georgia specifies the categories of crimes for which an accused individual can request a jury trial. In the United States, the jury trial is particularly esteemed, serving as a significant check on the power and influence of the judiciary. By incorporating ordinary citizens into the judicial process, it is believed that the broader societal values and judgments are brought to bear on legal proceedings. One of the distinguishing aspects of jury trials, particularly in the U.S., is the autonomy granted to the jury in reaching a verdict. Unlike judges, jurors are not required to provide a rationale for their decision. They are empowered to deliver a verdict based on their collective assessment of the evidence presented during the trial. This feature underscores the trust placed in the jury's judgment and its role in reflecting the community's conscience in the administration of justice.

An acquittal verdict that appears to disregard evidence may reflect a population's critical stance towards an unpopular or contentious law.³ This phenomenon is not unique to the United States; however, it is a point of contention there, with critics arguing that average jurors may struggle to adequately assess scientific and technical evidence to reach a just verdict. There is also a prevalent view that jurors can be overly influenced by one or two persuasive individuals within the jury, leading to concerns about the integrity of jury decisions. Additionally, some contend that juries in the United States may exhibit undue sympathy towards defendants, supported by statistics suggesting that juries are more inclined to acquit than judges. The process of deliberation, consideration, and voting by the jury varies significantly between civil and criminal cases in the United States. For instance, in California, a civil case verdict requires the agreement of three-quarters of the jurors, while criminal cases demand a unanimous decision to convict or acquit the defendant. Typically, a jury consists of twelve members, though this can vary. During deliberations, there may be alternate jurors present, as well as a designated foreperson who plays a crucial role in

1 David L. HUDSON, *Constitution Explained: A Guide for Every American*, Visible Inkpress, 2022.

2 Stephen J. Adler, *The Jury, Trial and Error in The American Court Room*, Crown Publishing Group T.H.E. 1994.

3 Raymond Wax, *Philosophy of Law: A Very Sort Introduction*, Second Edition, Oxford University Press, 2014.

facilitating discussions and leading the jury towards a verdict. This system underscores the nuanced and complex nature of jury deliberations, reflecting the varied approaches to ensuring fairness and justice in the legal process.¹

Conclusion

This article commenced with an exploration of the court's role as a judicial institution within the state, focusing on the legal framework of Georgia. We discussed the Constitution of Georgia, the Organic Law of Georgia on Common Courts, and the Criminal Procedure Code of Georgia to make the normative foundations, directly impacting the operation of courts in Georgia, transparent and comprehensible to our readers.

Additionally, we delved into the resolutions of the High Council of Justice of Georgia, which shed light on the administrative organization and overall functioning of the judiciary across the Georgian territory. The Criminal Procedure Code of Georgia emerged as a pivotal statute in understanding the structural and functional characteristics of the court system, illustrated through the lens of Georgia. This code facilitated a detailed examination of various procedural aspects, including the conduct of criminal trials, case appeals, verdict revisions due to new evidence, and other judicial procedures.

The latter portion of the article dedicated itself to a comprehensive review of the United States court system, encompassing the federal and state courts, Courts of Appeals, and Supreme Courts. The United States was specifically chosen for its embodiment of the common law legal system, presenting a stark contrast to Georgia's civil law system. This juxtaposition allowed for an insightful comparison of court functionalities and features across these two predominant legal systems. Moreover, the institution of the jury, a crucial component in criminal proceedings, was scrutinized for its merits and demerits, engaging with the perspectives of both critics and proponents.

EVOLVING HUMAN RIGHTS CONDITIONS FOR VICTIMS IN GEORGIAN LEGISLATION

Abstract

Under the Georgian Criminal Procedure Code, a victim is defined as an individual or entity suffering harm due to criminal actions. The rights and responsibilities of such persons have evolved across various legislative periods. Victims encompass both natural and legal persons, the latter represented by individuals authorized to review the decree acknowledging the victim status. Typically, legal entities are victims of property crimes, whereas crimes against the state and drug offenses, governed by public and state order considerations, do not fall under this category. Beyond tangible rights, recent legal reforms have adopted a more profound approach towards victim support, acknowledging the significance of psychological well-being alongside physical health. This shift aims to safeguard victims from secondary victimization, which could exacerbate their plight. The current state of victims' human rights is a pressing issue, meriting attention due to existing challenges and the Constitutional Court's deliberations on victims' rights.

Keywords: Victim Rights, Victimization.

Introduction

The Georgian Criminal Procedure Code defines a victim as “a state, natural, or legal person who has suffered moral, physical, or property damage directly as a result of a crime.”¹

The landscape of victims' human rights within Georgian legislation has witnessed significant transformations. These shifts have been propelled by a blend of factors, including the state's evolving stance on the matter and international influences. The systematic examination of victimology, coupled with an in-depth analysis of victims' rights and their psychological wellbeing, has underscored the importance of addressing victims' rights. Additionally, the reality in Georgia has been marked by pivotal decisions from the Constitutional Court, prompted by the deficiencies in victims' rights.

This topic has gained prominence against the backdrop of global trends, with victims' rights increasingly taking center stage internationally. The human rights and psychological state of individuals affected by crime have been scrutinized repeatedly by the International Court of Justice. Notably, several verdicts against Georgia have led to the imposition of specific obligations on the Georgian state, highlighting the international community's attention to the treatment of victims.

1. Historical Overview of the Victim's Rights Situation

According to the Criminal Procedure Code of Georgia of 1998 of February 20, the victim had a broad right-in particular: the victim could avoid the person participating in the process. He / she could make a motion to conduct investigative actions and could request

¹ Criminal Procedure Code of Georgia, Article 3, Part 22.

to participate in the investigative action, the victim would be informed at any time without any restrictions about the materials of the criminal case and the material evidence attached to the case. The victim was entitled to submit evidence on the case himself. In the context of the subsidized accuser affected by the same code, he supported the prosecutor's accusation. It is interesting that the rights of the victim were so broad that he could continue to play the role of the accuser independently of the prosecutor. It is also interesting that if the victim refused to complain, the criminal prosecution of the case was terminated. A person who was considered a victim in the case had the right to appeal the judgments received by the court on appeal and Cassation.¹

Under the Criminal Procedure Code of 1998, the power to officially recognize an individual as a victim or their successor was vested in either the prosecutor or the investigator. Additionally, a first-instance judge had the authority to acknowledge someone as a victim during the criminal case review process. It's important to note that the legal framework at the time was acquainted with the concept of a victim's representative.²

The code also established the institution of preliminary investigation, during which victims were entitled to avail themselves of legal protection services. In cases where the victim was a minor, legally incapacitated, or disabled, the involvement of a legal representative was mandated. This requirement was equally applicable in situations where the victim suffered from health issues, notably in cases identified as involving crimes of trafficking, underscoring the legal system's commitment to providing necessary support to victims under various circumstances.³

The provision of such expansive rights to victims could potentially complicate legal proceedings, particularly in cases where the dispute was private and the state's involvement was minimal, barring the interest of the prosecutor or specific exceptional circumstances. This scenario mirrors historical practices where victims themselves sought to redress injustices, a concept discussed in Cesare Beccaria's seminal 1764 treatise, "On Crimes and Punishments." Beccaria argued for the essential function of the criminal justice system to protect society by deterring law violations, emphasizing the crucial role of state intervention in combating crime as early as the 18th century. Despite the longstanding recognition of this principle, the broadening of victims' rights in recent times has sparked debates and protests, signaling a clear demand for reform and evolution in how victims' roles are defined within the criminal justice system.

2. Fundamental Changes in the Criminal Procedure Code

In 2010, Georgia introduced a fundamentally revised Criminal Procedure Code. This new code transitioned the country's legal process from an inquisitorial system to an adversarial system, aligning more closely with practices common in jurisdictions with common law traditions. Under this reform, victims were no longer considered active participants in criminal proceedings but were instead assigned the full scope of witness responsibilities, alongside additional rights such as the right to be informed.⁴

The revised Criminal Procedure Code, effective from 2010, streamlined the process to recognize an individual as a victim. It eliminated the necessity for a court decision or the

1 Tumanishvili, G., "Victim in Modern Criminal Procedural Law," Law Journal, No. 2, 2009, p. 75.

2 Criminal Procedure Code of Georgia (1998), Article 70.

3 Criminal Procedure Code of Georgia (1998).

4 Tumanishvili, G., Jishkariani, B., & Schramm, E., "Influence of European and International Law on Georgian Criminal Procedural Law," Meridian Publishing House, Tbilisi, 2019.

initiation of court proceedings; merely the occurrence of a crime and the identification of an affected person or their legal successor were sufficient grounds for victim status recognition. A significant departure from the earlier legislation is that the authority to recognize someone as a victim now solely rests with the prosecutor, removing this power from both the court and the investigator. The 2010 Code, with its subsequent amendments, essentially redefined the role of the victim in the legal process, limiting them to the capacity of a witness for the prosecution and restricting their access to case materials.¹

The substantial curtailment of previously broad powers inevitably led to dissatisfaction among affected individuals who sought to retain more extensive rights. Furthermore, on October 25, 2012, a pivotal legal milestone for European nations regarding victims' rights was established with the adoption of Directive 2012/29/EU. This directive aimed to “establish minimum standards on the rights, support, and protection of victims of crime,” replacing Framework Decision 2001/220/JHA, and it prompted the Georgian state to consider modifications.

This directive, alongside the resultant calls for change, catalyzed a new wave of reforms in the criminal justice system in 2014. These reforms were designed to bolster the victim's role within criminal proceedings and to ensure maximum protection of victims' interests. These efforts were particularly focused on aligning with the principles of criminal procedure, notably the adversarial principle, thereby reflecting a commitment to integrating international standards on victims' rights into national legislation.²

The legislative reforms of 2014 endowed victims with significant rights, notably the right to access case materials during the investigation phase and, crucially, the right to challenge certain decisions made by the prosecutor. I consider the provision allowing victims to familiarize themselves with case materials to be adequately comprehensive within the context of victim rights. However, it's important to acknowledge that expanding victims' rights further could potentially lead to actions that might impede the investigation's objectives.

In Georgia, accessing criminal case materials presented challenges, particularly because Article 57, paragraph “H” of the first part of the Criminal Procedure Code of Georgia restricted victims from obtaining copies of these materials. This limitation highlighted a critical area of concern in ensuring transparency and fairness for victims within the legal process, underscoring the delicate balance between protecting victims' rights and safeguarding the integrity of the investigation.

Impact of the Constitutional Court on Victim Rights

The legal framework regarding victim rights underwent a significant amendment following a Constitutional Court decision on December 18, 2020. This decision enabled victims to obtain copies of case materials, marking a pivotal shift. The Court found the stipulations of Article 57, paragraph “H” of the first part of the Criminal Procedure Code—specifically, the blanket prohibition against victims receiving copies of case materials—to be in conflict with Article 18(2) of the Constitution. This constitutional provision upholds an individual's right to access information held by public institutions. As a direct consequence of the Court's ruling, victims were accorded the right to both review and obtain copies of case materials, thereby enhancing transparency and access to information within the legal process.³

1 Gakhokidze, J., Mamniashvili, M., & Gabisonia, Y., “The Criminal Process: A General Part,” Tbilisi, 2013.

2 Explanatory Note to the Draft Law of Georgia on “Amendments to the Criminal Procedure Code of Georgia.”

3 Constitutional Court of Georgia, Decision on the case N1/3/1312, “Konstantine Gamsakhurdia v. Parliament of Georgia,” December 18, 2020, resolution part.

Prior to 2018, the Georgian Constitutional Court, through its decision on December 14 (cases 2/12/1229, 1242, 1247, 1299), expanded the scope for challenging the recognition of an individual as a victim. This expansion allowed appeals regarding the victim status determination not only for particularly grave offenses but also for serious and less serious crimes, broadening the legal avenues available to victims seeking redress and recognition within the criminal justice system.¹

In recent years, Georgia has seen an uptick in cases related to femicide, domestic crimes, and victims of these types of offenses. This increase underscores the need for enhanced legal support for individuals impacted by such crimes. According to the provisions of the Criminal Code of Georgia, specifically under Article 111 pertaining to domestic crimes and Article 1261 related to domestic violence, victims facing financial difficulties are entitled to free legal assistance. This support is available at any stage of the criminal proceedings, provided that the victim does not already have legal representation. Moreover, the entitlement to free legal aid for individuals affected by domestic violence, as stipulated under Article 111, is granted based on criteria set forth in the Georgian law “On Legal Aid” and is to be administered according to the regulations of the same law. This measure is part of a broader effort to ensure that victims of domestic violence and crimes have access to the necessary legal resources, reflecting a commitment to upholding their rights and facilitating justice.²

These legislative amendments manifest Georgia’s intent to align its victim-related laws with international norms. The evaluation of victims’ needs, alongside international directives, reveals a critical insight: varying categories of rights within the criminal process are essential for victims to avoid secondary victimization. Achieving a balance—a golden mean—between granting undefined rights and the risk of disenfranchisement is pivotal. It ensures that victims possess rights that meet international standards, safeguarding their dignity and supporting their recovery journey effectively. This approach underscores the necessity of a nuanced, rights-based framework within the criminal justice system that meticulously respects and upholds the rights of victims.

Conclusion

Reflecting on the discussed points, it is evident that the victim plays a pivotal role in the judicial process, serving as its fundamental initiator. Without the occurrence of a crime, there would be no basis for accusing individuals or engaging other parties in the legal proceedings. Within the context of Georgia, victims are endowed with considerable rights. From my perspective, granting victims access to criminal case materials might potentially complicate the investigative process, as there’s a risk of victims attempting to take justice into their own hands. However, it remains a fact that in Georgia, victims are entitled to this right.

Comparatively, victims’ rights and responsibilities vary across different nations, yet many modern European countries, including Georgia, are moving towards enhancing these rights in alignment with the Council of Europe’s directives. This trend signifies a progressive effort to ensure that victims’ rights are not only respected but also progressively improved, aligning with broader European standards and demonstrating a commitment to upholding the dignity and rights of victims within the criminal justice system.

¹ Constitutional Court of Georgia, Decision on the case of citizens Khvicha Kirmizashvili, Gia Patsuria, and Gvantsa Gagniashvili, and “Nikani Ltd” against the Parliament of Georgia.

² Criminal Procedure Code of Georgia, Articles 57-58.